

102

*Cell. P. de la Com. de Jesus de Granada.
R. 3342*

T. AMBROSII CATHARINI

Politi Senensis, ordinis Prædicatorum Cla-
ues duæ, ad aperiendas intelligendas ue-
scripturas Sacras per quam neces-
sarie: quod Opus nunc pri-
mum in lucem
prodijt.

Cum Indice Alphabetico, præcipuas quasq; senten-
tias notatu dignas complectente.



LVGDVNI,
Excudebat Petrus à Sancta Lucia,
1543.



~~202~~

*Del Collejo de la Compañia de Jesus de Granada.
R. 33 v. 3*

**F. AMBRO
SII CATHARINI**

Bl

Politi Senensis, ordinis Prædicatorum Cla-
ues duæ, ad aperiendas intelligendas'ue
scripturas Sacras perquam neces-
saria: quod Opus nunc pri-
mum in lucem
prodiit.

Cum Indice Alphabetico, præcipuas quasq; senten-
tias notatu dignas complectente.



L V G D V N I,
Excudebat Petrus à Sancta Lucia.
1 5 4 3.

AD FRANCISCVM EIVS NOMI-
nis primū Christianissimū Gallorum regem,
Fratris Ambrosij Catharini Politi ordinis
Prædicatorum Clauum ad intelli-
genda scripturarum myste-
ria humilis ac deuota
dedicatio.



QVAE DE TE TVO'QVE IN
genio planè diuino, scriptis ac frequenti sermo-
ne multorum cognoui, Christianissime Rex,
eam mihi confidentiam præbuerunt, ut aliquid
lucubrationum nostrarum dicere tantæ maiestati auderem.
Nam quæ de te mirifica prædicantur, etsi præ sui magnitudi-
ne incredibilia sint, tamen quòd non temerè credantur à uiris
probis, illud uehementer suadet, quòd hæc amplissima testi-
monia non ab his tantum proficiuntur, qui ob abs te rece-
pta ingentia munera & beneficia fortè possent in aliquam
adulationis suspicionem uenire, sed à constanti fama ex ore
omnium, qui te, uel quæ sunt speculationis tractantem audie-
runt, uel quæ sunt prudentiæ coniectantem considerarūt, uel
deniq; quæ sunt prouidentia perspexerunt. Omnes enim qua-
si uno pectore & una uoce, magno consensu idem de te con-
stanter asserunt atq; affirmant. Etenim (ut uerum fatear) ab
initio cum Reuerendissimus Dominus Cardinalis Gaddus
Florentinus (cuius ego familiaritate propter colloquia &
collationes de sacris literis, ferè annum usus sum) multa de te
narraret,

narraret, uel illa quidem egregia & admiranda quæ in die
sancto Resurrectionis Dominica post utranq; mensam &
spiritus & corporis, de Christiana religione tractasti, &
in hæreticos specialiter, de pœnitentiæ sacramento & Pur-
gatorij ueritate prudenter ac peritè ualdè differuisti, uix
adduci poteram (tua suaq; pace dictum uelim) ut ea cre-
derem. Non quòd alioqui tanti uiri tantæ quæ dignitatis
testimonium, cui turpissimum esset mentiri aut adulari,
non debeat esse grauissimum ac dignum fide. Sed cum
ueniret in mentem quanta te ille dilectione & obseruan-
tia prosequatur, & quantis tu illum deuinxeris beneficijs,
& quàm peculiari fauore ac protectione ualaueris, po-
terat eius de te narratio in eo reddi suspecta, quòd uideri
posset non tam ex iudicio & scientia, quàm ex affectu ac
deceptione pronuntiare: etsi alioqui elegans ingeniorum
sit obseruator & contemplator. At cum aliorum quoque
perspexi calculos in eandem prorsus sententiam concu-
rentes, habui merito fidem sermonibus, ac simul magno affe-
ctus gaudio, gratias egi Deo quòd tantum dederit in ora-
be christiano Regem, qui sibi iure optimo illius Sapien-
tissimi Regis uerbum ualeat arrogare, qui sortitus ani-
mam bonam, post quæsitam atque inuentam sapientiam
dixit. Optaui & datus est mihi sensus, & inuocaui &
uenit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam re-
gnis & sedibus, & diuitias omnem quæ lapidem pretio-
sum, & quicquid est argenti et auri, nihil esse dixi si
cum illa collatum fuerit, aut certe, quòd multò est sanctius,
Dauidis eius patris uerbis uti, qui cū de cūctis hostibus triū-
phasset, ausus est in Domino gloriari, & plenus spiritu
A ij canere

AD FRANCISCVM EIVS NOMI-
 nis primum Christianissimum Gallorum regem,
 Fratris Ambrosij Catharini Politi ordinis
 Prædicatorum Clauum ad intelli-
 genda scripturarum myste-
 ria humilis ac deuota
 dedicatio.



QVAE DE TE TVOQVE IN
 genio planè diuino, scriptis ac frequenti sermo-
 ne multorum cognoui, Christianissime Rex,
 eam mihi confidentiam præbuerunt, ut aliquid
 incubrationum nostrarum dicare tantæ maiestati auderem.
 Nam quæ de te mirifica prædicantur, etsi præ sui magnitudi-
 ne incredibilia sint, tamen quòd non temerè credantur à uiris
 probis, illud uehementer suadet, quòd hæc amplissima testi-
 monia non ab his tantum proficiuntur, qui ob abs te rece-
 pta ingentia munera & beneficia fortè possent in aliquam
 adulationis suspensionem uenire, sed à constanti fama ex ore
 omnium, qui te, uel quæ sunt speculationis tractantem audie-
 runt, uel quæ sunt prudentiæ coniectantem considerarunt, uel
 deniq; quæ sunt prouidentiae perspexerunt. Omnes enim qua-
 si uno pectore & una uoce, magno consensu idem de te con-
 stanter asserunt atq; affirmant. Etenim (ut uerum fatear) ab
 initio cum Reuerendissimus Dominus Cardinalis Gaddus
 Florentinus (cuius ego familiaritate propter colloquia &
 collationes de sacris literis, ferè annum usus sum) multa de te
 narraret,

narraret, uel illa quidem egregia & admiranda quæ in die
 sancto Resurrectionis Dominica post utraq; mensam &
 spiritus & corporis, de Christiana religione tractasti, &
 in hereticos specialiter, de poenitentia sacramento & Pur-
 gatorij ueritate prudenter ac peritè ualdè differuisti, uix
 adduci poteram (tua suaq; pace dictum uelim) ut ea cre-
 derem. Non quòd alioqui tanti uiri tantæ quæ dignitatis
 testimonium, cui turpissimum esset mentiri aut adulari,
 non debeat esse grauissimum ac dignum fide. Sed cum
 ueniret in mentem quanta te ille dilectione & obseruan-
 tia prosequatur, & quantis tu illum decinxeris beneficijs,
 & quàm peculiari fauore ac protectione uallaueris, po-
 terat eius de te narratio in eo reddi suspecta, quòd uideri
 posset non tam ex iudicio & scientia, quàm ex affectu ac
 deceptione pronuntiare: etsi alioqui elegans ingeniorum
 sit obseruator & contemplator. At cum aliorum quoque
 perspexi calculos in eandem prorsus sententiam concur-
 rentes, habui merito fidem sermonibus, ac simul magno affe-
 ctus gaudio, gratias egi Deo quòd tantum dederit in ora-
 be christiano Regem, qui sibi iure optimo illius Sapien-
 tissimi Regis uerbum ualeat arrogare, qui sortitus ani-
 mam bonam, post quæsitam atque inuentam sapientiam
 dixit. Optaui & datus est mihi sensus, & inuocaui &
 uenit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam rea-
 gnis & sedibus, & diuitias omnem quæ lapidem pretio-
 sum, & quicquid est argenti et auri, nihil esse dixi si
 cum illa collatum fuerit, aut certe, quòd multò est sanctius,
 Dauidis eius patris uerbis uti, qui cū de cūctis hostibus triū-
 phasset, ausus est in Domino gloriari, & plenus spiritu

canere. Custodiui uias Domini, nec impij gessi à Deo meo: quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me. Hunc enim tu Christianissime Rex, quantum tibi ex alto datum fuit, haftenus amulatus, hoc tuo iure usurpare potes & dicere, non impie gessi à Deo meo. Reddidisti enim testimonium pietati tuae uel hoc solo, quod miro tui pectoris ardore flagrans, odio digno persequutus es nouarum conditores haeresum: imò ueterum potius exci- tatores, & satores impios Zizaniorum, satis probans quam pulchrè tibi & quam congruè conueniret egregium agno- men hoc, Christianissimus Rex, Sciebas enim hoc in primis exigi abs te, qui legeras in scripturis sanctis eos demum re- ges seruata pietatis testimoniū à diuinis oraculis accepisse, qui lucos demonum succiderunt, & excelsa idolorum dissi- pauerunt. Legeras & à sapiente didiceras, regis esse sedere in folio iudicij, & dissipare omne malum intuitu suo. Dissi- pat enim impios rex sapiens, & incuruat super eos fornici- cem, ut scriptum est. Meditatus es & uerbum sapientiae pra- nunciantis: Durissimum iudicium in eos qui praesunt fiet. Haec autem libuit in mentem tibi redigere, Gloriosissime Rex, ut tuorum recordatione praecclarorum facinorū, exem- plo tui ipsius in dies magis atq; magis ad maiora gesta atq; heroica facta semper te ipsum superans, accendaris. Idq; non ob inanem mundi gloriam, quam ueri sapientes semper flo- cifecerunt, sed ob ipsam uirtutis speciem et pulchritudinem, quae ad sui amorem mirum in modum trahit animos gene- rosos. Interrogabis fortasse, Domine mi Rex, Quis est hic qui iactat sententias uerbosis sermonibus? Equidem unus ex minimis Christi seruis, sua tamen gratia nonnullo Christiani nominis zelo succensus, & quod ualet, sata- git

git ut haec mundi pestes (quae ubiq; ferè serpunt) ostententur, opprimantur, erumpant, euanescant. Etiam est annus ex quo emisi Speculum haereticorum in lucem, ubi puto satis cerni eorum dolos, insanias, & simul cum uita pef- sima, doctrinam impiam ac pestilentem. Quem libellum Sanctissimo Domino Nostro Papae dicatum uolui, ut ipse unicum argumentorum quod in nos haeretici impuden- tissimè iaculantur, quod sunt Ecclesiae abusus, erectione Serpentis aenei, id est, Christi crucifixi per sanctorum morum instauracionem, ex ore illorum eriperet. Quod spero futurum aliquando. Excurrerunt iam anni tres su- pra uiginti, ex quo uolumina quaedam in Lutherum ad Caesarem destinaui, hortatus etiam suam maiestatem, ut quod erat summuneris, aduersus insanam illam furiam efficeret, quae phiala quaedam exitialis est ueneno plena, ubi ira Dei in soporem latifrum omnibus qui inde po- tant, infeliciter admiscetur. Nunc autem cum ma- iorum meorum mandato agerem in regno tuo, & praesentibus disceptationibus opus cuderem opportunissimum de Christiana iustitia & fructibus eius, auditis regis tuis uirtutibus (ut iam dixi) uenit in mentem ut id ope- ris, tuae pietati dicarem. Sed cum hinc in Italiam re- cedendi, expleto iam propter quod ueneram negotio, necessitas mihi incumberet, hortatu eiusdem Reueren- disimi Domini Cardinalis Gaddi, nequini non relinquere, mea erga tuam pietatem deuotionis testimonium aliquod. Libuit ergo, Clauas duas, quas de diuina summi Cla- uigeri Petri supellectili ad aperienda sacrarum scriptu- rarum arcana multo studio eduxi & fabricaui, ad te in- terim mittere, & tuae gloriae dedicare, explicans hac

A iij praefatione

præfatione animi mei desiderium ardens, hoc est, ut existimationem & spem à uiris optimis de te conceptam, animi tui generosissimi constantia, & operis perseuerantia conserues & expleas: cum non te lateat in benè cœptis perseuerantiam coronari. Quod qui student Christi simul ac tuæ gloriæ, incredibili desiderio expectant. Caterum opus ipsum de Christiana iustitia, quod ultimam nunc iam manum requirit, cum perfectum erit & probatum à Criticis (sicut cætera quæ ex nostra officina cudentur) si Deus dederit ad te mittam: non ut quicquam ex nobis discas, qui tam sapiens es, sed ut tuo iudicio probes ipse Christianissimus quæ nos à scripturis sanctis & præclarissimis Doctoribus edocti de ipsa Christiana iustitia digessimus. Scio quod & apud te sunt uiri doctissimi, quorum tu studijs & mirifica doctrina frueris, & oblectaris. Est enim inter alios inelyta gloriæ uir Dominus Castellanus Reuerendus Episcopus Tullensis, de quo qui paucis meritis eius laudes uolunt perstringere, hoc solum prædicant, hominem qui nihil nescire uideatur: nam quolibet proponente, ita ad quodlibet extempore respondere aiunt, ac si rem & recens & diuturna meditatione tractauerit. Est & insignis Theologus Dominus Ioannes Gagnæus, quem etsi præclara quæ edidit opera egregiè commendent, hoc tamen eximie, quod tu illum iudicio tuo in Ecclesiasten è multis qui in tuo regno clarent, præcipuum ac peculiarem tibi delegisti, horum poteris de nostris uigilijs & rogare sententiam, & extorquere censuram, quam nec recuso. Quamuis enim sedulo ego curem nihil emittere quod reuocare sit opus, uidens tamen quod sine errore prorsus aliquo, multa scribere humanam excedit

excedit infirmitatem, hoc ad me tandem statui pertinere, ne quod est humanum, diabolicum fiat: id est, ne quod imprudenter erratum agnouerim, etiam impudenter defendam.

Et hæc satis ad Christianissimum regem, cui ueram atque æternam gloriam, quicumque Christiano nomine censemur, ac merito gloriamur, etiam ex intimis optamus ac deprecamur.

†

A. iij

INDEX PRÆCIPVARVM SENTENTIARVM quæ passim hoc in volumine habentur.

A

- A**ccedens ad scripturarum notitiam plura notare debet. pagina. 33.
- Ambulatio quid in scriptura sacra significet. 70.
- Amphibolia quæ circa orationem consistit qualiter in scripturis sit obseruanda. 284.
- Angeli primores inferiores informât purgant et perficiunt. 1.
- Animalis homo quæ Dei sunt percipere non potest, stultitia enim sunt illi. 34.
- Ars quælibet sua habet peculiaria uocabula. 22.
- Assistentiam diuinam summo adesse pontifici ubi res fidei agitur nulli dubium esse debet. 227.
- Auris & oculus quid in hoc dicto, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, &c. significant. 4.

B

- B**aptismus diuersimode p sui significatiõe declaratur. 76
- Batologia illa ex Daniele ubi toties idem repetitur non scripturæ uitio dandum est. 198.
- Beati Thomæ iudicium de abbate Ioachim. 137.
- Bonis operibus Christi promeretur gratia. 52.
- Bonum quod quis nescit, nemo potest inquirere. 3.

C

- C**aro militat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: quod si uincat caro iam non potest diuinos percipere sermones. 36.
- Cæci, surdi, muti, leprosi, paralytici, hydropici & similes morbofi à Domino sanati & liberati quos figurent. 139.
- Cælorum

I N D E X.

- Cælorum magnitudinẽ, pulchritudinem, constantiam, ordinẽ, &c. nemo debet ignorare dei gloria enarrare. pa. 84.
- Ceremonie ueteris testamenti quare per Christum fuerunt annihilatæ. 151.
- Chaos magnum inter Deum & nos interpositum est, nec ita ad eius cognitionem deueniatur. 86.
- Charitas si est opatur, si operari renuit, charitas nõ est. 146.
- Charitatis erga proximum exercitium quid scripturarum disciplina conferat. 79.
- Christus quare tyrum totius mundi gessisse dicitur. 199.
- Christus & eius ecclesia q; Abrahæ semen esse dicatur. 103.
- Christus quare dictus fuit à Deo maledictus. 75.
- Christus quare mundo fuerit odiosus & à mundanis reprobatus. 41.
- Christi doctrina multisarie distingui potest. 201.
- Christi exterior operatio spirituale aliquid indicabat. 200.
- Christum in Psalmis loqui credendum est, licet quãdoq; loquatur, quandoq; respondeat &c. 155.
- Christum interdum loqui contra seipsum & econtra, fideliter est & discrete intelligendum. 156. & 157.
- Christum ex nobilissima tribu Iuda & regno David sanguine procreatum esse sufficientissime probatur. 41.
- Complere opere quod in scripturis legitur ad earum intelligentiam uia est præcipua. 78.
- Consideratio in hereticos pulcherrima. 214. & 215. Christiano necessaria.
- Creatura respectu creatoris nihil reputatur. 67.
- Crucis mysterium præ omnibus alijs prodigijs admirandum, præq; cæteris portentis uenerandum. 40.

D

Damnatur

I N D E X.

- D** Amnatur illorum mos qui de Christo sermocinantes illum seruatorem potius dicunt quam saluatorem. Item apostolatū in legationē cōuertunt: et qui alia huius modi sacra scriptura uerba superstitiosē cōmutāt. pa. 21
- Deus tanto maiora opera a nobis exigit, quanto ille munera nobis uberiora contulerit. 148.
- Deus misericordia motus erga genus humanum, illud à miseria liberauit, & multis donis ornauit. 94.
- Deus quare patentia non faciat miracula, & quare sua particulari profectione adesse non uelit. 48.
- Deus solus uerax est. Et quare omnis homo mendax. 8.
- Deus uerbum suum simpliciter predicari uoluit, ne illius uirtus & triumphus humano indignē tribueretur eloquio. 17.
- Deū coli decēter quare sine caeremonijs impossibile dicatur: et quare ueteribus extinctis, nouae fuerūt introductae. 152.
- Deum sponsae suae Ecclesiae prouidentiam habere credendum est. 228.
- Deuteronomium, secunda lex interpretatur. 106.
- Difficultate uel labore quaesita solent auidius diligi, & conseruari. 165.
- Dilectionis nostrae regula ipsa Dei charitas est. 147.
- Diuum auxilium in necessarijs homini non deesse, sacra pagina comprobatur. 5.
- Diuina mysteria nosse non omnibus datur aequē perfecte: sed certis & selectis ac maioribus, ut per illos in aliorum notitiam Dei uoluntas deriuat. 5.
- Diuitiae & uoluptates mundi quare spinis à Christo comparantur. 67.
- Discipuli domini multifariē considerantur. 128. & 129.
- Distributum omne, uariē solet in scripturis accipi. 181.
- Doctio.

I N D E X.

- Doctiorum mos est non uerecundari concedere, quod minus docti praedicant. pagina. 44. & 45.
- E
- E**cclesia quomodo scripturarū editiones probet et probauerit. 46.
- Ecclesiae autoritas que sit, & à quo & quando exordium sumpserit. 221.
- Ecclesiae negans autoritatem, consequenter scripturam sacram negare censetur. 30.
- Ecclesiae credendum esse scriptura sacra manifestē declarat. 30.
- Ecclesiae autoritas, autoritati scripturae equiparatur. 29.
- Editio sacrae scripturae quam habemus, cuius esse uel fuisse dicatur. 45.
- Editioe existente dubia, non facile in interpretem retorquendum est uitium. 54.
- Editioe scripturae receptio, diuersimode est consideranda. 47. & 48.
- Eloquentia respectu diuersarum aetatum seu facultatum diuersimode est consideranda. 19.
- Eloquentia non est in scripturis sanctis consideranda: nam uirtus Dei in illis est, quae non in uana & fallaci uerborum pompa, sed in simplici ueritate consistit. 17.
- Eloquentiae uirtutem & ornamentum in sacris literis reperiri posse testatur beatus Augustinus. 19.
- Eloquentia dici non meretur, quae personae non congruit eloquentis. 19.
- Eloquium Christi quasi rete ad omnes capiendū extēditur. 26.
- Error Philosophorum de iudicio scripturarum. 11.
- Error est non haberi absurdum autores scripturae non

I N D E X.

- non posse errare. pagina. 16.
 Error eorum qui proprio sensu & non eo sensu quo de-
 bent scripturas interpretantur. 31. & 32.
 Errant qui uel de scriptura mirabilibus uel de his qua futi-
 lia uidentur contenti non sunt uel scandalizantur. 31.
 Errant grauitate qui perfectioris iustitie statum nequiter
 abnegant & respuunt. 42.
 Errant qui a scripturis plus quam in eis contineatur exi-
 gunt. Nam omnem includit perfectionis normam. 28.
 Errat qui ritum Ecclesie in euangelio non expressum con-
 temnit & damnat. 153.
 Errauerunt multi qui sua temeritate ausi sunt scripturas sa-
 cras immutare. 13.
 Esdrae librorum quatuor, duo tantum priores ab Ecclesia re-
 cepti sunt. 14.
 Expositio & declaratio scripturae prophetia nuncupatur,
 qua propria interpretatione fieri non debet. 32.

F

- F**ide, spe & dilectione promeretur Deus. 3.
 Fidei definitio. 3.
 Figurae etiam grammaticis congruentes in scripturis sapie-
 sine reperiuntur. 116.
 Figuratae, metaphoricè uel alijs obscuris modis in scriptu-
 ris dicta, qualiter sint consideranda. 187.
 Fructum iustitiae colligendi modus diuersimode in scriptu-
 ris considerandus. 127.

G

- G**loria & sapientia & fortitudo nostra in cruce est,
 qua tamen nihil abiectius uel stultius. 17.
 Gloriam Dei uisibilia indicare scriptura testatur. 84.
 Grati:

I N D E X.

- Gratiarum diuisiones sunt. pagina. 58.
 Graeciae sapientes quare a fructu uitae et ueritatis repulsi sūt. 39
 Gregorius magnus fertur iussisse destrui ueterum simulachra
 Deorum que Romae passim circumspiciebantur. 43. & 44.

H

- H**Aeretici & falsi scripturarum interpretes quibus se
 ipsos fulciant coloribus ne eorum doctrina falsi-
 tas detegatur, sed potius scripturae diuinae conformis es-
 se dicatur. 212.
 Haeretici scripturam sanctam corrumpere nixi sunt, sed sunt &
 fuerunt qui eam etiã examinatae luci reddiderunt, ut etiã la-
 tinã additione graecae praeferebam ostenderint. 54. & 55.
 Haeticorum uariorum error in scripturarum mutilatione. 12.
 Haereticorum quaelibet quibus comprehendatur auctoritati-
 bus. 230. & 231.
 Haereticus spiritus humani ductu procreata dicuntur tanquam
 ab infecta radice. Arbor enim mala fructus malos facit, nec
 bonos germinare potest. 39.
 Hominem suapte natura superbum, auarum & aliis uitio-
 sum esse satis apparet. 41.
 Homines eosdem diuersi fuisse nominis in scripturis frequen-
 ter habetur. 80.
 Humilitas necessarium est spiritus acquisitionis initium. 58.
 Humilitas in scripturarum accessu, quid conferat. 61.

I

- I**acobus & Ioannes petebant terrena eo quod spiritus car-
 nalis adhuc eos possidebat, retrahens a caelestibus. 37.
 Iesus Christus quibus & qualiter adunatus suae coniunctus
 approbetur. 231. usque ad finem libri.
 Ieronimus in libro illustrium uirorum plurima refert de
 editione

I N D E X.

editione Bibliæ latina seu uulgata.	pagina. 46.
Ignobilitas & insipientia Iudæorum ex quibus ostendatur.	40. & 41.
Imagines & alia simulachra quare antiquis fuerunt prohibita.	143.
Imitatio uitæ Christi & sanctorum perfectam parit scripturarum intelligentiam.	78.
Improbitas & nequitia eorum qui impugnarunt scripturam sacram.	11.
Iniquissimi sunt qui fidei uocabulum fugiunt, qui nomen Iesús allegare erubescunt, ceteraq; uerba piissima in sita cris sparsa literis allegare contemnunt.	70.
Instrumentum quid dicatur, & quare dicatur instrumentum.	85.
Interpres scripturarum, propheta dici meretur.	34.
Interpres sacræ scripturæ non est indifferenter et absq; examine culpandus.	55. & 56.
Interpreti scripturarum non est scriptoris uitium imputandum.	54.
Interpretationum scripturæ falsitas quibus uis & medijs agnoscatur.	211.
Inuestigatio uiarum quibus acceditur ad obuiantem spiritum & scripturarum sensum aperientem.	56.
Ioannem baptistam pro cibo locustas habuisse qualiter sit intelligendum.	42.
Iudæorum error circa receptionem scripturarum.	12.
Iudicialia legis antiquæ eo cessasse dicuntur, quia in lege euāgelica indecenter adhibetur timor.	154.
Iuris naturalis præcepta simpliciter sunt obseruanda.	141.
LECTIO	

I N D E X.

L

LECTIO & meditatio scripturæ assidua quid inducat uel conferat.	68. & 69.
Lex noua quare minis etiam capitalibus homines terruit.	154.
Lex data populo Israël, diuiditur in mandata, ceremonias, & iudicia.	104.
Lex per mandata ducebat ad Christum.	105.
Legum custoditio incorruptionis consummatio est.	57.
Liber iudicum mysteria multa dicitur includere.	107.
Lignum quod dulces reddidit aquas & mare, quid significet.	106.
Lingua uni, uidelicet Græcæ aut Hebrææ an facilius pro ueritatis persistentia probanda sit adhaerendum.	170.
Lucerna de qua dicitur. 2. Pet. 1. qualiter sit intelligenda & cuius sit naturæ.	7.
Lucum in dei templo plantat, qui uaniloquio Christum & eius doctrinam obumbrans reddit obscurum.	22.
Lutherus historicam scripturæ narrationem multis in locis male intellexit.	113.
Lutherus perniciosissimè dicitur in suis opinionibus processisse.	59. & 60.

M

Manna quod filijs Israël in deserto missum legitur, quid spiritualiter significet.	118. & 119.
Manichæorum error in scripturarum receptione.	12.
Manichæorum, Arrianorum & ceterorū hereticorum quæta circa diuina opera fuerit insipientia.	42.
Maria uirgo quare dicta sit Christi mater et filia.	91.
Meditatio	

I N D E X.

- Meditatio pulcherrima & omnibus commodissima super eo quod ecclesia prius fuerit quam scriptura.* 220.
Melanchthonis doctrina quare dicatur diabolica. 74.
Miserrimi sunt quibus nomen Iouis, Caesaris, & Capitolini & c. dulcius sonat quam Iesu Christi. 23. & 24.
Mori non dicitur qui fideliter ab hac uita decedit, sed potius dormire. 68.
Mysteria scripturae obscura & ignota sub incerto uenerari religiosum est. 167.

N

- N*ouatus errauit in hoc quod poenitentiae locum negauit reciduiatibus in peccatum, male intelligens dictum Pauli ad Hebraeos. 7. 78.
Novum testamentum quibus libris concludatur. 14.
Novum & uetus testamentum quare dicantur instrumenta. 8.
Novi testamenti editio caeteris praeferenda pluribus rationibus allegatur. 49.
Novi testamenti partes an omnes canonicae sint receptae. 15.
Novorum quorundam magistrorum amentia notatur qui diuorum imaginibus insultant, et nihilominus ueterum idololatrum simulachris delectantur. 43.

O

- O*bscuritas uerborum quae ex aequiuocatione oritur, quibus uis facile detegi poterit. 73.
Obscuritas in scripturis multis modis uenire dicitur. 187. & 188.
Obscuritas scripturae quibus deprehendatur uis et regulis. 168
Obscuritas scripturae nonnumquam ab aequiuocatione uocabulorum oritur. 171.
Obscuritatem scripturae difficilem uel illius intellectum contemner

I N D E X.

- temnere iniquum est.* 167.
Oratio imperfecta uel inabsoluta tam ab audientibus quam legentibus reprobatur. 28.
Oratio inabsoluta in scripturis non est tanquam imperitior coarguenda. 185.
Oratio assidua multum in spiritus acquisitione conferre dicitur. 62. & 63.
Ordo rerum gestarum non absque causa saepius in sacra scriptura conuertitur. 124.
Ornari res ipsa negat, contenta doceri. 23.

P

- P*actum patribus ueteris testamenti factum diuersimode est considerandum. 101. & 202.
Pactum quod deus cum hominibus fecit, Christus est. 87.
Pactum quid dicatur. 87.
Pactum primum cum hominibus a Deo initum qualiter fuerit irritum. 94.
Pactum primum a Deo cum hominibus initum quare & quo modo per secundum fuerit immutatum. 95.
Pactum primum inter Deum & hominem Christus, qui est hominum honor, letitia, angelorum, demonum honor, & c. 89.
Papa potest errare, nec obligantur Ecclesiae suae membra, ipsius acta uel dicta tanquam semper sana approbare. 225
Parabola nomine, quid sit intelligendum. 25.
Paulus quare se sermone dicat imperitum. 25.
Petra de qua loquitur Dauid, dicens: Percussit petram et fluxerunt aquae. Christum significat. 120.
Petrus quare satanas a Christo uocatus est in hoc uerbo: Vade retro satanas. 37.

B Praeceptum

- Præceptū de Sabbati obseruatione quare mutatu. 142. et 143.
 Præcepta naturalia possunt & affirmatiuè & negatiuè discerni. 144.
 Præcepta caremonialia unde ortum acceperint. 149.
 Præcepta siue mandata scripturæ multifariam diuidi possunt. 140.
 Præcepta caremonialia eo quia signa aut fidei aut morum, non simpliciter sed interpretatiuè sunt accipienda. 141.
 Præcepta naturalia quare dicantur immutabilia. 142.
 Præceptorum uniuersitas tam positiui naturalis & diuini recapitulatur in duo præcepta charitatis. 146.
 Præparatum à Deo bonum homini expectanti quod & quale sit. 2.
 Propheta sepe proponit gesta uel gerenda iuxta carnis intelligentiam, in quibus non persistit, abscondens Spiritus sancti mysteria. 162.
 Propheta quandoq; futura quasi facta pronunciat, & facta quasi futura. 263.
 Propheta dicitur obscurus propter metaphoricos sermones, quibus plusquam alia scriptura utatur. 164.
 Prophetans, ecclesiam edificare dicitur. 34.
 Prophetici sermonis intelligentia quibus iuuetur. 160.
 Promissio Abrahamæ à Deo facta quod heres esset ipse, & semen eius totius mundi, ad Christum usque dicitur extendi. 103.
 Promissiones in scripturis adhibita qualiter sunt considerandæ. 204.
 Proximi dilectionem omnis lex exigit. 147.
 Prudentia carnis quare Deo sit inimica. 88.

Questio

Q

Questio Scoti de scripturæ & Ecclesiæ autoritate. 216.

R

Rachel quare dicatur Liæ minor in hac uita. 64.
 Regnū Dei æternum est, & uita sui gregis æterna. 2.
 Regulæ ad intellectum Psalmorum & Prophetarum. 155.
 Rei uirtus in effectu dicitur exquiri. 26.
 Rete Euangelicum prædicatio scripturæ est, & quid sit ipsum laxare & trahere. 134.
 Reuelatio diuina fuisse necessaria dicitur: ut intellectus caperet, & uoluntas probaret nobis à Deo promissa. 4.

S

Sapientia æterna non absq; causa disposuit scripturam sacram esse obscuram, & in plerisq; libris intellectu difficilem. 165.
 Sapientia summa & uera lux dei ad hominem, causarunt unionem. 86.
 Sapientia facile acquiritur, ab his qui diligunt & querunt eam. 57.
 Sapientia spiritus est humanæ sapientiæ contraria: & licet sermone sit manifestanda, proportionabiliter tamen habere debuit sua uerba, non hominum arte sed spiritus instructione. 18.
 Sapientia quando & quare dicatur humana. 18.
 Sapientiæ huius mundi tribuitur nouas uoces in eloquendo fingere, & solitas antiquitus uel inspiratas retro ponere. 21.
 Scriptura Christo uacua, quare uagina uacue cõparetur. 83.
 Scriptura non intellecta, nihilominus notanda et credenda. 32.

B 2 Scriptura

Scriptura talis esse dicitur, qualis est & fuit ille quem con-	
tinet.	33.
Scriptura sacra tantæ est maiestatis, ut à nemine unquam	
solui potuit.	9.
Scriptura quot modis diuidatur.	85.
Scripturam sacram dicimus habere tanquam lucernam in	
hoc caliginoso mundo lucens, donec dies eternitatis illa	
lucescat.	7.
Scriptura sacra huius est prerogatiua, ut sola ueritatem	
continere dicatur omni uanitate exclusa.	7.
Scriptura sacra quare dicta sermo firmior.	9.
Scriptura sacra nil defectiuum nil superfluum tædiosum uanum	
ue dicitur includere.	28.
Scriptura sacra cuius sit utilitatis & efficacie.	10.
Scriptura sancta diuina prouidentia & inspiratione pro salute	
humana censetur ordinata.	6.
Scripturæ historiam quare deus uoluerit quandoq; uideri	
uanam aut ridiculosam, uel nullius doctrinæ: quod tamē	
in ueritate sic non est.	113.
Scripturæ historica narratio duplicem sensum habere	
potest.	111.
Scripturæ historia hyperbolicè sæpius est intelligenda.	116.
Scripturæ ueritatem & perfectionem diuersis modis corruptam	
esse cognosci potest.	168.
Scripturæ sacre materia & finis, Iesus Christus est, &	
quare.	81.
Scripturæ sacre studiosi commendantur à beato Petro apostolo.	
	7.
Scripturæ sacre addens uel minuens quibus subiaceat male-	
dictionibus	

dictionibus.	pagina. 13.
Scripturæ non sunt aliud quàm Christus.	33.
Scripturæ superfluitas aut prolixitas solet legentium animos	
offendere, & in nauseam inducere.	27.
Scripturæ sacre obscuritas non damnanda, sed potius ueneranda	
est.	27.
Scripturæ sacre proprium est aut narrare, aut præcipere,	
aut confiteri, & laudare: aut uaticinari, & docere.	111.
Scripturam in plerisque locis literaliter intelligere non datur legentibus,	
his præcipuè qui nullam norunt allegoriam.	114. et 115
Scripturarum occulta uelle penetrari arrogantis est. Delectatur	
autem Deus dum uidet hominem, captiuum redemptem	
intellectum suum in obsequium fidei	158.
Scripturarum intelligentia qua debeat intentione postulari.	65. & 66.
Scripturarum familiaritas et assidua collatio, spiritum intelligentiæ	
attract.	66.
Scripturarum perscrutatio cuius sit efficacie.	73.
Sensus sacre scripturæ dupliciter est considerandus: literaliter	
scilicet, & spiritualiter.	117.
Sensus quare dicatur allegoricus.	118.
Sensus scripturæ historicus quos producat fructus.	125.
Sensus scripturæ allegoricus quos fructus producat.	130.
Sensus allegoricus diuersimode consideratur. 130. et 131. et 132.	
Sensus scripturæ allegoricus quandoq; etiam dici potest moralis,	
eo quia mores perficiat.	139.
Sermo propheticus quid proprium habeat.	157. & 161.
Sermonis cultus & phalera, aut potius uerborum strepitus in	
auribus, sæpius à rei consideratione cor audientis auertit.	22. et 23.

- Signa à Deo petentes quo spiritu duci dicantur. pagina. 39.
 Simō Magus de quo act. 8. quos in Ecclesia representat. 65.
 Spes tāquam anchora firma & tutē in hoc mari tumultuoso
 seruanda, fideliterq; iacienda. 3.
 Spiritus ueritatis & spiritus erroris maxima datur contra-
 rietas. 61. & 62.
 Spiritus mundanus in hoc differt à diuino, quòd alta admira-
 tur, & humilia despicit: diuinus autem humilia respicit,
 & alta à longè cognoscit. 36.
 Spiritus mundanus difficillimè exiit. Regnum enim celo-
 rum uim patitur. & uiolenti rapiunt illud. 38.
 Spiritus hominis moueri dicitur ab his quæ sublimia sunt &
 excelsa: ut stupeat admiretur extollat, & c. 35.
 Sponsa Christi potest singulariter & etiam uniuersaliter
 considerari. 92.
 Sponsam duci indotatam cum inter homines non deceat, sic
 nec apud Deum licet: cum Christus nobilissimus et di-
 gnissimus fuerit, non dimisit sponsam suam Mariam uir-
 ginem siue uniuersalem suam Ecclesiam indotatam. 97.
 Studiosi scripturarum, diuersimodè considerandi sunt. 63.
 Summum bonum seu eterna mansio preparatum omnibus
 esse expectantibus & diligentibus: & qualiter intelligen-
 tur hoc uerbum expectare. 2. et 3.
 Superbia et huius mundi spiritus, disciplinam excutere di-
 citur. 59.
 Superfluitas non est in scripturis sanctis tanquam inutilis
 arguenda. 196.
 Superfluum haberi non oportet in scripturis propria quæ-
 dam iudicare, quæ præosci postulat euangelica narra-
 tio ad sui profundiorē intellectum. 199.
 Temeritas

- T**emeritas non conuenit spei. Spes enim temeraria non
 est spes. pagina. 3.
 Terra Effrata et terra Iuda qualiter in nouo testamento con-
 siderentur, ubi loquitur de Bethleem. 50.
 Testimonium spiritus, sanctis et Dei amicis, accedere et co-
 operari sancta testatur historia. 229.
 Tullianam eloquentiam quidam diuinæ sapientiæ prætule-
 runt, qui postquam spiritum acceperunt, ultro humanam
 doctrinam paruipensi sunt. 20.

- V**ates in quo distinguantur à prophetis. 34.
 Vatem esse et interpretem autore Hieronymo diuer-
 sa sunt. 44.
 Vera rusticè melius est, quàm falsa proferre disertè. 23.
 Verbum illud Adæ dictū. In sudore uultus tui uesceris pane
 tuo. qualiter sit intelligendum. 100. et 101.
 Verbum illud. 2. Reg. 7. Ipse erit mihi in filium, et ego ero il-
 li in patrem, cui ueniant adaptanda. 81.
 Verbum paruulus qualiter in cap. 1. Luc. sit intelligendū. 50.
 Verba quædam in scripturis apposita non indifferenter sed
 caute sunt exponenda: quemadmodum, audire, scire, no-
 scē, & c. 177.
 Verba ista renouari, et regenerari quid in libris sanctis im-
 portent ibidem.
 Verba scripturæ que mistum habent sensum, carnalem scili-
 cet et spiritualem: illa non pure spiritualiter, nec pure
 carnaliter sunt intelligenda. 121.
 Verba scripturæ quæ aut per anticipationem, aut per recedē-
 titulationem enarrantur, præcipua indigēt consideratio-
 ne, ne

I N D E X.

- ne, ne per hæc labatur lector in errorem. pagina. 123.
 Verba pauli Hieronymus audiens, dicit potius esse tonitrua,
 quam uerba. 25.
 Verba ista. Ecce ancilla Domini fiat mihi secundum uerbum
 tuum, non à multis fuerunt unquam intellecta. 50.
 Verba uite eterne qui dicantur habere, et qui non. 6.
 Vetus testamentum quibus finiatur uoluminibus. 13. et 14.
 Veteris testamenti libri, quæ sit continentia præfigura-
 tio. 206. usq; 111.
 Via prima ad spiritum promerendum, quæ sit. 57.
 Vias spiritus inuestigare non est inutile. Ibi enim spirat, ubi
 cor promptum et paratum nouit. 57.
 Viribus proprijs non est in doctrina spiritali quaerenda si-
 dendum. 59.
 Vita et mors in scripturis sanctis diuersimodè sunt inter-
 pretanda. 78.
 Vita forma perfectissima in scripturis sacris à Deo nobis
 præposita est. 126. et 127.
 Voces rebus seruire non debent, econuerso res uocibus. 23.
 Voces permulte in scripturis non semper sunt uulgi more
 declarandæ: exemplum de hoc uerbo homo, quod quan-
 doq; pro eo qui naturam habet humanam accipitur tam
 malo quam bono: quandoq; pro eo solum qui naturam ha-
 bet corruptam et conuersionem terrenam. 75.

F I N I S.

P R I M A E

CLAVIS AD INTEL.

LIGENTIAM SAN-

CTARVM SCRIP-

pturarum confla-

tio, & vsus.



T PRIMAM
 clauē quomodo fabri
 cauerim ostēdam, et
 sic fabricatā exhibeā,
 ut uti possis ad ape-
 riendū abscondita scri-
 pturarū, pie lector ac-
 cipe tāquā principia
 et dignitates uerè om-
 niacceptatiōe dignas.

PRIMUM, Esse homini præparatum à Deo,
 Opt. Max. bonum summū, regnū Dei, uitam æternam.

SECUNDVM, Non tamē omnibus dari hoc
 summum bonum et uitam æternam: sed solummodo
 inquirentibus ipsum, nam ijs demum præparatum esse.

TERTIVM, Inquiri non posse, nisi prius co-
 gnitum fuerit non solum ipsum quidem quod inquiren-
 dum est, sed etiam qua uia illud inquiri oporteat.

QUARTVM, Nec tamen sciri à nobis posse
 ipsum hoc præparatum nobis bonū: nec item uiam qua
 ad illud tenditur, humana cuiusquam inuestigatione,

a aut

aut doctrina : quoniam excedit omnem facultatem nostram, & naturalem captum.

QVINTVM, Fide tantū apprehendi in hac uia. Fide autē diuina reuelatione inniti. Ex ijs omnibus sanē cōcluditur, diuinā reuelationem nobis necessariam fuisse, qua & ipsum bonum nobis à Deo patre pręparatum sciremus, & uiam siue pactum, quo ad illud adipiscendum possumus promoueri.

Isa. 64. **R**ursum ut hæc omnia de scripturis breuiter nota fiant, audi Isaiam prophetam. A seculo (inquit) non audierunt, neq; auribus perceperunt : oculus non uidit Deus absq; te, quæ pręparasti expectantibus te. Ex his autem uerbis tibi primum illud elicito, pręparatum homini (quod dixi) summum bonum, uidelicet regnum Dei, & æternā uitam à Deo. De hoc enim nimirum intelligit propheta cum ait, Quæ pręparasti expectantibus te. Regnum enim suum pręparauit nobis sicut & Dominus dixit. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare uobis regnum: hoc est, uitam æternam. Sicut & alibi dicit. Et ego uitam æternam do eis. Elicito & aliud. Non cuius hominum pręparatum hoc bonum, sed tantummodo inquirentibus illud. Nam propheta dixit. Quæ pręparasti expectantibus te. Paulus citans eum locū dixit, Quæ pręparauit diligentibus se. Ecce quod nō omnibus pręparatum est, sed expectantibus (seu) diligentibus illum, hoc est tandem inquirentibus se (scilicet) fide, spe, & charitate in operibus bonis. Qui enim expectat, etiā sperat, qui autē sperat etiā credit quod sperat: alioquin quis sperare ualeat, quod non credit? Est enim fides

fides sperandarum substantia rerum. Non sperantur autem quæ uidentur, & temporalia sunt. Ideo fides est substantia sperandarum rerum: est etiam argumentum non apparentium, id est, eorum quæ non uidentur. Nam hæc æterna sunt. Illuc enim usq; progreditur uera spes nostra. Id enim uerè est arduum, penetrare usq; ad interiora uelaminis, & sancta sanctorum: quod pręcursor noster, & pōtifex in æternum ingressus est IESVS, pręparans locum nobis. Vide igitur quo pacto bonum illud non datur nisi inquirentibus, hoc est fide, & expectatione, & in hac spe usq; in finem perseuerantibus, quæ sicut ancoram animæ tenere debemus tutam ac firmam: incedendo tamen per eam in operibus bonis, (ne sit spes temeraria, quæ non est spes) quousq; occurramus illi, similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs. Sed quomodo ausit expectare qui nō diligit tantum bonum, & multo magis (ut par est) tantum donatorem? Ideo dixit Paulus, diligentibus se, declarans quod alius dixit, Expectantibus te: ut in eo uerbo tria hæc liceat complecti, fidem, spem, dilectionem. His enim uirtutibus inquiritur & promeretur Deus: & in his intelliguntur opera. Nam qui diligit, operatur: qui autem non diligit, nec operatur. Fides enim est quæ operatur sed per dilectionem. Ita enim ipsemet dominus dixit. Si quis diligit me, sermones meos seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum uenimus, & apud eum mansionem faciemus. Tertium uerò dictū quis neget? quod nemo possit inquirere bonū quod nesciat? quod IESVS apprehēdit pro nobis? Sic enim ait Thomas. Domine nescimus quō uadis & quomodo possu-

Ad he. 6.

Ioan. 14.

Mat. 24.

Eph. 2.

Luc. 12.

I. Ioā. 3.

Qui enim non diligit matrem suam nec imortem.

Gal. 5.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

do possumus viam scire? Quò ibat enim, finis & bonum nostrum erat. Ego (inquit) vado ad Patrem, & vado parare vobis locum. Hæc est enim vita æterna, vt cognoscat te solum verum Deum, & quem misisti IESVM Christum. Quartum uero, & Quintum quod sumpsimus, elicitio ex eo quod ait: A seculo non est auditum. hoc est, A peritis seculari sciëntia non est auditum. Neq; auribus perceperunt. Aures (puto) cordis significat, id quod Paulus dixit. Neq; in cor hominis ascenderunt. Oculus non vidit absq; te o Deus, id est, nulla humana speculatio perspicere potuit absq; te, id est, absq; tua reuelatiõe: aut (ut quidam legunt) præter te, id est, te solo excepto. Quia tu solus nosti, quæ preparasti expectatibus (siue) diligētibus te. Et ideo tu solus, qui nosti, potes ea reuelare, & nos de tua reuelatione scire: nõ à carne & sanguine, sed à te patre cœlesti, qui reuelasti ea Petro, & reuelas assidue paruulis. Ergo fide, quæ cœlesti reuelatione innititur, suscepimus reuelatum bonum. Et hoc est quod post illa uerba subiunxit Paulus. Nobis autē reuelauit Deus per spiritum suum, & alibi. Credidi propter quod locutus sum. Ecce iam uides quàm clarè resultauit conclusio quam de præmissis expressimus, uidelicet opus fuisse reuelatione diuina, ut intellectus caperet, et uoluntas probaret quod offerebatur nobis, & promittebatur à deo per spiritum suum. Non enim sumus nos homines uelut insensata, aut animalia bruta, quæ in suum finem suapte natura, & indito instinctu ducuntur, quia suus finis suã ipsorum non excedit naturam. Nos autem qui præstatimus mētē & ratiõe, decuit altiore fini honorari: & per hæc

Mat. 16.
8. 2.

1. Cor. 2.
Psal. 115.

Nota.

hæc ipsa suauiter in ipsum finem dirigi & moueri uoluntate libera, quæ in utrunq; possit. Ergo iam probata cõclusionẽ hac uidelicet, necessariam fuisse diuinã reuelationẽ, qua summũ bonũ nobis à deo præparatũ sciremus, ac simul uia qua tenderemus in illud, si ad illam, & hæc adieceris, Deũ in necessarijs nõ deesse cuius perfecta sunt opera. Nec tamẽ pro dignitate ipsius ac rei præstantia fuisse, singulis hominibus immediate diuinitus hæc reuelari, sed certis & selectis ac maioribus, ut per illos in aliorũ notitiã dei uoluntas deriuaret (hic est enim ordo ex prouidẽtia Dei sicut seruatur in cœlestibus, ut primores angeli inferiores illuminent purgent perficiant ut Dionysius docet) ac simul cogitaueris quod ijs quibus ab initio reuelatum fuit, non erat datum perpetuò manere super terram, ut quæ à Deo accepissent omnibus futuris generationibus ipsi contraderent: & quod nec esset bonum neq; tutum in singulis generationibus renouare reuelationes, neq; item tutum, quæ iam factæ essent, eas quasi per manus à maioribus tradi, cum multiplicatæ essent nimis, sanè perspicies ad ea seruãda & custodienda quæ reuelata essent, nihil aliud iam superesse commodius, tutius fideliusq; quàm scripturam. Atq; ex his tandem resultare iam constatam probatamq; tibi primam clauem, quæ etiam ab ipso clauigero Petro mihi probata est. Nam ipse mihi hanc exposuit suis uerbis, ut paulò post inducam, quam ego nunc meis exprimo.

Deut. 34.

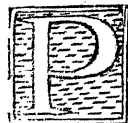
Necessitas scripturæ.

Dionysius de cœlesti Hier.

HÆC est enim prima clauis. Prouidentia dei ordinatam & spiritu sancto inspiratam esse scripturam ad

Rom. 15.
Io. vii.
ram ad doctrinam nostram, ut inde sciremus uerum bonum nostrum & uiam siue pactum quo procedendum sit nobis legitime ad obtinendum illud. Hæc uerò quæ premisi cuncta, ita puto luce ipsi patentis ueritatis esse perspicua atque illustra, ut nemo sanus, si quod enuncia mus intelligat, nõ simul quoque ut comperit recipiat. Nunc igitur illud opus ut accepta clauis hac iam tibi ipsi per illam aperias, quæ per illam patefient consideranti.

¶ Vfus primæ clauis & quæ per illam aperiantur.



PRIMUM igitur aperies tibi, quòd cum scriptura hæc Dei prouidentia & à spiritu eius benignissimo, ordinata sit pro doctrina nostra, quod et Paulus dixit,

Rom. 15.
Hier. 9.
Ioan. 6.
Quæcūq; scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt. Et non ad qualemcunque doctrinam, sed ad summi & æterni boni notitiam (quoniam hæc est homini uera sapientia & prudentia nosse hanc dei erga nos bonam uoluntatem & benignam) uerè sapientis est omni cura omniq; studio illi intendere atque incumbere, & in eam sancti clauigeri sententiam toto spiritu conuenire, qui cum rogatus esset à domino cum cæteris discipulis, utrum & ipsi uellent deserere sicut & alij multi, qui spreuerunt sermonem salutare, diuino impulsu respondit. Domine ad quæ ibimus? uita æternæ uerba habes. Nõ habet Plato uerba uitæ æternæ, nõ Aristoteles, non Hypocrates aut Galenus, non Demosthenes aut Cicero

7
Cicero, non Homerus aut Virgilius, non denique quisquam Philosophorum Rhetorum Poëtarum. Sed hæc scriptura uerba uitæ æternæ habet, ideo dixit dominus. Scrutamini scripturas: quia uos putatis uitæ æternæ habere in eis. Quare & idem clauiger scripturæ huius studiosos cõmendat his uerbis. Et habemus (inquit) firmiorem propheticū sermonē cui bene facitis attendētes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Vide ut cõmendat eos qui scripturæ isti quæ cõtinet oracula prophetarū attendūt, quæ & lucernā uocat lucētem in caliginoso loco. Locus enim caliginosus ubi sunt tenebræ, est anima nostra & cor nostrum cuius oculus ad hæc cœlestia ex antiquo peccato caligat, nisi admoueatur illi lucerna hæc lucens & ostēdens uitam, ueritatem & uiam, donec illucescat nobis perfectius ipse dies, qui est gloria sanctorum, et lucifer ipse, id est, uerus iustitiæ sol Christus oriatur in cordibus nostris, quod erit in postremo ipsius aduentu, quem nos speramus, quando illustrabit omnia. Tunc enim occurrentes ei, perfundemur eius luce, fugatis tenebris in sempiternum. Tunc ipse erit uera nostra scriptura, ipsamet lux nostra, in quam prospiciemus legentes ibi & colligentes omne bonum, per fusi gaudio inenarrabili.

SECUNDO aperies tibi hæc eadem clauis manu illam accipiens & illa utens quæ hæc sola certissima ueritatis est scriptura, & mirifica utilitatis, ac potestatis, ut sola digna sit uocari diuina, sacrosancta & simpliciter scriptura. Dico certissima ueritatis. Si enim dei prouidentia ordinata est, et à spiritu sancto inspirata, ut ille

Scriptura certissima ueritatis.

met Clauiger docuit post illam uerba dans nobis quam proposui clauem & dicens. Hoc primum scientes quod prophetia scripturæ non propria interpretatione fit. Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia sed spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines. si ergo à spiritu sancto profecta est scriptura, illo inspirante prophetas, & ueluti amanuensibus illis utente, quomodo ibi erit error

Roma, 3, *ullus? Esto Deus uerax & omnis homo mendax.*

Nota, *Ad hæc si humane scientiæ de suis quibusdam educuntur principijs, quæ ita sunt certa ut sanis non contingat dubitare de illis, cur non etiam magis hæc de deo scientia sua habeat certa principia quibus regatur, & ut perducat in suum finem? Sed cum non innascantur nobiscum principia hæc, ut diximus, oportuit esse reuelata, & ita certis ac selectis contineri scripturis. Denique cum ipsa scriptura (ut suo loco dicitur) non aliud contineat quam legem & pactum & testamentum, quæ dignatus est nobiscum disponere Deus, & in hominum instrumentis nullus ferat uel minimum mendacium sed uniuersa reddantur suspecta si quid à ueritate comperiat alienum, quanto id magis obsecro in instrumentis diuinis? Ob hoc enim instrumenta uocata sunt à priscis patribus uetus & nouum testamentum, nimirum quia instruant de pacto & uoluntate dei, quam habet nobiscum. Et spiritus sanctus, ueluti paranympus, & qui nouit profunda Dei, primus auctor horum instrumentorum dignus est haberi & dici. Quapropter & dominus producendo sententiam Dauid non citauit illum simpliciter dicens. Dixit Dauid. Sed. Dixit Dauid in spiritu, Et Isaiam citans ait.*

Roma, 8,

1. Cor, 2,

Matt, 22,

ait. Bene prophetauit de uobis Isaias. dixit, Prophetauit, ut indicaret illum non de suo sensu aut cõiectura, sed à spiritu sancto accepisse quæ præuiauuit. Et Paulus ait. Dicit scriptura Pharaoni. ut quod dixit Deus, scripturam dicere manifestet: quoniam Deus est per scripturam loquens. Et ut hoc sciremus non hoc pertinere ad partem scripturæ sed ad omnem scripturam: testatur alibi quod Omnis scriptura diuinitus inspirata est. Est ergo certissima ueritatis, ac propterea inuictissima autoritatis. Non enim potest solui scriptura, ut dixit dominus. Tanta autem maiestatis est, ut uel hostes illius heretici eius prætextu se protegant hypocrisis pallio. Oportet etiam esse illam perpetuæ firmitatis. Quapropter idem Clauiger aiebat. Et habemus firmiorem sermonem. Firmiorem (dixit) quia longa hominum approbatione confirmatus erat, deo illum mirabili prouidentia conseruante, ut periturus sit mundus et quæcunq; sunt mundi priusquam unum iota & unus apex ex ijs uioletur, donec omnia compleantur. Cælium & terra trāsibunt, uerba autem mea (inquit dominus) non trāsibunt. Vtilitatem uerò eius quis neget? Etenim ibi est dominus magister, qui ait: Ego dominus docēs te uilia. Et Paulus de illa, quod uilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Quid amplius poterat ab illa scriptura desiderari? quæ docet uolentes, redarguit contradicentes, corripit impios, erudit infantes in iustitiam & ad omne opus bonum? Est enim eiusdem scientiæ circa idem & ueritatem statuere & contrariam depellere

Matt. 18,

Rom. 9,

2. Tim. 3,

Io. 10,

Scripturæ dignitas,

Matt. 24,

Scripturæ uilitas,

2. Tim. 3,

depellere falsitatem, atq; ostentui tradere. His enim munitus armis sanctæ (scilicet) huius scripturæ audebat, ille qui se idoneum demonstrabat ad destruendum mutationes, & consilia, & omnem altitudinē extollentem se aduersus scientiam dei, & redigendum in captiuitatem omnem intellectum in obsequium Christi. Et quanta est, mirabilis Deus, huius scripturæ potestas, que si parū gustetur sic pascit, sic trahit animos, ut præ illa incipiant putere omnia: sed nemo scit nisi cui datū est experiri quod quidam aiebant: Non ne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur nobis in via, & aperiret scripturas? Et hoc est manna illud quod nemo nouit nisi qui accipit, quāquam non hic habeatur perfectæ, sed est arra quædam uitæ æternæ. **Quamobrem sola scriptura hec digna est quæ dicatur diuina, & sacra, & sancta, & omni honore & acceptione digna. Ideo diuina, quod de hac sola certi sumus quod sit à Deo, & ideo sancta, quia munda est, & munditiam docet, ab omni penitus errore immunis: quod & oportuit, ut certò sciremus quid recipiendum sit in autoritatē, & in quod conuenire omnes oporteat, ut idem dicamus omnes, & non sint in nobis schismata, nam omnis alia scriptura de errore aliquo suspecta est. Et ideo hanc sacram esse oportet, id est, ab alijs segregatam. Nam & hæc sola meruit uocari simpliciter apud Paulum scriptura, ut hanc solam amplecteremur, illa solum inniteremur, omne studium, omnem sollicitudinem, deniq; neruos omnes intenderemus in illam.**

TERTIO EX HIS tibi facile aperies ut uideas acervum errorum (scilicet) eorum qui aduersus hanc

hanc scripturam peccauerunt, & primus quidem error philosophorum in promptu est, eorum dico qui penitus illam neglexerunt, & solo improbarunt contemptu, ut uulgò fertur de Aristotele (quamquam ego non credo) qui Moysen dicitur despectisse, quod quæ proponeret non probaret. Sic Auerroës & alij qui illum secuti sunt ei similes, quasi uerò quæ à nobis probari non possint, continuo non esse etiam conuincant, aut quasi quæ fide recipienda proponuntur demonstrabilia sint, quæ sui altitudine rationem excedant alio modo conuenienter uel trahi debeantur, quàm reuelatione, uel suscipi possint, quàm fide: sed ignorarunt eius sententiæ pondus quæ monebantur. Audiens sapiens sapientior erit. Certe si dignati fuissent audire Moysen & Prophetas, incomparabiliter multo plura sciissent, & quæ sciuerunt multo clarius atq; fortius agnouissent, cum plurima supra sensus nostri captum declararent, Deniq; à multis erroribus & ætrogæis circa multa liberati fuissent, quod iam latissimè patet.

SECUNDVS ERROR eorum manifestatur, qui non sol improbarunt scripturas has, contemnentes illas, uerum etiam impio furorc editis uoluminibus oppugnare multis in locis conati sunt, ut Celsus, Porphyrius, & insignis Apostata: qui non dubitarunt imperitiæ, mendacij & contradictionis nostros prophetas & Euangelistas arguere. Sed hoc ipso illorum ausu improbo atq; impio, quo paruit eorum insipientia atq; inscitia, patuere simul & mendaciæ, & spiritus contradictionis iniquus in illis. Scimus autem nonnulla offendi primo aspectu in scripturis, quæ apparere possunt in

Error philosophorum de iudicio scripturarū.

Prouer.

Eccle. 30
Sap. 8.

Improbitas eorum qui impugnant scripturas.

Efficacia scripturæ. Luc. vii.

Singularia sanctæ scripturæ.

1. Cor. 1.

Roma. 9.

2. Tim. 3.

ruditis ac parum assuetis in illis aut leuia, aut inepta, aut falsa, aut etiam pugnancia inuicem. Sed si ea fide ac pietate à principio in illas ingrederemur sicut decet, ut putaremus constanter spiritum sanctum esse illarum autorē, cum huius rei plurima perhibeantur argumenta: ipse monstrare procul dubio dignaretur nihil ibi leue aut ineptum, nihil falsum aut inconstans, sed cuncta grauisissima, congruentissima, uerissima, & mira tandem secū consensione cōcordissima ac sibiipsis inuicem mirifice contestantia.

Iudeorū error circa scripturarum receptionē.

TERTIVS æquē hinc patet Iudeorum error, qui solum uetus testamentum recipiunt, ubi est hereditas bonorum terræ, & nouum reijciunt in quo heredes cœlestium scripti sumus. Sed hic error meritam & congruam sibi pœnam habet, uidelicet ut utriusq; testamenti hereditate priuentur, qui in iniuriam testatoris, & quod iam exoleuerat maluerunt, & quod erat potius & uigebat, utpote æternum, repudiarunt.

Manicheorum error in receptione scripturarum.

QUARTVS error Manicheorum, qui e conuerso negantes uetus testamentum, & nouum peruerentes & corrupētes, Deum ipsum unum autorem diuiserunt in duos. Vnde cum testatorem non agnouerint (ut par erat) nec, qui testatori astipulabantur, legē ac prophetas receperunt, merito & ipsi omni hereditate priuati sunt: nec enim intellexerūt, quod Magister ipse dixerat, quod ad scribam doctum pertinebat, de thesauro suo proferre noua & uetera.

Matt. 13.

Variorū hereticorū error in mutilatione scripturarum.

QVINTVS error eorū est, qui quauis utriusq; testamenti paginas cōfiteantur, mutilant aliquas partes tamen, quas esse sanctas & canonicas negant, & quod est

est omnium improbiſſimum, audent etiam illas erroris arguere, idq; contra iudicium atq; sensum sanctæ Ecclesiæ: contra quos ego alibi differui, & particulari etiam libello disputauī propter nouitios magistros id audētes.

SEXTVS error eorum qui improbiſſimē audent quicquam commutare in scripturis, aut quasi mendosum censere, nec probabili ulla ratione mendositatis adducti, nec ullo emendatiore codice freti, unde mēdam quam ipsi fingunt ualeant comprobare, sed propria censura & de cerebello suo id facere audentes summa impudentia, quod & Manichæi fecerunt, non metuentes sibi à diuina illa comminatione. Si quis apposuerit ad hoc, apponet Deus super illum plagas. Licet enim in sacris codicibus irrepere potuerint nonnulli errores, uel scriptorum inertia, siue incuria, cum de exemplari transcribunt, uel translatorum imperitia aut oscitātia, cum de lingua uertunt in linguam: tamen quod omnes penitus codices omnis linguæ corrupti sint, August. teste, non est credendum, quia non erat diuine providentiæ hoc permittere. Quocirca opportunum cēseo nunc scripturarum catalogum quem catholica multo tēpore seruauit & monstrauit Ecclesia, sicut & nos sanctorū ipsorum patrum ac summorum Pontificum sententijs & decretis instructi sumus, breuiter annexere.

Error eorum qui audēt qd piā in scripturis suā temeritate commutare.

Apo. vlt.

Aug. in Manicheos.

¶ Catalogus diuinarum & canonicarum scripturarum.

PRIMO IGITUR uetus testamentum his uoluminibus finitur. Ante omnes enim scripturas est Pentateuchus, id est, quinque libri Moſeos, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri,

Numeri, Deuteronomium. Hos sequitur unus Iosue. Iudicum unus. Ruth unus. Regum quatuor, quanquam priores duos Hebræi, Samuelis titulo prænotant. Duo autem Paralipomenon. Esdræ duo priores, Nam duos posteriores nunquam agnouit Ecclesia, Licet quidam, uidelicet unus aut duo ex uiris ecclesiasticis citent ex illis sententias, non ut probantes uolumen (ut existimo) sed ut aliquid inde boni & ueri colligentes, sicut & scripturarum interdum autores de Apocryphis collegerunt, & annexerunt suis, quia omnis ueritas est à spiritu sancto. Post hos sequitur Thobie unus. Iudith unus. A Ester unus. Iob unus. Psalmorum unus. Parabolarum Salomonis unus. Ecclesiastes unus. & Cantica Canticorum unus. & Sapientia unus, & Ecclesiastici unus. Quos libros quinque, plurimi ueterum Salomonis esse dixerunt, quia uel scripsit Salomon, ut constat de quibusdam, uidelicet de Prouerbijs Ecclesiaste & Canticis, uel ex eius dictis aut scriptis ab alijs fideliter collecti sunt, ut de reliquis rationabiliter creditur, quãquam autor ille libri Sapientie se indicet Salomonem. Hos sequuntur quatuor libri prophetarum maiorum Isaia, Hieremia, Ezechielis, Danielis. Hieremia autem annectitur Tremi, & oratio, & Baruch propheta. Post hos ueniunt duodecim Prophetæ minores Osea, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Habacuch, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias. Vltimum locum habent duo libri Machabæorum. his concluditur uetus Testamentum.

NOVVM uerò habet, primum quatuor Euangeliorum libros. Primum Matthæi. Secundum Marci. Tertium

Tertium Luca. Iohannis quartum. Tum Actus apostolorum Luca. Tertio Pauli Epistolas quatuordecim. Ad Romanos unam. Ad Corinthios duas. Ad Galathas unam. Ad Ephesios unam. Ad Philippenses unam. Ad Collossenses unam. Ad Thessalonicenses duas. Ad Timotheum duas. Ad Titum unam. Ad Philemonem unam. Ad Hebræos nouissimam. Hic tamen ordo non secundum tempora quibus scripsit, sed secundum spiritum qui sic arcana ratione digessit accipitur. Sequitur Epistola Canonica septem. Iacobi una. Petri due. Iohannis tres. Iudæ una, quæ similiter ordinem à spiritu sancto acceperunt in uolumine non secundum dignitatem Apostolorum. Nam quæ Iacobi est, illas Petri & aliorum ex arcana ratione præcedit. Sic & in ipso numero mysterium esse propheticum non dubito. Nouissimum locum habet Iohannis dilecti Apocalypsis. Et hoc testamentum totum grecè scriptum fuit, præter Euangelium Matthæi, & epistolam ad Hebræos, sicut plurimi ueteres authores testati sunt. Quod nec, sine arcano est mysterio. Ergo supra scriptos omnes libros sanctos esse, diuinos, atq; canonicos, non arbitror fas esse cuiquam dubitare, cum consuetudo omnium Ecclesiarum tam diuturna, & decreta pontificum tam manifesta, & sancti patres ac ueteres doctores qui laudem in ecclesia meruerunt miro consensu comprobauerunt: licet aliquando de quibusdã in ecclesia fuerit dubitatum, nõ tamen à præstãtoribus autoribus quos ego se qui malui, quàm unum aut alterum ex obscuris aut summularios quosdã, unde noui heretici ansam iniquè capiunt cõtradicendi, nescientes quod processu temporum, ut inquit Hieronymus

Hieronymus) et probatur et confirmatur et autoritate inualescunt scripturae, idque precipue cum a Romana sede tanquam sanctae et canonice decernuntur. Quod in supra dictis facile patet, et particulari disputatione latius manifestavi, unde poterit mutuari lector qui in hoc loco plura desideraret.

Error Erasmi non habentis pro absurdo errasse scripturam autorem.

Erasmus in Anno super Matt. c

Erasmus notatur.

Cajetan.

SEPTIMVS error eorum qui illuc usque progressi sunt, ut non habuerint pro impossibili et re absurda aliquid erroris in scripturis inesse per humanam quandam incogitantiam aut memoriae lapsum illorum, qui illas primum tradiderunt, id est Prophetarum aut Apostolorum siue Evangelistarum: nec hoc derogare fidei arbitrantur sed potius adiuuare, nec haereticos putant qui talia sentiunt. Verum absit a corde pio tam impia cogitatio contra spiritum sanctum. Si enim scripturae huiusmodi quavis parte, uel minutulum errorem, aut mendacium admitterent, merito ut prudentissimè docuit Augustinus, nostra fides in uniuersum nutaret et periclitaretur, nam sicut in principijs non potest falsum quicquam subesse, ita nec in scripturis sanctis, quas principiorum loco dedit nobis ipse spiritus sanctus. Quamobrem impiè satis dicit quidam ex his qui male audiunt in ecclesia. Dicit enim. Ex his quae apostolus in epistola prima ad Corin. capi. 7. scripsit, mea sententia satis, ne dicam plus satis mordicus tenemus, ueluti de diuortio et c. Alius est ausus dicere Paulum de excommunicatione non sensuisse secundum Christi sententiam. Et ita uides huiusmodi homines et scripturae et apostolorum factos esse censores a semetipsis, ac propterea in ipsis foribus cacutientes.

Octauus

OCTAVVS error quorundam, qui eloquentiam nescio quam in ipsa scriptura desiderant, qua ipsi plus nimio delectantur et gloriantur, ignorantes consilium et uirtutem Dei, quae non in uana et fallaci uerborum pompa ac strepitu, sed in sensu et simplici ueritate consistit: tatumque abest ut diuinorum mysteriorum scriptoribus affectanda fuerit secularis haec eloquentia, ut etiam de industria et quam maxime fuerit deuitanda, ne per eam simplicitas et uirtus crucis obumbraretur. Quare Paulus non aliud se scire quam IESVM Christum, et ipsum quidem crucifixum protestans, Sermo meus (inquit) & praedicatio mea non in persuasorijs humanae sapientiae uerbis, sed in ostensione spiritus & uirtutis, ut fides uestra non sit in sapientia hominum sed in uirtute Dei. Considera prudens lector, et uenerare diuinum consilium. Quid abiectius, quid infirmius, quid stultius cruce? Et tamen in ea posita est gloria, et sapientia, et fortitudo nostra. Rursum quid infirmius, quid ignobilius, quid insipientius in conspectu mundi quam illi priscae crucis praedicatores? et tamen ipsi mundum uicerunt, qui et hoc ipsum confitebantur dicentes: Nos stulti propter Christum. Et iterum. Habemus thesaurum hunc in uasis fictilibus. Cum igitur et quod praedicabatur abiectum esset ante oculos hominum, et qui praedicabant similiter, non ne oportuit similiter et ipsum praedicationis sermonem uile esse, ut ita magis appareret uirtus Christi latens, ne quod erat spiritus et uirtus Dei, uidelicet adeo mirabile facti dei incrementum et seculi huius principum expugnatione, atque triumphus, humano indignè tribueretur eloquio.

Error eorum qui eloquentiam desiderant in scripturis nescio quam.

1. Cor. 2. & 1.

Pro uirtute crucis, nota.

1. Cor. 2.

2. Cor. 4.

b

Neq;

Pro elo-
quentia
scriptura
rum.

Nota p
intellectu
apostoli.

Neg; uelim tamen putare quemquam scripturae sermo-
nem sua carere eloquentia & dicendi doctrina, cū pau-
lō post idem Apostolus confiteatur se annuntiare quae à
Deo donata sunt nobis, non in doctis humane sapientiae
uerbis, sed in doctis spiritus, spiritualibus spiritualia cō-
parantes, ac si manifestius hoc pacto diceret: Est huma-
na sapientia, quam mundi sapientes conantur exprime-
re, quae habet conuenienter sua uerba docta, quae mūdo
conueniunt, quae ipsa docet (uidelicet) arte hominum in-
uenta, coloribus ornata, diligentia composita, atq; in-
structa. Sed est etiam sapientia spiritus, illi hominum sa-
pientiae contraria, quae cum sit etiam sermone manifestā-
da, debuit habere proportionabiliter sua uerba docta,
non arte hominū tamen, sed spiritus instructione: uide-
licet ut, ipse spiritus est purus, simplex, sobrius, castus,
ita & uerba quae docet ille casta & sincera & simpli-
cia & in affectata, ut scriptū est. Eloquia domini elo-
quia casta, argentum igne examinatum probatum
terrae purgatum septuplum. Atq; ideo dixit Paulus.
Spiritualibus spiritualia comparantes. Id est, spiri-
tuali sapientiae enarrandae comparantes, id est, confere-
tes atq; aptantes proportionabiliter, etiam spirituales
sermonem, non secularem quem requirit illa hominum
sapientia. Nemo igitur iure mirari debet, si id eloquen-
tiae genus spirituale, quod à sapientia spiritus proficisci-
tur & seruit spiritui, ut malit ipsum spiritum quam sese
ostentare, & eruditorum malit implere peccus quam au-
res, ab ijs ignoretur, imo etiā improbetur, qui uerbo ac
sermoni dat primus. Quāobrem Augustinus ille excellēs
doctor, cū sibi hanc quaestionem proponeret, an autores

Augu. de
doc, chri.

nostri

nostri, qui in inspiratione diuina scripturarum uolumina
tradidere, sapientes tantūmodo, an uerò etiā eloquentes
sint nūcupandi, hanc sententiam, sicut uerissimè ita quoq;
elegatissimè, protulit. Hæc quaestio apud me (inquit)
& apud eos qui mecum quæ dico sentiūt facillimè sol-
uitur. Nā ubi eos intelligo non solū nihil sapiētius,
uerū etiā nihil eloquentius uideri potest. Et audeo
dicere, omnes qui intelligūt rectè quod illi loquū-
tur, simul intelligere non aliter eos loqui debuisse.
Sicut enim est quaedā eloquētia, quae magis ætatē iu-
uenilē decet, est quae senilem, nec iā dicenda est elo-
quentia si personae nō congruat eloquentis, ita est
quaedā quae viros summa autoritate dignissimos
planēq; diuinos decet, hac illi locuti sunt, nec illos
decet alia, nec alios ipsa. Ipsi enim cōgruit, alijs au-
tē quāto uidetur humilior, tanto altius nō uero-
sitate sed soliditate transcendit. Vbi uerò non eos
intelligo, mihi quidem minus apparet eorum elo-
quentia, sed eā non dubito esse talem qualis est ubi
intelligo. Possem quidem, si vacaret, omnes virtu-
res & ornamenta eloquentiae de quibus inflantur
isti qui linguam suam nostrorum autorum linguæ
non magnitudine sed tumore præponunt, ostende-
re in istorum libris sacris, quos nobis erudiendis, et
ab hoc seculo prauo in beatum seculum trāsferen-
dis prouidētia diuina prouidit. Sed nō ipsa me, plus
quām dici potest in illa eloquētia delectāt, quæ sunt
ijs uiris cū oratoribus gētilū poētis, uel communia.
Illud magis admiror & stupeo, quod ista nostra
eloquētia ita vsi sunt per alterā quandā eloquētiā
suam,

Nemo
eloquen-
tiae ac vir-
tutes oēs
in sacris
literis re-
periti.

b ij suam,

suam, vt nec in eis deesset, nec emineret in eis: quia eam nec improbari ab illis, nec ostentari oportebat: quorum alterū si vitaretur, alterum putari posset, si facile agnosceretur. Et in quibus forte locis agnoscitur à doctis, tales res dicuntur, vt verba quibus dicuntur nō à dicente adhibita, sed ipsis rebus velut sponte subiuncta videntur, quasi sapientiam de domo sua, id est, de pectore sapientis procedere intelligas, & tanquam inseparabilem famulam, etiam non vocatam, sequi eloquentiā. Hæc uir iste

1. Cor. 2. *quādo factus est spiritualis, ut posset omnia iudicare, et spiritualia examinare per spiritū. Nam ante quā talis esset, diuersum censebat, ut ipsemet fatetur, qui scripturam hanc diuinā non tanti pendebat, ut Tullianæ dignitati comparandam esse existimaret, ut alio in loco confitetur, & damnat, quia nō spirituali oculo rem sanè perspiciebat, nec iudicium de spirituali gustu, sed à gustu hominum proferebat. Sicut & isti modo qui ad officinā & eudem siue Demosthenis siue Tullij, & huiusmodi per paucorum eloquentium probare solent quæcunq; legunt. Atq; utinam quidam ex his, non multo essent suis ijs autoribus iniquiores, qui adeo supersticiosè certis selectisq; uocibus sese addixerunt (quod eloquentiam uocant) ut absq; illis omnis sordescat oratio, ac nauseam eis moueat. Præterea, humilitatis hac uoce abstinent in eam significationem, que solet à scripturis & ecclesiasticis passim accipi, & malunt pro humilitate, aut demissionem, aut modestiam dicere, aut quid tale. Fidei quoq; uocabulum similiter quidam fugiunt, cum significare uolunt, quod iam illa uoce ab omnibus exauditur, & loco eius,*

Augm. in confes.

Extra affectato res elegantis.

eius, persuasionem aut religionem substituant, neq; sic tamen idonee exponentes quod uolunt. Sic & IESVM uocare pijsimū, & pijsimam matrem, piaculū arbitrantur. Neq; illum saluatorem appellare audent, sed seruatorē potius. Supponunt & pro apostolatu, legationem, huius elegatiæ gratia: & alia huiusmodi plura reijciūt, quo certe improbam superstitionem, ne dicam impiam, ostentant. Illud autem proculdubio uerum, si ueram illi uirtutem humilitatis, illam in quam uirtutem, quæ demū sublimes nos facit haberent, non ab ea uoce abstinerent quasi humili & abiecta, ob eam gratiam quod in ea significatione non sit Tulliana. Item si fidei lumine illustrarentur, minime dubitarent etiam eam uocem recipere in hunc significatum, quo innumeri & eloquentissimi ecclesiastici uiri passim usi sunt: & censerent longè sapientius esse scripturarum potius quā Ciceronis eloquio aptare sermonem. Quis enim uerè fidelium inficari audeat multo aptius de diuinis locutum esse spiritum sanctum per Euangelistas suos & apostolos, quā ualeat lingua quelibet sapientum huius seculi exprimere? Verum neq; ista quæ dicimus carent testimonio etiam suorum autorum, cum quidam ex illis spectati profecto iudicij uates dixerit. Semper licuit, semperq; licebit, Horatius

res nouas nouis etiam significare uocabulis. Vnde & rectè uaticinatur. Multa renascuntur quæ iam cecidere, cadentq; Quæ nūc sunt in honore uocabula, si uolet usus Quem penes arbitrum est & vis et norma loquendi. Philosophus quoq; docendi gratia censet opportunū prorsus nouas interdū uoces fingere, quod & nōnunquam suo iure ipse facit. Sed quæ (rogo)

b iij ars non

Quæuis
ars sua ha
ber pecu
cularia vo
cabula.

ars nõ sua propria quædã habeat uocabula, quibus uti-
tur? In lege duodecim tabularum multa reperies, quæ in
ceteris autoribus nusquam leges. Quinetiam ipse Cice-
ro in his quæ de Academi. quæst. disserit (si recte memi-
ni) hoc ipsum illos poterat docuisse. Nos uerò à spiri-
tus doctrina recipimus quod & Gregorius summus pō-
tifex & prudenter & eleganter pronuntiat, scilicet. In-
dignum esse verba coelestis oraculi restringere sub
regulis donati. Neq; conuenire plantari lucum in
templo Dei. Ille enim lucum plantat in templo Dei,
qui eiusmodi uerborum umbris ac uniloquio, quasi sō-
lij ac frōdibus, & opacis atq; infructuosis siluestriū ar-
borum ramis, Ecclesiam & Christū ipsum qui uerū Dei
templū est, obūbrans reddit obscurū. Lucus enim quod
minime luceat, aut quod lucem prohibeat dictū esse, uel
ipsum docet: tametsi primo auditu à lucēdo potius de-
ductum nomen uideatur. Vnde cōmodissime spiritus san-
ctus, ad id quod diximus exprimēdū id uocabuli accepit
quod in sono quidem lucem præ se fert, quæ tamen lux
in re ipsa quam significat, nulla est. Tales ego sunt ij
qui suis compositis uerbis & elegantia lucem dari euan-
gelicis ueritatibus putant: nec tamen uident quod sic po-
tius obscurant, & ita uerè lucum plantāt in templo Dei
& iuxta altare domini quod est Christus, ut & hoc di-
uina prouidentia factum uideas, ut ferè nemo istorum li-
bris qui seculari eloquentia, diuina illustrare conati
sunt, ullam operam nauet. Nam uel ipse eorū autor M.
Tullius quodam in loco sapienter præcipit, omittendas
esse phaleras ornatumq; & cultum orationis, & quãdã
potius diligētē in hoc negligentiã adhiberi, cū ueri-

Greg. in
mor.

Deut. 16.

t46

tas ipsa plantanda est, & fortius in animis iudicum in-
figenda: ne cultus ille, aut potius uerborum strepitus in
auribus, à rei consideratione cor audientis auertat.
Quare & quidam rectè ut pleraq;

Ornari res ipsa negat contenta doceri.

Vnde & Cyprianus in iudicij (inquit) contentione pro
rostris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur
cium de domino ac de Deo uox est uocis pura sinceritas
non eloquentiæ uiribus nititur ad fidei argumenta sed
rebus. Quare & Hieronymus ad Damasum. Multo me-
lius est (inquit) uera rusticè, quàm falsa proferre diser-
tè. Et in Iouinianū. Est in uerbis simplicibus scriptura-
rū semper sensus augustior. Hæc isti præclarissimi uiri.
Hi autem adeo morosi, naturæ ordinem sua hac super-
stitione peruertunt, quoniam non uoces rebus seruire
sinunt, sed res ipsas seruire uocibus cogunt, & cum di-
uites esse lingua possunt certis illis (ut diximus) sele-
ctisq; uocabulis se astringentes, quæ tantum probant,
pauperes interdum atq; elingues inueniuntur, ut quod
oporteat exprimere, prorsus nequeat. Quid autem in-
uidiosius, quid uiolentius, quid ineptius atq; inconsulti-
tius, quàm in dicendo à duorum aut trium autorum pen-
dere communem multorum populorum linguam, &
quod omnem superstitionem excellit, adeo incantatas
habere aures, ut omnes aliæ uoces præter probatas ab
eis intolerabilem illis afferant *κεκοφανίαν*, quas in-
quinatas & quasi uulgo conceptas uocant. Quin adeo
miserè & præuè affecti sunt auribus, ut Iouis Tarp-
& Capitolini nomen dulcius illis sonet quàm IESV
Christi, & quàm mirificè se putant esse locutos, cum

Cypria.

Hiero.

b iij medius

mediusfidius, aut mehercle & eccastor iusiurandum, quasi lectissimum flosculum etiam serio de re Christiana tractantes inseruere orationi. Erasmus enim ad facultatem Parrhisiensem respondens quodam in loco, mehercle inquit, sic sancte deterrans uir Apostata, qui etiam contendeat nullo modo esse iurandum. Et quam gratiosum existimant, cum Iupiter, Iuno, Diana, Pallas, Minerva, Bellona, Venus, Apollo, Phoebus, Mercurius, Mars, & aliorum falsorum ac perditorum deorum, id est, demonum prophana nomina, sua (ut ipsi arbitrantur) illustrant, ut autem nos rectius credimus, offuscant eloquia. Similiter cum Caesares, Camillos, Furios, Scipiones, Fabios, Tuberos, Bestias & alia id genus ebriæ commemorant, pergrande quoddam uidentur sibi sonare, è diuerso uerò frigere nomē IESVS CHRISTVS, Maria, Ioannes, Petrus, Iacobus, & huiusmodi, imò etiā penè putere quasi sordida ac de fece sumpta. Quod ne iudicium, si rectè secum deputent, nec studeant insanire, non à ratione ulla, sed uel potius consuetudinis & persuasione phantastica prouenire perfacile animaduertent, quamquam & diaboli suusus & confirmatio (ut non dubito) ad hæc accedat, qui cum principatum mundi huius, quem sub his falsorum deorum nominibus exercebat, amiserit, conatur eorum opera atq; insania hoc pacto saltem resurgere, scilicet ut in hominum memorijs uiuat per hæc eorum poemata aut sermones, Quæ res quantum absit à pietate qui spirituales sunt, facillè iudicare possunt. Ego uerò hæc etiam ipsorum demonum confessione pernoui, quamquam non in testimonium adduco illos, qui nouerim mendaces non esse dignos ut in testimonium

Nota.

testimonium adducantur, sed quia contra ipsosmet & suos, hæc nonnumquam à Deo coguntur effari. Verum præstat rem iam sua ipsa etiam specie stultam non diutius persequi. Quare hoc in loco quiescam, concludens non carere scripturas sua elegantia atq; eloquentia longè iucundiore pij cordis auribus, & efficaciore. Nec moueor quòd Paulus se fatetur imperitū sermone quodam in loco. Quod ego ex ueritatis professione, non (ut quidam putant) ex humilitate, quæ non consonet ueritati, dictum accipio. Verum de illa sermonis peritia sensit, quæ de seculi sapientia procedit. Hanc enim, ut reipsa contempserit, ita & nobis exemplo sui despicendam proposuit. Alio qui quomodo alibi (cū in illum obijceretur quòd eius epistolæ essent graues & fortes, præsentia tamen corporis infirma, & sermo contemptibilis) ausus esset respondere. Hoc cogitet qui eiusmodi est, quòd quales sumus uerbo per Epistolas absentes, tales sumus præsentibus factis. Non me latet de Pauli eloquentia Hieronymum uarias protulisse sententias, ut eruditi quidam annotauerunt. At ego illud probandum magis existimo, quod quodam in loco de Paulo his uerbis ipse præclarus doctor testatus est: Quem quomodocumque I ego uideor mihi audire non uerba sed tonitrua. Quòd si, quod obiectare solent, pergant, non est Ciceronianè dictum, aut Latine, non imus inficias. Neq; enim spiritus sanctus autor, Latinus fuit, aut Ciceronianus, neq; ad Latinos aut Ciceronianos loquitur, sed ad Christianos & Ecclesiasticos, nec ad sapientes tantum sed ad paruulos: & in Christo si non est Barbarus aut Scitha, non Iudæus aut Græcus, etiam non est Cicero.

2. Cor. 11.

Quomodo Paulus imperitus fuerit sermo

In epistola ad Paulinum.

Coloss. 3.

Ciceronianus aut Terentianus, aut quivis alius lingua cultor, sed solum quicumq; regeneratur ex aqua & spiritu sancto. Si Paulus in Christo Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus sese debitorem profiteatur, & omnibus omnia factum, ut omnes lucrifaciat, gloria-
 Rom. 1.
 1. Cor. 9.
 tur, quomodo nō hoc magis audiendum est de Christo, qui etiam pro omnibus passus est? Quare & loquelam eius oportebat omnibus accommodari, & quasi rete, ad capiendum omnes, extendi. Neq; est putandum ineptum esse humiliari in eloquio, & aptari his quibuscum sermo est, si fortassis pueri sint, ut intelligant.
 Nota. Quis enim dēi uoces ueras sustinere ualisset? Porro quid utilius atq; honorabilius nobis provenire à sermone potest, quam sciētia & sapientia ad uitam æternam? Hanc si præstat sermo iste diuinus, tametsi incultus, ut uolunt, & item sordidus (quod fateri non ualeo) quid amplius desiderat homo? Hoc est enim quod Paulus postquam se propter molestos imperitum sermone confessus est significauit, addens: Sed non scientia. Ac si apertius dixisset. O homo inanis, quid frustra sermonem quæris, cum scientiam exhibeam, propter quam sermo ipse est? Quod si rei uirtus ab effectu exquiritur, consideret ueritatis amator, quid ualuerit sermo domini & piscatorum iste (ut uolunt) horridus & contemptibilis. Conferat cum Demosthenis eloquētia & Marci Tullij. Demosthenes enim uniuersam penē gloriam suam in eo conclusit, quod unum hominem orationis impetu à patria fecit extorrem. Effertur & Cicero
 in

in cœlum quod pauculos uiros, quosdam à pœna capitali, seu ui, seu sicco orationis seruauit. Duos uerò ex urbe uix etiam eiecerit, quamquàm hoc (si uera fateri uelint) magis in ore gladij, quàm in oris gladio effecit. At nostri, ut ipsa sermonis inertis, synceram tamen potentemq; ueritatem exprimentis, uniuersum orbē Christo reddidere captiuum. Sed ut à contentione iam recedamus, id tandem conclusum uolumus, non esse ualde aptum ad has literas ediscendas, quicumq; hac persuasione phantastica aut etiam diabolica imbutus fuerit, quod aliter debuerint loqui sancti Dei homines, per quos scriptura sancta conscripta sunt, quàm sint locuti ni illam confestim exuerit, hac enim satis indicat homo non sapere quæ Dei sunt.

NONVS error eorum est, qui descendentes ad particularia circa ipsam eloquutionem scripturæ plura, ac ut existimant manifesta coarguunt uitia: & primum taxant quidam obscuritatem, quasi (inquiunt) referat scriptum esse, quod nullus intelligat. Nam ex his unus mundi censor, sat mundo multis de causis notus, specialiter de Pauli Epistola ad Romanos, sic ait: Vtilitatem huius Epistolæ æquat ac penē superat difficultas, quod ascribit sermoni, ob confusum ordinem & hyperbata, & crebriora, auandapodata, unde oratio procedit hiulca & inabsoluta. Alij offenduntur à superfluitate, ut in Genealogiarum tam operosa ac frequenti descriptione, & in alijs huiusmodi, uelut in recensionem nominum ducum & hominum bellatorum

Pingit
 Eratum

28 CLAVES SCRIPTVRARVM

bellatorum, & quibusdam tanquam battologijs siue nu-
gationibus, ut cum sepius eadem uoces ac orationes re-
petuntur, ut quidam assererat exemplum ex libro Da-
niel. ubi toties usq; ad nauseam cãtilena illa repetitur,
Dan. 3. de sonitu Tubæ, Fistulæ, Cytharæ, Sambucæ, Psal-
terij, & Symphoniæ, & omnis generis musicorum.
Alios autem offendit, econuerso, inabsoluta sepe ora-
tio & defectiua, quod ex nonnullis locis accipiunt,
qui de lana caprina contendere etiam uehementer con-
sueuerūt. Verum his inferius opportuniore loco respon-
debimus. Interim hoc mordicus retinendum est, ex uī
acceptæ clauis nullum prorsus esse in scripturis erro-
rem, nihilq; ibi inconuenienter, nihil frustra, aut quouis
modo non ut oportebat dictum, si hoc sit uerum, Spiri-
tum sanctum autorem illarum esse, quod certè omni ac-
ceptione dignum est.

Error eo-
rum qui
imperfe-
ctam esse
arbitran-
tur scri-
pturam.

DECIMVS error eorum est, qui etiam aliquid
à scripturis amplius quam ibi contineatur desiderant,
tanquam non omnia perfectè per illas tradantur, quæ
ad Ecclesiæ traditionem sint satis, cum tamen promise-
rit Christus sponsæ suæ Spiritum ueritatis, qui doctus
erit omniem ueritatem, & iam suppositum sit de
hac scriptura, Paulo teste, quod utilis est ad docendum,
ad arguendum, ad corripicndum, ad erudiendum in iu-
stitia, ut sit perfectus homo Dei, ad omne opus bonum
instructus. Hem qui id igitur desiderant amplius isti mi-
seri? Nam audi censoris cœli & terræ desideria. Ita enim
ille scribit. Utinam quæ Paulus in Epistola ad Corinth.
attigit, ac uelut per transfennam ostendit, de ritibus ec-
clesiasticis

Erast. 15.

clesiasticis aliquanto copiosius & explicatius tradidisset. Et ut scādalum præberet infirmis homo labijs incur-
cuncisus, hæc etiam adiecit. Quam cōcise meminit Apo-
stolus de eucharistia siue de synaxi, quasi ueritus, ne de
tāto mysterio secus diceret quam oporteat. Et amplius. Notapru-
dens le-
tor uerba
scandali.
Utinam illud saltem aperuisset Paulus, à quibus, quo
tempore, quo cultu, quo ritu, quibus uerbis consecrari
soleat panis ille mysticus, & sacrosanctum dominici san-
guinis poculum. Et adhuc. Utinam paulus aliquāto plus
lucis nobis aperuisset, qualiter extent animæ semotæ à
corpore, & ubinam extent, an fruantur immortalitatis
gloria, an impiorum animæ iam nunc crucientur, an eis
subueniāt nostræ preces, an alia benefacta, aut indulgen-
tia summi Pontificis subito liberentur à pœnis. Hæc ho-
mo ille. At nunquid tibi uidentur hæc desideria pietatis?
scilicet, si modo cum perfidia sociari pietas potest. Si
enim isti qui sic loquuntur scripturæ crederent, etiam
Ecclesiæ crederent, quam ipsa scriptura commendat, &
cui credendum esse in huiusmodi præcipit, quam & co-
linam & firmamentum ueritatis cognominat. Si autem
credere ecclesiæ, perirent, imo nec surgerent deside-
ria hæc discendi à scripturis, quæ ab ipsa Ecclesiæ tam
liquidè ac limpidè traduntur, cum in ijs eadē Ecclesiæ
quæ scripturæ sit autoritas. Neq; erat è dignitate scri-
pturæ nouæ quæ non iam pueros instituit sed prouehit
eruditos, ad amussim ritus ecclesiasticos disponere, qui
Ecclesiæ traditione decentius & assidua consuetudine
quasi per manus accipi facile possunt, & custodiri. Sed
fingit uersipelles nō propter se, sed propter hæreticos
his

1. Tim. 3.

Ecclesiæ
autoritas
per scri-
pturam.

his desiderijs se teneri, qui Ecclesie uocem non audiunt, audituri tamen scripturas, quando id loqueretur aperte. Quasi uero apud hereticos ulla sit scripturae ratio, quam summis tantum labijs confitetur, cuius uirtutem palam pernegant. Si enim uerè scripturae crederent (ut iam dixi) Ecclesie quoque ipsi fidem haberet, cui esse credendum manifestè ipsa scriptura declarat. ¶ **Luc. 16.** Videri quibusdam fortasse poterat iusta illius olim epulonis petitio ad Abraham, ut mitteret Lazarum qui nunciaret fratribus, ut loca illa tormentorum cauerent. At ille sapienter respondit. Habent Moysen & Prophetas. Audiant illos, Et cum exciperet epulo, Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent. Tunc Abraham aptissimè replicauit. Si Moysen & Prophetas non audiunt, nec si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Et nos quid aliud dicere possimus, nisi quod si Ecclesiam non audiunt, nec si scripturae loquerentur audiret, quia in ipsa Ecclesia quam negat, reuera etiam scripturas negant. Quòd licet ita sit, nolo tamen existimare quenquam, recte dici, non esse in scripturis quodcumque ibi non sit expressum quibuscumque hominibus quamuis crassis. Hoc enim pretendunt heretici: nam resurrectionem mortuorum quis diceret in illis scripturae uerbis haberi, ubi legimus: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, & tamen hoc inde subtiliter elicit Dominus, & exprobrauit per hoc ignorantiam scripturarum, ijs qui resurrectionem negabant, dicens: Erratis nescientes scripturas. De resurrectione enim non legistis quod dictum est à Deo, dicente uobis: Ego sum deus Abraham, &c. Ecce quòd in scripturis testatur etiam

Nota.

Exo. 3.

Matt. 22

etiam illud esse, quod per ratiocinationem quàmquã subtilè ex illis educitur. Simili enim modo elicitur confessio, purgatorium, animarum status post mortem, & quòd ecclesiae preces et indulgentiarum dona profint etiam de functis, & alia multa (quae negant heretici) satis accipi de scripturis qui paulum promouerunt non dubitant. Mitto quòd purgatoriu explicite ex libris Machabaeorum, accipitur: hi miseri, nisi audiant haec in uerbis proprijs, id est, nisi audiant ijs nominibus expresse, & purgatorium, & indulgentias pontificum nominari, nihil morantur. Valeant ergo, & sint heretici, postquam ita uolunt.

VND ECIMVS error eorum est, qui de multis quae in scripturis aut supra modum mirabilia, aut infra modum exilia & futilia uidentur, scandalum referunt. Offenduntur enim talia passim in scripturis. Quare confictas fabulas esse omnia isti putant, quorum nesciunt rationes, nec dignantur aut humiliter illa nescire, potius se metipso scientes & suam conditionem metientes, aut illorum scientiam à Deo petere, quatenus fuerit fas. Quid enim amentius quam sui captu cerebelli, quicquid est diuinae artis atque potentiae uelle complecti, & quod mente non ualeas capere, dente tamen audeas carpere? Qua praesumptione impia nihil, esse uideo efficacius ad obscurandum, imo potius excaecandum cordis oculos, ne quid salutare in scripturis possint aspicere.

DVO DECIMVS error tandem (quem uehementer animaduertere, atque ante oculos ponere in hoc studij genere uersanti, ut cauere possit ualde est utile) illorum est, qui tametsi scripturam uerbo extollant, & sacrosanctam & irrefragabilem fateantur

Error eorum, qui vel de mirabilibus scripturae, vel de his quae uidentur futilia scaldantur.

Error summus eorum, qui de proprio sensu scripturas interpretantur.

fateantur, non eo tamen spiritu eam interpretatur, quo debent, sed proprio humano & animali, aut etiam diabolico, ut sunt omnes heretici. Scriptura enim cum (sicut est positum) a spiritu Dei profecta sit, & non humana uoluntate, eodem quoque spiritu interpretanda est, quo facta est. Hoc enim idem clauiger noster mirifice docuit illis uerbis inquit. Hoc primum scientes quod omnis prophetia scripturae, id est, omnis expositio et declaratio scripturae (hoc enim saepenumero significat prophetia in scripturis sanctis) propria interpretatione non fit, id est, ea interpretatione qua ab humano sensu procedit non fit: & rationem subdens adiecit. Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines. Ac si dixerit: non potest humana uoluntas assequi qua sunt spiritus Dei, quoniam stultae sunt humanae prudentiae cogitationes. Nam ita uiae Dei a uis nostris, & cogitationes Dei a cogitationibus nostris exaltantur, sicut exaltatur coelum a terra. Ideo qui uolet penetrare scripturam, ubi continentur mysteria Dei, remotissima a captu hominis, oportet non in sua prudentia inniti hominem, sed illo eodem spiritu participare, quo sunt afflati, qui illam nobis tradidere. Id uero ut perspicue appareat, persuasum sibi habeat homo, quod omnis nostrae uoluntatis actus, ex altero duorum spirituum procedit, uidelicet aut a nostro proprio, id est, a uoluntate nostra naturaliter appetente, qui & spiritus mundi dicitur a Paulo, aut ab eadem uoluntate, in formata tamen a spiritu Dei, qui id operatur in illa, ut ea quae recta sunt, uelit, & hic spiritus Dei est, quo efficiamur

Pro intellectu uerborum Petri & clauigeri.

Nota haec uel hinc uel hinc, quae si non intelligis, crede.

1. Cor. 2.

ficimur eius filij, quo & agimur, clamantes Abba pater. Ab hoc ergo Dei spiritu uenit interpretatio sana scripturarum, quando ipse spiritualiter spirat ad hoc opus, illuminans intus & docens mysteria. Non enim necesse est simul ac aliquis aliquo modo participat spiritum hunc, statim intelligat scripturas, nisi etiam particulariter ille ad hoc illuceat. Non enim erant sine spiritu Dei ab initio Apostoli, cum iam per fidem & baptismum renati essent, & tamen etiam post domini resurrectionem dicitur de Petro & Iohanne primis Apostolis, quod nondum intelligebant scripturas, nec hunc articulum resurrectionis adeo principalem. Vnde & dicitur post modo, quod dominus aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas: nimirum per spiritum hunc de quo etiam dixit. Cum uenerit ille docebit uos omnem ueritatem. Spiritus ergo noster siue huius mundi non solum non est aptus ad scripturas intelligendas, uerum etiam ad peruertendas idoneus, aut potius ut peruertatur ipse ab eis. Sunt enim scripturae ipsae, sicut fuit ille quem continent, scilicet ipse Christus. Primo enim aspectu humiles & infirmae apparent, sed magnarum uirtutum effectrices, ut caeci per eas uideant, claudi ambulent, surdi audiant, mortui resurgant, & beati qui non scandalizantur & non impingunt in eas. Sunt enim & ipsae sicut Christus petra scandali, & lapis offensionis, & merito. Non enim sunt aliud scripturae quam Christus, & innumeris locis infirmitate circumdatus, Deus absconditus, & ideo non reputamus eas. Nam hoc est proprium scripturarum, ut nonnullis in locis prima fronte inspicientibus illud uideantur ostendere, quod est

Rom. 8.

Io. 20.

LUC. 24.

Io. 16.

Nota qui ad scripturas accedat. Matt. 11.

Rom. 11.

c secundum

secundum spiritum nostrum, sed longè abest à veritate, quoniam sicut Paulus ait: sicut quæ sunt hominis nemo nouit nisi spiritus hominis qui in illo est, ita quæ sunt Dei, id est, uoluntatis diuinæ nullus nouit, nisi spiritus Dei. Quare solū huius spiritus particeps nosse incipit Dei uoluntatem erga nos, quo ad ea quæ donare nobis clementissimus ipse uoluit. Quapropter & idem Apostolus post ea uerba statim subiicit: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui à Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sūt nobis.

Recte igitur qui hoc spiritu intelligentiæ afflatur propheta dicitur, quia uidet ex tacita quadam spiritus reuelatione, quæ spiritus mundi huius uidere non potest, ut pote mundanus & animalis, qui non potest capere quæ sunt Dei. Stultitia enim sunt illi, & non potest intel ligere, quia spiritualiter examinantur. Propheta autem olim dicebatur uidens, & Petrus hoc in loco intelligentiam scripturarū prophetiam scripturæ uocat, & secundum hoc forte scriptum est. Cum defecerit propheta id est intelligentia & declaratio scripturarum, populus dissipabitur. Et hoc est illud quod uolebat magis uos optare Paulus, etiam cum emulatione, cum dixit.

1. Cor. 14. Volo autem omnes uos loqui linguis, magis autem prophetare. Quod etiam latius ipse declarat. Quoniā qui loquitur linguis sibi loquitur & Deo, qui autē prophetat, ædificat Ecclesiam. Vnde & quidam aiunt Platonem uates à prophetis per hoc distinguere, quod uates quidem arrepti sunt, & quæ fantur nō intelligūt, Prophetæ autem etiam interpretantur. Sed præstat hæc in exemplis agnoscere. Audi frater, legimus in Euāgelij

sepius

Scriptu-
rarum in
terpres
prophete-
za est.

1. Cor. 2.
1. Reg. 9

Prouer.
29.

1. Cor. 14

Plato,

sepius dixisse dñm discipulis quæ erāt sua passionis, uiz. Luc. 9, & 18, Mat. 3, 9, 10. delictæ, crucē, mortem, resurrectionē, atq; hæc quidem nudè, explicite & manifestè, absq; parabola aut enigma te, & nihilominus testantur Euangelistæ, quod illi non intelligebant: cuius rationem, ut planè uideas, attende, ne te quoq; spiritus iste fallax decipiat, ut non capias. Lucas & Marcus sic scribunt: Stupebant autem omnes in magnitudine Dei, omnibusq; mirantibus in his quæ faciebat: dixit ad discipulos suos. Ponite uos in cordibus uestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum & occidēt eum, & occisus tertia die resurget. At illi ignorabant uerbum istud, & timebant eum interrogare de uerbo hoc, Hæc ibi. Considera ergo primum prudens lector quod ait. Stupebant oēs, &c. Secundum quem spiritum queso hic stupor: nempe secundum spiritum mundi huius, qui magnalibus Dei, quæ fiebant per manus Christi excitabantur in stuporem. Spiritus enim hominis ab his planè mouetur, quæ sublimia sunt & excelsa, ut stupeat, admiretur, extollat, complaudat: quia talia sapit hic spiritus. Vnde & passim leges in Euāgelij, quod quæcunq; erant fortitudinis ut signa, quæcunq; sapientiæ, ut prædicatio & doctrina, quæcunq; nobilitatem & gloriam præ se ferentia, ut erat gentis claritas & regia propago, hæc omnia tollebant illos secundum hunc spiritum in admirationem, in suspensionem, in gaudium. Contrā uerò, quæcunq; infirma, & stulta, & ignobilia, secundum hunc spiritum scandalum afferebant, contemptum atq; despectum. Dominus

c ij ergo

Nota
hæc prin-
dens le-
gor.

ergo & magister noster uolens discipulos suos instrue
re, ut discerent consilium Dei, & ingrederentur aliquā
do in secreta cordis sui, & abijcerent spiritum mundi
huius, qui non est secundum Deum (nam ipse alta admi-
ratur & humilia despicit: dominus autem contra, Humi-
lia respicit & alta à longè cognoscit) diligenter admo-
nuit illos his uerbis: Ponite uos in cordibus uestris
sermone istos, ac si manifestius dixerit, Vos quos se-
legi à mundo & à turba reliqua, ut nō ambuletis uestro
spiritu qui est spiritus mundi huius. Vos inquam quibus
datum est nosse mysterium regni, ponite figentes in cor-
dibus uestris sermones istos. Futurum est ut filius homi-
nis tradatur, & c. Futurum, hoc est, quia sic ipsi decer-
nent ex propria uoluntate quam ego Deus in mea eter-
nitate prospicio, & inuenient homines paratos prom-
ptosq; ad hoc insigne facinus exequendum, nec prohi-
beantur à Deo, ideo omnio futurum est. Hoc sepius
eis prædixit dominus, tam apertè, ut apertius nō potuis-
set, uidelicet, oportere filium hominis multa pati à se-
nioribus, & principibus, & scribis, & occidi, & ter-
tia die resurgere: & nihilominus scriptum est, quòd il-
li ignorabant uerbum istud, & quòd erat uelatum ante
eos, ut non sentirent illud, & quòd etiam timebant eum
interrogare de hoc uerbo. Quamobrem hæc inquam?
nisi quia mundanus spiritus repugnabat, cui contrarium
erat hoc tãtæ humilitatis ac abiectionis mysterium? Ideo
etiam timebant interrogare, ne quod nolebant fieri, co-
gerentur scire. Non enim fieri poterat, quin uerba tam
plana tamq; perspicua non suum sensum illis facerent.
Sed ipsi abijciebant eum nolentes capere tanquam rem
tristem

Psal. 131.

Mat. 13.

Nota
quomo-
do sit fu-
turum,
quod in
potesta-
te nostra
est.

Vide fu-
perius ci-
tata de
Luca &
Marco.

tristem, & spiritus ipsorum, qui adhuc erant mundani
in hac parte, repugnantem. Et ideo euitabant scire, ut
solent qui aliquid ingratis audiunt: auertunt enim cor-
dis aures, sæpe etiam corporis, & aut dicentem inter-
pellant, aut aliò auertūt, alium introducentes sermonē.
Quare non ab re Christus admonerat, ut figerent in
cordibus suis. Nam cum hac omni admonitione, non so-
lum non capiebant ut animo figerent uerbum hoc, sed
magno opere ut à se abigerent, satagebant. Quod mirè
hic factum esse agnoscitur. Tunc enim statim suborna-
tur mater filiorū Zebedæi ab ipsis, ut aliquid petat pro
eis, uidelicet, ut alter ad dexteram, alter sedeat ad sini-
stram, nihil de cruce cogitantes. Quia ille ipse Petrus
iam cœlesti reuelatione instructus de maiestate Christi,
& post illam egregiam de eo confessionem, tãto, id est,
ipsius Christi ore commendatam, & insigni præmiò do-
natam, nondum tamen percipit ignobilia crucis: sed cum
toties repeteretur à domino ingrata hæc illi cantilena,
ut tandem à perspicuitate sermonis intelligere uerbum
cogeretur, nolens tamen illud, audet huius rei gratia in-
crepare magistrū & dominum, dicens. Absit à te do-
mine. Non erit tibi hoc, siue, Propitius esto tibi.
Sed ipse contra quid audit à domino ac magistro? Nem-
pe conuersus dominus, & uidens discipulos suos, com-
minatus est Petro, dicens: Vade retro satana: nō enim
sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Conuertitur
ad discipulos, qui similiter eodem spiritu id sapiebant
quòd Petrus, ut & ipsi doctrinam sumerent, Petrum
uero, quia solus erat ausus eo spiritu irrupere, Satanam
uocat, tanquam spiritui Dei aduersantem, & quæ sunt
c iij Dei,

Nota
hæc.
Mat. 16
Mar. 8,
Luc. 9.

Dei, spiritum proprio metientem atq; aestimantem. Talis erat tunc Petrus exhorrens magistri crucem, quia fructum eius perspicere nondum poterat, ideo dixit: Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Quod cumq; enim est crucis & amaritudinis, quod libenter suscipitur ad deletionem peccati, aut satisfactionem, aut æternæ adeptionem coronæ, hoc à spiritu Dei est. Sed hoc nondum callebat Petrus, sed nec alij discipuli, quin etiam, ut mireris magis, cum hæc prophetia crucis iam illis toties revelata compleretur, adhuc non capiunt & scandalum patiuntur, quia tunc quodcumq; erat contrarium cruci sapiebant iuxta humanum spiritum. Quoniam uerò hic spiritus nõ erat aptus ad intelligendas scripturas, ideo iubetur Petrus ire retro, id est, sequi magistrum & spiritum eius, & nõ anteuertere, ne uerè efficeretur Satanas, id est, pertinax aduersarius. At nihilominus uide ut etiam denuo peccat iste homo, ob istum spiritum quem difficile possumus exuere, & certè difficilium quam ualeat quisquam existimare: nam cum præcinctus dominus eius pedes lauare aqua, & tergere limbo præsto esset, audet ille repugnare & dicere: Non lauabis mihi pedes in æternum. Ut iterum audiat: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et notatus in super de ignorantia rei adhuc audit. Quod ego facio, nescis modo, scies autem postea. Et uerè postea sciuit, mille tamen modis instructus, & uerbo domini, & à rebus gestis quas ipse suis oculis conspexit. Intellexit enim quòd sicut uerba, ita gesta domini spiritus erant & uita. Deniq; & à spiritu sancto omnia suggerente & confirmante: hanc ipse regulam plenè didicit

Difficili-
tas maxi-
ma exu-
endi spi-
ritum mun-
di.

Io. 13.

didicit, quam postmodo & nobis tradidit, non solum exemplo, dum sequitur in cruce dominum etiam uerso in terram uultu, & sublati pedibus in sublime (nescit dominus suus, ueritas ipsa, penderet, qui cum ter mendax negauerat) uerum etiam doctrina uerbi, unde & hanc quam diximus clauem nobis exhibuit, ut sciremus, non solum à spiritu Dei scripturam emanasse, quia illo spiritu inspirati scripsere sancti dei, uerum etiam quia ab eo spiritu uenit, etiam ipso eodem spiritu interpretandam esse, & non proprio & humano sensu. Et hinc iam apertum relinquitur, quòd hæretici omnes ideo à uero scripturarum sensu aberrarunt, quia non hunc spiritum dei sequuti sunt, sed istum mundi, cui spiritus erroris semper adest. Hoc enim spiritu imprimis tenebantur, qui petebant signa de cælo: & uniuersaliter Iudæi, qui assueti signis in scādalum crucis incidunt, quos Iona signum duntaxat in suam confusionem manet. Hoc spiritu & Græci sapientes acti sunt, qui sapientiam quærentes, & crucem ut rem stultam contemnes, à fructu eius qui est uita saluæ & resurrectio nostra repulsi sunt, & in eis agnitum est quòd scriptum erat: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Propter quòd dixit Paulus: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærent. Nos autem prædicamus IESVM CHRISTVM, & c. Hoc eodem spiritu agebatur Herodes, qui multo tempore concupierat uidere IESVM, eo quòd multa audisset de illo, et cū uidit gauisus est, sperans aliquod signum uidere ab eo. At ubi frustratur cū dominus ea spe, nec ullum signum uirtutis uidet, sed cōtrà potius hominè contumelios atq;

Radice
omnium
hæresum

A quo
spiritu
est ut pe-
tantur si-
gna à
Deo.
I. Cor. 2.
Luc. 11.

Isa. 29.

Luc. 23.

uerberibus affectum, nec retaliantem, statim spreuit cum, & ueste alba induit, atq; illisit, & ad Pilatum remisit. Vnde hæc omnia: nisi quòd idem spiritus qui illum excitarat in spem & gaudium propter mira & magna, humilibus conspectis quæ erant crucis, animum eiusdem ad despectionem & illusionem mutauit, quia nesciebat longè magis dignum esse admiratione ac ueneratione crucis opus, quam quæcunq; fecisset miracula & prodigia. Eodem spiritu discipuli reuertuntur cum gaudio, & exultat quòd dæmonia subiiciantur eis, sed admonentur à dulcissimo magistro, qui ait. Veruntamen nolite gaudere. Gaudete autem quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Eodem spiritu doctores illi audientes puerum IESVM differentem in templo admirabantur de prudentia & responsis eius & cum prædicationem exorditur omnes similiter admirabantur in uerbis gratiæ quæ procedebant ex ore eius, & omnes illi testimonium dabant. Et cum ita esset, confestim tamen describuntur secum deputantes: Nonne hic est fabri filius fabri? Nonne mater eius dicitur Maria? &c. Vnde ergo huic omnia ista? & quòd scandalizabantur in eo. Agnosce hic insipientiã (lector) huius spiritus, ab ignobilitate gentis, ut illis uidebatur, secundum hunc spiritum auertuntur à consideratione sapientiæ & gratiæ, quam suismet oculis uidebant. Et ita quod suis uidebant oculis (considera insipientiam) quasi impossibile à gentis ignobilitate cõcluderent, factis sibi hoc præiudicio, quòd nõ posset in homine ignobili secundum natales, esse uirtutem Dei & gratiam, quam tamen paulò ante per ea quæ uiderant, comprobarant. Vbi etiam

Crucis opus est magis mirandum, & magis ueterandū, quam quis prodigia.

Luc. 10.

Luc. 2.

Luc. 4.

Nota mirabile insipientiam.

in hoc errabant, quòd nobilitatem non à maiorum sanguine, sed à propinquorum diuitijs æstimabant, cum tamen Christus esset ex nobilissima tribu Iuda, & regio sanguine à Dauid. Vnde & uerè & sepe illi acclamatum fuit: Filius Dauid, et Osanna filio Dauid. Quamquam hic (ut uerum fatear) putem maximè à uerbo prædicationis illos perturbationem accepisse, quòd ea diceret, quæ hic ipse eorum spiritus non probabat. Quare & ipse dixit. Propterea odit me mūdus, quia ego testimonium perhibeo quòd opera eius mala sunt. Hoc spiritui posteriores heretici ad mysterium incarnationis negandum adducti sunt, quod tamen ad eò erat exploratū, atq; compertū, ut Paulus (sicut habet Græca ueritas, quam hereticos ipsos hoc actos spiritu existimo corripuisse) dixerit: Et manifeste magnum est pietatis sacramentum. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, apparuit angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mūdo, assumptus est in gloria. Sed hæc spiritui humano credibilia non sunt, quia homo suapte natura superbus est & auarus, & philautiæ subiectus. Metitur ergo Dei benignitatē immensam secundum angustiam animi sui, nec potest existimare tantā Dei exinanitionem propter nos, cum essemus iniusti, & impij, & inimici, cum maiorem charitatem nemo habeat quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Sic igitur qui hunc spiritum non exuerunt, Dei bonitatem à bonitate, imò à malitia creaturæ (cum scimus omnes naturæ mali) ingenti blasphemia metiti sunt hoc ipso spiritu, unde alij negarunt crucem ueluti rem uilem & indignam Deo. Non enim ualebant apprehendere quid posset hum

Matt. 21.

Ioan. 7.

1. Tim. 3.

Rom. 5.

Ioan. 15.

Matt. 7.

Manichæi.

Arriani
& alii
multi.
Mani-
chæi, Va-
lentinus.

Hier. 31.

Cōtra ne-
gāres sta-
tum per-
fectio-
nis
iustitiæ.

Matt. 5.
& 19.
Luce. 9.
& 14.

Matt. 3.

humana Dei optimi & patris clementissimi charitas, quoniam ab illa disjuncti erant. Alij diuinitatem, alij humanitatem detraxerunt Christo. Alij corpus illi phantasticum phantasticè ipsi finxerunt. Alij corpus allatum de cœlo non è scœmina sumptum mentiti sunt, non habentes beatos oculos quibus agnouissent quod prædictum fuerat tanquam mirum & nouum: Scœmina circundabit virum. Hic spiritus proeox etiam ad pernegandum Dei matrem, & insignem uirginem, semen illud maledictum adduxit. Sunt & alia ab hoc spiritu profecta, penè sine numero dogmata, quæ memorare nunc longum esset. Nam & asidue operatur in multis hic idem spiritus. Hoc enim aguntur, qui nunc in Apostolicas uirtutes belli aciem direxerunt, negantes perfectionem iustitiæ euangelicam, ex paupertate & castratione, & iugo Christi arctiore, noto sancto suscepto constari quod sacra litera clarè tradunt: nam & uerbo docuit Dominus ipse & magister, & exemplo monstrauit. At ipsi hoc ipso spiritu audentes uim inferunt scripturæ uerbis, & sanctorum exempla qui ipsius Christi uitam imitatione fortius expresserunt contemnere non uerentur. Hoc item spiritu acti, sanctorum nonnulla gesta, eo quod mustum diuini amoris, quod mundus iste gustare non potest, redolerent, quidam uel erudituli, uel supra modum sapientes, improbare non sunt ueriti. Noluerunt enim nescio qui, quod beatus Iohannes locustarum animalium cibo pasceretur in eremo, quod ea res uile obsonium præbere uideretur. Vnde existimauerunt potius genus herbæ quoddam illa uoce significatum, quasi non illud indicare ibi Euangelista de industria

stria studuerit, uidelicet uilitatem cibi, id est, puritatem ut per illud cibi genus syluestre & uile ostenderet idoneu præcursorem eius, qui suo luctu luctu ac statu penitentia consecrare ueniebat, ut quod gula uitio perdidimus, abstinentia recuperaremus in Christo. Origenes quia Deo rem indignam putauit, si illum intelligeremus ueluti sutorem, primis parētibus tunicas fecisse pelliceas, historicam ueritatem in metaphoram uertit, & sua somnia nobis loco scripturarum exhibuit. Hoc spiritu inuocationes sanctorum nonnulli prohibuerūt, atq; adeo nunc quidam prohibent, & reliquiarum uenerationes, nihil attinere ad fidem & diuinum cultum iactant, indignumq; putant putria uestimenta, aut calceos, aut ossa, & cineres sanctorū, osculo uenerationis colantur, hac parte gerentes hominis oculum simul atq; stomachum, & non spiritus oculum qui agnoscit uirtutem, nec spiritus stomachum, qui nihil patitur à carne, sed adiuuatur à spiritu. Hic est spiritus qui instigat multos ut diuorum imaginibus insuitent, & nihilominus ueterum idololatrarum simulachra sibi erigant, & ut habeant in delicijs, eo se prætextu excusantes, quod non falsum Deum in sculpturis aut picturis illis, sed artificis manus admittentur, eiusq; arte delectentur quam in illis idolis contemplantur. At bene nouit diabolus quantum ipse de eiusmodi uanitate lucratur. Si enim non aliud, illud certè, quod nequeunt talium inspectores non occupare mentem ijs imaginibus uanis ac per eas à uerioribus ac seuerioribus studijs animam abducere, atq; abstrahere. Quod sanè considerans Gregorius magnus inuississe fertur destrui, frangique omnia que

Origenis
errot.

Grasius
& alii
multi.

Nota a-
mentiam
nouorum
magistro-
rum.

Grego-
rius ma-
gnus.

Roma

Romæ passim circumspiciebantur ueterum simulachra deorum, quod hæc abstraherent multos à uero cultu. Quod tamen factum cum non defuerint qui reprehendere ausi sunt, ipsimet probauerunt quod hoc spiritu tenebantur, qui de mendacio uenit: & nō sapit quæ Dei sunt sed quæ hominum, qui & multum ualeat ad scripturarū euerfionē. Deo gratias qui me ab illo (ni fallor) eripuit.

¶ De æditione uulgata, quantum illi fit tribuendum.

Quamquam uerò scripturas sic accipere oporteat, ut dictū est, ut cōstāter credamus irreprehēribiles omnino esse, quomam earū autores quos ut prophetas de spiritu sancto locutos esse nefas est dubitare, non solum quod scriberent, uerū etiam quomodo scriberent ab eodem spiritu acceperunt, ut recte Augustinus ostendit, non tamen propterea sic meum sensum accipi uelim, quasi etiam illos qui scripturas ipsas de suis fontibus in aliam linguam uerterunt æquè probauerimus, ut sit necesse cuiusq; ædicionem, puram esse, omnis expertem erroris existimare. Vt enim non mihi arrego censuram ullam, ita istam quæ temeraria esset, à me clara protestatione depello. Nec enim de illorum numero sum, qui inter interpretem & prophetam nullum discrimen considerant: quod tamen Hieronymus eleganter ad monet. Alius est enim (inquit) uatem, aliud interpretem esse. Ibi spiritus uentura prædicat: hic eruditio & uerborum copia ea quæ intelligit transfert. Neq; item cū illis sentio qui ob sanctitatem ab errore uendicant quicquid sanctus

Hiero. ad desider.

sanctus quisq; uir & magni in ecclesia nominis arbitratu est, ut superstitiosa metuant religione concedere, Hieronymum in sua æditione aliquid fugisse, quod alius longè minor Hieronymo forte deprehēderit. Quod ego tamen non difficilè, nec ut magnopere mirandum admitterem. Nam longè aliud est in aliquo me esse oculatiorem quopiam, aliud in uniuerso. Quis est enim qui omnia uideat? Est autem frequenter qui uideat certū quodpiam, quod alium etiam oculatiorem præterierit. Et uti nam hic Hieronymus adestet huius rei iudex, planè per eum nossent, plus longè illi tribui ab istis, quam ipse pudens agnosceret, aut æquum censeret. Quamquam nescio quonam modo exploratum sit istis, quod hæc quæ utinam æditio saltē in uniuersum sit Hieronymi, cum ipse profiteatur suam non discrepare à ueritate Hebraica, aduocans in hæc testes uel Iudæos ipsos eius lingue peritiores. At hanc in plurimis disfidere, non solum Iudæi testantur, uerū etiam penè omnes ex nostris, qui linguam se callere illam professi sunt. Et quedam certè sunt ad eò clara, ut negari, ni fallor, nisi à pertinaci non ualeant. Ad hæc extant etiam pleraq; in hac æditione, quæ ipse Hieronymus manifestè damnat atq; uituperat ut minime toleranda, tum in nouo tum in ueteri testamento, quæ ostendere nō est præsentis negotij. Et quod uidetur os occludere cōtradictibus illud est, quod ipse Hieronymus alicubi testatur se correxisse quedam in sua æditione, quæ tamen in hac nostra manent, & quedam similiter adiecisse quæ non sic habent, ut ipse adiecit. Et hanc ædicionem nostram ipse Latinam & uulgatam uocat, suam uerò uel à se emendatam nusquam, uideat

Hæc in
eōmēta
riis suis
passim re
peries, et
in prolo
gis siue
argumen
tis in li.
de vit.
ittat.

deat hæc qui uolet. Non me latet quosdam ex recentioribus hac de re in cōtentionē descendisse, nec inficiabor moueri me uehementer eorū argumētis, qui negant hanc trāslationem esse Hieronymi. Quod si operæpretiū existimarem, putarem me quoq; ad persuasionem homini non proteruo posse hoc ostendere, uerū illud magis utile esse censerem non in hoc instare, utrum Hieronymi sit an alterius, sed cuiuscunq; illa sit, utrum ex ueritate sit: & an illi penitus lux ueritatis assistat. Credunt enim quidam periclitari fidem, si unus aut alter error annotetur in huiusmodi editione, uel ex eo quod sit Hieronymi, quod tamen non probant, uel ex illo quod ab ecclesia sit recepta, & diuturno usu probata. Sed nullum horum si sapienter & secundum ipsum Hieronymum & ceteros doctrina pollentes magistros rem deputet, idoneū est quicquā fidei derogare. Esto enim quod sit an fides quæso nostra ex Hieronymi eruditione pendeat, ut si probetur in aliquo errasse ille, fides nostra propterea uacillet? Absit. Multo enim meliore nititur fundamēto fides, quæ in petra est, nō in Hieronymo, quā ut ualeat ex unius cuiusq; quamuis sancti uiri, quantouis errore quouis modo nutare. Esto etiam quod hanc editionem probauerit Ecclesia, non ne & ante Hieronymum probauit alias, & illam maximè septuaginta: quam uniuersus sanctorum priscorum cœtus ita commendauit, ut nihil supra addi possit, & quod non habuit illa Hieronymi. Hæc à Christo & Apostolis & Euangelistis, qui secundum istam citarunt multa, testimonium & auctoritatē accepit: nec tamen Hieronymus id maximè sciēs ueritus

Quomo
do probet
editio
ecclesia.

ueritus est in nonnullis eorum interpretationem taxare, atq; emendare, & commutare in melius, quos etiam interdum à similitudine elementorum quod puerorum esse uidetur, dicit fuisse deceptos. Dicit ergo mihi aliquis. Ergo ecclesia & apostoli errauerunt, qui eiusmodi probauerunt ac receperunt editiones. Absit. Sed sunt genera receptionum diuersa, atq; probatio num quas facit ecclesia, sicut etiā diuersa sunt quæ proponuntur probāda. Proponitur scriptura aliqua ut sancta, & proponitur ut probetur ab ecclesia. Hæc si probatur, ut uerè sancta probatur, atq; ideo expers protinus omnis erroris putanda est: quia in hoc gradu proponitur ut probetur, & sic probatur. Rursum proponitur scriptura aliqua translatio, quæ similiter probanda offertur ecclesie. Hæc autem etsi probetur, non tamen ut scriptura sancta probatur quæ sit à Deo, sed ut interpretatio quæ est ab homine: & sic probatur, ut recipi debeat non quasi omnis prorsus erroris expers, sed ut illa in qua non appareat error periculosus, & ut quæ ualeat emendari. Vnde non est eiusdem fidei cuius est prima: neq; propterea parum perspectum est nobis per eiusmodi interpretationes, cum plurima recte maneant iuxta primam ueritatem, & cum eorum quæ non rectè, bona pars aut nihil habet in se mendaciū sed aliā ueritatem enunciat (licet eam primus autor ibi non senserit) aut deniq; si quid habet erroris, nec sit perniciosus & plerunq; nullius momenti, & si quid tamen tale esset, nihilominus ad primam linguam emendari posset ac debere unde trāslatio facta est, præsupponit ecclesia. Quæquā nec ois error interpretibus tribuē

Nota.

dus est, cum multa scriptorum uitio irrepserint. Sed de his etiam suo libro particularius agetur. Hic haecenus puto satis, ne quis mihi Damasum obiecit, qui mandauerit translationis curam Hieronymo, aut emendationis, quam et probauerit. Non enim probauit, ut diximus, tanquam per omnia ueram, et iuxta primae linguae qua usi sunt auctores ipsi, sinceritatem. Non enim legitur quo pacto etiam huiusmodi editionem probauerit: utrum extra iudicium, an uero sollemniter et ex rei cognitione. Non enim quodcumque de primo aspectu a pontifice commendatur, probatum creditur. Oportet enim in huiusmodi collationem habere cum ijs, qui periti linguarum sunt, nec solum linguarum, uerum etiam omnium disciplinarum, ac praesertim sacrae: ut nec a uocibus, nec a rebus deceptio ueniat. Putant quidam quod semper inspiret spiritus pontifices in huiusmodi: laudo fidem, sed nimia interdum est. Spirat enim spiritus quidem in eiusmodi, sed si examen adhibeatur et humana diligentia. Non enim Deus uult facere potentia miracula: neque ad se illum sua particulari prospectione aequum est, nisi ubi homo ipse sibi etiam adsit in eo quod ualet, ut id illi suppleatur quod attingere humana non potest industria. Vult enim Deus non totum ipse efficere, sed cum homine: ut non defectum qualemcumque hominis suppleat, sed humanum. Haec uero dicta sint in honorem ueritatis, cum omni reuerentia, quae et pontifici et Hieronymo, et utriusque autoritati ac sanctitati debetur: et potissimum propter quorundam alias nouas, et praesertim Erasmi editiones, qui hoc praetextu defendit suam, quia probata fuerit a Leone, cum nec ipsemet eius pontificis probationem

tionem probauerit: quippe qui post sic probatam illam primam suam editionem, quatuor in super ediderit, et in qualibet emendarit errata plura, quae se in prioribus commisisse agnouit. Nam si quid mihi circa haec est iudicij, quamquam non mihi per omnia sit probata editio latina nostra, qua utimur (de nouo testamento loquor) eam tamen caeteris omnibus praesferendam esse proculdubio existimo: non solum quia uetustate iam et diuturna receptione sic meruit, uerum etiam quoniam purior est ac sincerior, et, ut ipsa diuina poscunt mysteria, simplicitate quadam eloquij et grauitate uenerabilior, ac demptis non admodum multis mendis, quarum bonam partem scriptorum uitio, non interpretis, contigisse fas est credere, quae ad Graecam ueritatem corrigi facile possent, est longe propinquior. Volo tamen hoc in loco cogitari a prudentibus, non quicquid uidetur in uulgari editione mendose legi, aut secus quam in Graecis aut Hebraeis, haberi, hoc uere esse mendosum, aut quauis annotatione dignum: ne simul etiam reprehendere cogamur ipsos apostolos, et euangelistas, qui saepenumero aliter citare uidentur ueteres scripturas, quam ibi iuxta Hebraicam ueritatem legatur. Quod si recte considerassent Valla, Erasmus et alij quidam, non tantopere in uentri fuissent in latinum interpretem, quisquis is fuerit. Nam in multis, immerito illum reprehendunt. Quo in loco plura uelim considerare lectorem, et primum quod ex uarijs uocibus, etiam uaria significantibus, idem saepenumero sensus elicitur, uerbi gratia, Mattheus ex Michea cap. s. sic citat. Et tu Bethleem terra iudaeae quam minima es in principibus iuda, et c. ibi autem d legitur

legitur. Et tu Bethleem Effrata paruulus es in millibus Iuda, & c. Quo in loco uides quantum inter sit, si uerba solum attendas. Ibi enim, Effrata, hic terra Iuda: Ibi paruulus es, hic, nequaquam minima es: ibi in millibus Iuda, hic in principibus Iuda. Et tamen hæc omnis diuersitas incolumi sensu manet, quantum ad literam & historie ueritatem: & sensus etiam spiritus magis exponitur. Nam Effrata in terra Iuda est: Ergo iam nihil deperit historie. Et sic nihil potest Iudæus conqueri, quod uio lata sit litera. Spiritus uero sensus redditur etiam pinguior. Nam Effrata frugiferam, terra autem Iuda, terram confessionis. Ut declaratur unde sit Effrata, id est, frugifera, nimirum ab ipsa confessione, quam miseri Iudæi ignorat. Terra enim cordis nostri ex eo fructum parit, quod Domino confitetur quod bonus. Et hæc omnia aptantur egregie Diuæ, Virginis, quæ sola singulariter confessa est, & fructum protulit laborum suorum constantiam nomini Domini. Hæc est hostia laudis, ut diuus Paulus declarat. Nemo enim scit quid ualuerint illa uerba, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Sed ab effectu & fructu, id potest cognosci: quoniam æternum uerbum traxere de cælo, & nobis peperere salutorem. Quod uero ibi legitur, paruulus es, hic uero, nequaquam minima es, mirifice ad sensus prophetici expressionem attinet. Nam paruula erat per humilitatem in oculis suis, & sibi ipsi abiecta propter excellentem sui notitiam, quæ pariebat humilitatem: unde & implebat illud, Quanto maior es, humilia te in omnibus. Et hoc expressit propheta dicens, paruulus es. Verum quia qui talis est, uidelicet paruulus & minimus apud se-

Luc. 1.

Eccle. 3.

ipsum,

ipsum, hic respicitur à domino, et exaltatur, iuxta quod scriptum est: quod humilia respicit, & alta à longè cognoscit, idcirco Euangelista illius paruitatis meritum exprimens, dixit, nequaquam paruula, aut, nequaquam minima es. Non negans quod ait propheta, paruula es, sed id quod in eo dicto uidit à spiritu, declarans: sicut illa in eodem spiritu dixit. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancille suæ ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et ne putes etiam prophetam illum, hanc huius diuinæ terræ meriti excellentiam, ex illa humilitate non satis expressisse, ad id quod sequitur aduerte. Ex te (inquit) mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Nam hæc est causa sine dubio magnitudinis tuæ ô Bethleem. Sic enim id pro ratione adduxit Euangelista, dicens: Ex te enim mihi exiet dux, qui regat populum meum Israel. ac si manifestè dixerit: Idcirco nequaquam paruula, aut minima coram Deo. Vide ergo quam mira & incredibilis est in dicto utriusque consonantia, ubi tamen secundum uerba apparet tanta diuersitas. Et ideo non temerè debet quis moueri, sicut multi scioli faciunt, qui ab eruditione aliqua, & linguarum notitia, ubi uident à uerbo recedi, clamant illico, erratum esse turpiter, non uidentes quod ipsi potius errant temerariè, temulenter, atque pestiferè. Sunt & plura huius generis loca. Ecce apud Paulum legimus,

d ij Omnis

Phil. 1.44

Luc. 1.

Isa. 29. Omnis qui credit non confundetur. Hoc ab Isaia accep-
 ptū est, qui tamē dixit: Qui crediderit non festinet, &c.
 Hæc autem ualde diuersa uidentur, & tamen unum sen-
 sum respiciunt, Monet enim propheta hominem qui
 iam fide accepit IESVM, ne festinet, id est, ne fecisse
 se cuncta arbitretur, quæ exiguntur ut possideat regnum
 hoc: quia scilicet adhuc illi grandis superest uia, oportet
 enim ut bonis operibus is promereatur, & sic expectet
 ueluti sperans. Paulus hoc idem prorsus, nisi quod
 magis exprimit rationem prophetice hortationis, ac si
 dixerit. Ego etiam dico illud, non festinet, sed expectet
 in spe seminando & laborando: quia non confundetur.
 Non est enim hæc spes christianorum quæ confundat,
 id est, quæ possit esse frustratoria: sicut dixerat super-
 rius. Spes autem non confundit. Ergo uides & hic quod
 Rom. 5, Paulus non à sensu prophetico uagatur, sed illum con-
 cipit in suo dicto, & magis declarat. Cur nō igitur simi-
 liter quod dixit Isaïas, Nisi credideritis, non perman-
 bitis, bene expositum sit à lxx. qui loco eius, quod dicitur,
 non permanebitis, dixerunt, non intelligetis? Qui
 enim non intelligit, nec permanet. Possem huius gene-
 ris & plura citare, sed satis hæc ad instructionem. Scire
 etiam oportet, quod interdum plura loca scripturarū
 iunguntur in testimonium. Sic Paulus ad Rom. 3. ex Isa-
 ia, & pluribus psalmorum locis constat testimonium, do-
 cens quod omnes illæ scripturæ ad idem tendebant. Sic
 & Matthæus attulit illud, dicite filie sion, Ecce saluator
 tuus uenit partim ex Isaia, ubi legitur: Dicite filie sion,
 Ecce saluator tuus uenit: partim uerò ex Zacharia,
 ubi reliquum habetur. Ioannes dixit, Noli timere filia
 Ioan. 12, Sion

Matt. 21.
 Isa. 62.

Zacha. 9
 Ioan. 12.

Sion, idē ex Zacharia qui dixit, Exalta & iubila filia
 Sion. Hinc enim dicitur ei consequenter, Noli timere.
 Hæc igitur cum reuerentia & admiratione suscipienda
 sunt. Sunt & interdum quædam, quæ in ueteribus scri-
 pturis nō inueniuntur, & horum quædam etiam citan-
 tur, quædam uerò non. Citatur enim Ieremias consen-
 tientibus omnibus exemplaribus, tam Græcis, quam La-
 tinis, circa pretium sanguinis. Sed illud nullibi locorum
 in oraculis Ieremia legitur, neq; tale quidpiam. Quid
 ergo putamus? corrupta ne exemplaria prorsus omnia?
 Ego non puto. Sed quid mirum si hoc dixerit Ieremias,
 & tunc legeretur, & scriptum etiam esset (ut quidam
 testantur) in apocryphis quibusdam, ubi hæc habentur
 ad literam? sicut Hieronymus testatur se legisse, quod
 & Origenes etiam testatur. Non enim propterea pro-
 batur liber apocryphus, quod in eo sit aliquid uerita-
 tis, quod etiam probet scriptura. Sic Iudas Apostolus
 citauit de Enoch prophetiam, de qua nihil constat ex
 scripturis sanctis, sed ex apocryphis forte. Paulus do-
 mini sententiam citat, Beatius est dare quam accipere.
 Hoc nunquam in scripturis reperitur. Sic de Iamne &
 Mambre qui resisterunt Moysi, testatur: quod forte in
 apocryphis habebatur. Lucas unam generationem põ-
 nit in Genealogia sanctorum à CHRISTO usq;
 ad Deum patrem, uidelicet Cainam, quæ in antiquis,
 non legitur, iure enim poni oportuit in antiquis, &
 ideo fuit omissa. Quia uerò propter sacram signifi-
 cationem numerorum, & aliud forte quidpiam, deside-
 rabatur apud Lucam in descriptione genealogia illius,
 ideo adiecta est à Luca. Absit autem ut credatur super-
 d iij flus.

Act. 16.

ad Ti
 mot. 3.

flua. Sed ne nimium in his uagemur, illud nostri propositi erat persuadere, non facile aut temerè profertendam esse sententiam in interpretem: quoniam sicut est prima interpretis intentio sensum exprimere, sic, ut id faciat, eius est nō semper hærere uerbis, ut uerbum uerbo reddat: quoniam sensus nonnunquam obscuratur aut amittitur, ut norunt eruditiores. Quod etiam quidam ex recentioribus non aduertentes, sophisticè ac superstitiosè in multis recesserunt ab additione uulgata, afferentes etiam ipsum merum Hebraismum, ubi nobis maior obscuritas ob linguam peregrinam, & proprios eius tropos, nascitur, Quin & illuc processerunt, ut etiam Euangelistas, aut potius spiritum sanctum in eis, erroris nomine arrogantisime taxauerint. Sed dederunt iam poenas. Aliud etiam considerandum, ne, quod uitio scriptorum irrepsit mendariū, id attribuaturs interpreti. Sunt enim locorum nonnulla, quæ scriptorum incuria, corrupte habent. Etiam illud magnopere attendendum, quod licet regulariter (teste Hieronymo, ac ratione suadente) Græci codices emendatiores sint quàm Latini, & Hebræorum quàm nostra uolumina, non tamen id putandum est semper uerum. Nam secus esse aliquando ego manifestè deprehedi. Et de Græcis quidem, proculdubio. Nec enim sanè existimandum est, quod illius linguæ scriptores sint ex miraculo preseruati, ne potuissent errare. Similiter testimonia sunt à nostris, quod hæratici nonnullas eraserunt & corruerunt scripturas quibus confodiebantur. Atq; (ut hoc etiam satis exemplis ostendamus) legitur dictum diabolo apud Lucam in Græcis, Vade retro me Satana. Hieronymus & Origenes nō sic ei fuisse dictū à domino testatur, sed Petro

solum hoc modo, diabolo autē simpliciter, Vade Satana: quod & uerisimile est. Ergo emendatiora sunt hic Latina. Similiter Dominus dixit, Qui irascitur fratri suo (sic enim in nostris legimus) In græcis codicibus sic habetur, Qui irascitur fratri suo sine causa. Sed hoc, sine causa, uerè sine causa & temerè adiectum fuit (ut notat Hieronymus) ab his qui putarunt sic oportere. Et plerumq; quod erat in glossis aut scholijs, in textum ipsum inductum est. Aliquādo ex alio loco suppletum aliquid, quamquam non malè. Vbi uerò totū uides inuersum, & historiam integram, aut sententiam, aut quid tale in nostris haberi quæ in Græcis nō sunt, uel nō ita sunt, caue putes id ab interprete uenisse: Sed uel ab exemplari aut exemplaribus Græce, unde ipse trāsferrebat. Et cōsequēter uidēdū esse, cū de Græcis cōtēditur, inter ipsos Græcos qui probabiliore credēdi sunt, an ij unde ipsemet accepit, an illi potius qui secus habere nūc profertur. Verbi gratia, Historia illa adulteræ in nostris habetur apud Ioānē, in nonnullis Græcorū nō legebatur. Hæc si quis ab interprete adiectā, & de suo inuētā esse diceret, aut putaret, profectō id temerariè ageret, cū cōstet in exemplaribus multis Græcis hæc legi, & apud antiquissimos huius historie mētionē haberi. Itaq; oporteret cōsiderare, an hæc potius esset credēda adiecta in eis, ubi legebatur, an potius in alijs detracta: quod proculdubio pluribus de causis est magis existimandum, & tantundem censendum est de capite ultimo Marci, & de angelo qui apparuit Christo in agone confortās eum: & de eo quod legimus in canonica Ioānis, Tres sunt qui testimonium dāt in cælo, & de fragmētis historie Danielis, & de eo quod apud eundem Ioannem legitur, Omnis spi-

ritus qui soluit IESVM. Nam in Græcis quibusdā hæc nō habentur, sed erasa fuisse ab hæreticis testes sunt nostri, & de hoc quidē loco Historia tripartita. Sed & plura quoq; occurrēt uiderē, quæ ab Arrianis probabilissimum est deprauata fuisse, quoniam ad trinitatis mysterium attinebant. Hæc uolui exempli gratia attulisse, ut significarem cum prudentia & consilio, ac iudicio hæc oportere examinari: & non ubi aliqua discrepantia apparet inter Græcos & nostros, continuo arguere interpretem, ut fecit Erasmus in multis & alij: unde coactus est ipsemet quinque mutare, quæ fecit, uersionem: & annotationes ad litteram, & in multis manifesta sua errata agnoscere. quod ex ipsismet satis superq; satis patet. Lewis enim nimium fuit & leuis, qui in omnes obloqui delectabatur: nimium enim sibi placebat, ut sapientiæ nomen sibi apud eruditos & uulgus uendicaret: at non apud sapientes in ueritate. Sed de his hæctenus.

¶ Inuestigatio viarum quibus acceditur ad obuiantem spiritum, & aperiendam sensum scripturarum.



QU M ergo iam firmum sit, quod ad intellectum & perscrutationem scripturarum profundam, opus sit eo spiritu qui etiam scrutatur profunda Dei, & nulli natura adsit, nisi grato se adueniat & illustret caliginosum cor nostrum, rogabit me nunc aliquis, an sit nobis illa uia ad promerendum illum, cum sit

fit scriptum, quod ubi uult spirat? Cui respondemus, Ioann. 3.
uerè ubi uult spirat, sed non est inutile ueligare uias eius: quia ibi potissimum spirare uult, ubi nouit paratū cor ad excipiendum se digne, quantum fas est. Et sunt uia quibus illi occurritur. Est enim nimirum hic ille spiritus sapientiæ, de qua scriptū est: Clara est & que nūquam marcescit sapientia, & facile uidetur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quaerunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Qui de luce uigilauerit ad eam, nō laborabit: asidens enim illam foribus suis inueniet. Cogitare ergo de illa sensus est consummatus, & qui uigilauerit propter illā citò securus erit: quoniam dignos se ipsa circuit quaerēs, & in uis ostendet se illis hilariter: & in omni prudentia occurrēt illis. Initiū enim illius uerissima est disciplina concupiscentia. Cura ergo disciplina, dilectio est: et dilectio, custodia legum illius est: custodia autem legū consummatio incorruptionis est: incorruptio autem facta esse proximum Deo. Concupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

PRIMA igitur uia ad hunc spiritum promerendū est ipsa spiritus ipsius, & sapientiæ, ac per hoc disciplina eius concupiscentia: sicut ibidem contiguè sub citatis uerbis adiectum est. Initiū enim illius uerissima est disciplina concupiscentia. Et alibi idem autor. Hanc amaui, & exquisiui à principio: & quasi mihi spōsam assumere, & amator factus sum formæ illius. sed nō assequetur illam homo, nisi primum cordis humilitate flectatur, & docilis fiat. Opus est enim in primis fide, quæ non potest esse in his qui non subigunt humiliter intellectum

Sapient. 6.

Sapient. 8.

intellectum in obsequium scripturarū. Ideo & scriptū
 Hic. 66. est. Super quem requiescet spiritus meus? super humiliē
 Mar. 10. & quietū, & trementem sermones meos. Propter quod
 IESVS dixit: Quicumq; non receperit regnū Dei sicut
 Luc. 10. puer, non intrabit in illud. Et hinc est quod hæc abscon-
 dita sunt à sapientibus & prudentibus, & reuelata par-
 uulis, hoc est, humilibus, ut ait Dominus. Necessaria est
 igitur hæc humilitas, tū in eo quòd oportet primò esse
 discipulum sub magistro, tum uerò, quia quædam pro-
 ponuntur in scripturis creditu prima facie dura, & itē
 pleraq; factu difficilia atq; ardua. Dei enim sapiētia quæ
 suauiter disponit omnia, & cuiq; conuenienti modo iux-
 ta naturam suam, prouidet, id quod erat humanae condi-
 tionis proprium, scilicet, ut mutuo iuuemur, & alter ab
 I. ad cor. altero discat, seruare uoluit. Quo factum est, ut non om-
 nes doctores, non omnes apostoli, non omnes pro-
 phetæ. Si enim omnes doctores, ubi qui discant? Eius
 Actu. 8. rei elegans nobis exemplum ostēditur in Eunuchō, illo,
 uiro prudente, qui cum legeret Isaiam, & interrogare
 tur à Philippo: Putas ne intelligis quæ legis? sic bre-
 uiter & syncerè respondit. Quomodo possum nisi ali-
 quis ostenderit mihi? Et audior ad discendum factus,
 & tanquam id quod erat diuinans, scilicet præratum à
 Deo sibi magistrum, continuo, & confidenter rogat:
 Obsecro te, de quo propheta dicit hoc? De se, an
 de aliquo alio? Et sic meruit ut doceretur. Illud er-
 go hic uide quàm prouidentissimè præparauerat illi
 magistrum diuina bonitas. Iam enim præmonue-
 rat Philippum dicens, Accede, & adiunge te ad

CURRUM

currum istum, ut iustificetur sapientia in sermone suo
 quem dixerat, quòd præoccupat qui se concupiscunt.
 Sed superbia, & mundi huius spiritus excutit discipuli-
 nam, nec libenter magistro subijcitur. Et nescire pu-
 dens prauè, quàm discere mauult. At non sic esse oportet
 Horathus
 qui uolunt discere sacras literas. Patentur enim quos-
 dam ita coelitus instructos fuisse, ut nullo sub celo præ-
 monstrante magistro arcana scripturarum didicerint,
 ut fama est de beato Antonio, & alijs quibusdam. Sed
 hæc admiranda sunt, & ueneranda, & quia per pauco-
 rum sunt priuilegia, non sunt trahenda in consequen-
 tiam. Nemo autem fidat in hoc scripturarum studio,
 quòd uideatur ingenij acumine præstans, aut uariarum
 peritus literarum, ut sibi opus esse præceptore non ar-
 bitretur: sed meminerit non frustra dictum, Audiens sa-
 piens sapientior erit. Illudq; sciat compertum esse, tan-
 tò errare perniciosius homines in scripturis, quanto
 Proue. 11.
 altioris ingenij fuerint, si proprijs uiribus fidant,
 nec humiliter se disciplinis submittant. Hoc ex hereti-
 cis probare licet, qui cū ferè omnes egregij & elegantis
 ingenij fuerint, ita tamen per hanc suarum uirium con-
 fidenciam declinarunt à ueritate, ut nemo unquam tur-
 pius, aut stolidius aberrauerit: quod facile est ex illo-
 rum scriptis accipere. Quis enim crederet Lutherum
 ea effutuisse, quæ tamen in suis libris inueniuntur
 perniciosissima? uerbi gratia, scripturas esse faciles in-
 tellectu, & cuiq; peruias: & iustum in quouis actu,
 quanuis iusto peccare, & mortaliter: & Deum
 præcepisse homini impossibilia: & hominem
 liber

liberi arbitrij non esse, non plus quam stipes: & cuncta
 necessario euenire: & non esse meritum in operibus,
 quantumuis bonis: & contritionem de peccato facere
 hypocritam, sed ut quis absolutus sit, hoc solum suffice-
 re, si se crediderit absolutum: & omnes homines in ba-
 ptismo fieri sacerdotes, eandem in uerbo & sacramen-
 to potestatem habentes, etiam foeminas: & Papam esse
 Antichristū etiam si beatus Petrus in illa sede sederet.
 Hæc, alia id genus plura uiri huius, & aliorū (qui nunc
 uigent) hæreticorū, non ne satis ostēdūt quod loquor:
 quoniam Deus tradidit illos in reprobum sensum, ut ne
 commemorem uetustiora, Valentinianorum cœuvas, &
 Manichæorum ridicula merasq; insanias & nugas: quas
 nescio an homo quisquam serius ualeat intellectu, etiā
 uolens, capere, adeo sunt absurda & perplexa, & ta-
 men uir ille tam acuti ingenij Augustinus, nouem annis
 (ut ipse testatur) ijs hominum uanissimis commentis lu-
 dificatus est, quæ nō solum à scripturis alienissima erāt,
 uerū etiam ab omni philosophia alienissima, & remo-
 tissima. Eat nunc homo, & suo fidat ingenio & uiribus
 in explorando seita Dei altissimi. Adde quod (ut à prin-
 cipio dicebam) occurrunt in scripturis multa difficilia
 Matt. 11. creditu primo aspectu, ut illud quod Helias nomine Ioa-
 nes baptista intelligatur, & similia multa. Hæc enim
 sunt fidei humilitate suscipienda, licet initio uideantur
 dura, nam paulo post intelliget homo sic esse, et suomet
 probabit iudicio, sed interim opus est fide. Ideo dixit do-
 minus, & si uultis recipere, ipse est Helias. Item propo-
 nebat dominus carnem suam cibum hominis ad mandu-
 candum. Durus uisus est hic sermo, ut est prima facie:

ita ut

ita ut plurimi discipulorum deseruerint illum: quia non
 humiliter subdiderunt animum disciplinae, ut discerent.
 Nicodemus autem cum audit oportere nasci denuo, &
 Ioa. 3. si rem, ut absurdā, cōcipit, rogat tamen humiliter quo
 modo id fieri possit: quia iam fidem habebat ut erat pro-
 fessus, dicens: Scimus quia à Deo uenisti magister, nemo
 enim potest facere hæc signa quæ tu facis. Hic igitur
 oportet humiliter se gerere, & non continuo spernere
 quæ uideantur uel absurda, uel impossibilia iudicio no-
 stro: quia ualde distat sciētia Dei et potētia, à nostro ca-
 ptu. Sunt præterea & quædam in scripturis, et nostra
 lege, quæ mandantur ad faciendum, dura ac difficilia, &
 humane sapientie iudicio stulta: ut quod inimicum te-
 neamur diligere: & percutienti maxillam unam, præbe-
 re & alteram: & angariam mille passus, sequi etiam
 ad duo millia: & auferenti tunicam, relinquere etiā pal-
 lium: quæ tamen omnia commodè accipienda sunt. Ideo
 fide opus est, & humilitate: & tunc certò intelliget ho-
 mo legem Domini immaculatam conuertentem animas,
 testimoniumq; Domini fidele, sapientiam præstans par-
 uulis. Qui uero superbie spiritu efferatur, & uideri ue-
 lit per sapiētiam esse aliquid, suo sensu interpretabitur
 aut paradoxa pronuntiando, aut mysteria supra uulgi
 captum confingendo, atq; enunciando. Hoc pacto labo-
 rant seipsos extollere, & super alios prædicare: & in-
 terim nō sentiunt se spiritibus erroris iusto Dei iudicio
 tradi, ut illudantur, & ea dicant monstruosa, quæ doctus
 quilibet ualeat irridere. Ita enim docemur in scriptu-
 ris. Egressus est (inquit scriptura) spiritus, & stetit coe-
 ram

Ioa. 3.

Matt. 5.

Psal. 18.

1. Re. 12.

ram Domino, & ait, Ego decipiam illum. Cui dixit Dominus. In quo? Et ille ait. Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum. Beatus Ignatius hunc erroris spiritum pulchre nimis & eleganter describens, dixit. Errorus spiritus seipsum predicat, sua prophetia dices. Sibi enim coplacens est & seipsum glorificat. Acerbus namque est, plenus existens falso quio, seductor, lubricus, superbus, arrogans, uerbosus, dissonus, immensuratus, nigriformis, immundus: de cuius operationibus liberauit nos Dominus IESVS Christus. Concupiscentia ergo huius sapientiae cum spiritu humilitatis, prima uia est ad hunc spiritum sapientiae promerendum, & obtinendum, qui est spiritus ueritatis.

SECVNDA uia est petitio, atque oratio assidua, ex uero huius doni & uehementi desiderio ueniens. Vnde dictum est: Petite, & dabitur uobis: querite, & inuenietis, pulsate, & aperietur uobis. Nam si uos (inquit Dominus) cum sitis mali nostri bona donare filiis uestris, quanto magis dabit Pater caelestis spiritum bonum petentibus uestris. Vnde & beatus Iacobus. Si quis (inquit) intelliget sapientiam, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil haesitans. Et Salomon ait. Inuocauit, & uenit in me spiritus sapientiae. Oranti similiter Danieli & desiderio desiderati, de repente apparet angelus magnus Gabriel, collaudat eum, uirum desideriorum uocans, & compotem facit uoti: & certum Christi aduentus diem (quod nulli alij reuelatum legimus) reuelat. Pater praecursoris ab eodem angelo uisitatur dum orat, et nunciantur ei bona. Nec dubitant

contempla

contemplatores uita, ac morum beate Virginis in seruum orationis comprehensam fuisse ab eodem angelo, cum maximo desiderio flagraret, et incensa esset pro sua ac totius mundi salute. Tunc enim salutatione summa, ac singulari singulariter ab angelo salutatur, tunc euangelizatur euangelio foelicissimo, tunc et amplius & ad summum, spiritu sancto repletur, et obumbratur uirtute altissimi, tunc ineffabili charitate, et gaudio inenarrabili, in utero concipit aeternum uerbum, suam uniuersis orbis salutem, quod et prius incredibili desiderio mente conceperat. Denique spiritus sanctus non nisi orantibus apostolis mittitur, ut sic luce ueritatis perfundantur, et charitatis ardore inflammantur. Veruntamen hoc sciendi desiderium ut impleatur, suo debet honestari fine, ut placitum sit coram Deo. Sunt autem hac tempestate multi, qui huc studio dant operam, sed nonnulli explorandi gratia tentantes Deum: sed non inuenitur ab ijs qui tentant illum, sed qui querunt in simplicitate cordis. At isti sine fine ingrediuntur ut assequantur fidem quam semel professi sunt: rem praeposteram facientes, cum fidem debitam prius afferre deberent, ut hinc assequerentur intelligentiam. Sunt et alij qui concupiscant hanc sapientiam tantum ut sciant, et ex ea capiant uoluptatem. Sed hoc inutile in hac uita, et curiosum desiderium. Sic enim et Herodes cupiebat uideri IESVM, qui audierat signa quae faciebat: sed sicut ille frustratus est, ita et isti saepenumero frustrantur desiderio suo, quod nec perfecte obtineri potest in hac uita. Ut sapienter dixerit sapiens, et hoc esse laborem, et afflictionem spiritus

Aeterna
I. 82. 2.

Sapient. 1.

Luc. 23.

spiritus: eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio: et qui addit scientiam, addit et dolorem. Quare et hanc pessimam occupationem uocat, quam dedit Deus filiis hominum, ut querant scire. Hæc est enim nimirum pulchra illa Noëmi, de cuius specie prædicant mulieres cum admiratione. Sed quid ait illa? Nolite me uocare Noëmi, id est, pulchram, sed uocate me Mara: quia amaritudo me ualde repleuit me omnipotens. Egressa sum plena, et uacua reduxit me Dominus. Quibus certè uerbis, quod dicimus, mysticè significatur. Hoc enim malum fecit peccatum illud grande. Hæc est etiã Rachel illa pulchra et decora nimis, pro qua sola desudat Iacob annos quatuordecim: cui tamen meritò præfertur Lia quæ maior est, et fecunda, ut ædificet domum. Hæc enim interim sterilis donec octaua compleatur: nec enim antea probatur eius possessio. Parens enim utriusque præposteris nuptias ostendens, sic ait: Non est mos in loco isto, hoc est, in hac uita misera, tradere minores natu nuptui. Maior est enim in hac uita proculdubio Rachel, quam Lia, etsi lippis ista sit oculis, præferenda hic tamen donec ueniat tempus Rachelis, et Lia desinat parere, et moriatur, et cum patribus condita iaceat, nec audiatur amplius eius memoria: ut scriptura mirificè docet. Racheli autem etiam sepultæ, adijcitur titulus super sepulchrum, eo quod post mortem speret uitam meliorem, et ueros fructus. Sepulta est enim in uia quæ ducit Effrata, id est, in terram frugiferam. Ipsa est Bethleem, domus panis: nempe illius panis, in quo est uera uita, quæ speratur. Igitur qui hanc querunt scientiam, tantum ut sciãt et in hoc sit delectatio eorum et pax, falluntur. Fru-

strantur uerò fructu, nec digni sunt exaudiri à Deo petentes illam, quod si fortè exaudiantur, putandum est accepisse hic illos mercedem suam. Sunt uerò alij qui hanc optant, et petunt, non tam ut sciãt, quam ut sciãtur: et hij magis uani sunt, et elongantur à uero fine, ut Sophista, idè longè absunt à uia qua occurritur spiritui bono. In foribus enim delinquere incipiunt, aut in exordio itineris, ut continuè magis elongentur à uia recta. Tales sunt hæretici omnes, quibus ob istam gratiam spiritus erroris occurrit, et habet eos. Qui enim propria querunt gloriam (quemadmodum ait dominus) quomodo possunt credere? Sunt et qui idè huic scientiæ operam dant, ut honore afficiantur, siue pecuniæ, siue laudis: qui bene pasci, et saluari in foro, et uocari ab hominibus Rabbi, et primos recubitus in mensis, et primas cathedras in ecclesijs per hanc affectant, atque ambiunt. Hos uerò in Simone illo mago agnosce, qui cum in cælum uolare uolunt confictis alijs, in terram reuocantur à Petro et Paulo. Hi profecto sunt abominatio coram Deo, licet ut sepulchra dealbata hominibus aliud appareant, et in quibus sit uirtus Dei magna: qui tamen Dei sapientiam inhonorant, quam pretio æstimant, quæ est super omne pretium: et cui comparatum omne argentum et aurum, et omnes lapides pretiosi, et quicquid in terris maxime æstimatur sordescit, et nihil est, ut Sapiens rectè dixit. Et præposui illa (inquit) regnis et sedibus: et diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Nec comparauit illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua: et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu

spectu illius. At sunt qui sapientiam querant hanc ad edificationem, ut per alios sibi hanc tradentes, edificentur, aut seipos edificet primum: et si Deus dederit etiam alios, et ij recte sapiunt, et compotes voti fiunt per desideria, et orationes. Talis fuit oratio Salomonis, ideo responsum domini meruit magnum, et tam benignum, et clemens. Quia (inquit) postulasti uerbum hoc, et non petisti dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Et Paulus id charismatis etiam cum emulatione appetendum esse docet, sed ad edificationem Ecclesie: quod et clauiger satis subtacite dixit, cum ait: Cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ in caliginoso loco. Qui enim attendit illi, quasi lucernæ ut lucem ipse primum inde accipiat (est enim lucernæ dare lucem) non ut ipse lucem suam ostendet, attendit, cum sit omnis homo caligo et tenebræ: et hic bene facit. Quod si iam lucernæ huius luce afflatus, et ipse factus sit lucerna, et per charitatem communicet alijs, melius facit: poterit enim et ipse lucere in caliginoso loco, id est, inter homines mundi huius, ut cœlestis pater glorificetur. Hic est finis omnium charismatum, ita docente Christo, et Paulo: et in hoc edificatio est Ecclesie.

TERTIA Via est ipsa familiaritas intima, et tractatio assidua ipsarum scripturarum per lectionem iugem, ac meditationem, frequentemque collationem, ac diligentem perscrutationem. Per hæc enim permittit se conspici ille spiritus, qui ibi sub uerbis, tanquam sub quæpiam

piam cortice aut nucleo, latet. Habent enim et ipse scripturæ, imò ipsæ maxime, quendam loquendi modum proprium et suum, quem non licet de alijs literis coniectare. Est enim autoribus prophanarum literarum id quoque contingat, ut quilibet proprium habeat styllum, et nonnihil ab alijs quisque differat, hæc tamen maxime in diuinis literis uidere licet, quo maxime et omni modo distant à cæteris summo genere, ut alia inter sese longè maiorem habeant affinitatem, quam hæc cum reliquis. Quare tanto magis hæc familiaritas cum illis exigitur, quæ omnino peregrinum uidentur habere sermonem. Quis enim (ut quidam ait) hac uoce, spinæ, huius seculi uoluptates et diuitias putasset intelligi, cum spinæ pungant, hæc uerò animum maxime oblectare uideantur? Et tamen dominus ipse ita exposuit. Alibi dixit: Nō est mortua puella, sed dormit. Et euangelista subdit, quod quidam deridebant eum ob illud uerbum. Similiter et discipulis dixit, Lazarus amicus noster dormit: et ipsi pariter non intellexerunt, putantes quod de dormitione somni diceret. Unde et statim respondent: Si dormit, saluus est. Hæc sint gratia exempli, ut agnoscamus quod uerba scripturæ sæpenumero significant non iuxta crassam nostri spiritus acceptionem, atque prudentiam, sed iuxta sapientiam Spiritus sancti, et ueritatem ipsam. Nam si quis diuitiarum et uoluptatum huius mundi incommoda, non solū spiritualia sed etiam secularia, rectè animo deputet, summa ratione dijudicabit eas esse spinas, quæ laecerant animam: non solum quia uulnerant per peccata ad quæ pertrahunt, uerum etiam quia dolores multos ingerunt etiam in hac uitâ dum cumulantur.

e ij periculosè

B. Greg.
Luce 8.

Matt. 9.

Ioann. 11.

periculosè dum queruntur laboriosè: dum augentur inuidiosè: dum custodiuntur formidolosè: dum amittuntur lachrymosè: ut uerè experiantur plurimi eas uerè esse spinas. Vnde & Paulus ait, Radix omnium malorum cupiditas: quam quidam appetentes, errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Ad hæc homo cum ex hac exit uita, reuera non deberet dici mori, sed quasi dormire, cum incorrupta maneat melior pars; & in reliqua integrari speretur secundum ueritatem, & non sit sicut alia res quæ corrumpuntur. Alibi dixit. De resurrectione autem non legistis quod dictum est à Deo dicente uobis, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Et cum sit credibile, quod hoc millies legissent, cum iam factum esset quasi prouerbum in ore eorum, & in quo gloriabantur, satis capere potes quod legere non cum intellectu, sed perfunctoriè & superficialiter, non est legere: quo fit ut multi legere uideantur, pauci autem uerè legant. Legere enim attentionem & intellectum includit. Quare & alibi increpat legisperitum, cui dixit: Quomodo legis? & Nicodemum, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Exigitur ergo (ut iam dictum est) lectio iugis, & meditatio assidua. Ex meditatione enim eius quod lectum est, insurgunt dubia & aporia: & cum nodus ipse inspicitur, ac resoluitur, parata est intelligentia cum delectatione admirabili. Quare non ab re probatur à Paulo Timotheus in hoc quod ab ipsa infantia sacras literas norit, quæ illum possent sapientem reddere ad salutem. Vnde & Augustinus rectè admonet. Erit igitur diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primò totas legcrit, notasq; habuerit,

1. ad Timoth. 6.

Matt. 22.

Lucæ 19.
Ioann. 3.

1. ad Tim. 3.

buerit, & si nondam intellectu, iam tamen lectione durat taxat eas, quæ appellantur canonica. Nam ceteras securius leget fide ueritatis instructus, ne præoccupet inbecillum animum. sunt uerò quædam in scripturis prima facie plana, atq; facilia, & sensum quendam innocuentia, à quo spiritus maxime distat: de quibus erit facile de subiectis exemplum capere. Sed oportet etiam collationem habere, quod non uno modo intelligo. Nam primus modus est, quoniam oportet collationem habere inter scripturas, ut scriptura scripturae conferatur, & ex alterius loci certiore sensu declaretur incertus. Sic erat collatio scripturarum in Ecclesia primitiuorum, ut Lucas testatur: & ex huiusmodi collatione plurima dubia clarificantur. Et quia Iudæi, & multi heretici id non fecerunt, idè impegerunt. Iudæi enim, quia unum tantum Christi aduentum, & illum gloriosum, considerarunt, cuius erat præcursor destinatus Helias: idè aberrarunt toto (quod dicitur) cælo: & adhuc aberrant, scandalum patientes à cruce, in spiritu altitudinis semper querentes signa. Quare hoc? quia non contulerunt scripturam cum scriptura, sed unum aut alterum locum mordicus retinentes, ubi uidebant gloriam Christi, clausurunt oculos ut alijs locis, ubi indicabatur ignominia, & patientia crucis, uelut humano spiritu affecti & cauteriati. Heretici quoq; similiter in multis impegerunt, ut Arrius, legentes, Pater maior me est: & ibidem figentes oculos non attenderunt ad innumera alia loca, uelut ad id quod ait Dominus, Ego & pater unum sumus. Et, omnia patris, eius esse, &. Quodcumq; pater operatur, & ille similiter e . iij operatur

Act. 17.

1. ad Cor. 13.

Ioan. 12.
1. 10.
ad Rom. 1. 9.

operatur & quòd hic erat super omnia Deus benedictus, & Deus uerus, & uita aeterna & quòd erat uerbum, & quòd ipse solus Dei filius ille dilectus, & unigenitus in sinu patris existens, & quòd ad illū dicebatur, **Thronus tuus Deus in seculum seculi:** & alia penè innumerabilia probantia ueram domini deū aeternitatem. Sic Euumus, qui negauit uirginitatem Dominae, sic & alia monstra errasse probantur, quia non contulerunt in uicem scripturas. Sic & recentiores heretici errant dum statuunt fidem sine operibus, ibi figentes oculum, ubi sola fides uidetur extolli & opera uilificari, & non aduertunt ad immensas testimoniorum nubes, ubi probantur opera, & ipsis tantum merces statuitur non fidei, dicente scriptura mille locis, quòd Deus reddet unicuique secundum opera sua. Neque attendunt quòd ipsimet Abraham, de quo dictum est, credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam (quem locum isti contra nos efferunt) dictum fuit à Deo. **Ambula mecum & esto perfectus.** cui iam dixerat, **Ego merces tua magna nimis.** Vbi ambulationē possent à Paulo discere fieri per dilectionē operibus bonis, sicut legitur ad Romanos, ad Corinth, ad Gal. ad Eph. ad Philip. ad Coloss. ad Thessal. Vbi non est per hanc nō satis esse fidē, ut simus filij Abrahæ, sed exigi opera dicente Domino. **Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.** Sed auertunt oculos ab huiusmodi, à quibus corrigerentur si uellent. Est & parabola tam clara de operarijs, quibus ex opere iuxta pactum, atque conditum merces redditur. Denique est passim uniuersa scriptura quae nihil magis quam opera ipsa cōmendat. Quòd uerò interdum uidentur

1. Ioan. 5.
Psal. 44.

Gen. 15.

Ioan. 8.

Mat. 20.

uidentur opera à Paulo destitui, aut uilificari, intelligerēt ea demū destitui, quae non essent ex fide: aut secundum ipsam operum substantiam uilificari, respectu praemij aeterni, ut cum ait. **Non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriā, quae reuelabitur in nobis: non secundum quòd ex gratia proficiuntur per spiritum sanctum mouentem.** Ita errarunt qui liberum arbitrium nimis extulerunt, & gratiam Christi auferebant, cum legerent. **Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illi.** Et iterum, **Ante hominem uita & mors, bonū & malum: quòd placuerit ei, dabitur illi.** Et alia huiusmodi multa. At non attendebant ad innumera loca contra quae gratiam Dei statuūt, & libertatem arbitrij ad bonum sine illa, mancam & debilem probant. Ut cum ait Paulus, **Non ego, sed gratia Dei mecum, & Gratia dei sum id quòd sum.** & Dominus, **Sine me nihil potestis facere,** & iterum Paulus. **Non possumus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex deo est.** & alia plura huiusmodi. Rursam alij nolentes liberi arbitrij penitus uires extinguere, solū superiora, & ijs similia cōsiderāt, nō alia quae statuūt nobis illud, ut cū gratia cōiunctū ualeat quòd ex seipso non potest. Et ob hanc causam plurimi in plurimis impingunt: quia nō simul cōferūt scripturas, ut cōponāt eas, aut cōcordes esse illas magis agnoscat, et alterā per alterā declarari. Sic et diabolū uicit Dñs, qui afferenti scripturam, quòd angelis mādauit de illo, & c. opposuit aliā per quā prior poterat sanè intelligi, et nō stultē, uidelicet, nō tēta bis dñm deū tuū. Possē hoc ipsū penè infinitis pbare exemplis, si liberet: sed puto satis esse priora. Idcoque constare

ad Ro. 3.

ad Ro. 8.

Gene. 4.

Ecccl. 15.

1. ad Co.

rim. 15.

Ioan. 15.

2. Cor. 3.

e. iij arbitror

arbitror multum ualere collationem scripturarum, inuicem scripturam scriptura conferendo, uel ad concordiam (si uideantur dissentire) uel pro declaratione, si alia sit clarior. Valet et alio modo collatio ad intelligentiam scripturae, cum homo cum alio confert, sicut et olim faciebant. Et hoc Paulus uisus est significare, dicēs ad Romanos, quod cupiebat uidere illos, ut liceret collationem capere per eam, quae inuicem erat, fidem suam, atque illorum, quod profecto fiebat collatione scripturarum, quamquam satis impari: cum Paulus, esset doctor, illi autem discipuli. Confert autem collatio haec non parum, tum quod non omnes possumus omnia, et quibusdam quaedam reuelantur, quae non alijs: tum quod per collationem acuius ingenium, et ueritas magis eruitur, et illustratur, dum magis aut exquiritur, aut impugnatur: quod fit per collationem magis. Denique et Dominus ipse de se loquentibus pluribus libentius sese admiscet, quod uel ex hoc patet, quod illis proficiscentibus in Emmaus, cum de illo inuicem conferrent et loquerentur, nec satis fideliter, sed satis frigide, non passus est tamen diutius torqueri eos, sed propior factus est illis, licet principio uelut peregrinus: paulo post tamen etiam contubernalis, et cibauit eos pane uitae et intellectu, et aperuit eorum oculos ut se uiderent, et scripturarum intelligentiam manifestauit eis: ita ut inflammaret eorum corda in luce iucundissima ueritatis. Denique ualet collatio scripturarum mirifice, quando cum ipsis gestis et mysticis uerba ipsa conferuntur, aut comparantur: ut faciebat beata Virgo, quod ualde facit ad altissimos et mysticos sensus. Ecce nascitur Iesus, ab an-

gelis

gelis euangelizatur pastoribus primum, pastores alij: qui audiunt admirantur. Haec uerba (inquit Euangelium) conseruabat Maria, conseruens in corde suo. Conseruebat enim cum scripturis antiquis, et uidebat eas uerificari. Conseruebat et cum ijs quae futura erant sibi a Domino praedicta, et uidebat ordinem Ecclesiae pulcherrimum, id est, futuros pastores illuminandos per angelos, et ab eis postremo transfundendum uerbum alijs, ad stuporem et admirationem. Maxima etiam proculdubio est efficacia sedula perscrutatio scripturarum, hoc est, profunda quaedam inquisitio atque inspectio, ut inde compares, quasi de familiaritate, notitiam. Enim uero multa sunt, quae si prima facie ut sonant, intelligantur, aut ineptum sensum parumque illustrem praebent, aut etiam peregrinum, aut falsum atque etiam haereticum. Ecce dictum est in lege. Non alligabis os boui trituranti. Si de animali boue tantum intellexeris, ineptum sensum afferes: quasi Deo de bobus tanta sit cura, ut pro illis statuatur legem. Hoc certe quia non animaduertunt Manichaei, adducti sunt ad ineptissima, et insulsiissima dogmata. Quare bene docuit Apostolus, Hoc accepto quod indignum erat Deo eam curam pro bobus suscipere, per bouem debere intelligi Episcopum, et cultorem cordium. Et ideo sunt alia huiusmodi multa similiter intelligenda, et non tantum ut litera sonat: uerbi gratia, quod olim iussum est: carnem cum sanguine non comedetis. Ex hoc enim dicto capitur homicidij prohibitio. Et alibi legitur. Non coques haedum in lacte matris, quod significat Christum passum pro peccatis nostris, qui solidus est cibus

Luc. 2.

Deu. 25.

Gen. 9.

Deu. 14.

noster, non esse admiscendum cum legis decretis, quæ
 erant lac Synagoge, unde uenit Christus secundum
 carnem. Talia autem multa sunt, in quibus necessaria
 est perscrutatio, ne ineptus & uilis, indignusq; spi-
 ritu refulet intellectus. Sunt & loca quæ interpre-
 tationem commodam recipiunt, ut eum inducitur
 Heb. 7. Melchisedech sine genealogia, sine patre, sine matre,
 ut quidam putauerint Angelum, alij spiritum san-
 ctum: non aduertentes ad sensum Apostoli, quod se-
 cundum scripturas erat sine patre, & matre: quia in
 scripturis hoc non habebatur, quod satis erat Apo-
 stolo ad suadendum quod uolebat: non quod ita esset
 secundum ueritatem. Ad hæc quia Christus dixit in
 Mat. 27. cruce, Deus meus Deus meus quare me dereliquisti,
 quidam putarunt eum desperationis spiritu affectum.
 Et nunc alius diabolus Melanchthon docet, refriguisse
 tunc in illo charitatem: & diuinitatem non fuisse con-
 iunctam illi: qua blasphemia quid horribilius dici po-
 tuerit, equidem non uideo. Et hoc, quia non sunt
 perscrutati profunda sensus, uidelicet, quod Do-
 minus non nesciens cur eum dereliquerit Deus Deus
 suus, neq; impatiens, aut querulus in Patrem id in-
 quirat cur factum esset, cum sese ipse obtulerit cruci,
 & uelut agnus coram tondente se, & ouis quæ ad
 occisionem ducitur mansuetissimus fuerit usq; ad mor-
 tem, sed ut per ea uerba declaretur innocentia sua:
 ut sit statim responsio in psalmo ipso, uidelicet, cur
 eum Deus dereliquerit. Sequitur enim. Longè à salute
 mea, uerba rugitus mei, aut (ut rectè exposuit inter-
 pres) uerba delictorum meorum. Sua enim delicta
 uocat.

no cat, quæ erant nostra, quia ille super se posuit ea, eo-
 rum reatum accipiens, & eo pacto fecit sua: quod mirè
 declarat Isaias. Ipse autem uulneratus est propter in-
 quitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Isaiæ. 53.
 Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius
 sanati sumus, Et iterum. Abscissus est de terra ui-
 uentium: propter scelus populi mei percussus cum.
 Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro mor-
 te eius, eo quod iniquitatem non fecerit, nec dolus in-
 uentus est in ore eius, & Dominus uoluit conterere
 eum in infirmitate. Et hoc modo respondetur Iudæis,
 & Manichæis: qui ambo dixerunt, licet alio fine (illi
 enim ut Christum nostrum reprobarent, hi uerò ut
 ipsum Moysen) quod Moyses CHRISTVM maledi-
 ctum à Deo pronuntiauit, quod & uerissimum est, & ad Gal. 3.
 Paulus ualdè probat: sed ideo maledictum, quia in il-
 lum omnis nostra recidit maledictio à prouidentia
 Dei. Hic non solum peccator, sed & peccatum di-
 citur, in quem posuit Deus omne peccatum, ut
 illud crucifigeret & sepeliret, & ab oculis suis auerte-
 ret: & noua inde nasceretur creatura, sicut ipse
 CHRISTVS resurgens non amplius moriturus per ad Ro. 6.
 peccatum, sed uiuens Deo. Noluerunt & perscruta-
 tari ipsi Manichæi multa, quæ pro se afferebant,
 constituentes principium alterum malorum, & alte-
 rum bonorum, & facientes Deum alterum ueteris tes-
 tamenti, & alterum noui, propterea quia scriptum in Eze. 20.
 uenirent, Dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in
 quibus non uiuent, &c. Noluerunt autem uidere quod
 ait Paulus, Legem quidem & iustam, & sanctam, ad Ro. 7.
 & spiritua

et spiritualem esse: sed ideo dici non bona, quia per se ipsam non adducebat ad perfectum absq; fide, et gratia Christi: et quia coniuncta homini carnali potius inducebat iram per transgressionem, quam premium ut Paulus declarat. Nouatus poenitentiae locum negauit reciduantibus in peccatum: quia Paulus dicebat, impossibile esse eos qui semel gustauerunt misericordiam et dona, et iterum ceciderunt, renouari rursus ad poenitentiam non perferuntans quid proprie significet renouari, quod solum fit per baptismum. Vnde recte sequitur. Rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, et ostentui habentes. Similiter et illud quod idem Paulus docuit, Voluntarie peccantibus post acceptam notitiam ueritatis, non relinqui hostiam pro peccato, qui locus etiam ad baptismum refertur. Et quidam similiter errarunt, ponentes hominem semel receptum a Deo in gratiam, non posse decidere: quia legebant, qui ex Deo natus est, non peccat. Et alia quaedam apud Ioannem, ignorantibus formalitates sermonum, aut etiam melius in homine uno quodam modo adhuc duos existere, nec peccare illum, nec posse quidem peccare qui est ex Deo, ut suo loco declaro. Noui etiam haeretici, qui pertinaciter negant missam esse sacrificium, quia dicitur in scripturis, quod Christus semel se obtulit in consummationem seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam, et non sicut antiquus pontifex qui per singulos annos intrabat in sancta in sanguine alieno, idem patiuntur non scrutantes scripturas. Nos enim non latet Christum semel se obtulisse hostiam Deo, et unico illo sacrificio extinctum esse peccatum mundi, ita ut non oporteat ipsum seipsum

seipsum pluries offerre. At ita demum si id sacrificij applicetur nobis. Applicatur autem cum et nos illud idem offerimus sacrificantes, id, est sacrificium illud memoria quodam modo renouantes: nec enim repugnat unum esse sacrificium, et idem a multis offerri, et multoties. Hoc enim non est iterum crucifigi Christum, sed semel crucifixum memoria repetendo offerre. Non enim sicut transiit, illa oblatio quam ipse semel fecit in cruce, ita eius effectus transiit, ut offerre idem non possimus. Nam et ipse seipsum offert et nunc assidue pro nobis illum offerentibus: non iterum quidem patiens, sed commemorans quod semel est passus, et ita iugc sacrificium est illud, et ipse in aeternum sacerdos, licet unicuique et semel oblatum in altari uero crucis. Quod si uere non esset sacrificium nunc, nec sacerdotes essent, nec sacerdotium esset. Et quomodo dicitur a beato Paulo, Translato sacerdotio, Ad. he. 7

neceffe est ut et legis translatio fiat? Respondent Christum esse sacerdotem in aeternum. Bene. At quomodo nunc sacerdos, qui est in caelis, et mortuus est, sicut et antiqui sacerdotes Leuitici generis, et semel sanctus est hoc officio (ut aiunt) in cruce? Nunquid obsecro etiam adhuc assidue patitur, et patiendose offert? quod si nec patitur, nec se offert, quid ergo frustra manet sacerdos et pontifex, cum in hoc sit pontifex ut offerat dona et sacrificia pro peccatis? Offert ergo se ipsum assidue offerentibus nobis illum, qui per hoc ratam fecit oblationem nostram. Nec ideo minus se offert quia non patitur ultra, tanquam assidue oblationi exigitur assidue passio (ut ipsi uelle uidentur) quod est absurdissimum. Nam et quam ridiculum esset olim uocatum esse

esse sacrificia, quæ ueritatem non continebant, & sacer-
dotes, qui offerebāt ea, & post quā uenit uerus sacerdos
& sacerdotium uerū, tūc extinctū esse omnino sacerdo-
tium & sacrificiū? Non ne etiam scriptum est. Fecisti nos
Deo regnū & sacerdotes. Quomodo uerō sacerdotes
non existente sacrificio? Quomodo in hæc absurda po-
tuerunt incidere miseri, nisi quia non sunt scrutati scri-
pturas, & ad pauca considerantes de facili pronuntia-
runt: & post iam emissum uerbum contentiosè uolue-
runt defendere? Possē & multis alijs exemplis rem
istam comprobare, Sed satis hæc sunt ingenioso, qui ex
his alia poterit comminisci, & cauere.

QVARTA, & suprema uia qua maxime gradiē-
dum est ut scripturas intelligamus, est complere opere
quod legeris in scripturis: hoc est enim concipere ac pa-
rere Christi tibi. Deniq; ut exprimā clarius, imitatio ui-
tæ Christi et sanctorū, quæ fit per renūtiationē à seculo
et cōtemptū eius perfectū, perfectā quoq; parit scriptu-
rarū intelligentiā ad finē, ut sit perfectus homo Dei in
iustitia, ad omne opus bonū instructus. Imò hæc est per-
fecta scriptura: nec enim indiget scripturis alijs homo
iste quisquis est talis, qui opus euangelij, id est, stigmata
IESV scripta habet in corde & corpore suo. Etenim
paupertas illa spiritalis, quæ oculos figit in æterna bo-
na, omnē abijcit sollicitudinem mūdi huius, quia secū ha-
bet sociam fidem, ac spem. Item christianus luctus, casti-
tas, & ieiuniū, cū odio sancto ueteris hominis, quē non-
dū satis fermē inquam excusimus dū hęc uitā uiuimus,
qui & sic iugiter mactandus est et offerendus, cū sale ta-
men. Hæc in quā opera aciem mētis perpoliūt, & fortē
faciunt

2. ad Ti-
moth. 3.

faciūt ad cōtēplanda cœlestia. Sic anima mūdicata pro-
meretur altissima intueri & arcana quæ nō licet effari.
Hæc nos dicimus, nō qd' experiamur aut experti simus,
sed quōd dedit nobis deus ista aliquādo, quasi per rumu-
lā, perspicere, & suaderi. Quare elegāter Hieronymus.
Nō est eiusdē hominis & aureos pbare nūmos & scri-
pturas: degustare uina, et pphetas uel apostolos intelli-
gere. Multi ieiunijs cœlestia pmeruere oracula, ut Da-
niel, & propheta magni. Moyses, præcedēte xl. dierum
iugi ieiunio, legē impetrauit in mōte. Super Ioannē factū
est uerbū Domini in deserto nō māducātem, nec bibētē.
Solitudo enim unā ac secessus à turba hominū, quā uer-
bo Christus & exēplo mōstrauit, prouocat angelorum
beatorū colloquia: & de cœlestibus cōtēplationē mirifi-
cè fouet, ac nutrit. Accedēs & humilis ac deuota sacra-
mēti susceptio sacrosancti, quæ nos in Christū quodam
modo trāssubstātiat, quod & ipse docuit dicēs: Qui mā-
ducat meā carnem, & bibit meū sanguinē, in me manet,
& ego in illo. Hæc est profectō quæ mirū in modū ape-
rit scripturarū beatificos sensus. Hic eūtib; in Emaus
discipulis aperti sunt oculi ut agnoscerēt dominū in fra-
ctione panis, et reuenterētur eadē hora in Ierusalē. qui
legit intelligat. Vnde et de primitiuis ecclesie traditur
nō ab re, quōd erāt perseuerātes in doctrina apostolo-
rū, & orationibus, & fractione panis. Deniq; exercitiū
charitatis erga pximū, quāuis inimicū & hostē, quādo
in illo Christū intuemur, eūq; idcirco sicut Christū su-
scipimus, agnoscentes in eo uerē pximū Samaritanū no-
strū: quia cū in suū iumētū, id est, carnem suā posuit uul-
neratū ac semimortuū, ut in seipso pœnas huius peccati
lueret

2. ad Co-
inth. 12.

Danie. 9.
Exo. 24.
34.
Luc. 2.

Mat. 11.

Ioan. 6.

Luc. 24.

Mat. 2.

lueret, factus est quilibet nostrum. Hæc inquam intima meditatio iuncta operi, non solum est scripturas intelligere, sed facere & exculpere, ut melius in te legi, valeat, quam in chartis. In hoc enim perficitur imitatio Christi, qui dedit semetipsum pro nobis. Verum quoniam hæc uia per paucorum est, & paucissimi ambulant per eam: ideo & scripturæ uerum intellectum ac sanum de illis in paucissimis uideas. Quocirca eleganter, nec minus uere, ad quædam sanctâ clarâq; scemman in hunc modum scripsit Hieronymus. Ex eo uidetur obscura lex, quoniam raro, in quo conspicitur, existit. Dei enim uerbum, uita est. Et nos aliud uiuendo quam uita est, uerbum Dei facimus obscurum. Quod si ea uita ueremus quæ solum uita est, narratione legis eius nõ erat opus, quam facilius erat uidere quam loqui, quandoquidem nõ in sermone regnum Dei est, sed in uirtute.

Hæc ille. Hactenus circam primam clauem.

SECUNDAE

CLAVIS AD INTELLIGENTIAM

Scripturarum, Conflatio & Usus.



VNC IGITVR

ut alteram ostendamus clauem, priori proximam & coniunctam, illud præmittendum uideo, quod sicut ad coniungendam scientiam Isagen pertinet duo potissimum prælibari ac præscire, uidelicet, materiam de qua tractetur, & ipsius finem tractatus, ita id æquè pertinet ad scripturarum intellectum. Sed iam diximus scripturæ materiam siue subiectum & summum, esse pactum & testamentum, quod habuit nobiscum Deus à principio, & hoc pactum esse IESVM Christum: quia in eo totum continetur multis modis, cum sit uita, ueritas, & uita ut ostendemus. Materia ergo totius scripturæ, IESVS Christus est, patris ipsa sapientia prædestinata à principio, in qua sunt omnes thesauri sapientie & scientie Dei absconditi. Finis item scripturæ, ipse idem IESVS, quia ipse prædestinatus est in gloriam nostram, quam scripturæ docent. Quod ut ipsius testimonio firmum habeas, audi illum. Moyses (inquit) scripsit de me, ut per hoc uoluerit intelligere principale

1. Cor. 2.
ad Col. 2.

Ioann. 1.

f cipale

cipale subiectum scripturae Moseos fuisse CHR I S T V M. Quocirca magnopere miratus sum quendam ex nostris, qui monstrare uolens ubi Moyses locutus sit de illo, unum tantum locum protulit ex Deuteronomio 18. cap. Prophetam suscitabit, &c. quasi uerò non passim Christus in ea scriptura conspiciatur ab habentibus oculos. Quod enim dixit I E S V S, Moyses de me scripsit, hoc significat, quòd primarium illius scripturae subiectum erat ipse I E S V S, & non quòd in uno aut altero loco tractaretur: sed inassueti scripturis hoc non uident. Sic & in Psalmo testificatus est: In uolumine libri scriptum est de me, ut facerem Deus uoluntatem tuam. Et alibi idem dixit: Oportet impleri quae scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. Et Lucas dixit, quòd ipse dominus incipiens à Moysè & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quae de ipso erant. Quòd autem omnis scripturae finis sit ipse Christus, Paulus dixit, Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Et dilectus dixit: Haec autem scripta sunt, ut credatis quoniam I E S V S, est Christus filius Dei, & ut credentes uitam habeatis.

Psal. 40.
Luc. vii.

ad Rom.
10.

Joan. 20.

E S T O Igitur secunda clavis, Principale subiectum scripturae est Christus, ut pactum nobiscum & finis, id est, pacti lucrum: quia ipse est uita aeterna nobis parata, quae in scripturis est, ut est dictum. Et uide nunc quaeeso quanta tibi ex ista clauis aperiuntur, si noueris uti illa. Et primum quidem insignis Iudaeorum error patet, qui in suis interpretationibus nihil minus de scripturis accipiunt quam Christum, non solum in eis locis,

cis, ubi latet, & beatis duntaxat oculis sese ostendit, uerum in illis quoque, ubi clarissime illucere potest non excacatis. Et certè si scriptura ipsa uacua esset Christo, quid quaeeso dignum haberet, ut illi tantopere discendi gratia incumberemus? Equidem scripturam Christo uacuam rectè comparaueris uaginae, gladio uacuae: aut spicae uacuae grano: aut utribus uino uacuis: aut denique, ut aptius loquar, cadaueri priuato spiritu & uita. Quare miratus sum nonnullos nostrae religionis & fidei uiros, qui delectati sunt (praetextu linguae) consultare Rabbinos istos excacatos, qui solam secuti sunt literam, & à spiritu destituti CHR I S T V M inueniri non possunt. Vnde & isti nostri suis ipsorum commentarijs uidentur potius obscurasse CHR I S T V M, quam illustrasse: nam ferè nusquam ibi apparet. Nos autem non caecos sequentes, ne cum illis incidamus in foueam, sed ipsam lucem, dominum nostrum I E S V M, & apostolos eius fidei magistros, hoc mordicus retineamus, CHR I S T V M passim haberi in scripturis. Quare quod uidetur de Salomone dictum, ut illud: Ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, non ad Salomonem illum, qui erat Salomon secundum carnem rex caducus, & cuius regnum non prosperè successit, sed ad illum qui secundum spiritum uerus est Salomon, & uerus sempiternusque rex, referendum est. Hoc enim intendit spiritus, & huc oculus spiritualis aspicit, & sanè probat, uident non impleri dictum illud in Salomone, qui fuit homo peccator, & aliquando impurissimus, cuius solium non est firmatum. At scripturas impleri oportet.

2. Reg. 7.

f ij quod

quod Iudæi miseri uelamen ante oculos habentes, non intelligūt. Similiter dixit propheta, Ex AEGYPTO uocauit filium meum. Hoc spiritus de Christo intellexit uerè Dei filio, ut plenè indicauit Matthæus. At Iudæus et Iudaizās, hoc ipsum de populo Israele dictū fuisse cōtendunt: id quod insignis ille apostata percussus à Deo in Euāgelistæ decisionē obiecit, quod uoluisset nobis illud dare. Sed eludebatur ille miser. Iuuatur illi quidē primo aspectu litera, quam et soli uident beati oculi. Sic cœli enarrant gloriam Dei, legimus: et in omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terræ uerba eorum. Hic Iudæus ad hos uisibiles cœlos attendit, non attolens oculos suos ad altiores cœlos, qui tamen fuerūt in terris. Nam eorum gloriam ferre non potuit, quorū sonum etiam reprobauit: imò à quorum sono, tanquam ab excellenti sensibili, percussus obsurdit. Sic et quidam Iudaizantes fecerunt. Et quam quæso inde receperunt doctrinam, nisi illam quæ erat philosophorum, imò omnium habentium oculos? Quis non uideat horum cœlorum magnitudinem, pulchritudinem, constantiam, ordinem, Dei gloriam enarrare? Sed quid hoc habet propheticum? spiritus igitur, spiritus inquam eos nobis declarauit cœlos, quos Dominus constituit et firmavit, et illuminauit, nimirum sanctos Apostolos, quorum sonus exiuit in omnem terram, ut Paulus docuit. Sunt autem hac de re exempla quàmplurima, in quibus noui magistri iudaicam cæcitatem sequentes, semetipsos et alios qui alios sequuntur excæcant, propterea quod et Asaph dicere uidetur. Aperiā in parabolis os meū, non ad Asaph illum pertinet, ad quem manifestè nec pertinebat

pertinebat illud superius. Attendite popule meus legem meam. Quam enim legem suam, aut quem populum uocabat suum Asaph ille, quisquis is erat homo? Verba igitur ipsius Christi hæc erant, qui legem suam tradidit populo suo. Ipse enim loquebatur quasi per aliorum organa, et aperuit in parabolis os suum, sicut et ipse dixit. Ecce qui loquebar, adsum. Hæc mihi declarant Euāgelistæ, quod noui quidam conturbare ausi sunt, non intelligentes quæ loquerentur, neque de quibus affirmarent. Hic oportet interdum loqui dūrter, propter eos qui uix sentiunt uiuum.

HOC igitur primum tibi sit cordi fixū, scripturarum omnium materiam et finem esse Christum. Aut enim de Christo loquitur aliquo modo, aut per id quod loquitur ducit ad Christum. Sed quoniam id mirum uideri potest tyrunculis, et in campo scripturarum minus exercitatis, idcirco quo id manifestius fiat, bonum est hoc ostendere per diuisionem scripturarum, et sensuum.

¶ De prima diuisione scripturarum, & fœderibus siue pactis ac testamentis quæ iniij nobiscum Deus.

SCRIPTVRÆ prima diuisio est in partes hoc modo, quod quedam dicitur instrumentum seu testamētum uetus, et quedam nouum. Dicitur autem instrumentum, quodcuq; est enarratiuū cuiusuis pacti, aut testamenti: et similiter scriptura ipsa pacti, seu testamenti, dici cō-

f ij fuenit

suevit pactum & testamentum, idq; passim in ipsa scriptura legitur. Ob hoc igitur scriptura hanc accepit appellationem, & ita à sanctis patribus nuncupata est. Oportet autem scire illum qui erudiri uult in scripturis, quòd inter nos & Deum tantum chaos (ut ita dicam) interponitur, ut natura nullibi generi iustitiæ locus esse possit, nisi quæ est inter figulum, ac lutum figuli: imò & longè minus. Non enim figulus ita sui luti dominus est in ueritate, sicut Deus omnis creaturæ, qui fecit eam. Non enim figulus est creator materiæ luti, modo inter figulum & lutum quid iustitiæ est nisi ut pro beneplacito disponat figulus de illo, ut si placeat illi, sic dimittat ut semper sit lutum, & nunquam respiciat ad illud: aut si magis placeat, etiam proiciat, aut conculet: aut si animo potius libeat, componant inde quæ uelit, & qualia uelit uasa, siue in honorem, siue in contumeliam. Talis est inter nos & Deum iustitia, ut sicut lutum debeamus estimari coram illo, si solum secundum naturam consideremur. Et secundum hoc inuenias nos in scripturis in ea ratione poni respectu Dei, in qua ponitur lutum figuli respectu ipsius figuli. Sic enim loquutus est Iob, Isaias, Ieremias, & ab his Paulus accepit. Non est igitur inter nos ac Deum locus iustitiæ ulli, non distributiue nec commutatiue, ut ipse in aliquo obligetur nobis, nisi nos extulisset supra naturam nostram donis, & dignatus fuisset inire pacta nobiscum, & inuicem obligari. Et hæc sunt pacta quæ in scripturis continentur. Non autem unum fuit pactum, sed plura: quæ oportet quam diligentissimè considerare.

De primo

Quæ iustitia sit naturaliter.

Iob. 27.
Isa. 45.
Ierem. 18
ad Ro. 9.

¶ De primo & maximo pacto, ac fœdere sempiterno.



PRIMUM ergo et maximū pactū, quod suū uocat Deus, est: ipse Christus. Miraris? At sic uocatur in scripturis absq; ambiguitate si uelis accipere. Sic enim legitur Genesis 17. Ecce pactum meum tecum. Et iterum, Et staturam (siue) erigam pactum meum inter me, & inter te. Et apud Malachiam. Et scietis quia nisi ad uos mandatum istud, ut esset pactum meum cum Leui, dicit Dominus exercituum. Pactum meum fuit cum eo uita & pacis, & dedi eas illi propter timorem, & timuit me & a facie nominis mei cōtritus est. Lex ueritatis fuit in ore eius, & c. Quæ cum manifestè de Christo dicantur, satis patet ipsum dici mandatum, & pactum: Dei inquam pactum, & nostrum. Quod ut breuiter declaremus, uocis ratio primum manifestanda est. Pactum enim non aliud est quam conuentio quædam: nam ut quidam iurisperitorum ait, Sicut qui ex diuersis locis in unum coeunt, conuenire dicuntur, sic & qui ex animi sententijs diuersis in unam ueniunt. Et pactum similiter à pace dicitur, quòd inuicem distantia, & inimica inuicem, pacto medio concilientur, & copulètur. Quia igitur omnis creatura coram deo nihil est, & nullo illi commercio suapte natura copulatur: nam ut illi summus honor impendatur à creatura, non erit illa tamè in conspectu dei, plusquam lutum in conspectu figuli, sicut dictum est, ita ut quædam quasi contrarietas atq; inimicitia estimari possit, comparata Deo, & presertim nos, qui has domus luteas inhabitamus, & sumus magis caro quam

f iij spiritus

Malac. 2

Iurisc. in digestis de pactis tit.

spiritus, cum in nobis uigeat caro, ac uelut superior dominetur: quia factus est homo primus in animam uiuentem, non in spiritum uiuificantem. Ideo dixit Paulus, prudentia carnis inimica est Deo. Ergo ut posset nobis esse aliquod ius et iustitia cū deo, necesse fuit eleuari naturā nostram medio quodam pacto. Sed audiat quāso in hoc

Hier. 29. homo sapientiam et bonitatem Dei. Cogitauit enim summus et clementissimus pater uerē cogitationes patris pro nobis, ut conciliaret nos sibi, et in commercium extolleret summo pacto, quod hinc ortum habuit à principio. Ipsum enim eius uerbum et filius, illa summa sapientia et uera lux, cum uideret cuncta quae conditi possent, et conditurus esset per illum pater, et illa esse non ualde bona in seipsis, quodam ineffabili modo affectus sibi ipsi, ut posset sibi complacere in opere suo, et reddere ualde bonum (quia et ipse cum patre erat cuncta simul componens) decreuit semetipsum suae creaturae coniungere, et illam quodam modo in seipso inserere, in seipso quodam admirando, ac sempiterno: et cum diligeret omnia, illam ex omnibus creaturam praeceteris elegit, et adamauit, in qua quodam modo conspiceret ipsa omnia, haec autem fuit natura nostra. Quamobrem quaesuit eam, ut uelut sponsam sibi illam assumeret nexu insolubili ac sempiterno. Haec enim uox eius fuit adamantis, Et deliciae meae esse cum filiis hominum. Non potuit displicere patri hic filij sui affectus erga nos, et amor qui à communi amborum spiritu ueniebat. Nam et hoc Pater uolebat, eadem penitus uoluntate ac spiritu. Decreta igitur sunt haec nuptiae ab aeterno, spiritu ipso pro nobis

efflagitante

1. ad Cor.
rin. 15.
Rom. 8.

Hier. 29.

Prou. 8.

Prouer.
bi. 8.

efflagitante has gemitibus inenarrabilibus. Ipse enim quasi paranympheus fuit inter nos et patrem pro filio. Venit ergo tempus quando paterno beneplacito illa conuentio adeo inter se distantium naturarum, diuinæ, et humanae (quae poterat quodammodo inuicem inimicifinae censerī propter distantiam summam, saltem respectu carnis) facta est per coitionem earum in unam personam: et hoc fuit primum et altissimum pactum, ex quo reliqua omnia exorta sunt, et in illo quasi fundamento mirabiliter constituta. Hoc dicitur haecenus Dei pactum purum, nulla conditione nutans, aut irritabile, sed sacrosanctum ac sempiternum. Ex quo subsultauit CHRISTVS, qui ob hoc pactum Dei, dicitur, quod ex illa conuentione et unione perfectum est. Quia enim hic fuit unio rerum, et non solum uoluntatum, ideo et quod inde sic constat, pactum dicitur. Ipse nimirum unus CHRISTVS ex duabus his naturis nulla comixtione, nulla confusione per hoc infecta, consistens. Vnde et duas habet uoluntates inuicem distinctas, et ex suis principijs, uenientes, increato scilicet et creato, quae cum unio et eodem spiritu conuenirent in unum, idem prorsus probantes atque improbantes, perfectum reddiderunt hoc pactum. Nulla enim humana uoluntas unquam sic diuinæ consensit, ut idem prorsus ac perfectè probaret, idemque improbaret, sicut illa humana CHRISTI. Vnde praecleara illa uox. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. et, Quae ei placita sunt facio semper. Ecce igitur primum pactum, honor hominum, letitia angelorum, liuor et dolor et horror demonum, CHRISTVS noster. Sed audi

nunc

Mat. 26.
Ioann. 8.

nūc pactum aliud huic primo proximum. Cum enim per hoc primum non duæ personæ fierent, sed una tantum persona maneret, sicut erat, nimirum ipse Dei filius Christus factus, non potuit hoc pacto contentus esse: **Gene. 2.** nam et ipsi conueniebat habere sponsam. Non enim erat bonum ipsum esse solum, cum non solum propter seipsum esset, sed etiam propter omne reliquum genus nostrum, quod iam honoratum erat per illum ob affinitatem iam contractam per carnem, uerbum enim caro factum est: participauit enim ipse etiam carni et sanguini, ut sic nos eucheret atq; capaces faceret commercij sui secum, et cum patre suo, et communi amborum spiritu. Quare cum ipse esset uir respectu nostri, cui omnis subiectio debebatur, appetijt et ille rursus sponsam intimam sibi, quam sibi subijceret, unicęq; diligeret: quod item pacto speciali fieri decuit. Sed quænam ad hoc idonea, nisi una, illaq; quæ primum ex illo tantum, atq; eius fortitudine prodiret: et ex qua uersa uice ipse digneretur accipere carnem suā, ac sic commisceretur cum tanta dignitate in pacto illo primo? Vnde igitur solam et meritò dignam censuit, cui quàm proximè iungeretur ut sponsus, ut sic etiam ille sexus fœminarum dignificaretur, et ne ingratus illi esset de qua carnem suam accepit, sed spiritum fortem illi redderet pro carne, id est, os de osibus eius, ut sic fieret uirago mulier illa fortis, quam Salomon exquirebat **Gene. 2.** dicens, Mulierem fortem quis inueniet? Et in quam Satan luorem cordis cum suis nequam spiritibus exercuit. Facta est igitur et hæc secunda conuentio et pactio, sed non sicut superior, ut duæ naturæ in unam personam

Ioan. 1.
Hebr. 2.

Gene. 2.

Prou. 31.

personam coirent: sed ut duo manētes in una carne (quia caro filij, matris erat) uno tamen eodemq; spiritu in unū copularentur, ut idē uellent, idemq; nolent, eodemq; spiritu ambo clamarent, Abba et pater: et quodā modo unus spiritus fierent, sicut scriptū est, qui adheret Deo unus spiritus est cum eo. Quocirca uocata est hæc una singulariter, non solum secundū carnem, mater primi patris, hoc est, Christi mater, sed reciprocè etiā eius filia, quia ex eo et esse suo descendit. Et item amica, quia idē uelle idemq; nolle fuit amborum. Et nihilominus soror, quia ex eodem patre Deo per eundem spiritum nati ambo sunt. Deniq; nomen sponsæ sibi singulariter uendicauit, quia ipsius osculo atq; amplexu prima salutata est medio paranympho fortissimo archangelo, et fides inuicem data. Nam illa prima summa fide, et charitate, hæc concipiunt nuptias. His enim, quasi ueste nuptiali, uirtutibus, scilicet, fide, et charitate, induta est sponsa ista super omnes, et ideo meruit in sponsi thalamū ingredi, et uesci sponsi cibus, fruiq; delitijs, quia et ex illa secundum carnem quasi de thalamo ille prodijt sponsus suus. Ecce cum igitur secundum pactum identidem purum, et sanctum, ac ueluti glutino quodam illi primò annexum. At putas quæso tales, sponsum et sponsam, steriles manere potuisse, ut ipsi primum coeuntes non et alios generarent? Absit. Sic enim non fuisset honoratum tanta affinitate, et cognatione contracta secundum carnem, genus nostrum, nisi et secundum spiritum simili modo proueretur, ut unā intrare posset ad nuptias. Ergo deriuata sunt pacta plura ob hanc rem, inter Deum, et nostrum

ad Ro. 8.
1. ad Co.
rimth. 6.

Hæc omnia habetur in canonicis.

Lucæ 11.

nostrum reliquum genus. promisit enim tertio Deus pater daturum etiam in uniuersum nobis, et cuique nostrum pactum suum primum, id est, CHRISTVM, ut post illam primam sponsam, et nos in uniuersum sponsa illi essemus, et quiuis nostrum ueluti sponsum suum illum acciperet, si modo et nos prima primarieque sponse sue inherentes, uestem nuptialem (sicut illa) indueremus, fidem et charitatem. Non enim omnino purum est pactum nostrum: sed cum conditione hac, a qua multi possunt excidere sua culpa. Sed non sic erat primum pactum, purissimum enim fuit omnino. Secundum uero non ita purum, sed cum conditione, quam tamen purificari oportet. Tertium conditionem habebat, a qua plurimi possent excidere. Igitur quicumque in has nuptias candidantur, fide pactum suscipientes, quasi sponsalia contrahunt cum illo, sua die admittendi in sponsi domum. Sic igitur tota fidelium congregatio, quasi corpus unum (quod ecclesia dicitur) adherens primae sponse CHRISTI, et per illam CHRISTO: ipsi similiter CHRISTI sponsa in scripturis sanctis uocatur, ita ut omnia pacta reducantur in unum, scilicet, illud primum cui sequentia annectuntur, et sint omnia unum pactum extensum: quia uerbum, quod factum est caro, et primo illi carni indiuidualiter unitur, per illam spiritu coniungente unitur sequenti sponse Virgini, tanquam primo et contiguo membro, et per eam similiter nobis omnibus qui illi haeremus. Vnde ob hoc maxime dictum puto, Extendens caelum sicut pellem, et tegis aquis superiora eius. Verum est tamen, quod si huius corporis membra inuicem comparentur, alias atque uarias sortiuntur

tiuntur appellationes. Nam omnes comparati ad illam sacerrimam uirginem, penè nomen sponse amittimus. Nam illa singulariter sponsa dicitur, de qua dictum est, et tam saepe repetitum, Tota pulchra es, et macula non est in te. Quod de nulla aliarum animarum rectè dicitur, cum omnes, ut cõditi sumus, irae filij inueniamur, ut nostri cõparatione de illa dicatur. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Vnde haec singulariter electa dicitur, formosa, speciosa, immaculata, ortus cõclusus, fons signatus, quae ut magis discerneret a cæteris, haec nota singularitatis, distinguitur. Ait enim: quinquaginta sunt reginae, octoginta concubinae, adolescentularum non est numerus. Vna est coluba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genitrici suae. Sed non sufficeret charta si persequi illam suis laudibus uellè, quāquam ineruditus et infans, et omnino indignus. Illud ergo in summa, quod illa est primum et nobilissimum membrum totius corporis, audens contingere ipsam sponsum suum, ut in illa quasi conclusum reliquum ecclesiae corpus mereatur etiam ipsum sponsa dici. Quoniam et in eisdem nuptias ac thalamum introducit, si modo (sicut est dictum) uestem induerit nuptialem. Sed oportet nunc distinetius istud ultimum nobiscum habitum pactum, siue foedus, ac testamentum, cum suis rationibus (quantum poterimus) breuiter enarrare.

¶ Quomodo primum pactum nobiscum ininitum, irritum fecit homo peccato suo.

Post-

ROSTQVAM Deus creauit hominem cum uideret suapte illum natura multis necessitatibus expositum, et plurimis undiq; circumuallatum miserijs, et ad malum procliuem, et deniq; morte dissolubilem: misertus illius erexit illum, et multis collatis donis uallauit eum, gratia, iustitia, sapietia, fide, spe, charitate, perennitate, omnibus deniq; tum animi tum corporis dotibus honestauit, omnibus ab eo molestijs et doloribus (quibus natura nostra obruitur, ac sepe numero succumbit) abiectis et amputatis. Hec autem non absq; pacto facta sunt. Pactum autem in hoc fuit, ut hęc dona primum in eo ueluti parente, ex quo omnes prodituri eramus, confiterent, et propter illum in uxore sua, et ex eis, propter ambos, ad omnes deriuarent quicunq; ex illis concepto semine nasceremur, ut illa seruantes inueniremur quadoq; et nos in prioribus pactis, et summo illo quod erat CHRISTVS, gauisuri cum eo in beatis et aternis nuptijs, iam paratis nobis in illo. At hoc non pure ac simpliciter, sed speciali etiam quadam conditione adiecta, si de arboris cuiusdam fructu primus ille parens non ederet. Sic enim uoluit quasi dominus agnosci, et quod homo non suo iure, sed gratia, dona illa acceperat. Edit autem ille contra mandatum, et irritum fecit pactum illud: quare spoliatus est ipso iure donis omnibus, et conditionibus nature sue dimissus in miserias et dolores, quod etiam meritisime coniecti sumus omnes nos, qui ex illo descendimus, nam sic erat in pactis. Ipsi autem, qui sua ipsorum uoluntate preuaricati sunt, reos etiam secundum atq; aeternae mortis sese constituerunt, perpetuo cruciatui

Gene. 2.

ciatui quandoq; tradendos, nisi alio ac nouo pacto conciliarentur, et nos cum illis simul omnes: quod pactum, quia misericorditer insecutum est, de quo tractat omnis scriptura, idcirco ad intelligentiam ipsarum scripturarum apprimè ac passim opportunè est de hoc pacto quaedam pramittere et comedare, ut fide certa recipiatur, si ne cuius rei fide, nullus est qui non caecutiatur in scripturis.

¶ De pacto nouo & testamento aeterno quo delatum est peccatum, & gratia restituta.

Migitur tanta preuaricatione perdita esset natura nostra, quia omnes irae filij constituti eramus, et iterum cogitaret pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, non afflictionis cogitationes, sed pacis erga nos, eodem ipso spiritu hoc pro nobis postulante gemitibus inenarrabilibus, decreuit nos, qui sic cecideramus ita ut rediti essemus indigni gloriae, et decretarum nuptiarum, instaurare in gratia sua. Videbat enim optimus ille pater indignum esse sic manere bonam partem uniuersi collapsam, et iam decretum sponsum ac sponsam orbatos fore liberis, ut ipsi soli duo manerent: aut forte solus ille uir, primum illud pactum Christus (quod et intolerabilius erat ob suam bonitatem, qua egerrime ferebat esse sine sponsa filium suum) quo circa cogitauit ipsum primum pactum, scilicet, Christum filium non quidem tollere, sed commutare, et aptare aliter quam ab initio fuisset aptatus nobis, et simili modo pactum secundum in eundem cum uirgine decreta sibi in sponsam primam, immutauit autem in hunc modum.

Nam

ad Ep. 2.
2. ad Cor.
1. inth. 1.

ad Ro. 8.

Nam primò ille Dei filius, qui in prædestinatione sua adoptauerat sibi sponsam, humanam scilicet illam certam, & indiuiduam naturam, quam sibi adiungere decreuerat, ut dictum est, non decreuerat sibi eam adungere talem qualis erat ex se, scilicet, secundum naturæ suæ conditionem, imbecillam, infirmam, corruptibilem, mortalem, natam experiri labores ac sudores & dolores, & alias miseras, quas longum esset ac tedium enumerare: sed sicut decebat filium Dei decreuerat illam (quam assumpturus erat) sponsam, tum quum primum iungeret, pulchram reddere, fortem, decoram, gloriosam, beatam, ut propterea cõspiceretur ipse non in forma serui obscurus, & uir dolorum, & cognitor infirmitatum, sed in forma Dei gloriosus, & fortis, & speciosus præ alijs. Hoc enim pacto uenisset reuisurus ali- quando genas humanum, prouecturus illud in gloriam, ut & cum illo suis nuptijs frueretur in cælo. At postquam uidit clementissimus pater, illo parentum nostrorum delicto, redditum esse incapax ipsum uniuersum nostrum genus tanti boni, quoniam meritò constitutum erat sub ira Dei, & dimissum uiribus ac potestati Satanae, qui nos uicerat quum parentes prostrauit, quia nos in illis pacto clauderemur, ipse optimo atq; eodem sapientissimo consilio cogitauit (ut dixi) non quidem pactum illud primum de medio tollere, quod sine pœnitentia iam decretum erat, fore scilicet Christum, sed eius conditionem immutare. Nam cum alioqui ipse ueturus fuisset, etiam secundum eam partem quam sibi de nobis adiungebat, ut par erat, non ignobilis sed gloriosus, non animalis sed spiritalis, non infirmus sed potens, non corruptibilis

corruptibilis sed incorruptibilis & immortalis, ipse in mēsa sua gratia & misericordia, ne solus sine nobis beatus esset, renunciauit omni iuri suo. Hoc enim benignus ille patris spiritus, atq; adeo ipsius filij postulabat, & quidem quod sepe dixi, & dicam, genitibus inenarrabilibus. Quamobrem suapte sponte semetipsum exin- duit hoc pacto, id est, quòd cum illi sponsæ suæ prima- riæ, scilicet illi carni quam decreuerat accipere etiam ab initio, perfecta gloria, id est, perfecta ac digna do- tis munera, digna inquam sponso tanto, deberentur, (cum nec apud homines conueniat sponsam duci indo- tatam, ita ut si quando iungitur inops & paupercula spōso cuiquam diuiti, aut regi, ipse spōsus pro dignitate ac diuitijs suis dotem illi constituit) cum inquam sic de- cuiisset, tamen ut iratum patrem aduersum nos placaret, quia fuimus in patre nostro superbi, excellentiorisq; dignitatis cupidi quàm æquum esset, & quàm ille nobis præfniuiisset, elegit uenire humilis, obscurus, abscondi- tus: & sic tanquam abiectis uestibus diuinitatis suæ, quæ illam decebant, in sordidis & pullis in cinere ac ci- licio, quo conuenienter peccatum ipsum nostrum tolle- ret, quasi unus ex nobis apparuit, id est, quasi pecca- tor, cum esset ipse omnino innocētissimus, sed sic ad pur- gandum omne peccatum idoneus, cum sic abiectum & lu- ctuosum, quasi pro sponsa mortua ante oculos miseri- cordissimi patris pro nobis miseris semetipsum exhibe- ret, ut sic & nos à iure diaboli redimeret cum quo lu- ctaturus ueniret, & proculdubio expugnaturus eum, & reconciliaret patri, ut sic possemus denuò intrare in pactum pristinum, sed itidem mutatis conditionibus.

Ifa. 53.
Paul. ad
Phil. 2.

Nota
hæc, quæ
maxime
confertur,
ad noti-
tiam scri-
pturarũ.

Sicut enim nos ex peccato nostro alterauimus pactum primum ipsum, scilicet (ut sæpe diximus) Christum, & quodam modo peruertimus deducentes illum de gloria in ignominiam, & de sapientia in stultitiam, & de fortitudine in infirmitatem, sic oportuit & innouari nostrum, ut assimilaremur ei. Nam illud primum pactum constitutum, est norma omnium consequentium. Si enim non fuisset peccatum, Christus uenisset in sua gloria & decore in forma Dei, & sic non fuisset alteratum pactum primum, scilicet, illa conuentio & unio naturarum pro sponsi dignitate. Nam unita fuisset illi sponsa sua, cum omni dote conuenienti. Itaq; merito & nobis absq; sudore, ac labore, datũ fuisset uesci pane nostro: & cum omni facilitate potiti fuisset regno ipso, Christo. At uerò postquam peccauimus, & ipsum Christum nobis ipsis sic immutauimus delicto nostro, ut eum in tantas ac tam miserandas adegerimus miseras, non æquum fuit ut etiam ab eo redempti, mox restitueremur per omnia in pristinum statum, cum illis dotibus quæ uidebantur conuenientes naturæ nostræ, & quæ ab initio acceperamus, Sed hoc par fuit, & benè nobiscum etiam sic actum est, ut cum labore etiam nos quereremus gloriam, quam perdidimus, quia Christus pro nobis abiicit illam. Nos enim coëginus ipsum, cum tamen sua esset, & ipso uire sibi deberetur, sed propter nos cū sudore, quasi nõ suam, obtinuit eã, quã iam (ut dicimus) nostri gratia abiecerat. Sic enim oportuit pati Christum & sic intrare in gloriam suam. Oportuit autem dico, postquam sic uoluit, sic elegit. Elegit autem id propter nos (ut sæpius dicam, quod nunquam scitis

tis dicitur) non propter seipsum. Vide igitur quàm congruè restitui sumus non profusus in integram, nisi quod ad gratiam & pacem pertinet. De qua tamè re longior habendus esset sermo, quã alio tractatu perustror, id eò hic sileo circa hoc, modò scierimus duplici de causa maxime uenisse nos in deteriorem hanc pacti conditionem, quo ad uiam. Et prima est, quia deteriorem Christi causam nostro delicto nos fecimus. Sicut enim elegãter Bernardus dixit, non decebat sub capite spinoso membra esse delicata, nam ipse debuit semper esse forma nostri, ut sicut ei aptandi sumus in gloria configurati illi in patria cœlesti, ita hic illi aptaremur in ignominia & passionibus. Secunda uerò causa est, quod ratio peccati etiam id in nobis exigebat, scilicet ut reliquæ illius manerent ad hoc, ut haberemus semper ob oculos illud, & sciremus quomodo cecidimus, & humiliaremur, ac sic non solum dico ueniam obtineremus peccati, quam semel consequuti essemus per Christum, sed custodiremus humilitatem, ne sicut ab initio, rursum per superbiam excideremus. Consideratio enim propriæ infirmitatis multum facit ad sui cognitionem, ac depressionem elationis, quæ summè displicet magno Deo. Ecce cum igitur innouatum pactum nostrum in C H R I S T O, quia pactum antiquum irritum fecimus, & uiolauimus ipsum pactum Dei, C H R I S T V M, sapientiam, per stultitiam nostram, adigentes illum ad insaniam propter nos, ut sic iustè exigatur à nobis propter illum stultitia, id est, ut fiamus stulti in eius gratiã, ne simus ingrati. Sic enim sapientissimè constitutum est à Deo, ut quia non nouimus Deum in sapientia sua, id est,

1. ad Co- in primo pacto sapientissimè ab eo ordinato, propter
 rinth. 1. ea per stultitiam crucis, recipiendo illam fide, & ope-
 re: salutem consequeremur. Hic ergo statutum, & sic
 dictum fuit Adæ in sententia Dei post peccatum, et in
 Gen. 3. illo nobis omnibus constitutum à Deo est. In sudore uul-
 tus tui uesceris pane tuo. Magnum hoc certe uerbum,
 & multo sermone indigens ad interpretandum. Hæc
 sunt eadem pacta, de quibus tota scriptura pertractat.
 Nam horum omnium ratio & commutatio capitur ab
 ipso Christo, quia enim irritum fecimus pactū nostrum,
 quod fuit in Adam, per peccatum, & sic commutati nos
 ipsum etiam Christum et pactum primum circa illum cō-
 mutauimus, oportuit consequenter ut et pactū nostrum
 cōmutaretur, per quod fuit instauratio nostra in Chri-
 sto sub cōditionibus durioribus. Quam commutationem
 mirifica allegoria licet agnoscere in Galilæa, ad quam
 Christus Behleemiticus trāsigrat, ubi concipitur, et
 quam elegit in patriam suam: et similiter à suis discipu-
 lis quos Galilæos uocat scriptura. Sed et à multis alijs ad
 mirabilibus typis. Verum quia huius mysterij non erat
 capax ab initio humanum genus, summa providentia
 Deus optimus uoluit esse mundo absconditum, nisi quòd
 paucis reuelatum est patriarchis ac prophetis. Adæ pro-
 culdubio antequam peccaret, quod ex eo patet quòd
 ipse, prophetando non à semetipso, dixit. Hoc nunc os
 Gen. 2. ad Eph. 5. ex osibus meis, quod magnum esse mysterium testatur
 Apostolus, in Christo et Ecclesia. Sensit et postmodo
 patratō peccato id pactum esse sibi alteratum, et quasi
 nouatione quadam (sic enim iurisperiti dicerent) prio-
 re irritō pacto suscitatum, quando ei dictum est, In su-
 dore

dore uultus tui uesceris pane tuo. Nam quòd in sensu
 excimio et perfecto, loquatur de pane Christo, ego quia
 dem nequaquam dubito: et sensus huius sententiæ exci-
 mius est, quòd in eam deducti sumus conditionem in pa-
 cto nouo et instaurato nobis per CHRISTVM, ut
 oporteat nos maiore cum difficultate illi applicari per
 fidem, et susceptionem crucis eius. Quæ res longè diffi-
 cillior est, uidelicet ut crucifixum, Deum esse glorie re-
 cipiamus. Item per sacramenta quæ remotissima à sensu
 nobis et inuisa, significauit, iniremus in illum, et per
 opera contraria carni, à qua explicari etiam per com-
 muniem gratiam uix possumus, in illo ambulemus. Intel-
 lexit igitur hoc pactum in eis uerbis pater Adam, In su-
 dore uultus tui, &c. Credo etiam huius rei notitiam de-
 riuasse in Abel, qui per hanc fidem meliorem hostiam
 Gen. 4. Heb. 11. Deo obtulit, quam Cain frater eius inuidus, et incredulus.
 De Seth etiam scriptura meminit, qui per Abel
 Gen. 5. datus est Adæ, de quo etiam testatur scriptura ipsa,
 quòd cœpit inuocare nomen Domini, nimirū et procul
 dubio CHRISTI. Post hunc commendatur eius
 iustitiæ Enoch, deinde Noë, in quo prima ætas mun-
 di terminatur. Illuc usq; uocatur mundus originalis,
 ut ait diuus Petrus: quia nondum illi ortus Christus
 2. Pet. 2. intelligitur, sed tanquam in utero materno conceptus:
 quia spiritus sanctus continebat eum in semetipso, ui-
 dens nondum esse tempus prodendi illum. In Noë au-
 tem tempore quodam modo exit ex utero tenellus in-
 fans illi enim primum dictum est. Ponam fœdus meum
 Gen. 9. tecum. Vnde transacto aquarum cataclysmo, illi dictum
 est, Ecce ego statuam pactum meum uobiscum, et cum
 g iij genere

genere uestro post uos. Et sic inuolutè ac implicite nra
 mis significatus est ei. Venit ergo non multo post Abra-
 ham, quo tempore placuit Deo magis explicare pactu
 hoc. Nam uenit tempus circumcisionis infantis, & tunc
 data est illi circumcisio, & facta repromissiones: & in
 eo quodam modo dicitur incoepisse fides, quia magis ex-
 plicite traditum est de illo, & hoc pacto firmatum est
 in carne sua, quia repromissum est ei quod de ipsius se-
 mine foret oriundus. Credidit, & iustificatus est, & de-
 cretus Christi pater, & pater fidei, & extensum est ei
 nomen, & positus est tanquam typus & exemplum o-
 mnibus, qui coram Deo uellent iustificari. Unde et sinus
 Abrahæ, sinus fidelium (id est) ubi fideles continentur nu-
 cupatus est. Venit autè etas masculina in Moysè, & pro-
 positus est ei Christus magis explicite: & post repro-
 missionem factam ipsi Abrahæ, fecit nouas promissiones
 nascenti populo cum in Aegypto esset, de liberatione
 ab Aegyptijs & manu forti Pharaonis, & statuit hu-
 ius rei pactum in agni uictima, & sanguine eius: & pro-
 misit terram fluentem lacte & melle, & cum essent iam
 erepti, sed peregrini in deserto, dedit eis legem per an-
 gelos in manu Moyses, quæ omnia solum ad illum popu-
 lum attinebāt, quem sibi adoptauit ut promiserat Abra-
 ham ipsi, ex quo descendit per Isaac tamen, non per Is-
 mael: quia dictu fuit. In Isaac erit tibi semē, et reiectus est
 Ismael: quia ex ancilla, non ex libera natus. Et similiter
 per Iacob siue Israel, nō per Esau: quia Esau renuntia-
 uit primogenituræ suæ, unde & eius benedictionē præ-
 ripuit merito frater eius: quæ omnia, licet in figuris con-
 tingerēt, cōseruāt nihilominus et in litera ueritatē suā.

Summa

¶ Summa eorum quæ toto instrumeto ue-
 teri complectuntur, & quare subintra-
 rint carnales promissiones & lex.

PROMISSIONES IGITUR
 ista terrenorum, atq; ipsa adeo lex, non
 abstulerunt repromissiones magni pacti
 cum Abraham initi, quod heres fuisset
 futurus mundi ipse, & semen eius post eum, quod est
 CHRISTVS: sed ideo subintrarunt (sicut ait Pau-
 lus) ut cum ueniret ipsum pactu, id est, CHRISTVS ad Gal. 3.
 ipse, paratior esset ad recipiendum illum & docilio-
 res. Finis enim legis Christus. Sed hic dices. Quomodo Rom. 2.
 per leges & alias promissiones hoc fiebat ut ueniretur
 ad Christum? Certè grandiore sermone hic opus esset
 ad declarandum immensam, in ijs domini sapientiam, ac
 prouidentiam: tamen non grauabor capita ponere si-
 cut dedit Dominus intelligere, quia de huius rei notitia
 magnus aperitur aditus ad intelligentiam Pauli, & scri-
 pturarum. Promissio & pactu primum quod subintra-
 uit, fuit agnus & phase domini, quo medio educus est
 ille populus de Aegypto, & liberatus de manu forti di-
 ri illius Pharaonis: & factus Dei, utpotè redemptus
 ab illo. Qui enim redimitur, eius est à quo redimitur,
 ut iura uolūt. Redemptus est tamen ut sic ueniret in ter-
 ram sanctam promissionis, obediens nihilominus inte-
 rim in deserto, in quod introductus est ut tentaretur, si
 forte perduraret in tentationibus, ambulans cum Deo
 suo, ut per hoc intraret in requiē ipsius. De quo pacto
 secundum literam satis habetur in scriptura ueteri. Hic Exo. 12.
 ritus atq; obseruatio ducebat ad CRISTVM per mo-
 dum

g iij dum

dum figuræ ostendentis ueritatem ueri agni, & pacti. Quis enim sapiens credat in agno illo animali, eiusq; uictima & sanguine, posuisse Dominum salutem hominum? Sic autem interim ducendus erat populus adhuc rudis, & solidi ueri cibi adhuc incapax, scilicet, illa figura, ut Christo adueniente ipsum uerum agnum agnosceret, qui uerè abstulit peccatum mundi, & liberauit ab Aegypto, id est, mundi cupiditatibus populum suum. Populus autem suus futurus erat, qui in illum crediturus esset, & ingressurus in eum tanquam in pactum, & de manu ueri Pharaonis ereptus, hoc est diaboli, in terram promissionis ueniret, quæ est Christus, idq; phase medio ac sanguine, id est, per eius transitum de hac uita ad patrem, qui sanguinis effusione celebratus est. Et in hoc fuit pactum uerum, & testamentum, sicut testatus est Dominus, dicens. Hic calix testamentum nouum est in meo sanguine: ut quilibet qui uellet sanguinis lucrum participare, id est, euadere à Pharaone, & in terram promissionis uenire, de hoc sanguine poneret in utroq; poste, & superliminaribus domorum: quod non est aliud quàm illi fide, ac dilectione suscipere, ac profiteri palàm non erubescendo crucem Christi: tum uiam deserti pergere, id est, mundi huius, quem quilibet ut desertum habere debet, ut sicut ait Paulus: Qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur, sint. Vide ut hoc quasi per figuram docebat Christum, & ducebat ad illum. Post hæc habes in deserto, huius populi adoptionem, & procuratum illi cibum de cælo, & legè datam quæ diuidebatur in tres partes, in mandata, & cæremonias, & iudicia: quibus etiam, licet alio atq; alio modo, ducebatur

cebatur ad CHRISTVM. Per mandata quidem, quia per illa uenit in agnitionem peccati, quod prius ignorabat, sicut ait Paulus. Concupiscētiam nesciebam. Rom. 7. nisi lex diceret, Non concupisces. Veniens autem homo in cognitionem peccati, id est, concupiscentiæ auertentis à Deo, & cum hoc experientia comprobans non posse se continere ab illa, quin illi succumbat. Vi idem Paulus docet, audiens aduenire medicum & medicinam potentem hoc peccatum auferre, & omnem uim eius, profectò nisi sit fatuus, & filius diffidentiae, ita se instituet homo iste, ut uenientem medicum dignè suscipiat, & in eo totam spem ponat salutis suæ. Ecce igitur quo modo lex per mandata ducebat ad CHRISTVM. Per cæremonias uerò dupliciter ducebat: et uno quidem modo, quia per illas lasciuum populum aliquo modo cõtinebat in officio, tanquam ligans phreneticum (ut eleganter Augustinus declarauit) donec ueniret medicus qui illum liberaret à phrenesi. Sic tam multis ac magnis oneribus depressus est, ut per hæc interim à multis alijs facinoribus abstraheretur. Alio uerò modo, quia omnes illæ cæremonia prater hunc finem, & prater alias rationes quæ afferri possunt ad literam (de quibus dicitur inferius) sic erant ordinatæ ac terminatæ, ut futurum statum Ecclesiæ in CHRISTO significarent, & hoc pacto etiam illæ ducebant ad CHRISTVM. Par iudicia uerò tandem, quia & per ea figuratè designabatur futurus status iudicij æterni, quando redditurus est Deus unicuiq; secundum opera sua: ac similiter per eadem iudicia contineretur impetus eius morbi, id est, carnalis concupiscentiæ hac illac effluentis. Et sic etiam

etiam hæc iudicia ducebāt ad CHRISTVM. Adhæc
 1. Co. 10. quicquid illis continebat, in figuram continebat. Vt
 Exo. 14. ille transitus per rubrum mare, ubi fit saluus Israël, &
 Aegyptij submerguntur, sanguis est CHRISTI, qui
 ab illis venerabiliter susceptus, salus est eis. Ab alijs au-
 tem conculcatus, fit suffocatio, quamquam & Aegy-
 ptiorum submersio, etiam peccatorum & concupiscen-
 tia mortem significat. Item lignum illud quod dulces
 reddidit aquas, & mare, lignum crucis erat. Et manna
 quod pluit, Verbum caro, & petra percussa, CHRIS-
 TIVS erat. Item templum, tabernaculum, altare, pro-
 pitatorium, candelabrum, mensa, arca, panes propo-
 sitionis, et cætera instrumenta. Aaron eiusq; uestimenta,
 ornamenta, unguenta, odoriamenta, uictimæ, hostiæ, sa-
 crificia, holocausta, oblationes, sabbata, festa, celebra-
 tes, & innumerabiles obseruantia, nō aliud quàm Chri-
 stum, et quæ Christum ipsum circumstant, personabant.
 Item bella, prelia, pugna, quæ describuntur in antiquis
 scripturis, nihil aliud sunt quàm pugna Christi siue il-
 lius singularis personæ, siue CHRISTI mystici, id est,
 Ecclesie, quam habuit, habet, & adhuc habebit cum re-
 ge superbia, & Antichristo, & suis complicibus usq;
 ad consummationem seculi.

DEUTERONOMIUM, quod secunda lex inter-
 pretatur, mirificè nobis Euangelium representat, quod
 est secunda & æterna lex, ubi fidei uirtus commenda-
 tur, & expressissimè propheta Christus promittitur,
 legis huius uouissimæ lator. Vnde quàm congruè Iosue,
 seu Iesus Naue, subsequitur, qui(iam sepulto Mose, &
 corpore eius occultato) iudeis datur ut introducat po-
 pulum

Exo. ca.
 15. vi que
 ad ca. 26.
 Lenti per
 totum,

Numeri,
 Iosue, Iu-
 dicū, Re-
 gum.

pulum Dei in terram promissionis, atq; ut euertat Hie-
 rico, & alias inuadat hostium plagas, & distribuat ter-
 ram & spolia in funiculo distributionis. Quem uerò
 alium in hoc uiro subintelliges designatum, quàm ue-
 rum IESVM saluatorem, quem (ut uerè docet Hiero-
 nymus) tam rebus gestis quàm ipso nomine indicauit.

LIBER iudicum quot habet principes & quot
 prelia, tot continet de Christo eiusq; corpore & ec-
 clesia sacramenta. Ruth Moabitidis, ecclesiam nouam si-
 gnat: Booz copulatam (id est) Christo, quem sibi fidei
 fortitudine ipsa quæsiuit. Ipsa uaticinium Isaie illud im-
 plet. Emitte Domine agnum dominatorem terræ, de pe-
 tra deserti ad montem filie Sion.

REGNORVM libri eadem de Christo sacra-
 menta mystico sensu confirmant, ubi et reprobationē sa-
 cerdotij antiqui, & regni, ac noui electionem, illud in
 Eli, et Saule, hoc in Sadoc et Dauid pulchrè potes agno-
 scere, præter alia quæ passim in eiusdem rei et aliarum
 figuram, mirabiliter continebant.

PARALIPOMENI autem uolumini, quod
 est quasi eorum ueteris testamenti tantam laudem
 Hieronymus tribuit, ut dixerit. Si quis absq; illo scientiã
 scripturarum sibi uoluerit arrogare, seipsum irideat.

ESDRAS ac Neemias, qui templum &
 muros Ierusalem instaurauit post captiuitatis Baby-
 lonicæ relaxationem, ut reuertentes in patriam, sedem
 quisq; suam recipiat, & maiores principes capiat ipsa
 Ierusalem.

ITEM descriptio sacerdotum leuitarum, Is-
 raelis, ac profelytorum, & operum diuisa mysteria,
 absq;

Iosue. 6.
 & 2. 1. & 4.

Isaie. 10.

absq; dubio mysticas significationes cōcipiunt: & haud scio an adhuc impleta sint, an (quod magis existimo) quidpiam noui ac boni futurum nobis prænuntient.

LIBER Tobias, & si uitam omnium in iustitia, et pietate, & tolerantia, magnis exemplis atq; sententijs erudiat, non caret tamen suis mysterijs, quæ sub cortice seruat.

HESTER autē & Iudith et si typū Ecclesiæ habere rectē censeant tractatores, mirum tamen si non beatissimam uirginem Mariam nobis principaliter mōstrēt, ac nonnulla ipsius priuilegia, et prerogatiuas: ut cernas in eis libris indicari implemētum illius sententiæ domini in serpentem, Ponam inimicitias inter te & mulierē, & semen tuum ac semen illius.

IOB statum & meritum hominis ex peccato, & prouidentiam Dei & dilectionem circa illum admiranda doctrina ostendit, & consolatur se in spe futurae resurrectionis, quam & manifestissimè prophetat, se que scire profitetur uisurum in carne sua Deum saluatorem suum. Deniq; & patientiæ fructum demonstrat: plenus tamen (ut mihi uidetur) recōditis, & abstrusis sensibus: quos uideo me uenerari debere magis, quam posse perscrutari. Hæc tamen omnia CHRISTVM, mihi proculdubio innuunt uel occultum.

PSALTES autem egregius, quid mysterij non personauit: non est penè uersus qui suum non habeat sacramētum: ibi erudimur de fide, ibi in spem excitamur, & nisi simus insensati lapides, miris per eos ardoribus charitatis incēdimur. His horas statas sacratasq; reddimus Deo, sapienter illi (ut postulat) psallentes: quoniam illis

illis uerbis adest spiritus pro nobis postulans gemitibus inenarrabilibus: ibi Christū, ibi uirginem spōsam, ibi ecclesiam reliquam passim liceat contemplari. Deniq; nihil quod factum, quodq; futurum est ad ecclesiam & CHRISTVM pertinens, puto ibi non esse.

PROVERBIA etsi mores astruant, non minus indicant mysticè sapientiam ipsum CHRISTVM, qui illos docet uniuersaliter omnes.

ECCLESIASTES uanitatem mundi, atq; omnium humanarum affectionum, & uiarum contritionem & affectionem ostendit. Vnde omnia resoluit in timorem Dei, & custodiam mandatorum eius: quia iudicaturus est Deus numquensq; iuxta opera sua. Hic liber facile potest facere phantasiā ad impietates, nisi hoc primum accipiatur, quod ibi tanquam disputatiue nonnulla proponuntur, uelut ex aliorum persona pronūtiata, cōtra quæ tandem concluditur uelut à fidei ecclesiaste.

CANTICVM Canticorum est spiritualium nuptiarum sponsi & sponsæ, id est, CHRISTI & ecclesiæ epithalamium. Sed primo CHRISTI & uirginis quam unicam, pulchram totam atq; immaculatam sibi seruauit. Hic laudes inuicem exprimuntur, & amores, & desideria sponsi & sponsæ, quam sponsam nisi à nobis distinxeris per prerogatiuas suas magnas ibidem mirifica spiritus arte reconditas, nihil ferè de illo libro intelliges.

LIBER Sapientiæ ipsam Sapientiam, nimirū Christum, proponit & effert: & ostēdit uanos omnes, et in exitum infœlicem tendentes qui non audiunt illam. Insipientes autem illi Iudæos prophetat, quos insipientissimos in

mos in suis consilijs contra Christum fuisse ostendit, & ex parte diaboli: lignum crucis, turpissimamq; Domini in eo mortē declarat quasi aperte, tamen sapientia effectus magnificos claris demōstrat exemplis ab origine ipsa mūdi, & ligni illius uirtutē sat manifestē. Deniq; toto libro illo est uidere à cōtrarijs effectibus atq; exitibus mortalium, quid præstiterit dilexisse sapientiam.

ECCLĒSIATICVS autem liber similiter docet sapientiam, & hortatur ad illam, & ostēdit uiam qua queritur, & inuenitur, & conseruatur, nimirum timorem Dei, & fidem, dilectionem, et custodiam mandatorum Dei in spē.

SEQVVTVR quatuor, quos maiores prophetas uocant, Isaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel: in quorum quolibet qui non cernit passim uaticinio prodita mysteria Christi, & uirginis, & regnum diaboli per illos destructum, & futurum iudicium, cæcum esse oportet. Isaias autem maximē non tam propheta futurorum, quam iam gestorū quasi Euangelista uidetur, adeo aperte multa de Christo prænuñciat, quamquam & sub uelamine plurima.

HOS duodecim sequuntur minores, qui ad eundem scopum intendunt Christum, scilicet & Ecclesiam, licet quilibet aliquid particulare ac propriū habeat, de quibus longum esset differere.

DENIQVE Machabæorum prælia etiam ad doctrinā nostram scripta sunt, ut sciamus oportere uiros fortes tentatione probari. Ibi enim licet confessores & martyres ueros inspicere, qui cōstantiæ ac fortitudinis posteris exemplar fuerūt. Arbitror autem & ibi typos multos

multos esse futurorum: manifestius tamen cōprobatur pietas, ac religio in beneficiū mortuorum, quibus uiuentiū eleemosynæ, et orationes, atq; suffragia profunt, ut semper ecclesia fideliū tenuit, quāquā nouis magistris ueterum errorū suscitatoribus aliud placeat. Et sic iam uides omnem totius ueteris scripturæ materiam ac finē Christum esse, uiam, ueritatem, & uitā nostram, ut ipse Ioan. 14. de se testatus est. Verū quia de Christo in scripturis secundum literam non ubiq; eodem modo & aperte habetur, sed interdum obscure & sub rerum ac gestorū sacro uelamine, ut magis probemus quod diximus, oportet nunc uaria sensuum genera, quæ scripturæ recipiunt, paulò diligentius perscrutari, idq; per aliam totius scripturæ diuisionem.

¶ De varijs scripturarum sensibus, & peculiaribus significandi modis, in singulis diuinorum eloquiorum partibus: ac primum de re gulis ad intellectum historiarum.

QUONIAM OMNIS igitur scriptura aut per historiā narrat, aut per legem præcipit, aut confite tur & laudat per Psalmum & Canticum, aut deniq; per prophetiam uaticinatur, et docet. Quia enim in his uarijs loquendi modis, & uariē ipsa suos sensus abscondit, quid quisq; modus proprium habeat, discussis singulis, facile apparebit. Tū quæ cōmunia sint in omni scriptura, pro nostra tenuitate pandemus. Quod historicē enarratur, duplicem habet sensum. Et primus quidē quem literalē dicūt, nos historicū dicemus, nimirū quem primū porrigit ipsa litera iuxta proprias

proprias uocum significationes. Alius est quem allegori
 ad Ga. 4 cum licet dicere. Nam sic apostolus appellauit, de quo
 nos aliqua post tractabimus: cum de literalī & histori-
 eo, quæ occurrunt, præmiserimus. Circa sensum igitur
 historicum illud præcipue obseruādū est, ut quod enar-
 ratum est secundum primas & proprias uocum signifi-
 cationes, iuxta communem omnium acceptionem intel-
 ligatur, nec recurratur ad reconditas metaphoras, &
 importunas, ut quidam fecerunt, atq; ideo errarūt. Ver-
 bi gratia, dictum est: Factum est uespere & mane dies
 Gene. 1. unus. Si autem hic non uerum diem, sicut est cōmunis de
 die conceptio, sed alius interpretantes uespertinam et
 matutinam angelorum cognitionem diei appellatione
 uelimus intelligere, non ne quæso extraneum sensum in
 historia introduxerimus? Possēt tamen iam historia sim-
 pliciter explanata, et primo literæ sensu accepto, quod
 de uero die qui ex mane et uespere perficitur, locutus
 sit Moses, possēt inquam super ædificari spiritalis alius
 quilibet, aut allegoricus sensus, de uespertina & matu-
 tina cognitione, aut si quis alius aptari possit, uerè ta-
 men & commodè. Adhæc narrat similiter Moses quod
 Gene. 2. Deus immisit soporem in Adam, et ex eo costam tulit
 cum dormiret, unde ædificata est mulier. Hæc sic acci-
 pienda sunt ut uerba sonant, nec est alius sensus hic ac-
 cipiendus pro cuiuslibet arbitrato cerebelli, sicut quidā
 fecerūt, qui nescientes soluere argumentulum, accepe-
 runt hæc quasi metaphoricè dicta, et non iuxta ueram li-
 teræ significationem: non solum nobis per hoc auferen-
 tes mysterium magnum, quod declarauit Apostolus de
 ad Ep. 5. CHRISTO & Ecclesia, uerū etiam cōtra aposto-
 li ma

li manifesta uerba dogmatizantes, & contra seipos ali-
 bi. Eodem modo non placet quod quidam, Euangelista Luc. 8.
 dictum illud de Magdalena, quod ex ea exierant septem
 demonia, sic exponunt ut per septem demonia, uniuersa-
 sitatem peccatorum intelligi uelint. Et similiter per se-
 ptem angelos, qui assistunt ante dominum, ipsam uniuersa-
 sitatem beatorum spirituum: unde & Origenes non im-
 merito à catholicis in nonnullis reprehensus est, quod
 literam historicam floccifaciēs (quia absurda esse cogi-
 tabat, quæ non erant absurda) sensus mysticos excogi-
 tauit, ut qui temerè non posito fundamēto ædificat. Hoc
 errore seductus Lutherus, ac alios ipse seducens, histo-
 riam euangelicam de illa egregia Petri confessione, deq;
 eius beatitudine illi à Domino ob eam gratiam repro-
 missa, & clauium potestate, ita peruertit atq; euertit,
 ut quod de Petro ibi quàm manifestissimè enarrat Euan-
 gelista nihil minus quàm ad Petrum pertinere uelit. Et
 ob huiusmodi doctrinas, euangelicos sese scripturarum
 sectatores uocant, scilicet quia earum fundamenta per-
 uertunt. Neq; uerò moueri quid debet, quod ipsa histo-
 riæ litera continere quædam uana uideatur, ac nullius do-
 ctrinæ nonnunquam, ac ridicula, et puerilia plura, etiam
 sic admirabilia ut fabulosa & anilibus fabulis annumerā-
 da uideantur, & sapientibus huius seculi non solum in-
 credibilia, sed ridenda: quod consultissimò fecit Deus ad
 edomandam superbiam nostram, ut ex hoc fructum sa-
 pientie consequeremur. Ego enim non solum ex aliorū
 doctrina, sed etiam meo intellectu pronuncio & conte-
 stor, quod in huiusmodi locis, ubi talia leguntur, uel hu-
 milia, uel similia fabulis, aut quibusuis rationibus inepta,
 h &

et incredibilia, ibi firmissimè credendum est latere mysteria, ut patefactum est de Iacob et Esau, in utero matris existentibus, ac secum mutuo concertantibus. Simile de Zaram et Phares cum in lucem prodeunt, alter ligato coccino in manu ab obstetrice, alter diuisa maceria præ furore. Item contentiuncula illa Rachelis cum Lia de mandragoris, et emulationes conceptuum, nisi quid præter nudum literæ sensum nobis afferant, quid nisi nugæ? Idem de pugna Abram cum illis regibus, et occursu Melchisedech, et oblatione panis et uini, et decimarum acceptione, et alijs talibus, si non figuratè intelliguntur, quid quæso momenti habent? aut quis capiat quicquam dignum doctrinæ? Adde gesta Sampsonis, et problema, et uulpes, et asini maxillam, et cum Dalida uxore disceptationes de fortitudine sua: quid his inanius duxeris ac nugacius, nisi maxima introspexeris atque inde erueris, quæ latent, sacramenta? Talia sunt quæ de uxore fornicaria præcipiuntur Osee, et olla, ac lumbare Ieremie, et multa huiusmodi quæ sunt penè sine numero: nec tamen propterea minus est attendendus literæ intellectus, non tamen propter se, sed propter ea quæ ibi tantquam in tabula Spiritus sanctus effigiat: utendus est enim quasi figura. Quo in loco et quædam notanda sunt quod non uerificantur ad literam, et oportet uerificari in spiritu, aut secundum allegoriam. Nam Abraham, cui promissa est terra, nihil possedit de illa, si terram Canaan terrenam intellexeris, et sic falsa esset scriptura. Quod coguntur Hebræi confiteri, quia non accipiunt spiritum. Similiter de Iacob dicitur quod nequaquam appellandus esset nomine illo, sed Israel: et tamen passim uocatus

uocatus est iuxta literam Iacob, ut patet in scriptura: ergo ad Allegoriam afficiendum est, et sensum spiritus. AD HÆC etiam aduertendum est, quod cum sæpenumero cogantur scripturarum auctores loqui de Deo ac diuinis, non eo modo quo sunt in Deo, sed quo modo à nobis capi possunt, sic enunciantur, quia aliter exprimi non possunt ut intelligamus. Curat nihilominus Deus ipse alibi in scripturis prouidere, ne huiusmodi sic in Deo esse, ut in nobis sunt, intelligamus. uerbi gratia. Narratur in scripturis Deum irasci, agi furore, pœnitentia duci, tangi dolore cordis intrinsecus, postulare pro nobis gemitibus inenarrabilibus, quod de Spiritu sancto legitur. Item quod descendit ut uideat, interrogat ut sciat, et alia pleraque huiusmodi. Quoniam uerò ex alia parte legimus. Ego Deus et non mutor. Et apostolus Iacobus, Apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio, docemur superiora dicta non eo modo intelligi esse in Deo, sicut in nobis esse probamus. Non enim afficitur Deus, aut immutatur ut nos, passionibus ullis. Quare de ijs quæ de illo dicuntur, semper detrahenda est significatio quæ defectum aliquem connotaret, et retinendum quod sine defectu est in illo, ut sic iram Dei intelligamus, non succensionem aliquam, non passionem, sed solum tranquillissimam eius et æternam uoluntatem uindicandi scelera suis temporibus, ut ratio ipsa, diuinæque lex poscit retributionem. Sic pœnitentiam Dei intelligas remota omni imperfectione ac defectu, qui solet in pœnitente notari, uelut improvidentia, et ignorantia, aut erroris, et peccati, et id retineatur de significatione quod potest cadere in sapientissimū, idque est pro

Num. 11.
 Gene. 6.
 Roma. 8.

Gene. 18.

Mala. 3.
 Iacobi 1.

h ij quodam

quodam tempore, aliter quàm prius disponere. Et simili-
liter est dicendum de cæteris: Quamquam & circa hoc
subtilius quiddam excogitari posse existimo, quod in-
nuo nunc sapienti.

Ioã. 21.

Ioã. 11.
Matt. 2.

Gen. 1.

AD HAEC nec illud omittendum, quòd non-
nunquam enarrans historiam, utitur figuris & tropis,
communibus tamen, & uulgò receptis, ut hyperbole &
huiusmodi alijs. Sic enim scriptum est ab Euangelista
de actis domini, & gestis. Quæ si scribantur per singu-
la nec ipsum arbitror mundũ capere posse eos, qui scri-
bendi sunt, libros. Hic est hyperbole, ut multi uolunt. Si-
cut & cum dicitur, totus mūdus abit post eum. Dicitur
similiter quòd Herodes turbatus est, & omnis Ieroso-
lyma cum illo. Ergo per omnem Ierosolymam, intelligen-
mus non prorsus omnes homines, sed maiores & pro-
ceres ciuitatis. Et est modus quidam communis loquen-
di, à quo non abhorruerūt scripturarum autores, quia
cum hominibus loquebantur. Verũm perrarò eiusmodi
reperias uelut à narratore historiæ dicta. Sed quia in hi-
storia introducuntur alij loquētes, id eò & aliæ figuræ
reperiūtur in scripturis, ut Ironia, Sinécdoche, et aliæ,
quarum consideratio ad Grammaticum spectat. Quare
oportet lectorem esse circumspēctum in his. Nam quæ-
dam certè perperam à quibusdam accepta sunt, quia
non sunt accepta ut per figurã dicta. Verbigratia illud.
Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum
& malum. Hæc uerba, quia non sunt accepta tanquam
per Ironiam dicta à quibusdam, uehementer erratum
est. Sunt & aliæ similiter, quæ salua sit omnis pax &
ueritas cum omnibus, puto communiter non fuisse intel-
lecta

lecta, ut cū dixit Dñs, cæterũ (seu) Quod superest, (ut
Latinus uertit interpres) Date elemosynã, & ecce om-
nia munda sunt uobis. quod dictũ nõ dubito ironicè pro-
latũ fuisse. Similiter & illud alterius difficillima parabo-
le quod dixit. Et ego uobis dico. Facite uobis amicos
de mammona iniquitatis, &c. Luc. 11.
ibid. 14.

¶ De literalis siue carnali, & spiritali sensu.



AD HAEC & illud non omittēdũ quouis
modo, quòd alia est diuisio in scripturis.
Nã quædã uocare possumus literalē siue car-
nalē, siue externũ, et manifestũ: quædã uerò

spiritalē, siue internũ & arcanũ, siue mysticũ, utrunq;
tamē ex ipsa litera ueniētē secũdũ quòd uariè uerba in-
telligũtur à carne & spiritu. Quos sensus ex toto ferè
ueteri testamēto perfacilè licet agnoscere: & in psal-
mis, & prophetis, passim reperias. Volo autē ut hæc il-
lustrētur exēplis, et agnoscamus hanc diuisionē differre
ab illa quã superius fecimus. Memēto in historia Exodi Exo. 16.
Deũ pluissē manã filijs Israel in deserto ad manducandũ.
Hic sensus primũ ex illa litera capitur, & est literalis, hi-
storicus, enarrãs illud factũ à Dño. Sed hic quod tũc fũ-
ctũ fuit, & ex litera illa hoc enarrãte accipimus, signifi-
ficauit aliud quod erat futurũ in Ecclesia sancta Dei, uel
delicet, cæleste manã, quod nobis procurauit Deus per
Christum, in hoc deserto mūdi, uidelicet, sacramētũ cor-
poris sui. Hic sensus qui ex gestis ipsis, per literã signifi-
catis, eruitur, propheticus dicitur, & allegoricus: ut iã
declaratũ est. Sed nũc attēde ut alios hos duos sensus Da-
uid in spiritu ostēdit, dicēs. Et pluit illis manna ad mandu-
candũ. Panē cœli dedit eis, Panē angelorum manducabit Psal. 77.
h iij homo

homo. His uerbis reuera, cum loqueretur in spiritu, nō tam illum sensum uoluit nobis cōmendare quem dicimus historicum, quā illum, quem declarauimus, allegoricum, de historia sumptum & gestis. Verū apud Dauid non est allegoricus iste, quia non ex gestis sumitur significatis sicut in historia, sed ex uerbis ipsius Dauid secundum spiritum loquentis, & prophetantis reuera magis quā narrantis. Et ideo dicitur spiritualis & arcanus, siue mysticus, ad differentiam illius primi sensus carnalis, qui elicitur ex ipsa litera iuxta carnis intelligentiam, quæ Iudæi est: Nam spiritualis est, non allegoricus. Non enim ex gestis his, sed ex uerbis nihilominus elicitur, uerū iuxta intelligentiam spiritus. Spiritus enim aliter accipit uerba quā caro, ut in proposito, Ecce dixit Dauid, manna quod pluit Deus. Hoc uerbū, manna, iuxta carnem acceptum, & ut in manifesto, id est, cortice litera ipsa porrigit, significat illud Iudaicū manna, quod illi populo pluit dominus in deserto iuxta uerum historię intellectum. At secundum spiritus intentionem & acceptionem, quæ longè potior est, sicut longè præstat spiritus carni, illud manna, est corpus Christi, quod pater nobis fecit & dedit panem de celo uerum, ut ait dominus. Et hoc est manna nostrum. Quod autem ad hunc sensum spiritualem & mysticum ipse propheta, illo priore quodam modo despecto, respexit, ex eo uel maximè patet, quod illa uerba longè magis ac uerius in hoc sensu spirituali et mystico implentur, quā in illo carnali & superficiali, ex eo quod tanquā cum admiratione manna illius declaratur, panem cœli (seu) de cœlo, siue triticum cœleste, fuisse panē angelorum

Ioan. 6.

gelorum. Certè illud manna nō erat uerè panis de cœlo, qui in aère medio creabatur, nec panis angelorum, quorum cibus est Christus & non manna illud, sicut dixit Tho. 12. Raphael. Ego cibo & potu inuisibili uescor. Quin & ipsa uox man, seu, manhu ut dicebant illi, rem eximiam & admirabilem, & donum insigne significabat. At qui potest uerificari in manna illo, de quo qui edebat, moriebantur tamen, & nihil magis præstabat quā panis cōmunis? Alio qui fecisset Dñs iniuriā illis nō etiā præbēdo illud eis in terra promissionis, si quid cōmendabilius quā panis cōmunis habuisset. Et manifestè nō potest dici panis angelorū. Nec me latet, quod in hebræis legitur, panē fortiū, aut (ut quidā trāstulit) panē magnificorū. Sed qui sunt hi fortes, & magnifici, nisi angeli Dei, ad quorū sortē sumus nos euecti per Christū, hoc ipso pane medio? Et ideo septuaginta dixerūt egregiè, ut habet etiā nostra editio, panem angelorum. Est enim ibi uox, Abirim, quæ significat robustos, fortes, angelos, reges, Deos, ut uolunt ipsi Rabbini, Et quod sequitur, cibaria misit eis in abūlantia, aliqui sic, nec malè, trāserūt, cibum electum, aut, cibū uiatricū misit illis ad saturitatē. Et uerè cibus electus, quem Dñs quotidianū, aut peculiare & eximiu (ut docet Hieronymus) uocat. Et uerè uiatricum nostrum, & ad saturitatem datum, & plurimis usq; ad nauseam & fastidium: quod nunc impleri uidemus. Nam quidem ex eo saturantur ad fortitudinem & uitam: multi uerò satietatem capiunt ad imbecillitatem, ac mortem, in perfidia, et abiectiōne salutis. Hoc uidit Dauid in spiritu, et ad hoc respexit primū, et principaliter. Sed hunc sensum condi-

h iij dit

dit sub inuolucro historiae illius antiquae, ut qui sunt in manifesto Iudaei, id est, secundum carnem Iudaei, tantum iudaico sensu fruuntur, et suo manna de suo caelo. Qui uero ex spiritu Iudaei, et in abscondito spirituali sensu imbuantur, delectentur, et exultent in spiritu, quia ipso rum est uerum manna uere caeleste, et angelorum ac regum, hoc est illud manna absconditum, quod uincenti promittitur ab eo qui uicit. Hic est pinguis ille panis de Afer, de quo ait Iacob, Quod praebebit delicias regibus, ijs nimirum regibus, qui agnoscunt in se quod scriptum est. Fecisti nos Deo nostro reges, et sacerdotes, et regnabimus super terram. Ecce agnoscis hic sensum literalem, et spirituale: abiecit illum, et hunc electum. Cape et aliud exemplum. Ibidem Dauid in spiritu ait: Percussit petram, et fluxerunt aquae, et torrentes inundauerunt. Si ad nudam historiam respicis quam enarrat historicus Moses, habes literalem sensum erutum ex literis iuxta carnis intellectum, quae non nouit aliam petram, quam illam carnalem. Et sic audis Dauid commemorantem, quod Deus fecit illi populo Iudaico. Sin autem a spiritu informatus agnoscis quod Dauid, ut docet Dominus, loquebatur in spiritu, et ideo per petram intelligis CHRISTVM, ut docet Paulus. Petra autem erat Christus, quia ipse est uera spiritualis petra, spiritualis scilicet aedificij Dei fundamentum, et totius templi, quod est Ecclesia, iam habes spirituale sensum, et summo cum gaudio capis quo modo Moses percussit petram Christum, et quomodo de latere fluxerunt aquae, et quomodo sitiētes, et de eis bibētes, senserunt in seipsis et uentre suo torrētes exūdare, et fluere flumina aquae

Gen. 46

Apo. 5.

1. ad. Corinth. 10.

aquae uiuae, quod apostoli nostri principes experti sunt. Sic inundauerunt torrentes, sic uero percussit petram Moses, quoniam dando legem, quam nullus seruauit ex se, sed nec seruare poterat, et sic tenebantur maledicto legis ex ore proprio, ut morentur in deserto in siccitate, substituit CHRISTVM Moses, quasi debitorem, ut solueret a maledicto populum, et uidit quod haec res indigebat uirga, et flagello, ut alibi idem in spiritu, personam CHRISTI gerens, dixit: Congregata sunt super me flagella, et ignorauit. Hoc autem dicitur fecisse Moses, quia causam dedit huic facto, congregas iram per legem, ut erumperet dominus in misericordiam et abundantiam gratiae suae. O admirabilia scripturae sanctae. O iudaicam crassitudinem. Sed sunt ex nostris (proh dolor) qui et hoc uelamine adhuc tenentur. Sed quid iam ad nos de manna illo, et de aquis illis ex ea petra fluentibus olim, cum manna habeamus nostrum asfiduum, et aquas uiuas de Christi latere semper fluentes, modo sitiamus et adeamus ad illum? Tu igitur bone lector, si sapias, interiora penetrabis oculo spiritus. Nam passim in omnibus prophetis oportet ad hunc sensum spiritus respicere, uti tamen illo carnali ad adiumentum, quia tales sumus dum hic sumus in carne, ut per haec quodam modo manuducamur, et euehamur ad ea quae sunt spiritus, qui nobis hoc adiumentum subministravit.

Psal. 144

ILLVD etiam diligenter aduertendum et obseruandum, quod aliquando accidit, ut quia quaedam in littera habent mistum sensum carnalem et spirituale, ea de uerba non pure spiritualiter capienda sunt, nec pure carnaliter. uerbi gratia: dixit Moyses. Serpens erat callidior cum

Gen. 3.

dior cunctis animantibus terre. Si hoc de serpente animali solum intelligatur, quid habet doctrinae praesertim ad Theologum pertinentis? Si uero de serpente diabolo intelligamus specialiter accipiendo serpentem, rectus erit intellectus, non tamen plenus: quia & ibi serpens animal significatus est. Ergo qui de serpente diabolo intelligat non tamen simpliciter, sed ut in serpentem illud animal intravit, cui se similem iam pridem fecerat uenenofo liuore suo, hic plenum sensum reddiderit. Sic ergo faciat in tota illa historia ut de diabolo intelligat dictum, quicquid dicitur de serpente non tamen ita de diabolo simpliciter, sed ut in quodam serpente animali latebat, cuius conditiones sibi pulchre conueniebant, ut sic non tam lateret in eo, quam sese proderet qualis esset. Quod quia non aduerterunt quidam, in hoc sicut in alijs nonnullis, innisi prudentia propria uehementer aberrarunt.

Iohan. 6. Similiter et intelligendum est quod dixit dominus, *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, &c.* Si enim de manducatione carnali, qua detibus carnes recidimus et mandimus intellexerimus, iudaeis assimilabimur qui hoc modo horribiliter, & ineptissime intelligebat. Si uero de manducatione spiritali intellexerimus, quae fit fide, et charitate, sensum uerum obtinemus. Verum non adhuc plenum, nisi talem manducationem spiritualem intelligamus, quae includitur in quadam sensibili manducatione, uidelicet, sacramenti, de qua ibi loquebatur Dominus, ut sanctissimi Doctores, & tractatores doctissimi interpretati sunt: quamquam noui heretici aliter summa impietate, atque amentia conentur persuadere. Sic & dixit Dominus: *Quis me tetigit?* & cum multi tetigissent illum retrò

illum retrò, & compressissent, non se ab eis tactum significauit, quia tactui qui erat secundum carnem non adiungebatur spiritus. Sola igitur illa mulier tetigit illum, quae non solum carnaliter tetigit, uerum etiam spiritu fidei, et charitatis. Igitur quod asserit se tangi, CHRISTVS, significat secundum spiritum tangi, non tamen sine carnali tactu: nam ambo tactus ibi concurrerunt. Sed haec ualde raro conspicias in ipso narratore historiae, quum ipse loquitur, ut hos sensus coniungat. At cum alios introducit loquentes, nihil prohibet secundum hunc modum dicendi, multa esse intelligenda. Hic autem dicendi modus proprius est scripturarum sanctarum, & eorum qui spirituales sunt.

AD HAEC, illud etiam animaduertendum in historia, quod quaedam per anticipationem quodam in loco enarrantur, quaedam uero per recapitulationem: quod si non consideratur, facile inducit hominem in errores. Verbi gratia. In primo cap. Genesis legitur prima die factam esse lucem. Hanc lucem beatus Dionysius ait fuisse solem, cui interpretationi consentit diuus Thomas, & alij docti uiri: quod etiam uideo rationibus confirmari posse (ni fallor) fortissimis. Huic uero intellectui obstat, quod postmodum legitur, Et fecit Deus duo luminaria magna, unum ut praesset diei, & alterum ut praesset nocti. Et subinde ait, Et factum est uespere & mane, dies quartus. Vnde uidetur (nisi per recapitulationem accipias) quod die quarto factus sit Sol. Per recapitulationem ergo dictum hoc esse credimus: quia & autoritate Dionysij, & multo magis ratione conuincimur, die primo creatum esse Solem.

Hunc

Ioan. II. Hunc morem scripturæ qui non animaduertentur certe in multis decipientur. Ecce apud Ioannem ubi legimus, Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, &c. Ex eo quod non cōsideratum fuit illud potuisse dici per anticipationem, sicut ego existimo, crediderunt quidam hinc irrefragabiliter probari, quod illa unctio non sit eadem illi, quæ narratur sequenti capite. Sed quod eadem mulier bis unxerit Christum: quod quanto magis cogitavi, tanto minus credidi. Quod uero argumentum istorum inane sit, præsentī declaratur instātia. Cū enim

Mat. 10.
Marc. 13. apud Matth. & Marc. enumerantur qui creati tūc erāt apostoli, postremo loco cæteris adiūgitur Iudas, de quo ibidem dicitur. Qui & tradidit eum: de quo tamen certum est, quod postmodō tradidit, non antē. Sic & ibi cū legitur: Maria autem erat quæ unxit, &c. quid prohibet sic interpretari, id est, quæ postmodō unxit? Hæc uero tantō censuerim libentius, quanto ipse etiam Augustinus qui contrarium docuit, non sine formidine ac dubitatione aliter pronunciauit, ostendens manifestè se ambigere, an eadem fuerit illa meretrix, & illa Martha soror ac Lazari: quem & sapienter imitatus est diuus Bernardus. Contra uero per anticipationem dicitur de creatione hominis, masculinum & foeminam creauit eos, cum foemina creata fuerit die septima, ut doctiores putant, & diuus Thomas tradit. Quod etiam, quia non fuit à nouis magistris cōsideratū erratū est uehementè.

AD HAEC & illud est manifestum, in historia passim non esse seruatum ordinem rerum gestarum secundum tempus, ut quæ prius gesta essent, prius quoque describerentur. Hoc ita est euidens in euangelij, ut nihil possit

hil possit euidentiùs dici: quia Euangelistæ, quod ibat spiritus et ducebat, sequebantur. Ut in animalium quatuor habeatur figura. Hoc uero est, quia ferè nihil doctrinæ est in hoc ordine qui est secundum tempus. Sed illud mirabile, & annotandum, quod suum quendam ordinem quisque Euangelistarum seruauit, & ob certas causas & rationes, aliud gestum alij annecteret, quas præfagire propheticum esset, & à spiritus illuminatione: sed Dominus id perscrutantibus dignatur suggerere. Restant etiā alia nonnulla, quæ obseruare oporteret circa literā ad historię intellectum accipiendum. Verum quia hæc non sunt propria pro sensu literali historię, sed communia, idcirco inter communes quasdam regulas, quæ ad hunc sensum capiendum tradentur, ea quæ restant ibi ponemus. Nunc uenio ad historię fructus.

¶ De fructibus qui à sensibus historiarum proueniunt.

DVPLEX cum sit omnis scripturæ fructus, alter fidei, alter bonorum operum, utrumque uidere et capere ab historia licet, etiam iuxta sensum literalem. Ecce per historiam docemur mundi creationem, trinitatem, incarnationem uerbi, crucem Domini, resurrectionem, &c. quæ iam olim nota sunt, & in articulos fidei explicitè digesta catholicos, qui, uelint nolint Iudæi cæci, ac miseri, etiam in ueteri scriptura manifestè traduntur, et quidem secundum literam. Sed non omnium est, etiam uidere hoc quod manifestum est. Quid enim prohibet (ut Hieronymus

Hieronymus ait) et fidelibus patere infidelitatis obscura, et ab infidelibus fidelitatis plana non cerni, cum intelligentia scripturarum in fide sit posita, non in uerbi sapientia. Hic est ergo fructus historiae primus, uidelicet, edificatio fidei. Est et secundus, uidelicet, uita ac morum edificatio, quae ex eodem sensu isto historico efficiatur, idque duobus modis. Et primo quidem per exempla quae inde capi possunt ad uitam, ut uitemus mala et sectemur bona: quia in eis licet exitum uiarum saepe numero contemplari, siue bonarum siue malarum. Videmus enim in primis Adae statum, unde euersus est per delictum, in quo stantes coram Deo, cecidimus omnes. Hic licet immensam doctrinam capere et seueritatis, et misericordiae Dei. Seueritatis quidem, quia per illud in tot miseras lapsi sumus: misericordiae uero, quia uidemus ipsum Deum in summum uenisse charitatis, et benignitatis erga nos, qui filio suo non pepercit. Huius rei sola meditatio, et timorem patris, et amorem summum (Deo ipso fauente) potest excutere. At haec ostendit historia patientiam Dei multam in sufferendo priscos mundicolas, qui carnis libidinibus seruientes ueluti pecora imunda, nihil turpe, quod liberet, existimabant. Tum eiusdem dei irreuocabilem iram, ac memorabilem uindictam, qui cataclysmo (exceptis per arcam animabus octo) perdidit omnem uiuentem. Sic docet et sodomitarum, et confinium populorum excidium in posterorum exemplum, ne qui sibi putent impunitum fore tantum flagitium, quod igne et sulphure uindicatum fuisse legerint: ut nullus euaserit, nisi Loth iustus cum uxore, et filiabus suis. Sed nec uxori pepercit.

quae

Gen. 6.
7.8.
ibi, c.19.

ad Ro. 8.

quae retro uersa, saltem animo concupiuit prauorum ac iam dimissorum contubernium. Plena autem est scriptura his exemplis uiarum Dei, quantum sit ille, et in uindicando tandem acerrimus, et in miserando clementissimus. Licet praeterea contemplari in historia et exempla uita, et castorum morum, et heroicarum uirtutum frequentissima, in uiris Dei. Ecce primum Abel, de uotionis exemplum in sacrificando reliquit. Enoch iustitia et munditia. Noë longanimitatis et sustinentiae. Abraham obedientiae et fidei. Isaac castimoniae. Iacob laborum tolerantiae. Ioseph, et Moyses, et Dauid, mansuetudinis in inimicos. Iob patientiae in ferendis aduersis. Elias et Phimees: zeli et iustitiae, et honoris Dei. Daniel et tres pueri: abstinentiae. Tobias misericordiae ac pietatis. Stephanus et Macchabei, martyrij constantiam, et pulcherrimam fortitudinem docent. Paulus perfectam a seculo ad Deum conuersionem. Esther et Judith, confidentiam de prouidentia, ac benignitate Dei. Possent de pratis scripturarum etiam alios, et permultos huiusmodi flores ad odorem colligere. Sed in uno Domino Iesu licet omnia colligere, quia in eo eminentissime eluxerunt omnia, quae sparsim datur in alijs contemplari. Licet enim in quolibet omnes uirtutes colligere simul inspicere possent, quoniam neque possunt inuicem separari, attamen in singulis quaedam magis quam aliae eminebant, et conspiciebantur. Quod uero de bonorum exemplis est dictum, idem de prauis intelligendum: sicut enim doctè colligit Paulus, scripta sunt ut sint nostri typi, id est, exempla, ne simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt.

Est uero

Ge. 4. 5.
6. & 20.
usque ad
finem.

Exo. 32.
Numeri.
12. 25.
Danie. 1.
Actu. 7.
2. Ma. 7.

Lad Co.
1. iuth. 10.

Jurifcon
fulti di-
cūt legē
semper
viuere.

Gene. 15.
Rom. 4.

Matt. 19

Matt. 5.

Est uerò & alius modus colligendi fructum iustitiæ, ac morum ab ipsa historia, si nobis (quod uerissimum est) fortissimè persuaferimus, plurima quæ ibi, quasi ad certas personas dirigitur, non minus ad nos pertinere, et nobis esse dicta: & hic sensus dici potest sensus extēsis, quoniam minus est Dei sermo. Si enim hoc habet lex hominum, sicut ipsi aiunt, ut uiuat nec finiatur, eo è luce subtracto de quo lata est: sed extendatur ad alios: quātò hoc magis lex Dei itaq; quod quibusdam, aut de quibusdam certis, dictum uidetur, non est quouis modo putandum finiri in illis, sed extendi ad alios, similes tamen. uerbi gratia, scriptū est. Credidit Abraham Deo, & reputatū est illi ad iustitiā. Paulus ait, Hoc nō est scriptū propter ipsum tantum, sed & propter nos, quibus reputabitur similiter ad iustitiā, si crediderimus in eum. Similiter dixit Dominus. Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, & c. Non est dictum ijs tantū, qui tunc sequebantur eum, uiuit enim scriptura. Atq; hæc eadem dicit omnibus quicumq; tales fuerunt, aut sunt, aut erunt. Hic tamen diligenter considerādum est, quòd hæc extensio & applicatio fieri debet manētibus eisdem qualitibus, & circūstantijs, et intellecto prius sub quo respectu considerata sunt personæ, ad quas directus est sermo. uerbi gratia: Cōsiderabātur discipuli Domini quandoq; ut quilibet homines Iudæi, qui uocarentur primi ad euangelicam legem, & secundū hunc respectū dicitur eis, Nisi abūdauerit iustitia uestra plus quam scribarum, & c. Quandoq; uerò considerabantur ut discipuli proximi Christi, id est, sequentes eum per angustam portam, & uiam perfectionis: iuxta quod dictum

Etum est. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum Luc. 14.
& matrem suam, & c. & adhuc animam suam, non potest meus esse discipulus. Perfectio sensus huius sermonis intelligitur in his, qui renunciant mundum perfectè, ut nudi nudum sequantur Christum, nam de his primum & maximè loquebatur Dominus: sic plura huiusmodi dicta sunt eis à Domino, cū respecti sunt ab eo tanquam discipuli sui sequentes illum, ut illud. Nemo mitens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Et illud quod modo aiebam: Vos qui sequi estis me, & illud: Vos estis sal terra. Et alia nonnulla huiusmodi. Aliquādo considerati sunt ut sacerdotes, ut cū dictum est illis. Quotiescunq; hæc feceritis, in mei memoriam facietis. Aliquando ut dispensatores mysteriorum, & ut ouium pastores atq; episcopi, ut cum dixit, Quis putas est fidelis seruus & prudens, &: Attendite à falsis prophetis. Nonnunquam ut habentes potestatem ligandi, ut cum dicitur: Quorumcunq; remiseritis peccata, & c. Quandoq; ut eminentes apostoli, & fundamenta fidei & Ecclesiarum, ut illud: Euntes in mundum uniuersum, & c. Deniq; respiciebantur interdum ut singulares personæ, sicut illud: Sunt quidam de hinc stantibus qui non gustabunt mortem, & c. Illud quia erat priuilegium singulare, non egrediebatur personam, ideo dictū est Petro: Si uolo eum manere donec ueniam, quid ad te? Quamobrem lector prudens hoc sibi circumspeditionis comparet, ut conijciat à subiecta materia de qua est sermo, et à circūstantijs, secundū quam personam quosq; respiciat scriptura, ut inde retentis eisdem cōditionibus & qualitibus, fiat sensus hic extensiuus ad uitæ instructionem

Lucæ. 9.

Matt. 5.

Mat. 26.

ibi. 6. 24.

Ioan. 20.

Marc. ultime.

Mat. 16.

Ioan. 21.

tionem. Nam quod dictum est illis ut sacerdotibus, aut ut episcopis, non debet accipi tanquam imitandum, ab illo qui non sit sacerdos, aut episcopus, & ita de cæteris. Quod enim non semper quæ dicebat illis, etiam ad alios pertinerent, docuit ipse Petrus, hanc regulam habens, & uti nesciens in particulari (ut sæpenumero cõtingit)

Luc. 12. dixit domino: Dicis ad nos hanc parabolā, an ad omnes?

Quod non dixisset, nisi iam edoctus, quod quædam quæ illis dicebat, erant illis propria, ut electis fundamētis Ecclesie: quædam uerò pertinerent etiam ad alios. Quod autem de sermone domini ad illos discipulos directò dixi, similiter deputandum est, si ad alios directus fuerit: nam & inde sensus iste extensiuus colligitur. uerbi gratia:

Matt. 19. quod illi iuueni dixit, Si uis perfectus esse, uade, & c.

Beatus Antonius illud tanquam sibi dictum accepit, & rectè, quia dominus in illo iuueni multos est allocutus, inuitans illos ad uitæ perfectionem. Nam & alibi non ab re testatur in hunc modum Lucas, dicebat autem ad omnes:

Luc. 9. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Vbi uides hoc non ad unum aut alterum dici, ut hæretici blaterant, sed ad omnes, qui modo uelint accipere consiliū: idè dixit, Si quis uult, & c. Hactenus de fructibus historie iuxta literam.

¶ De fructibus qui ex Allegorico sensu percipiuntur.



IDEUM quoq; fructus accipiuntur de sensu allegorico: idè sicut duplex est fructus, & qui fidem ædificat, & qui mores, ita duplex est quoq; sensus allegoricus, ut & alter

& alter ad firmandā fidem sit præclarissimus, quæ propheticū possumus meritò nūcupare, alter uerò ad componendos mores aptissimus. Quo in loco illud primū & maximè considerandum est, quòd hic sensus non ex ipsa litera, sed ex ipsis gestis eruitur: quæ tamè gesta ex ipsa litera accipiuntur, ut ante omnia statuenda sit ueritas gestorū ex litera. Deinde in ipsis gestis quodā modo cõspiciatur is sensus. uerbi gratia: Legitur quædam de Isaac & Ismaële, quòd ille natus est ex promissione & ex libera, alius uerò ex carnis foecunditate et ex ancilla: et quòd ancilla in dominā elata erat propter foecunditatē, similiter ancilla filius persequebatur filiū libera. Hæc secundum historiam suere uerè acta gesta; sicut scriptura enarrat. Sed à Spiritu sancto hæc gesta terminata sunt, ad significandum quæ futura erant à Deo præuisa, sicut docet Apostolus ad Romanos 9. & Galat. 4. Hic sensus est admirabilis, & ualde potens ad ædificationem fidei, cum uideas præloqui Deum futura contingentia, non solum uerbis, sed ipsis rebus & gestis. Vbi etiam illud secundò considerandum est, quòd cum iste sensus passim de historijs scateat, & eorum quæ contingunt alia sint certò ordinata à Deo, ut ita contingant, alia uerò sint merè contingentia, Deus ipse sapientissimus non solum terminat acta illa gesta; quæ ipsemet ordinat, ut quiddam aliud futurum significant, uerū etiam (quòd multò est admirabilius) quæ ex nobis & temerè contingunt, sic temperauit ac terminauit, ut similiter futura significarent. uerbi gratia: Quòd Oseas iubetur accipere uxorem fornicariam, id fuit à Deo ad significandum fornicationem populi, & uindictā Dei: ut ipsamet

i ij litera

Gene. 16.
& 21.

Nam. 21.
Ioan. 3.
Gen. 38.
2. Re. 11.
Matt. 12.
Marc. 3.
Luc. 8.

litera declarat. Hic & inſit exaltari ſerpentem in deſerto, ut in eum reſpiceremus Chriſtum exaltatū in cruce, atq; ibi illum mederi morſibus malorum colubrorū, ſicut & contingebat ab illo qui poſitus erat in tyrum. Multa quoq; præter hæc poſſemus aſſerre exempla: ſed hæc ſatis prudētī. Quædam uerò ſunt, quæ ex nobis, aut non ſine nobis et noſtro contingant arbitrio, Domino non ordinante illa. Et hæc nihilominus miro modo apta ſunt ad ſignificandum futura, cuiuſmodi ſunt exempla innumerabilia. Vniuerſam enim ſcripturam his exemplis ſcaterere uident, qui beatioreſ oculos adepti ſunt. Quòd enim nurus Iudæ Thamar, ſcorti loco ſuppoſuerit ſe ipſam ſocero ſuo, & c. inter illoſ acciderint, quæ narrat ſcriptura: et ſimiliter adulterium & homicidium quod patrauit Dauid, abſq; dubio non fuerūt ordinata à Deo quia ſcelera fuerunt, et turpia: et nihilominus ea geſta uel acta, aptata ſunt mira Dei ſapientia ad ſignificanda maxima Chriſti, et eccleſiæ, futura ſacramēta. Nec enim prohibet etiam de ſlagitijs, quæ uerè ita fuerunt ſicut in hiſtorijs ipſiſ narratur, per allegoriam ſumi ſacramēta cœleſtia, et interdū turpe factum ſignificare aliquod commendabile, ut concubinatus ſalomonis, et alia huiuſmodi. Nec eſt inſolens, quòd interdum perſona digniſſima et chariſſima Deo, per allegoriam aptetur ad ſignificationem reprobati populi, ueluti uirgo Chriſti mater, quæ Synagogam repudiandam ſignificat, quæ foris ſtat, et non audit uerba Domini. Tertiò igitur còſiderandū, quòd hunc ſenſum allegoricum propheticum nulla quæ uis ſcriptura, præter diuinam, poteſt recipere. Quòd enim litera pro arbitrio noſtro ſignificet, licet, quòd uerò etiam

rò etiam geſta ipſa, iam ex litera ſignificata, quicquam aliud præſertim futurum contingens, ſignificet, id non eſt hominiſ efficere qui et ignorat futura, et præſentia non habet in poteſtate, ut ſuo arbitratu accidant. Vnde còſtat perquam ridiculè, ne dicam etiam impiè (id quod iure poſſem) detorſere quidam poëtarum fabulas ad huiuſmodi allegorias. Audiui enim ego còcionatorè quèdā qui Chriſti perſecutionè in Actæone, qui à canibus proprioſ diſcerptus fuit, figurauit, à fabula tantā ueritate ſua deſ miſer. Quæſi uerò ueriſſimæ figuræ deſint atq; apertiffimæ in ſcripturis ſanctis, unde liceat id myſterij quàm aptiſſimè, ac ueriſſimè, et cū magno fidei fructu, explicare. Habēt (ſateor) quædā etiā còſictæ fabulæ nōnullā doctrinā, nā ad hoc fingi poſſunt, ſicut et quæſdā ob hoc aiunt eſſe fictas, ut inde aliquid contrahatur doctrinæ, ut quod aiunt Mineruam ex cerebro ortam eſſe Ioſuis, et Venerem de ſpuma maris: ſic & nouè ſoroſes muſas fingunt ex Mnemoſyne. Et hic ruruſum ſua myſteria ædificant, qui uolunt hæc à ueteribus, non ab re còſicta eſſe, defendere. Sed homo in ſcripturis exercitatus nihil opus habet iſtiſ, quæ etiam præ ueriſ ſcripturarum ſacramentis, floccificat. Mittamus illa ergo, quæ (ſi quæ ſunt) ab hominum ingenijs ſunt, & fabulas habent pro fundamento. Quarto tandem illud circa hunc ſenſum diligenter obſeruandum eſt, ut neq; tu auſis aſſerre, neq; à quoquā recipere, ni probes prius: non enim eſt omnium illum uenerari & aſſequi, nec licet cuiquā pro arbitrio ſibi illum fingere, quem uix aſſequi abſq; certa reuelatione quis poteſt. Primum igitur ut probetur, oportet uidere ſi uerba ipſa, et uerborum ſignificationes, ita be-

i iij nè apten

Luc. 5.

nè aptètur ad id, quod per allegoriã intelligis, sicut ad id quod primò significat, id est, rē ipsam gestã. Deinde si quod allegoricè significari uis, iã factũ uides. Itē si hoc pertinet ad adificationē fidei, et ad statum Ecclesiæ: quoties enim horũ alterũ deest, suspectus est sensus, imò planè falsus. Exēplũ utriusq; probationis sit hoc. Introducitur in Euãgelio Petrus piscator, qui tota nocte laborans nihil capit, qui mox in uerbo Domini rete laxans, tot capit ac tantos, ut scindatur rete. Clarus est sensus literæ historicus. Queritur allegoricus, et hic propheticus. Et dicitur quòd Petrus piscans pisces, in allegoria significauit semetipsum piscantē homines, et primò quidem iuxta terrã, ubi erat Iesus, id est, in iudæa, quæ erat gratiæ Dei propinquior: multũ piscãdo laborãsparrũ fecit fructus, quia ibi propter incredulitatē eorũ, facta est nox. Quamobrem iubetur domino in altum ducere, hoc est, in superbiam gentium, id est, in Græciam et Romam, rete ipsum trahere Euangelicum, atq; ad alias gentes. Quo factò, in uerbo domini impletur rete: et quia multi erant qui capti sunt Euangelica prædicatione, sciderunt rete, id est, per hereses et schismata exierunt inde, non sine uolentia ac dano retis, eò quòd essent magni et nolebant humiliari, non attendentes quod oportebat ut fierent sicut pueri, ut continerentur in sagena et regno cælorum. Hic est allegoricus sensus, cui res ipsa (id est) ueritas, primũ manifestè consonat. Ita enim fuit in hoc sensu colligere ad unguem. Scimus enim primò quòd Petrus et socij parum profecerunt in iudæa, piscantes per Euangelicum rete, quòd est prædicatio, idq; præsertim quando esse cœpit nox, id est, quando Christus ob duritiem illorum retraxit fi-

dei radios. Scimus itē quòd iussu dei, cõuersi sunt ad gentes, et ibi ceperunt usq; ad stuporē innumerã multitudinem: et scimus quòd tanta fuit, ut scinderetur rete, id est, per hereses ac schismata scissa est Ecclesia, prædicatio, et ipsum corpus Christi mysticũ. Huic sensui uerba ipsa mirè cõsentiunt. Primũ nomē, Petrus, quia significat præsidetē naui piscatoriæ. Itē ars ipsa piscatoriæ, nã ut Christus ibi docuit, piscator hominũ, dicitur prædicator euãgelij. Itē rete piscatorium, hoc est, regnum cælorum, Christus, Ecclesia, prædicatio euãgelica. Conuenit et quòd dicitur piscatum fuisse noctu, et cum labore et frustra, ut declaratũ est: hoc enim fuit antequã exirēt iudæã terrã. Cõuenit et quòd sequitur, iussum ut in altũ duceret, quòd significat ipsam gentium (ut dixi) superbiam, quæ debellata est ab illis. Sic dixit Paulus. Non altũ sapere, per altitudinē, superbiam intelligēs. Sic et Psalmista. Nolite extollere in altũ cornu uestrum. Vide igitur ut ueritas rei cõgruit, atq; itē uerba sensui iã exposito, nec minus tertia cõditio, uidelicet, quòd hic sensus, Ecclesiæ statũ ostēdit, id est, uocationē Gentiũ cũ reprobatione Synagogæ. Sed ecõuerso ut habeas exempla extraneorũ sensuum et falsorũ, fuerūt nostris tēporibus qui traxerūt scripturas ad status tēporales. uerbi gratia. Alij Imperatoris, Alij Regis Galliarũ, aut aliarũ ciuitatũ: et ad particulares aliquos casus huiusmodi aptarūt illas. Debit omnino talis eorũ interpretatio esse suspecta. Scriptura enim iuxta noui spiritus sapientiã: iam nihil curat hæc, imò si quãdo talia in antiquo instrumẽto prædicta sunt, non propter seipsa sunt prædicta, sed maxime quia in eis intelligebãtur spiritalia sacramẽta.

Matt. 13.

Rom. 11.

Psal. 74.

Et nunc conuersum est tempus, iam enim excessit suam adolescentiam mundus ut nō oporteat de temporalibus instrui. Iam uniuersaliter dixit dominus fore praelia, & bellorum rumores, & pestilentias, & famem saepenumero in orbe terrarum, et pseudopphetas, modò non uideo quid attineat ad communem doctrinam per sacras literas nos etiam instrui de particularibus euentibus, nisi forte aliqua priuata reuelatione, non tamen quod ad scripturas deducatur, nisi multum faciat ad notitiam status ecclesiae: sed curiositas diuinandi & sciendi futura, diabolo etiā sub specie boni fallente multos, pellexit animos quorundam ut sibi prophetiae donum arrogarent, ac aures plurimorum, ut haec nimium patienter (ne dicam stultè) audirent. Sed carnis affectus id egit in multis, quoniam foelicitates terrena promittebantur, & dominationes populorum. Quae res cepit multos, qui tamen sibi spirituales uidebantur, & sine hac fide uix esse cuiquam salutem existimabant. At ne quis existimet me haec priuato odio affectum dicere, uel quòd quouis modo secundum carnem exosam habeam cuiusuis gentis potentiam, hoc primum teste Deo (quem inuoco in animam meam) profiteor ac protestor me, sincerissimè, & ueritatis gratia loqui, nec ullo me hac parte teneri zelo, aut emulatione, uel affectu secundum carnem, nec illam me unquam ciuitatem odisse, de qua pesset facillè lector intelligere sermonem esse, sed coluisse impès: atq; animo propensissimo, ut potè qui in ea nomen dederim ut militarem totus arctiore Christi militia, & multos illius patriae ciues habeam egregiè de me benemeritos, quos & corde toto complector, & seruo assiduè in orationibus meis

Innoce
Hierony
mū suo
narolā.

meis qualibuscunq;. Quin (ut ingenuè fatear errorem meum iuxta quod scriptum est, Iustus primò accusator est sui) non silebo me unum fuisse cū multis, qui huiusmodi hominum fallacijs (seu minis) detentus sum, animo tamen sincero, sed nimis simplici, credēs huiusmodi uiris, siue fallentibus siue falsis ipsis, qui se fuisse Dei prophetas constantissimè asseuerabant, quorum & uita in speciem uidebatur nō temerè religiosa, & doctrina illa etate satis rara, atq; conspicua: sed eripuit me Deus tandem ab his laqueis, imò (quae est eius bonitas) per hos laqueos mirabiliter traxit ad se, & ostendit ueriores modos ad intelligentiam scripturarum, ac solidiores, ut errore abiecto, et sapiētia hominum, ueram illam ipsam sapientiam cum illo agnoscerem, qui ostendit eam non in foelicitatibus huius seculi, sed in seipso crucifixo: cum quouinam ego sim, & permaneam in sempiternum. Amen.

POSSEM & cū his propheticas similes Ioachim interpretatiōes, quas edidit super scripturas, taxare, què sua curiositate deceptū fuisse diuus Thomas noster prouidenter docuit. Fuit & alter quidam obscurus satis, attamen argutulus nostris temporibus, qui eiusmodi nugis ut è scripturis tempora et momenta erueret, quae tamen pater posuit in sua potestate, per euangeliū illud quando piscatus est Petrus post Domini resurrectionem, et cepit centum quinquaginta tres pisces, ausus est diuinare, quòd anno Domini. M. D. xxx. futura esset illa magna Ecclesiae renouatio, quam multi boni praedixerunt & adhuc expectant. Sed ex eo loco tempus colligere propria & commentitia interpretatione, praeterquam audax nimium fuit, etiam ineptum, nam suomet arbitratu in nu

Thomae
iudicium.
de abba
te Ioa
chim.

Ioan. 21.

tu in munero piscium intellexit annorum numerum: & centum, fecit esse mille, & per quinquaginta reddidit quingētos, et tres uoluit esse triginta. Id tamen comenti nonnulli laudauere, imò etiam quidam in suggesto prædicarūt, cōmendātes hæc populo, qui toties per hæc illusus, adhuc aures præstat eiusmodi nugis. Debebat enim hic sensus conuenire literæ, et illud aliquo scripturarū loco fulciri quod nobis supponitur, uidelicet, quòd centū significarēt mille, & quinquaginta quingēta, & tria similiter triginta, aut monstrari quiddā tale alicubi reperiri: quòd non fecit. Sunt uerò quædā in scripturis, ubi tempora præsmiūtur certa, sed captu difficilia: quæ existimo humana cōiectura diuinari nō posse, sed parti culari opus esse reuelatione, ut est illud Danielis de Antichristo. Et tradētur in manu eius usq; ad tempus, & tēpora, & dimidium tēporis. Et similiter illud Apoc. de muliere quæ fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi eam pascat diebus mille ducentis sexaginta. Hic certè locus obscurus, sicut in toto libro plura sunt. Nam illud aliud quòd in eodē libro habetur, sacerdotes Dei et Christi regnabūt cū illo mille annos, Cerinthianam hæresim fecit, quem in locum etiam alij impeerūt catholici, ut Papias & Hireneus (si non fallunt historia) atq; Apollinaris & Tertullianus, & Lactantius, & Victorinus putarunt CHRISTVM regnaturum annos mille in terrena Ierusalem. Quamobrem in huiusmodi quæ certa reuelatione non habentur, tutū est nihil temerè asserere, sed metuere ne spiritus erroris nos inuadat, nec sit facile reuocare semel emissam sententiā. Illud iam cōpertū, quòd omnia domini gesta

Da. 7. &
12. &
Apo. 12.

Apo. 20.

gesta, quæ erāt maximè in sanandis infirmitatibus, allegoricè significabāt sanitatem à peccatis, et quidē uarijs & uario modo significatis, quam faciebat, & facturus erat, & præsertim in gentibus. Vnde caci, surdi, muti, leprosi, paralytici, hydropici, obsessi à demonibus, febre laborantes, mortui, &c. cum liberantur aut excitantur, significant eos qui luce fidei carent, & infirmi sunt spiritu, & uiribus liberij arbitrij, uarijs illecti cupiditatibus quibus impotentes redduntur ad operādum, & uita carent, quæ est à gratia Dei. Vnde ex uarijs corporis morbis, qui notiores sunt nobis, eleganter animi morbi coniectari & colligi ualent ab ijs qui sapiunt.

¶ De sensu formante mores.



ACTENVS de sensu allegorico prophético, quo plurimū formatur fides. Est uerò et allegoricus in historia, qui mores format. Vnde et moralis dici potest, quæ si militer passim in scripturis accipias. Hic nullius periculi est, si modo sensus ipse rectos mores ostendat, et si forte non aptè capiatur ex textu. Ad probandum uerò illud oportet & rerum, & uerborum congruentem esse significationem, ut ille inde sensus eliciatur. uerbi gratia. Describuntur in diebus illis discipuli Domini ambulante Iesu per sata, sabbato uellere spicas, et fricare manū, et māducare detecta grana. Post literale sensum, habes allegoricū & propheticū. Per Iesum enim ambulante in diebus illis, intelliges ipsum gradientem cum suis, donec uiatores sumus, & per dies illos intelliges dies nouæ gratiæ. Et per sabbatum, diem requietionis suæ, quando

quando iuit ad patrem perfectio redēptionis nostræ ope-
re. Et per sata populos qui uerbi iacto semine iam pul-
lulabant in spicas. & per esuriam discipulorum, illā esu-
riam salutis animarum. & per euulsionem spicarum, id
quod egerunt, quia à terra, id est, à terrenorum affectu
ui prædicationis, & exemplo bonorum operum euelle-
bant homines: & sic manducabant grana decorticata à
superfluis mundi huius. Post hunc uerò allegoricum ha-
bes & moralem, ut discas et tu quomodo facere debeas
imitando discipulos Christi, ut et tu esurias aliorum sa-
lutem, pro illa ambulando cum Iesu per sata, id est, ma-
gnis affectibus excitando te ipsum ad prædicationis uer-
bum, & exhortationis, ut possis è terra ibi satos ui ue-
ritatis euellere, uerbo, atq; exemplo, & bonis operatio-
nibus tuis, omnemq; ipsorum uanitatem cōterere, ut fiant
grana pura, et gustui sanctorū probata. Hæc et alia his
meliora, facile diligens lector de historia sibi capiet, uel
suo spiritu, uel ex aliorum collecta libris ad concinnan-
dos mores. Nunc autem satis habeo id unico indicasse
exemplo. Nec mihi quicquam dicendum restat uelut hi-
storia propriū, quod annotandum uideatur. Ideo ad eā
partem ueniendū est, ubi diximus scripturam per legem
præcipere, ut intelligamus quid propriū ipsa habeat.

¶ Diuisio Præceptorum siue man-
datorum scripturæ.



VNT igitur in scripturis præcepta, seu
mandata quæ sic diuidi possent, ut quædam
iuris naturalis sint, quædam uerò (ut more
aliorum loquar) positiui. Quæ ut possis di-
scernere

scernere, cape exempla. Præcipit lex moeos, coli Deū, Exo. 20.
honorari parentes, non fieri homicidium, nō adulteriū,
non furtum, & quæ huiusmodi sunt. Hæc iuris naturalis
esse dicimus, quia hæc natura docet omnes. Præcepit itē
idem Moses illi populo Iudæorum certis modis et sacri-
ficijs coli Deum: quod attinet ad ceremonias. Item cer-
tas indixit pœnis præuaricantibus mandata Dei: quod
pertinet ad iudicia quæ non seruantur ab omnibus gen-
tibus. Hæc igitur non naturalis, sed positiui iuris, diuini
tamen esse dicuntur, quia lex illa à Deo fuit. Hæc autem
nosse utile est propter plurima. Primū ut sciamus quod
quæ sunt iuris naturalis, immutabilia sunt in principijs,
& in his quæ statim de principijs fluunt. Ceremonialia
uerò & iudicialia mutationem recipiunt à temporum et
locorum et personarum uarietate, aut mutatione. Deinde
ut aduertamus quod, quæ sunt iuris naturalis cū præ-
cipiuntur, simpliciter accipienda sunt, ut non quæramus
aliud inde scire, nisi præceptū ipsum, ut faciamus illud,
siue faciendū bonum quod præcipitur, siue cauendū à
malo quod prohibetur. At uerò ceremonialia, quia sunt
signa aut fidei aut morum quos à nobis exigit Dominus
non sic ad literam accipienda sunt, ut eorum significatio
negligatur, quæ maxime respicienda est, unde scire pos-
sumus tempus mutationis ac cessationis eorum, Quæ ut
uno omnia capias exemplo, attende. Præcipitur in De-
calogo sanctificatio Sabbati, hoc ut est iuris naturalis
præceptum, nō sic est accipiendū ut per Sabbatum una
certa dies, uerbi gratia, hebdomadæ ultima intelligatur
ut Hebræi capiūt, quia hæc positiui iuris fuit illis. Ergo
sic accipitur, quod tenemur aliqua die siue aliquibus die-
bus,

bus, quicumq; illi sint, uacare Deo, & abstinere ab operibus quæ sunt mundi huius. Hoc ratio naturalis ab omnibus exigit, & sic est præceptū iuris naturalis. Hoc ergo præceptum ut iuris naturalis est, immutabile est, & ab omnibus gentibus obseruandū. Illud uerò quòd ultima dies hebdomadæ esset sabbatum, sicut Iudæis præceptū fuit, quod tūc habuit magnā rationē, mutabile fuit, et mutatū est. Ratio autē mutatiōis intelligitur ex significatione, et mutata cōditiōe tēporis. Declaro quod fortassis alibi nō legisti. Dñs Iudæis præcepit custodiri sanctificariq; illam certā diē, quā sabbati nomine uocauit, ut in ea ipse sanctificāretur. Id uerò quamobrē nisi quia (ut ipsemet docet) in ea die quieuit ipse ab operibus quæ patrarat, condendo mundū, quādo perfecta sunt omnia, & erant ualdē bona. Verūm quia nos pactum eius fregimus, & corruimus omnes et fecimus opera ipsa Domini ualdē mala, & adegimus Deum ipsum & Dominū rursum ad operādum, & instaurādū quod corruit, et ipse hoc tādē instauratiōis opus perfecit, quo noua facta sunt omnia, meritò uenit tēpus alterius sabbati, ut colamus ipsum ea die qua instauratiōem nostram cōpleuit. Hæc autem dies fuit octaua, quæ statim sabbatum Iudæorum sequitur. Igitur meritò facta est hæc dies sabbatum nostrū: hæc est enim illa dies quā fecit Dominus, exultemus & letemur. Benè igitur et à nobis cultus est Deus, & ab antiquis, ab uno quoq; in suo sabbato. Antiqui enim in septima, in beneficio conditionis antiqæ, Deum coluerunt, recolentes illud quod bonum fuit ex parte Dei. Homo enim corruit sua culpa, & destruxit opus Dei, sed ignorabat hoc mūdus ab initio. At nos colimus ipsum

Gene. 2.

Psal. 117.

ipsum eundem dominum Deum in octaua, quam meritò Dominicam dicimus, quæ dies est resurrectionis Domini in gaudio pro illo, & in beneficio instauratiōis nostræ, in quo et clauditur primum creationis beneficium. Vide modo rationem mutationis in ipsa conditione, & uarietate temporis, quoniam cum nondum pateret beneficium nouum, colendus fuit Deus in antiquo. At adueniente nouo, patuit illud antiquū incōueniens esse, quia etiam inefficax redditū est nostra culpa. Nihil enim (ut ex nostris sapiēs quidam dixit) profuit nobis nasci, nisi redimi profuisset. Igitur uacauit Iudæorum Sabbatum: non enim poteramus in eo Sabbato conuiescere, nos, qui destruximus illud, sed meliore Sabbato introducto in quo quieuit Dominus ab operibus suis, & nos nostram speramus requiem. Hæc subtilissimè declarat Paulus ad Hebræos. Cape & exemplū aliud. Adorare Deū quod in lege præcipitur, illud secum implicat, ne quid aliud præter ipsum, aut cum illo adoremus. Huius rei gratia secundariò prohibita sunt antiquis imagines, et quælibet simulachra. Illud ergo primū quod solus Deus esset adorādus, iuris naturalis, fuit immutabile omnino. Aliud uerò secundum, ne fieret imagines & sculptilia, iuris fuit positiui, ut illud principale custodiretur, ne quid aliud præter Deum uerum coleretur, ad prohibendum idolorum cultum. Hoc ergo mutabile & mutatum rationabiliter fuit post aduentum Christi, cum iā nihil periculi appareat idololatriæ, in tēpore hoc iā reuelata ueritatis, quādo imagines pingimus, non falsos deos representātes, sed ipsum uerū Deū et honorabiles

D. Gregorius.

Exo. 20.

Nota hæc propter hæreticos.

amicos

amicos eius, quia facti sunt quodam modo unum cū Deo per Christū, uelut membra propinquissima capiti. Itaq; nulla sequitur idololatria, cum caput et membra adorantur, sua quodlibet adoratione: quia Christus in se: & in illis adoratur. Illi autem non in se, sed in Christo: & illi quidem ut membra honorabilia, Christus uerò ut caput. Itaq; nulla sequitur idololatria, nec periculum eius ullū quidem. Quis enim adeò anēs ut adorationem suam terminet in picturam, quam scit opus esse manuum hominū insensibile, & inane? Quòd si quos inuenias adeò desipere, ut nesciant inter simulachrum, & id quod ibi representatur, discernere ut hoc adorent, illo tantum utatur ad representationem, monēdi sunt, nec propter eos mutandus est ritus rationalis picturarū, qui prodest multis, quoniam per eas excitamur omnes: & idiote multa docentur. Tamen modo decenter fiant, qua in re desidero diligentiam Episcoporum, ne quid indecens, aut falsum pingatur & ridiculum. Redeo ad ea quæ iuris naturalis sunt, quæ diximus esse immutabilia & inuariabilia: quod uerè sic est præsertim ex seipsis, & in ijs maxime quæ sunt principia, aut parum à principijs elongantur, uerbi gratia. Honorare parentes, iuris naturalis est. Hoc quidem & cognitum omnibus, ut decens, et honestum. Inhonestum autem & indecens est, contra facere. Hinc intellectum est inter matrem & filium, et patrem & filiā, et omnino inter ascendentes & descendentes non posse nuptias, nisi sceleratissimè celebrari: quia hic honor, qui debetur parentibus, isto facto contaminatur, et omnino tollitur. At uerò inter alios propinquos ex latere inferiorum graduū, quamquam ex eodem principio

incipio honestas quædam prohiberet copulam, tamen ab initio non sic erat agnitum, quoniam hæc indecentia in his personis non ita patebat, sicut in illis. Hoc autem, quia non sic proxime ex principijs morum deducebatur atq; ob istam gratiam, & propter necessitatem propagationis, non imputabatur olim quasi uitium, & dominus tacite dispensabat, tanquam modo in infātia sua existente, atq; etate lasciuia: non enim quod decens est sic à puero exigitur, ut ab adolescente ac proejectioris ætatis uiro. Multa enim pueris cōdonantur, quæ à grandioribus exiguntur. Quo factum est ut antiquis etiam uxorum pluralitas, & concubinatus, & diuortia, & usura, præsertim extraneis, & alia quædam non illicita putarentur, quia non perfectè cernebatur decorum illud, quod post modo docente Christo, & mundum suo lumine illustrante, agnitū est. Non negauerim quòd hæc quæ longius à principijs sunt quæ natura dicit in moribus (licet ut indecentia iudicentur) ex uarijs tamē causis dispensabilia reddi possunt: ut rectè à Hierarcha in terris summo dispensetur, sicut olim generali dispensatione tacite concedebantur quædam huiusmodi, uel ob necessitatem in matrimonio ad mundi propagationem, ut ait Augustinus, uel tanquam puero existente mundo, & uigente nocte, ubi locus dabatur licentiæ, nec tamen nota erat specialis Dei dispensatio hominibus reuelatione, sed dispensatio tacita & generalis, per hoc quòd Deus ipse, quasi coniuens, permittebat illud. Nec enim in huiusmodi ius diuinum, aut naturale, indispensabile est, ut quidam malè putant, cum possint esse causæ & legitime dispensationis in particularibus, ut diuus

Diuus. Thomas. Thomas rectissimè docet, licet hoc non sit frequenter audendum, sed perrarè ex causis magnis, præsertim quando sunt gradus propinquiores. Quod enim in uniuersum dispensabatur olim tacita dispensatione à Deo, ut liceret omnibus, cur non ualeat urgentibus magnis causis in particulari aliquo dispensari ab homine qui est loco Dei? Hæc autem quia non admodum considerata sunt à plerisque, erratum est uehementer. At ego hæc de re particulari questione discepto. Sed redeundo ad id quod à principio sumpsimus declarandum, dico quod omne præceptum ueris naturalis, & similiter positiui diuini, recapitulatur in duo præcepta charitatis, Dei uidelicet, & proximi. Huc enim omnis lex & propheta tendunt. Et quidem de his quæ uocantur moralia, manifestum est: quæ omnia in duo principia resoluiuntur. Alterum est quo mala improbantur, quod uulgò apparet, & cuilibet est in promptu. Quod tibi non uis fieri, alteri ne facias. Alterum uerò, quo bona suadentur, quod ipse CHRISTVS expressit, quodq; est perfectius, scilicet econuerso. Quod cunq; uis tibi fieri, alteri facias. Intelligentur autem hæc principia, Quod tibi non uis fieri. Et, Quod tibi uis fieri, de uoluntate rationabili, & circumstantijs eisdem seruatis, id est, si in eo statu uel talis, in quo, uel qualis tibi proponitur, qui hoc dilectionis debitum abs te requirit, ut officio uel opere aliquo id sibi persoluas. Dilectio enim, si est, operatur, ut quidam ex nostris benè dixit: imò ipse magister noster CHRISTVS. Si quis diligit me (inquit) mandata mea seruabit. Non est autem ullum tempus

Beatus Gregorius. Ioan. 14.

pus quod nobis uacet ab aliquo charitatis debito & officio, aut in Deum, aut in nosmetipsos, aut in proximum. Nam charitas & dilectio sui, in illa quæ Dei est includitur. Proximū uerò sicut teipsum diligere debes, id est, in ordine ad Deum. Sic enim implet ambo illa mandata, Quod tibi non uis fieri, ne feceris alteri. Et, Quod tibi uis fieri, fac, id est enim, Quod tibi uis fieri, & quod tibi non uis fieri, &c. quod est, dilige proximū tuum sicut teipsum, uidelicet, Diligere debes (ut iam dictum est) rationabiliter deputando. Nam teipsum ponere debes in locum eius, & personam illius induere, & quod fieri aut non fieri tibi à proximo tuo rectè & rationabiliter cogitans uelles, id teneris uel facere uel non facere inuicem illi. Et in quibusdam quidem id satis, planeq; notum est omnibus. Nam quedam (ut diximus) ita natura prohibentur aut exiguntur, ut homicidium, & parentum honor, ut nullus sanus dubitet. Quedam uerò non ita patent. Hanc uerò proximi dilectionem omnis lex exigit, & naturalis, & Moseos, et gratia, sed ipsius dilectionis opera uariè exacta sunt à Deo per has leges, quia radix huius debiti, etiā uariè se habuit in quauis lege. Quod ut capias, illud cōsidera. Hæc dilectio Dei, in qua includitur et nostri et proximi dilectio, à nobis exigitur nō quasi boni iam simus, sed ne simus mali & ingrati. Quia enim prius dilexit nos Deus, ideo tenemur illum diligere. Dilexit autem creando, & multis beneficijs ac donis honestando. Ergo ipsa Dei charitas (qua erga nos affectus fuit) nostræ dilectionis regula est, & mensura, ut quanto magis ab illo nouerimus nos esse dilectos

k ij ob

ob dona in nos collata maiora, tantò etiam magis econ-
uersò illum diligere debeamus: hoc autem non uerbo,
sed factò. Et ideò tantò maiora opera à nobis exigit,
quantò ille munera nobis uberiora contulerit, atq; con-
tulisse patuerit. Vnde dixit egregiè ille Dilectus: In hoc
est c̄ charitas, id est, inde est capienda charitatis regula,
non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior
dilexit nos. Sic enim iterum dixit, nos diligimus Deum,
quoniam ipse prior dilexit nos. Cum igitur in lege na-
turæ non certò appareret aliud beneficium erga nos,
nisi conditionis et creationis nostræ, quoniam naturali
lumine ipsum omnium causam et nostri conditorem in-
telligebamus, nec omnino nos destitui à prouidentia
sua, qui pluias dabat de cælo, et multa prouidebat ho-
minibus, quæ etiam Ethnici nosse poterant, et cum ad-
huc inueniremur in conditionibus naturalibus infirmi,
et imbecilles ad opera fortia, nondum sese ostentante
lumine gratiæ et fortitudine, ob istam causam non exi-
gebat à nobis Deus perfectam dilectionem in operibus
magnis, quæ uix agnoscebantur, sed sui agnitionem, et
gloriam, et gratiarum actiones pro uiribus. Vnde rea-
prehenduntur Philosophi qui non glorificauerunt
Deum cum illi per ea quæ facta sunt, iam nossent: neq;
gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis.
At ubi uenit lex Moseos, quia nonihil lucis amplius adie-
ctum est de bonitate Dei, et ostensa sunt illi populo be-
neficia eius potiora, qui dignatus est loqui cum illis, et
instruere per legem certius de his, quæ naturalis lex in
mente hominum suadebat quidem, sed non ita certè, et
testamenta primum quæ condita sunt, notaq; facta ipsi
Abrahæ

Act. 17.

Rom. 1.

Rom. c.
2. 2c. 31.

Abrahæ de Christo, in eadem lege et prophetis decla-
rata sunt, ideò creuerunt et opera dilectionis, quæ exi-
gebantur ab illo populo, quia qui plus accipit, plus de-
bet: et cui minus dimittitur, minus debet. Nec tamen sic
perfecta charitas ab illis exacta est, quia nec perfecerat
Deus opus illud summum dilectionis suæ per dilectum fi-
lium, quod est nostra redemptio. Venit ergo tandè per-
fecta Dei charitas, et ostensa est omnibus literis gran-
dine reconciliauit nos sibi clemētissimus Pater, et tūc
congruè legis perfectionē dedit, figens illā nobis in cor-
de, dansq; facultatem intrinsecus complendi eam, puri-
ficans et renouans corda per fidem uiuam, sicut ille op-
tabat qui clamabat: Cor mundum crea in me Deus. Et si
cut promissum erat futurum. Et effundā super uos aquā
mundam et mūdabimini ab omnibus inquinamentis ue-
stris, et ab uniuersis idolis uestris mūdabo uos, et dabo
uobis cor nouum, et spiritū nouum ponam in medio ue-
stri, et auferam cor lapideum de carne uestra, et dabo
uobis cor carneum, et spiritum meum ponam in medio
uestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis. Hactē-
nus de Moralibus.

Luc. 7.
&c. 12.

Rom. 5.

Psal. 50.

Eze. 36.
&c. 11.

N V N C ergo de cæremonialibus pauca ad aperien-
dum circa hæc intellectum ad scripturarum intelligen-
tiam. Cæremonialia igitur præcepta hinc ortum acce-
perunt: cum enim teneremur Deum diligere, ac per hoc
etiam colere (ut par est) atq; adorare, illiq; soli seruire,
diuinos illi honores et seruitutem (quam iam usurpato
ad hoc uocabulo latrām dicimus) impendendo, nec id in
teriore tantum animo et corde, uerum etiam exterioria
k iij ribus

ribus corporis obsequijs, ut homo totus colere intelligere intelligatur, quia non ex anima tantū, sed ex corpore etiam constat, necessariū fuit ut obseruaremus in cultu certa tempora, loca, res, actiones, quasi sacras & à prophanis distinctas. Cuius obseruationis prima ratio est ipsa decentia: ut enim diuus Thomas inquit, hoc habet humanus affectus, ut ea quæ cōmunia sunt, nec distincta ab alijs, minus reuereatur. Quæ autē segregātur à ceteris, quasi excellentiora admiretur, et obseruet: ut hinc habeat cōsuetudo, etiā reges mūdi quibusdā certis ueluti signis uti: ut puta coronis & sceptris, et uestimentis & armis, à populi ceteris instrumentis segregatis, ob reuerentiā & notā. Secundam rationem tradit Augustinus, quia cū diuini honores nō solū à singulis sigillatim, uerū etiam gregatim, & collectim ab omnibus Deo reddēdi sunt, oportuit esse certas & uniformes cæmonias, in quas cōuenirēt omnes. Vnde rectē ille in Faustū. In nullum (inquit) nomē religionis, seu uerū seu falsum, coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorū seu sacramentorū uisibilibus consortio colligentur. At summa cæmoniarum ratio est, protestatio fidei speiq; nostræ, ut quid cum Deo agamus, aut quid ille nobiscum, significatio, sicut planē in sacramētis & sacrificijs probare licet. Et hæc quidē rationes cæmoniarum sunt in genere consideratarum. In particulari uerò circa cæmonias illas Moseos, sunt particulares & propriæ rationes, uidelicet cur tales dederit, & tot, & de singulis quidem lōgum esset enarrare. Hoc satis sit quasi uniuersaliter dictum, quod ad aperiendum multa facit. Cum enim gens illa, & populus lasciuus esset, & ferus, & du

ra

rae ceruicis, oportuit partim cohiberi illis obseruationibus, & tanquam placidis uinculis alligari: ne sua lasciuia in peiora illum præcipitaret, & ut ipsi Deo uero facerent quod alias dijs falsis & idolis fuissent facturi simul cum reliqua gente: partim etiam doceri, & ad humanitatē reduci, quod satis fiebat per cæmonias illas: partim deniq; frangi, & quasi tædio affici à multitudine illa uinculorum, ut uenientem libertatem per CHRIS TV M cum latitia maiore susciperent, utpotē iugo seueriore à ceruicibus excusso. Quia ergo hæc rationes erant propriæ & speciales illarum cæmoniarum in communi, & adueniente gratia & lege fidei cessauerunt, idē nihil mirum si & illa ipsæ cæmonia cessauerunt, quamquam et ratio alia cessationis earum traditur, et uerissima (uidelicet) significatio iam falsa reddita. Nam cum cæmonia illa omnes Christum significarent uenturum, et statum Ecclesiæ futurum, et noua fidei: cum primū uenit Christus et fides, iam falsa facta est significatio illa, quod uenturus esset qui iam uenit. Quo factum est, ut sint redditæ non solum inutiles, uerum etiam perniciosæ: quia in cultu Dei esse mendacium, perniciosè admittitur teste Augustino et Thoma. Erant uerò cæmonia illa uel sacramenta, uel sacrificia, uel sacra, uel obseruantia: et in sacramentis ueluti circuncisione illa carnali, quæ per petrā fiebat, circuncisio spiritus uel per CHRIS TV M futura significabatur. Item sacrificia cuncta, et oblationes Christum, hostiam, uel uictimam significabant. Similiter festa, et neomenia, futuram populi instaurationem, & gratiam, & spiritualia dona. Sic & templum & Ta-

k iij bernaculum

bernaculum, & Altare, & Mensa, & Candelabrum, & Arca, & Panes propositionis, & ipse pontifex cum suis ornamentis, & cetera sacra, Christum ipsum & Ecclesiam, eiusq; statum futurum miris modis innuebant. Obseruantia quoq; illa multa, ut de abstinentia à certis cibis, & cauiones à contactibus cadauerum, aut morsorū & huiusmodi: similiter morum internam munditiam desiderabilem, atq; futuram per Christum in sua Ecclesia, significabāt, à qua omne immundum remouendum est. Quod si dixeris, nonne mundabant illa caeremonia? Emundabant quidem, sed exterius carnem solam, ut ait Petrus, non spiritum: quamquam non dubitamus etiam illarum obseruatores etiam emundari, non illarum uic caeremoniarum, quae tantum figurae erant & umbrae futurorum, sed uirtute Christi, quem fide illi concipiebant.

Et ij pertinebāt ad Euāgelii, ut docet Augustinus & recte, nā id Paulus docet Corinthios, quando ait. Nolo enim uos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare trāserūt, & omnes in Moysē baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandē escā spirituale mādicauerūt, & omnes eūdē potū spirituale biberūt (bibebāt autē de spiritali, cōsequēte eos petra, Petra autem erat Christus.)

HACTENVS autē de caeremonijs antiquis, quibus ergo sublati necesse fuit introduci nouas, quia (ut iam diximus) sine caeremonijs quibusdam impossibile est decenter coli Deum. Habent enim sese caeremoniae ad cultum uerū interiorem, sicut folia in arbore ad fructus ipsos. Decorem enim adiungunt arbori, & si moderatae sint, fructus etiā custodiūt: sic caeremoniae quae decenter

& moderatae adhibentur. Paucas tamen Dominus tradidit in Euangelio, sed illas quidem principales, ut Baptismum, & Eucharistiam, & si quid aliud. Reliquit autē reliquas, & earum circūstantias, ab ipsa ecclesia statuendas: cui non frustra spiritum suum sanctum reliquit magistrum. Quare infirma & ridicula est haereticorum ratio, quod quia non inueniantur in euangelio mandati ritus, quos mandat ecclesia, idcirco seruari non debent, imò ex eo ipso quod sine caeremonijs coli cōmodè Deus non potest, & mandatas in euangelio non uidemus, continuo intelligimus, ni stupidi prorsus simus, quod hoc negocium statuendi certos ritus & conuenientes, Deus reliquit Ecclesiae, quam esse docendam à spiritu sancto pronunciauit. Quare ridiculosius etiam peccant haeretici, qui cum nostros (id est) Ecclesiae sanctae ritus damnant (quia in Euangelio non legunt) suos tamen nouos adinueniunt, sed cū nec illos inueniant in euangelio, unde quaeſo accipiunt ipsi, nisi à derisore & magistro illorum diabolo? Sed iam de caeremonijs satis, ut ex illis, in significationibus praesertim, discas fidem, quam profitearis ac mores. Vnum tamen non tacebo, quod quandoq; sub praeepto caeremoniali, aliquid aliud inuoluitur morale praeeptum, ut id quod dictum est olim, Carnem cū sanguine non comedetis. Ibi enim explicata est homicidij detestatio, & prohibitio, ut in eius rei obseruantia, recordaretur etiam praeepti huius. Similiter & illud, Non alligabis os boui trituranti. propter aliud principaliter dictum est, ut significaretur debitū stipendij praedicatoribus uerbi. Haec & similia in obseruantijs repeties antiquis.

Gene. 9.

Deut. 25.

DE IV.

DE Iudicialibus autem nunc uideamus. Iudicia illa legis antiquæ cessasse non est dubium, quia in lege euangelica, quæ perfecta est, non decenter adhibetur timor temporalium atq; presentium. Quamquam et alia ratio cur cessauerint, assignari ualeat, scilicet, quia & illa iudicialia nonnunquam erant significatiua futuri, quod cū uenerit, iam non futurum est: atq; ideo illa cessare oportet ne falsum significant, quod non decet in cultu Dei. In Euangelio enim silere oportet quæstiones, & iudicia sanguinis: unum tantum expectandum iudicium æternæ sententiæ in futura uita, quando spiritus sanctus arguet multos de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Hoc tantum habet Euangelium, quod post correctionem statutam factum ultima poenâ extra cõmunionem ponitur, qui proteruus fuerit nõ seipsum corrigens. Non tamen quædam poenæ medicinales interdiciuntur, Paulus enim minatur interdum se uirgam quoq; seueritatis exerciturum. At capitale iudicium reddere, os sacrũ minime debet, nisi forte per modum miraculi id fieret, ut intelligatur potestate Dei potius factum: sicut Petrus fecit Anania & Saphira ad terrorem aliorum, & considerationem iudiciũ uenturi. Sic & Paulus excæcauit Magum, et Satanam in corpus delinquentis immisit. Nam & dominus quod flagellarit existentes in templo, reuera ex diuina potestate, & miraculosè id egit, ut rectè ait Hieronymus. Ergo ecclesiastica potestas mitis & placida est. Non tamen uetat Euangelium, ab ijs qui secularem potestatem exercent huiusmodi iudicia ferri aduersus noxios: imò scriptura ad hoc eos hortatur ob publicã pacem. Non enim sine causa gladium portat: ministri enim

Dei

Dei sunt, ut docet Apostolus. Verum de his quæ ad leges attinent, satis hactenus dictum sit.

¶ Regulæ ad intellectum Psalmorum & prophetarum.



HABENT & Psalmi, et Câtica, nõnihil propriũ, quod ad ipsorũ intellectuẽ prenosse oportet. Sũt enim Psalmi canora quædam colloquia ex spiritu, uel cũ Deo, uel cũ inimicis, aut alicuius alieni à Deo. Quæ cum Deo sunt, uel Dei laudes sunt et cõfessiones gloriae eius, ac benigna erga nos uoluntatis suæ et iustitiæ, uel sunt interim deprecationes malorũ, uel petitiones bonorum. Quæ uerò cũ inimicis et alienis, uel reprehensiones sunt, uel exprobrationes. Deniq; uniuersus Psalmorũ sermo, propheticus est, loquebatur enim Dauid in spiritu. Quia uerò nullus habet accessum ad Deũ, ut ualeat cũ illo habere sermonẽ, & fiducialiter arguere, et corrigere ceteros, nisi principaliter Christus, ideo in psalmis oportet credere principaliter Christũ esse loquentẽ, qui interdũ accipit respõsa à Deo. Et ideo primũ nõ oportet turbari si alia personæ loquentes uideatur introduci secundũ literam, ut Dauid, Salomon, & Asaph, et si qui sunt alij: quia secundũ primariã spiritus sancti intentionẽ, Christus uerè sub illis personis intelligitur, ita ut in psalmis sensus literalis in Dauid, aut alijs (circumscripto Christo) accipitur, sit sensus mancus, iudaicus, et ferè nullius utilitatis in seipso, nisi ut suggerit & subministrat ex litera inuẽte historiam multa, ad spirituale sensum deprehendendum, ut Christum audias loquentem. Nam hic uerus & summus

Ioan. 16.

1. ad Co. 4. & 5.

Actũ. 5. & 13.

1. ad Co. 11. th. 5.

Ad Ro. man. 13.

summus est, et certè literalis sensus. Non enim Psalmodographus in sua litera intendit historiam texere, sed ex historia plerunq; innuere latentem spiritū Christi, alia nobis & sua magnalia loquentem. Quocirca secundo loco aduertendum est, quòd cum in Psalmis & Canticis introducantur persone loquentes, ut Pater ad Filium, Filius ad Patrem, & (quod etiam est maxime considerandum) ipse Filius nonnunquam ex propria persona loquatur, nonnunquam ex persona ecclesiæ & membrorum suorum, nam ecclesia ipsa, ut dictū est, iuncta Christo, corpus eius dicitur, & ideo Christus quasi unum cum illa: & cum istæ personæ frequenter mutantur in psalmis, & modo una, modo alia loquatur, non nisi uigilanti et eundem quodam modo spiritū habenti, quo huc illuc impellatur, apparet. Tertium quod ex prædictis capitur, & uehementer est aduertendum, ne quis moueatur quòd Christus interdum loquatur indigna seipso, constituens se peccatorem, & derelictum à Deo, & deprecans pro iniquitate sua. Et item Dauid sibi nequam conuenientia, ut illud quod postulet sibi tribui secundum innocentiam, & iustitiam suam, & alia huiusmodi. Nam id quod Christus loquitur cum peccatorem se facit, non de se dicit interdum, sed de membris suis: interdum uerò etiam de seipso, non tamen propter propria peccata, sed propter nostra, quæ in se suscepit luenda. Similiter & cum uidetur quòd Dauid quædam de se asserat, quæ uel sibi male, uel ipsi Christo nostro multo uerius, ac perfectè conueniunt: non enim illa de se iactas se debemus intelligere, sed in eo potius audire Christū,

Ioann. 8, qui solus audeat in ueritate dicere, Quis uestrum arguet me de

me de peccato? Sed quoniam qui sunt in Christo, sancti eius, & spiritu Christi aguntur, etiam suam iustitiam (quam tamen à Christo habent, & in Christo ut sancta & immaculata eius membra) cōmendare possunt, & sic Dauid faciebat in spiritu. Quocirca, quia multa Christo et uaria cōueniebāt & secūdu quòd erat homo, et secūdu quòd erat Deus, & secūdu quòd erat caput, & secūdu quòd erat corpus, quia sibi uniuert Ecclesiā, et secūdu unū statū, quādo erat nobiscū uiator, & secūdu alium statū, & secūdu quòd erat homo fragilis carne, et secūdu quòd erat uir fortis spiritu, oportet hæc in promptu habere, ut commodè applicentur suis locis. Deniq; hoc exigit psalmorū intellectus, ut ex titulis plerunq; prænotatis discas argumētū, ut sub eis, quasi sub inuolucro, inspicias quid spiritus specialiter ac mysticè in illo significet, siue sit historia, siue instrumēta musica, sicut sunt multorum psalmorum tituli, quæ instrumenta cum sint nobis ignota, de ipsorum nomine & significatione oporteret coniectare quid mysticè significaretur. Quare de re hæcenus nunc.

I A M de prophetico sermone, quid proprium habeat uestigemus, quamquam hoc in loco audire alios malim, quàm docere. Perstringam tamen quæ didici, et animaduerti in hoc genere scripturarum. Primum commune hoc fuisse omnium prophetarum, uoluisse ostendere naturam hominis à peccato corruptam, sub peccati ac diaboli seruitute captiuam, & ideo assiduè fructificandam morti: sed bonitate Dei reparandam, ac liberandam per iam decretum redemptorem filium Dei, ac filiū hominis, Christum, pōtificem, Regem, ac prophetam summum.

mum, ut posset eruere, regere, atq; instruere populum suum, quem uocaturus erat ecclesiam suam, redemptam in uera & perfecta iustitia, ut fieret populus acceptabilis, non solum ex gentibus, sed etiam ex gentibus quicunq; non recusarent uenire ad Christum, quem deinde uenturum rursus ad iudicandum impios, iniustos, intemperatos, pater decreuerit, & ad promouendum suos ad dexteram omnipotentis. Hæc est tota ferè materia omnium prophetarum, quamquam circa hæc alij plus, alij minus, quæ circumstant, pronũciauerint. Hoc tamen certum, quòd quicquid habet euangelica historia de Christo & apostolis eius, totum prænunciatum fuit in ueteri scriptura. Quia tamen non enunciantis atq; enarrantis modo conscripta sunt, quia non erant historiographi, sed prophetae, quorum maximè est proprium subobscurè & figuratè ac sub inuolucris, quo locum fidei facerent, prænunciare, factum est ut difficillima et obscurissima hæc sit pars scripturarũ, & meritò quidem, ut absconderentur sacramenta perfidis: fideles autem aut non sine inquisitione ac labore aliquo, ac per hoc maiore cum uoluptate intelligerent, aut etiam cum merito crederent ac uenerentur quòd non intelligerent, expectantes intellectum omnium in alia uita. Delectatur enim Deus plurimum, quando uidet hominem captiuum redentem intellectum suum in obsequium fidei: & arrogatis est uelle omnia scripturarum occulta penetrare, cum (ut diximus) sigillum habeant. Sunt quedam tamen, quæ prænosse multum faciunt ad prophetarum intelligentiam. Et primum est fidem ac scientiam plenam habere mysteriorum, & illius præsertim magni, uidelicet,
incarna-

incarnationis, & consequenter sanctissimæ Trinitatis, quoniam de Christo loquuti sunt omnes. Præscire autem oportet quòd CHRISTVS non solum homo, uerum etiam Deus sit. Et quòd secundum hæc duo, ipse à Prophetis prænunciatur, & consequenter de eodem contraria asseruntur, & secundum diuersas naturas & uoluntates uera sũt: idè non oportet turbari. Item præscire oportet quòd Christi aduentus non unus decretus erat, sed duplex seccũdum corporis præsentiam: & primus, qui iam præcessit, debuit esse inglorius, humilis, et quasi absconditus sub forma serui quam accepit, ut sic satisfaceret pro peccatis nostris. Alius uerò, quem expectamus, contra, gloriosus, & manifestus, ut reddat unicuiq; iuxta opera sua. Quia ergo Prophetae de utroq; aduentu loquentes, & consequenter prænunciantes de Christo contraria, uidelicet infirmitatem, et uirtutem, ignobilitatem et gloriam, stultitiam & sapientiam, subiectionem & imperium, & quæ hæc circumstant, reddunt hominè infidelem, qui istam distinctionem nõ perceperit confusum aut in sua confusione firmum, ut sunt Iudæi qui unum Christi solum modo aduentum considerant. Ad hæc de effectu primi aduentus etiam contraria uidentur prænunciari: nam alicubi reprobatio et dissipatio populi sui Israël, et Iudæorum, et Sion, et Ierusalem prænunciatur: aliquando uerò contra liberatio, et salus. Si hic non adhibeas, quam Iudæus ignorat, distinctionem, et Paulus docet, inter Israël secundum carnem, et Israël secundum spiritum, profectò in obscuro ambulabis. Nam de Israël et Iudæo et Sion et Ierusalem, reprobatio ac dissipatio prædicatur.
Salus

Salus uerò et redēptio, et exaltatio, de Israële et Iudæo secundum spiritum. Et ideo uaria de his dicuntur. Ad hæc secundum uaria tempora, etiam diuersa dicuntur de Israële secundum carnem, uidelicet et dissipatio et redemptio, primum tamen dissipatio, deinde redemptio: talia etiam prædicantur de Israële secundum spiritum, quoniam in hoc mundo passurus est pressuram, deinde gloriam adepturus per carnem. Ad hæc multa etiam prænu-
 ciantur, quæ habent in sensu secundum carnem, intellectu aliquem, sed non plenum. uerbi gratia. In aduentu eius prænucciatur pax multa in orbe. Id fuit quidem quādo ipse uenit angusti tempore, cum clausum est iam templum. Sed non in hoc tantum propheta impleta est, sed in populo Dei, in ecclesia sancta sua, et ijs qui testi-
 Iohan. 4. menti Christi fuerūt digni, qui sic disposuit. Pacem meā relinquo uobis, pacem meam do uobis. Hæc est magna regula in prophetarum oraculis, quod plurima quæ de scribuntur in carne, id est, secundum intellectum carnalem, et aliquid ibi ueritatis licet agnoscere, non plene tamen implentur iuxta spiritus intellectum. Operæpretium esset hæc dicta omnia multis illustrare exemplis, sed longius quam ferret Clauium mensura proueheret.

SECUNDO illud ad Prophetarum intelligentiā confert, quod (ut dixi) propheta non ueluti narrātes historiam procedunt, qui cum quid narrandum assumunt, prosequuntur ac persistunt quousq; completum sit gestum, aut actū quod describunt: utētes rebus gestis quasi quodam inuolucro ibi admiranda abscondunt oracula, sed ipsi propheta mirabili quadam instabilitate, imò quodam impulsu spiritus, aliquo uaticinio incepto, ad aliud

ad aliud feruntur, commiscendo multa et uaria, ut hoc de industria factum uideas ad inducendam obscuritatem, ne ante intelligatur quam uelit Deus, ac simul etiam omni tempore abscondatur indignis. Quamobrem uigilanter hoc est aduertendum, et fortè non est hominis hoc deprehendere absq; lumine spiritus particulari. Vnum tamen si obserues proderit ualdè, idq; est, ut in uno atq; alio loco id agnoscas, ut inde admonearis de alijs. Tertio, quia proprium est prophetarum sub inuolucris et uelaminibus loqui et prophetare, oportet ad ipsa inuolucra attendere qualia sint, ut ualeas ex illis cōiectare, quod sub eis inuolutum est, quoniam analogiā quandam habent. Utuntur autem pro inuolucris, et nominibus, et rebus gestis ut dixi, seu gerendis, ut duplex inde propheta nascatur. Nomina autē quibus utuntur pro inuolucris, sunt hominum quorūdam, et ciuitatum, aut fluminum, et montium, et aliarum rerum plurima, quorū significatio est et iuxta interpretationē carnis, et iuxta interpretationē spiritus, ut est Israël, Iacob, Dauid, Salomon, Iuda, Ierusalem, Sion, Aegyptus, Babylon, Circuncisio, Preputium, et innumera alia, quæ et secundū carnem et secundum spiritū intelliguntur. Quare oportet habere horum nominum significationē spiritualem, quæ declarata est in scripturis nouis, uerbi gratia: Christus dixit, Ecce uerè Israëlitæ, in quo dolus non est. Et
 Iohan. 1. Paulus: Non omnes qui ex Israële sunt, ij sunt Israëlitæ. Rom. 9.
 Et Gabriel dixit, Dabit ei Dominus sedē Dauid patris eius, Et regnabit in domo Iacob in æternum. Et iterum
 Luc. 1. Paulus, Cui Angelorum dictum est aliquando: Ego ero
 Hebr. 1. illi in patrē, et ipse erit mihi in filiū: Sic Iudæ et Iudæos
 I Scriptura

Roma. 2. scriptura accipit & secundum carnē, & secundum spi-
ritum: & similiter circūcisionem. Vnde Paulus. Non e-
nim qui in manifesto Iudaus est, neq; quæ in manifesto est
circūcisio. Et sic Aegyptum & Babylonem spirituali-
ter uocat, ut seculi huius filios & confusionis intelliga-
mus. Sic est & Ierusalem & Sion, uidelicet secundū car-
nem & secundum spiritum, ipsa nimirū Ecclesia, & spe-
culatores eius. Quamquam igitur de his loquantur scri-
pturæ prophetarū, sæpenumero etiam iuxta sensum car-
nis, tamen non est plenus intellectus, nisi etiam spiritua-
lis sensus admisceatur. Et hoc euidenter docemur, quo-
niam frequentissimè quæ dicuntur iuxta carnalem uocū
acceptioem, impleri non possunt. uerbi gratia: Promit-
tuntur quædam Salomoni, & de eo eiusq; regno dicun-
tur, quæ certè nunquam in eo uerificata sunt. Hinc certè
conijcimus non de illo principaliter ea dici, sed de Chri-
sto sub inuolucro eius nominis rectissimè significato. Nā
ipse uerè pacificus fuit, & uerè Dei filius. Sic & de Da-
uid dictum fuit, Non dabis sanctum tuum uidere corru-
ptionem. hoc illi minimè conuenit. Igitur in eo Christus
intelligendus est, qui etiam iuxta literam dicitur Dauid
apud prophetas, ut apud Ieremiā. Seruient domino Deo
suo, & Dauid regi suo, quem suscitabo eis. Quocirca ui-
gilantissimè est aduertendū in his, quia sæpenumero pro-
pheta proponit quædam uel gesta, uel etiam gerenda iux-
ta carnis intelligentiam, & non persistit in ea, sed ab-
scondit sub illa spiritus sancti mysteria, ita ut non tā uti-
tur nominibus pro inuolucro, quàm & ipsis rebus ge-
stis: quod perspicere nō est in exercitati & infidelis, nec
eius qui gratia hac, scilicet, intelligendi scripturas, non
sit donatus. Huius rei exempla sunt innumera, quæ pas-

sim offendas. Vnum tamen ex Isaiā accipe, ubi sub histo-
ria regis Achaz, & regis Sirie, & Israël, inuoluitur
bellum spirituale, quod erat nobis cū diabolo & cū car-
ne, & certa seruitus, nisi per Emmanuelē Virginis par-
tum liberaremur. Similiter passim uaticinia enunciantur
sub inuolucris ijs. Circumspectum igitur in his lectorem
esse oportet, ut nec historiam propositam penitus omit-
tat, et quod super ea prophetatur secundū literam, quo-
niam & de rebus tunc occurrentibus instruebāt & pro-
phetabant: nec tamē ita hæreat uel historiae & prophe-
tiae ad eam spectanti secundū literā, ut amittat (quod ma-
gis erat intentum) spirituales sensum, et nobiliorem de
Christo, eiusq; regno prophetiam, sub illa historia &
prophetia carnali, quasi sub inuolucro, clausam. In qua
re Dei sapientia mirificè apparet ijs, qui beatiores oculo-
los habeant. Illud quoq; proculdubio obseruandū, quod
in numeris ipsis posita est significatio sacramentorum,
ut ternario, quaternario, senario, septenario, octonario
nouenario, denario, duodenario, quatuordecenario, uice-
nario, tricenario, quadragenario, quinquagenario, sep-
tuagenario, octogenario, centenario, & alijs. Nec sunt
ista doctorum inuenta, ut quidam imperitè existimant,
sed ex ueritate, quod ex ipsis sacris scripturis passim li-
cebit agnoscere assueto in illis. Quarto & illud habent
prophetae propriū, quod sæpenūero futura quasi facta
prænunciāt, et ita sepe rē inuoluūt, ut i eodē penitus ser-
mōe quædā dicātur quasi præterita, quædā quasi futura,
& statim de uno tēpore in aliud trāsitus fit mirabiliter,
ut nō habēti hūc morē in præptu, nonnullū creetur nego-
ciū, sūt q huius uariatiōis rōne ferāt, q̄ tñ habet instātiās
l ij quibus

quibus interimitur. Ego existimo idē sub praterito multa comprehendī, ut sciamus ante oculos Dei facta esse, quae uel ipse determinatē fore decreuit propter certitudinē prouidentiae suae, uel si nō decreuit fore, sed cōtingētia esse uoluit, tamē oculo suo aeterno, quo ambit omne tēpus, fieri uidit, etiā quae nondū fūit ante oculos nostros, ut uelut facta censeantur apud prophetā. Similiter propter certitudinē diuinae uisionis, quae nō fallitur. Quae autē fore praedicuntur, id est, sub futuro tēpore, oculorū nostrorū obtutui futura, nō oculorū Dei, praenūciātur.

DENIQUE in prophetis sunt inuolucra & obsecrantes multa propter metaphoras, & metaphoricos sermones, quibus quāquam scateat tota scriptura, prophetica tamē praecipue. Quare oportet lectore scripturarum cōsiderare, ac mādare memoriae multa huiusmodi, quonā modo per translationē accipiantur, ne igno ratio illorū remoretur ipsum in lectione, uerbi gratia: De Deo multa dicūtur, quae si in propria significatione accipiantur, falsa & indigna Deo significarent: idē metaphorice accipienda esse cognoscimus, ut brachium Domini, & manus, & digitus, & oculi, & facies, & nares, & palpebrae, & huiusmodi multa, quae declarat Augustinus quo modo accipi debeant. Quaedam tamē declarata habemus in scripturis, ut de digito Dei quod sit Spiritus sanctus: & de brachio, quod sit Christus. Sed hic bonū, esset ratios intelligere, et inuestigare. Nā hic agnoscitur multa conueniētia, et analogia admirāda, & quiescit homo, et delectatur in fide sua, & benē est illi. Christus etiam multis nominibus metaphorice significatus est. Leo enim dictus est ob fortitudinē: ouis et agnus,

ob

ob māfuetudinē. Hoc uis etiā, quia peccata nostra suscepit. Lapis, ob cōstatiā inuictissimā, et quia fundamentum est in quo omnia aedificātur et consistūt. Illud annotādū tamen ut qui metaphoricē accipit, uideat metaphoram congruentē esse, et resultare sensum conuenientē. Quod si metaphora à scripturis probatur, ut nōnūquā contingit. uerbi gratia: quod aqua multa & populi multi sunt, poterit id quidem accipi, si tamen uiderit conuenire loco. Nam aqua etiam sapientiam & doctrinam significat, item impetum, tribulationem. Sunt et alia multa per scripturas declarata, ut quod terra significet cor hominis, ager, mundum, semen, uerbum Dei. Quae de re, quia hoc pertinet ferē ad totam scripturam, nōnihil mox dicetur sub regulis communibus.

¶ Communes regu'ae ad intellectum & lucem obscurorum in scriptura locorum.



ANTEQUAM methodum ostendam ad obscuritatem scripturarum illustrandā, illud primum amouendum est à mente hominum, ne quis existimet absq; magnis causis, scripturas uoluisse sapiētiam spiritus esse obscuras, & intellectu difficiles: non quod inuideat homini salutaris intellectum doctrinae, sed partim propter fideles ac bene affectos, et studiosos ueritatis: partim uerò (ut dixit Dominus) propter irreligiosos et impios. Nam studiosos quidē exercet obscuritas, et quae labore quæsitae est ueritas, delectat magis, magisq; cordi affigitur quod sic ex parabolis, aut figuris, sine metaphoris et anigmatibus ingeniosē colligitur, atq; exprimitur. Ob hos enim

l iij dicendi

dicendi modos, qui frequentissimi sunt in scripturis, ob-
 scuritas oritur. At quam sit suavius de huiusmodi, ueluti
 signis & exemplis, ipsam ueritatē proprio mētis opere
 exculpere, quam si simpliciter ac planē enarrata sine la-
 bore ebiberetur, uix dixi potest. Sic enim non tantū pro-
 deest quod deuoratur, quantū quod māditur, & proba-
 tur gustu. Possem hic copiosius exemplis hęc demonstrā-
 re & illustrare, sed hoc nō esset tam clauēs tradere, aut
 quomodo aperiat̄ docere (quod est huius operis)
 quam aperire omnia, quod est à studioso postmodū ex-
 pectandum, ut ipse id sibi per has ipsas clauēs facere ualeat.
 Satis est hic bonas causas indicasse cur obscurē no-
 bis tradita est scriptura, ut hinc uideas quā malē con-
 cludebatur ab ijs qui aiebant, quasi referat quicquā scri-
 bi quod nullus intelligat. Nō enim nullus intelligit, imō
 plurima intelliguntur à multis, quę necessaria sunt ad sa-
 lutem. Hęc ab omnibus intelligi possent si uellent, quia
 facti sunt omnes dociles Deo, ni qui semetipsos excecā
 uerint sua perfidia. Hi sunt qui pereunt, & ijs opertum
 est euangeliū & scriptura, ut Paulus inquit. Et ualdē ar-
 rogantis est censere quicquid non intelligas, nec ab alio
 quoquā intelligi. Adest enim et adhuc uelū multorū ocu-
 lis, sicut et Iudæis, ne possunt expansā iā ueritatis gloriā
 intueri. Sic tenebatur oculi quorūdā aliquādo, ne illum
 possent agnoscere, ut ait scriptura. Valeret autē argū-
 mentum in nos, si omnia essent obscura in scripturis,
 aut si ubiq; idem obscurē diceretur, aut si quodcunq;
 est obscurum, à nullo intelligeretur aut intelligi posset,
 idq; perpetuō sic esset. Sed non sic res habet: nam
 multa

Ioan. 8.
 2. ad. Co-
 rinth. 4.

2. ad. Co-
 rinth. 3.

Luc. 24.

multa sunt quę nō obscurē dicuntur, sed planē, ut quę-
 cunq; ad salutē sunt necessaria. Quōd si fortē obscura ui-
 deatur nō sanis oculis, nō hoc scripturę dādū est uitio,
 sed superbię obtenebrāti mētē, ne ualeat iudicare quod
 est sole clarius. Et multa sunt, quę etsi obscurē alibi ha-
 bentur, alibi tamen planē traduntur. Et item multa sunt,
 quę etsi multis operta sunt et abscondita, tamen patent
 nonnullis. Deniq; multa sunt, quę etsi nulli adhuc pa-
 tent, patebunt aliquando tamen. Arbitror enim conti-
 neri in scripturis obscura quędam, quę non est datum
 fortē cuiq; mortaliū hactenus intelligere, quia futuros
 euentus continent, & signata sunt: qualia existimo in
 Apocalypsi multa esse, & penē in omnibus prophetis:
 nec ob id nihil refert esse scripta, quia suo tempore ape-
 rienda seruantur, ut per hoc magis Dei prouidentia
 agnoscatur & sapientia, & agantur illi gratię debitię.
 Sicut nunc multa intelliguntur & nouimus, quę olim
 erant abscondita & operta, & signata, & gratias agi-
 mus Deo. AEquum est enim ut quęuis etas, suis reuelā-
 tionibus gaudeat. Quare iniquum est ob obscuritatem,
 & difficilem cuiusuis intellectum, scripturam illam con-
 temnere ac despicere, quia sensum non capiunt: ut hodie
 nonnulli faciunt de Apocalypsi, quā idcirco despiciunt,
 quia (ut fatētur) sensa nō capiūt. Quōd si quid ualet hęc
 ratio, plurima pars certē de scripturis nobis peribit, quā
 permulta in eis sunt quę nō capimus: sed absit hęc amē-
 tia. Nā et ignota mysteria sub incerto uenerari, nō est ir-
 religiosum: quoniā ut sacrosancta sunt, quia talia etiā es-
 se scimus, ueneramur. Spes autē interim cōsolatur pios,
 et medetur huic malo ignoratię nostrę, p id quod ueri-

Luc. 12. *tas ipsa dixit: nihil opertum quod nō reueletur. Illud deniq; est etiā in causa, quod in scripturis obscura multa traduntur (quod à principio innueram) ne margarita iactentur canibus, & sanctum mittatur ante ora porcorum. Sic enim dixit Dominus. Vobis datum est nosse mysterium regni, ceteris autē in parabolis, ut audientes non audiant.*

S V N T uerò et uia ac regula ad obscuritatem scripturarum deprehendendam, atq; leuandam, communes in omni scriptura, quantum pertinet ad sensum literalem, cui maximè primò est incumbendum. At resoluen- do hæc in principia, non est dubiū omnem obscuritatem aut ex ipsa dictione procedere, aut ex alio extra dictionem. Si sit ex dictione, id accidet aut à mendo scripturæ, quòd uitiata sit, uel malè & obscurè ab interprete red- dita ipsa scriptura, aut ab æquiocatione, aut ab am- phibolia, aut à tropo proprio linguæ, aut à figura. Obscuritati ergo quæ uenit ex prima causa, uidelicet, à mendo scriptoris, uel translatorum inscitia, aut inertia aut negligentia, primò occurritur inquisitione ac dili- gentia per uarios & emendatiores codices, & diligēti collatione adhibita. uerbigratia: Apud Ioānem legitur.

Ioan. 21. *Sic eum uolo manere donec ueniam. Codices fideliores habent. Si eum uolo manere donec ueniam. Item. Apud Luc. 15. Luc. legitur de muliere quæ perdidit drachmam, quod euertit totam domum. emendatiores habent, Euerit, nō Euertit. Alibi legitur, Patientia opus perfectum habet. Sed melius alibi, habeat, nō habet scriptum est. Et apud Iacob. 1. dilectū legitur, Omnis iniquitas peccatū est, et est pec- catū ad mortē. Græcè legitur, Et est peccatū nō ad mor- tem*

tem. quod puto etiā uerius legi, nec ab interprete omis- sum fuisse, sed ab imperitis qui ignorabant sensum. Simi- liter de coruo legimus quòd egrediebatur, & nō reuer- tebatur donec siccarentur aquæ. In hebræis longè me- lius, ut cesset omnis scrupulus, legitur assertiuè. Egre- diebatur & reuertebatur, & c. Et in parabola hominis descendētis in Hierico, legitur: Suspicions autem Iesus, & c. Emendati autem habent, Suscipiens. Et alibi. Et si quid aliter sapitis, & hoc quoq; Deus uobis reuelauit, melius reuelabit, ut habebant incorrupti. Sunt uerò alia huiusmodi multa loca, quæ nō interpretis uitio, sed scri- ptorum corruptè leguntur. Sed quia nunc quorundam diligentia emendata sunt, omitto. Cum uerò uenit obscu- ritas aut quæstio, quia uel malè ut non aptè est interpre- tatum uel ex Hebræo, uel ex Græco: hoc in loco prode- rit linguarū notitia, si modo iudiciū affuerit. Ecce quod dicitur apud Paulum de Patre, Ex quo omnis paternitas græca lectio *πάτερ τῆς πίστεως* suffert quæstiones, quas inepta interpretatio inducebat. Similiter ubi legitur, Nostra autem conuersatio in cælis est, græca lectio pu- rior est, ut sensum germanum reddat. Sic & ad Roma. ubi habemus, Qui cum iustitiam Dei cognouissent non intellexerunt. Græcè longè melius ac planius, ut noui an- notarūt & rectè, nec debemus uel cōsuetudine, uel qua- uis de causa defendere errores. Nihil enim absurdi, ni- hil periculi accidit Christianæ fidei, si in huiusmodi de- prehendatur antiquus interpres (quisquis is fuerit) aut errasse, aut ab inemendatis codicibus falsus fuisse. Non enim id fide recipimus, ut credendum sit cuilibet inter- pretationi per omnia, quamuis maximè recepta sit ab ec- clesia.

Gene. 8.

Luc. 10.
ad Phi. 3.ad Ephe-
seos. 3.

ad Phi. 3.

Roma. i.

Nota quæ
à multis
in veran-
que par-
tem erra-
tur.

I. ad Co-
rinth. 15.

I. Ioan. 4.

clesta, etiam cum laude. Probatur enim (ut iam diximus) omnia in suo genere. Quod quamquã ita sit, admonebo etiã iterũ atq; iterũ, ne simus ad eò precipites, ut ita Græcis codicibus faueamus quasi & in illis nequeat ulla reperiri mēda, uel à scriptorũ incuria, uel à malignorum corruptione. Quod enim in quibusdã syncerior Latina sit lectio, ueteres planè testatur, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus. Quãobrem nimirum audacter noui quidam nonnulla cõmutauerũt ex ueteri lectione, loco quorũ supposuere notha, ac proculdubiò improabilia, ut exēpli gratia. Quod legitur ad Corinth. Omnes quidẽ resurgemus, sed nõ omnes immutabimur: mutarunt illi sic, nõ omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur. Hoc autẽ nõ rectè uel ipso teste Hieronymo. Nam & pro lectione nostra faciũt rationes maxime: id quod particula ri libello tractauimus. Similiter & apud Dilectum legitur, Omnis spiritus qui soluit Iesum Christũ, & c. Hęc sententiã nescio qui audaculi detraxerũt, quia fortè in quibusdam exemplaribus Græcis nõ reperitur, quibus nimirum habent fidẽ. Nã & in tripartita historia admonemur, quòd ea uerba ab hæreticis sublata fuerunt. Quare desidero quorundã uel diligentia, uel iudiciũ, qui ausi sunt tanquã repurgatores mendariũ cõmunis æditionis, mutare sepe literã, sed in deterius, non adhibẽtes collationẽ aliorũ codicũ, ac iudiciũ. Fortè etiã Erasmiũ in hoc se quati, de quo nescio quãtũ ad pòdus attinet, an plus mēdarũ induxerit, quã abstulerit: imò uerò hoc certè assero, quòd peccauit nonnunquam ita perniciosè, ut si cum uno certo ipsius errore omnes cõferatur qui manebat in æditione communi & rectè notati sunt ab eo, uix uilius ponderis habebuntur ij, præ uno illo solo. Nam &

olim substulerat uerba illa in Epistola Ioãnis, Tres sunt qui testimoniũ dant in celo, & c. aduersatus & cõmuni lectioni, & Hieronymi testimonio: quod etiã cum cõtumelia in uirum sanctum reiecit. Sed alibi de hac re in illum latius. Non eo inficias potuisse nonnulla melius trãferri in latinum, & aptius & dilucidius: & quedam etiam peregrina uocabula nõ relinqui minterpretata, nisi ratio aliter posceret, ut seruauerunt apostoli, & magni interpretes, ueluti, Halleluya, Hosanna, & si qua sunt alia. Hęc enim ob reuerentiam, et mysticum intellectu in sua lingua debuerunt manere. Verum non ita debuit de quibusdã alijs fieri: Nã sine causa reliquit quod legitur græcè πρὸς ἁλλοὺ ἐν ἑκαστῶς sic transferens, circumierũt in melotis, uocem Græcam manere permit tens, ut ignaris linguæ obscuritatem frustra obtulerit, ut quidam exposuerint ineptè, licet non periculosè. Nihil enim perit de neruo ueri sensus, nec sic tamen cuitarũt Erasmi dētẽ, qui nec gloriã sanctitatis, nec doctrinæ eminentiã cuiusquã reueritus, sed festucã aliorũ seuerisimo persequens iudicio, trabem propriã non proffexit.

EST & sepe obscuritas ab æquiuoco, quæ nonnũquam cessat in altera lingua. uerbi gratia, Dixit Simeõ apud Lucam beatæ Virgini, Et tuã ipsius animam pertransibit gladius, & c. quod ibi legitur, pertransibit, ambigue dictum est, ut significare ualeat transfixionem (ut ita dicam) ac penetrationem animæ & similiter præteritionem, ut Augustinus aliquando interpretatus est, si modo is fuit Augustinus, quod non existimo. At græca uox διαλευβεραι dirimit questionẽ, quòd istã interpretationem non patitur, sed primam tantum.

Notat

ad He. II.

Luca, 2.

I. Ioan. 5

Notat hoc Erasmus & rectè. At quòd ob hoc exiliat paulò immodestius, non rectè. Item Christus in scripturis sæpenumero uocatur filius hominis. Quòdam ergo in loco Augustinus dicit ideò solum Dominum sic dictum esse filium hominis, quia ex scæmina tantum natus est, non etiam ex mare. Cateri autem filij hominum dicuntur, non filij hominis, quia ex utroq; parente nati sunt. Placuit id commenti nonnullis, sed non esse secundum ueritatem, aliæ linguæ demonstrant. Nam græcè legitur. υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, id est, filius hominis, maris non scæminæ, quod articulus ipse docet. Præterea & Hieronymus notat etiam alios, præter Christum, in Hebræo uocatos filios Adam, id est, hominis & non hominis, ut habet nostra editio. Et quot putamus esse huiusmodi æqui uoca in scripturis, quæ uel ex trāslatorum inertia, aut, quia uix aliter fieri potuit, in lingua nostra apparent, in Hebræa uerò non item? Quamobrem certè operæ pretium esset in originali lingua, qua ipsi primi scripturarum auctores locuti sunt, uidere scripturas quamquam sobriè cum iudicio, ut nec nimis obstinatè tueare quod per incuriam, aut ignorantiam multorum irrepserit, nec nimis præproperè quicquam deleas, & calculū status. Plurimi enim linguæ periti præceptum iudicium facillè proferunt: qui si maturius rem tractarent, continerent profectò sententiam: non enim sat est ad hoc iudicium faciendum præstare eruditione linguæ, nisi coniuncta etià unà sit multijuga rerū ac mysteriorum notitia, ac simul quædam cum scripturis familiaritas: quoniam illæ uehementer suum habent & quidem proprium sermonem propter necessitatem, in quam res abstrusissimæ interdum

cogunt.

cogunt, ut singulari quodam modo loquantur scripturae. Quis enim diceret, ὁ θεὸς ὁ ὢν, καὶ ὁ ἴψ, καὶ ὁ ἐργάτης; ut legitur in Apo. Et quod interrogatus Dominus, quis esset, respondit. τὸ ἀπὸ τοῦ οὐτοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ὡς ἡμεῖς. Obscure hæc dicta sunt grammaticis, at fortè non considerantibus rem à scripturis. Quare quod à grammatices ratione & collatione cum alterius linguæ codicibus potest quis assequi in huiusmodi, non est nostrum docere: quoniam ea obscuritas non est ex proprijs ipsius scæra scripturae.

QVAE igitur faciunt obscuritatem ex proprijs scripturarum hac parte, id est, quia eadem uox multipliciter ibi capiatur dicam, nō tamen omnia (neq; enim ego noui omnia) sed de innumerabilibus, pauca. Primum igitur frequēs mihi uidetur in scripturis, uoces quaspiam interdum accipi in summa significatione, interdum uerò etià in significato inferiore. Hoc autem ex subiecta materia, aut personis, quibus attribuitur, intelligi potest. uerbi gratia: Christus filius Dei uocatur, id autem naturaliter & summo modo: quia solus ipse uerus Dei filius est. Angeli ergo atq; homines, filij Dei uocantur, at non summo modo perfectè, sed adoptiōe. Sic ille dicitur lux mundi, & Apostoli lux mundi dicti sunt, sed nō illo modo eminenti. Sic & Deus passim dicitur in scripturis, qui uerus est Deus, quia unus est, & non est alius præter illum, & nos tamen uocati sumus Dij. Sic & unus Dominus est, & unus pater, & unus magister, & nihilominus etiam alij dicuntur Domini, et magistri, ac patres appellati sunt. Sed in nominibus excelsis, ut est Deus, & Filius Dei, id cauit scriptura, ne illum singulariter

Apo. 1.

Ioann. 8.

Job, 1.

Ioann. 7.
Matt. 5.

Deut. 6.
8c. 32.
Psal. 81.
1. ad Co.
1inth. 8.
Matt. 2 3.

lariter uocaret filium Dei præter Christum, nisi uelut
 ad He. 1. in typo, ut ipse potius Christus intelligeretur: ut quã-
 to figura deficit à ueritate, tantò ille sensus iuxta carna-
 lem literã credatur deficere ab intellectu spiritus subli-
 2. Reg. 7. mi. Hoc dicimus, quia Salomõ uocatus est in scripturis à
 Deo etiã singulariter filius. Sed nõ tã ille Salomõ, quã
 Ofec. 11. in illo nõster rex pacificus significatus fuit. Sic et po-
 pulus Israël. Simili modo non inuenio in scripturis quen-
 quam singulariter uocatum lucem mundi, sed simul plu-
 res, ut Apostolos, ut hinc intelligeremus nõ eos ueram
 et summam, et non participatam lucem fuisse. Nam
 hæc in uno tantum ponenda est: participatione autem
 nihil uetat esse plurium. Sic Dij uocati sumus. At nul-
 lus hominum singulariter et absolute uocatus est Deus
 in scripturis, sed nec Dominus quisquam absolute præ-
 ter Christum, qui unus est Deus et Dominus. Licet e-
 nim, ut ait Apostolus, Dij multi, et Domini multi, unus
 1. ad Co. tamen nobis per scripturas est Deus Pater, et unus Do-
 2. iuth. 8. minus Iesus Christus. Sic unus Pater et unus Magister
 singulariter, et absolute Deus ipse ut præ illo, neq;
 Magister, neq; Pater sit ullus. At post illum, similiter et
 multi Patres, et multi Magistri: at quatenus sub illo
 sunt, et quatenus non diuiduntur, sed idem sapiunt atq;
 docent quod audiunt ab illo. Hæc autem, quia nõ intelle-
 xerunt multi, errauerunt, detrahentes Deo et Christo
 in sanctis eius, et honorabilibus mēbris. Ad hæc Chri-
 stus sepe accipitur pro ipsa persona Christi, et adhuc
 pro illis qui sunt ei proximi, et membra eius honora-
 bilissima. Et deniq; pro toto Ecclesiæ corpore: id quia
 quidam ignorant, aut si sciant non ubi oportet consi-
 derant,

derant, fugit eos uerus nonnullis in locis intellectus.
 Quare puto ignorari quid Paulus sibi uoluerit, quum
 dixit, de his qui resurgent, primitia Christus, deinde ij
 qui sunt Christi qui in aduentum eius crediderunt. 1. ad Co.
 2. iuth. 15.

AD HÆC ita quædam aliquo respectu parua
 sunt, ut perinde accipiantur ac si non sint, ut fides quæ
 erat ante Christi aduentum, et gratia et spiritus, pe-
 rinde ac si non fuisset existimatur. Ideo dixit Paulus, ad Gal. 3.
 Prius autem quàm ueniret fides. Ad hæc etiam sciendum
 quod in scripturis frequenter quædam uoces, non ut
 uulgus accipit, capiuntur. uerbi gratia: Homo capitur
 plerũq; non pro eo qui habeat naturã humanã, sed hoc
 amplius pro eo qui habeat naturam humanam corru-
 ptam, et Deo aduersam atq; inimicam, et secundum
 hoc, dictum est de CHRISTO quod habitu inuen- ad Phi. 2.
 tus est ut homo, et quod in similitudinem hominum fa-
 ctus est: Nom enim homo erat iuxta corruptionem na-
 turæ, ut esset inuisus Deo, sicut nos, sed quasi unus ex
 nobis erat, homo tamen secundum humanam naturam
 perfectam. Et Paulus dicit: Cum sit inter uos zelus et
 contentio, non ne homines estis? Et alibi. Si homini-
 bus placerem, CHRISTI, seruus non essem. Et
 iuxta hanc significationem reprobantur traditiones
 ac mandata hominum, id est, quæ sunt secundum
 spiritum hominis. Vnde et Petro dixit Dominus.
 Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Et hoc
 similiter quia non est consideratum à quibusdam,
 etiam perniciosè erratum est. Fateor tamen non sem-
 per sic accipi uocem hanc. Vtrum autem uel hoc uel
 illo modo capere oporteat, subiecta docebit materia.
 Ad hæc

1. ad Co.
 2. iuth. 3.
 ad Gal. 1.

Matt. 15.
 8. 16.

Ad Ro. 3. 4. 5. 6. et paulim
 Adhæc peccatum & peccator multipliciter sumitur in scripturis. Peccatū enim sepenumero pro peccato originali accipitur, & apud Paulum pro ipsa radice peccati actualis, quæ est concupiscentia, uel fomes: quod licet naturale sit homini, ob peccatum tamen antiquum descendit, atq; idè peccatum cognominatur ut ipsius peccati effectus: sed non est hoc nobis imputabile, cum habeamus etiā inuiti illud, haud quidē magis quā beluæ, quæ simili appetitu mouentur, nisi quòd id nobis accidit ex peccato primi patris, quod interpretatione etiam nostrum fuit propter pactum. Quare satis est ut illud sit nobis pro pœna, & quodcūq; ex eo sequitur uitium actuale, quod euitare non possemus. Deinde et peccatum hostia quæ pro peccato offertur, unde & Christus peccatum dictus est. Sed hac de re proprio tractatu disserui latius. Et quia etiam hoc nolunt capere heretici, ut stulti ridiculosè aberrant. Similiter & peccator dicitur & qui peccatum illud habeat sibi dominans, & qui peccat peccatum aliquod, & qui peccati reum se pro alijs constituit, quo quidem modo, Christus maximus omnium peccator fuit. Et qui hoc ignorarunt etiam errarunt horrendè, ac blasphemè, derogantes Christo.

AD HÆC Baptismus aliter atq; aliter accipitur, & pro sacramento, & pro eo quod in sacramento significatur, quod est supplicium atq; immersio sub tribulationibus, & passionibus quasi sub aquis. Sic dicit Dominus: Baptismo habeo baptizari, et quomodo coactor usq; dum perficiatur. Sic & Paulus, Quid facient qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt? Quia etiam hoc non est intellectū, suscitata est heresis eorum

Psal. 39.
 2. ad Co.
 rinth. 5.

Luc. 12.

1. ad Co.
 rinth. 15.

eorum qui baptismum suscipiebant pro ijs qui moriebantur: & plurimi locum illum coactè exponunt, quidam etiam ridiculè. Nos autem in commentarijs super illa Epistola declaramus. Sunt et uerba quædam, ut audire, scire, nosse, quæ in scripturis uariè accipiuntur, et oportet uigilare: nam audire, interdum est fide recipere, quia (Paulo teste) fides ex auditu. Sic puto intelligi ad Ro. 10 quod scriptum est, Audiens sapiens sapientior erit. Et illud, Audi Israël Deus Deus tuus, Deus unus est. Sed Israël non audiuit, ut & scriptum est. Et alius: Quis credidit auditui nostro. Et Dominus, Qui habet aures audiendi audiat, id est, ut fide possit recipere. Interdum audire etiam obedire significat. Sed hoc & grammaticus docet. Scire, similiter nonnullis modis accipitur, cū quod scitur etiam ostenditur. Nam quod nō ostenditur, quasi nesciatur, habetur. Sic dixit quidam, Scire tuū nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Dominus quoq; dixit se nescire de die illa, uidelicet quia non erat ut doceret illam. Similiter etiam nosse quis dicitur quod probat, & cui etiam dilectione applicatur, ut dicturus sit Dominus reprobis. Non noui uos. Et in psalmis habetur: Nouit Dominus uiam iustorum & immaculorum. Et Paulus: Nouit Dominus qui sunt sui, Et iterum, Quos præsciuit, id est, præcognouit notitia amicitia, & prædestinauit. Quia uerò hoc non est animaduersum à plurimis, etiam in hoc erratum est. Est & uox in scripturis, Renouari, Regenerari, quæ important ingredi in Christum per fidem & sacramentum Baptismi, quod si fiat semel, satis est. Et quia hoc non est intellectum, idè & in hoc uerbum hementè erratum est, & in cōtrarios itum est errores.

ad Ro. 10

Prou. 1.
 Deut. 6.
 Isa. 53.

Mat. 13.

Persius.
 Marc. 13.

Mat. 25.
 Psal. 1.
 1. ad Th. 2
 Rom. 8.

Nam quidam baptismum iterarunt, quidam uerò etiam pœnitentiam negarunt lapsis, cum audirent ab Aposto-
 Heb. 6. lo, impossibile esse renouari quemquam, qui semel gusta uerit Dei uerbum. Sunt & alia plurima uocabula in scripturis, quæ peculiari modo accepta sunt ab eis, ut mare quo omnis cõgregatio aquarũ significatur. Quod quia nesciuit impius philosophus Porphirius, & insignis apostata Iulianus Cæsar, & arrogater & stultè au si sunt euangelistas reprehendere. Item mundus uariè ca pitur: interdum enim pro hominibus simpliciter, inter- dum uerò pro mundanis, id est, uel pro his qui ibi totali ter sunt fixi, non aliam sperantes uitam, aut quærentes, uel pro his qui saltem ex parte in eo sunt, & ex uita ne cessitatibus sollicitantur. Primo modo dictum est: Sic De us dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Iu- xta alium modum dicitur: Non potest uos odisse mūdus. Et iuxta tertium modum, puto intelligi mundum in eo sermone, quem dixit discipulis dominus, cum ait: Rogabo patrem, & alium paraclætum dabit nobis, spiritum ueritatis, quem mundus nõ potest accipere. Ibi mundi ap- pellatione, etiam ueniunt qui utcunq; p̄ij sunt, adhuc ta- men mundi huius curis impliciti non promerentur alium paraclætum, id est, spiritum confirmationis, & ueritatis apertissimam manifestationem, quæ paucis datur. Vita etiam & Mors uariè sumitur in scripturis, & secundũ carnalem, & secundum spiritualem intellectum. Et secũ dum spiritum quidem, etiam uariè: nam mortuus dicitur omnis homo, qui moritur in peccato primo tãtum, quia priuatur uita eterna in cœlis, non tamen alia quadam ui- ta: sed est mors secunda, quæ cuilibet cõtingit à proprio & actuali peccato, quæ erit eterna damnatio. Mors au

Ioan. 4.
 Ioan. 7.
 Ioan. 14.
 Ioan. 13.

tem corporis, uix mors dicitur in scripturis propter sp̄e resurrectionis, sed dormitio. Innumera autem sunt nomi- na & uerba, quæ plerunq; sic spiritaliter intelliguntur, ut domus, templum, corpus, comedere, bibere, tangere, ambulare, & huiusmodi multa, quoniam hæc suo modo etiam spiritaliter, uel sunt uel fiunt. Sic enim domus di- citur Ecclesiæ, sed domus Dei, & templũ Dei similiter. Item corpus Christi, sicut & corpus peccati, & omnes animæ uires dicuntur membra, & corpus. Et sic uidebis apud Paulum uocari. Sic cœlum, terra, ignis, aqua, & alia plurima spiritualem habet significationem: & uolu- cres cœli per quos interdum demones, interdũ sanctos uiros intelligimus. Quare oporteret hominẽ fieri spiri- tualem, ut possit experimẽto cognoscere quomodo ipse sit templum Dei, et membrũ Christi, & uiuens Deo, & mortuus mundo & peccato: & quis est qui tangit Chri- stum sicut illa fluxũ sanguinis patiens, & quomodo mã- ducetur Christi corpus fide, & charitate deglutiatur: & quomodo ambuletur in uia mandatorum. Venit autẽ interdum difficultas in scripturis à nominibus proprijs, ut in genealogia Matthæi, ubi legitur: Iosias autẽ genuit Ieconiam, Ieconias autẽ genuit Salatiel. Nam quis ille Ie- conias, quidã dubitat. At hic (si res benè cõsideretur) nõ erat magna dubitandi causa: & reuera de uno tantũ Ie- conia scripturæ loquuntur. Locus autẽ magis dubius erat de Achimelech sacerdote, apud quem diuertens Dauid comedit panes propositionis, quos nõ licebat comedere nisi sacerdotibus, ut habetur lib. Reg. quoniã Marc. nõ Achimelech, sed Abiathar uocat. Constat aut Abiathar
 m ij filium

Ioan. 11.
 1. ad thes.
 sal. 4.
 Matt. 13.
 1. Reg. 21
 Marci 2.

filiū Achimelech fuisse, ut legitur sequēti cap. Et forte pater erat etiā huius nominis. Nam & in quibusdam locis certum est pluriū nominum fuisse eosdem homines, ut de Ietro socero Moyses, qui etiam Raguel appellatus fuit. Sic & ille Zacharias, qui fuit occisus inter templum & altare: de quo legimus Paralip. secundo, cap. Mat. 23. 34. Ille idem est quem Dominus in Euangelio memorat. Nec obstat quod filium Barachia uocet, qui Ioiaðæ filius dictus est, cum facile idem homo & Barachias, & Ioiaðas dici potuerit. Non enim infrequens hoc erat, ut diuersis nominibus idem homo significaretur: quamquā & hoc esse potuit, ut Barachias esset unus de parentibus superioribus, qui & patres dicuntur more scripturæ. Illud quoq; faciebat dubitationem nescientibus legē, & quod duplex est filiatio, uidelicet carnalis, & legalis, unde Ioseph & Iacob filius secundum carnem dicitur, Et Heli secundum legem. Est & nonnulla difficultas, quoniam quædam necessariò futura in scripturis dicuntur, quæ tamen contingenter accidunt, ut illud. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Item Mat. 18. illud, Neesse est ut ueniant scandala, neesse est hereses esse. Quo in loco debet sciri, et necessitatis acceptio duplex, & diuina præscientia. Neceßitas enim duobus modis accipitur, uel à causis determinatis, uel ab ipso facto iam determinato. Et illa prima quæ accipitur à causis, dicitur necesseßitas absoluta, quia iam causa determinata sunt ad certum effectum, qui non potest euadere ne fiat. Secunda ergo necesseßitas colligitur à re ipsa cum fit: nam si fit fieri oportet dum fit, quouis modo fiat etiam contingenter: quia impossibile est idē simul fieri, & non fieri.

fieri: ut enim ait Philosophus, neesse est Socratem sedere dum sedet. Quia ergo diuinus ille & æternus oculus ambiens omne tempus, uidet omnia quæ sunt, & facta sunt, & futura sunt nobis, ut sibi semper præsentia pro eo tempore quo sunt, ideò scriptura dicit de his, quod neesse est esse, sicut neesse est esse eaque sunt, dum sunt: sunt enim & contingenter ante oculos Domini. Verum de his proprio tractatu disputauimus.

EST & moris scripturæ distributi uñ hoc, Omne, uariè accipere, & uno quidem modo primum ut nõ includatur sub eo malū quidpiam, Sic enim dicitur. Omnia mihi licent. Caritas omnia credit, omnia sperat: nõ quod malum est, nihil est, sed boni priuatio. Sic dicitur contra. Nihil, quod ante oculos Dei negligitur, ut quando dixit Paulus, Si non habuero charitatem, nihil sum. Deus enim quodam modo non computat in numero rerum, eos qui decedunt à uita quam charitas dat. Ad hæc aliter accipitur ibi cum dicit Paulus, Omnia conclusit Deus sub peccato aut sub incredulitate, ut omnium miseretur, per id quod dicit, omnia, intelligit Iudeos & Gentes, non quidem singulos Iudeorum & gentium, sed magnam partem. Nonnunquam uerò hyperbolicè capitur. Posset & de Cõiunctionibus, & Aduerbijs, doctrina aliqua tradi, sed longior essem quàm postulet clauis ipsa. Illud tamen annotabo quod, Et, frequenter in scripturis, et præcipue in antiquis capitur pro, quia, Quod quia non est cõsideratum à quibusdam, erratum est per niciose, præsertim quod uoluerint quidã reprehendere translatores ubi ipsi nimis impie aberrarunt, ut eo loco Gen. 14. ubi nos legimus de Melchisedech. Erat enim

In libro Perierim,

1. ad Cor. rinth. 6. & 10. 1. ad Cor. rinth. 13.

Rom. 11. ad Gal. 3.

sacerdos Dei altissimi. repræhēderūt cōmunē interpretationē, ignorātes hoc, quōd hæc copula (ut annotat Hieronymus, et alij) sæpenumero capitur pro, Quia, Sic pu-
 to accipi ubi legitur, Et inimici hominis domestici eius.
 Et alibi in psal. Da nobis auxiliū de tribulatione et uana
 salus hominis. Et alibi Et uerbū caro factū est. & alibi,
 Et benedictus fructus uentris tui, quod rectē annotauit
 Theophylactus. Deniq; usu ueniet, ut exponas etiā ple-
 risq; alijs locis, ubi lōge clarior redditur intellectus hu-
 iusmodi interpretatione. Ad hæc coniuñctio, Vt, interdū
 nō tā redditiua est causæ, quā indicatiua eius quod est
 cōsequētū. uerbi gratia, dici solet. Hoc factū est ut im-
 pleretur quod scriptū est, & c. At si dixerit, ex eo facto
 insequētū est illud implemētū, quāquā nōnūquā etiā pos-
 semus dicere respectu Dei se admiscētis de sua speciali
 prouidētia in aliquo facto, quod factū fuerit ad hoc ip-
 sum ut impleretur prophētia, quod est idē ac si diceretur,
 ut impleretur uolūtas D-i determinata ab ipso. Est
 & præpositio, In, & præpositio, Per, quæ uariē & fre-
 quenter capiuntur in scripturis ut, in, pro inter: sicut
 cū dicitur. Et habitauit in nobis. Benedicta tu in mulie-
 ribus. In qua re etiā à quibusdā erratū est. Itē, In, capitur
 pro, per, tropo quodā hebraico, quāquā & nōnullis in
 locis uix cernas utro modo accipiatur. Hæc admonui,
 quia maximē ad rem attinet in quibusdā locis nosse hæc.
 Verūtāmē ut ad id redeā, unde maior uenit obscuritas in
 scripturis, sunt uoces innumera per metaphorā signifi-
 cātes, cum uniuersa scriptura metaphoris scateat. Nam
 haud scio si quod sit nomē, aut uerbū, quod nō interdū
 metaphoricē capiendū esse perspicias. Nō est præsentis
 instituti

Matt. 10
 Psal. 59
 Ioan. 1.
 Luc. 2.

Ioan. 1.
 Luc. 2.

instituti inducere omnia, quod (ut diximus) non tā esset
 clauēs dare, quā ipsam uelle uniuersam penē referare
 scripturā. Illud tamē nō omittā admonere, ut diligenter
 cōsideretur, an sermo sit metaphoricē accipiendus. Inter
 dū enim res clara est, nōnunquā uerò latet. Si igitur uide-
 ris clare metaphoricū esse, illud etiam uide ut congruat
 metaphora, ne sit expositio torta. uerbi gratia, Certū
 est quod scripturæ nōnulla uocabula, etiā uariē exponū-
 tur iuxta uarias metaphoras, ut per aquas, populos, itē
 sapientiā & doctrinā, item, tribulationes. Ioannes enim
 dixit: Aquæ multæ populi multi. Christus dixit: Qui bibe-
 rit ex aqua quæ ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salietis
 in uitam æternam. Alius dixit, Aquæ multæ non pote-
 runt extinguere charitatem. Et alius. Saluum me fac
 Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam me-
 am. Oportet igitur ut uideat homo quid in quoq; loco
 magis conueniat, & de ipsis scripturis accipere uerita-
 tem. Sic & terra, metaphoricē nunc uno, nunc alio mo-
 do accipitur, aut in malā partē pro terrenis hominibus,
 ut cum serpenti dictum est, Terram comedes omnibus
 diebus uitæ tuæ. Aliquando solum naturā terrenā signi-
 ficat, ut cum terra pro hominis corde capitur in para-
 bola, ut dominus declarauit. Possē hæc ipsa etiā multis
 illustrare exēplis, At hæc puto sapiēti sufficere. Sin du-
 biū est an sermo metaphoricus sit, quia ita erratur in
 accipiendo quasi figuratē, quod nō est figuratē dictū, si-
 cut ecōuerso. Si quod figuratē dictū est, simpliciter ca-
 pias, tunc ad quasdam ueluti regulas est recurrendum,
 ut probes quem potius sensum sequi debeas. Primō igi-
 tur iam dixi, quod qui historiam enarrat, non consue-
 m iij uit

Apo. 17.
 Ioan. 4.

Cant. 5.
 Psal. 68.

Gene. 3.

Matt. 13.

uit ipse loqui metaphoricè, licet inducat in historia per
sonas metaphoricè loquentes. Secundò, uidentù ne un-
quam aliter animum ad metaphoram uertas, quam cum
sermo aliter, id est, propriè & simpliciter acceptus in-
ducat sensum, uel omninò tenuem, uel falsum atq; absur-
dum: alioqui semper sequèda est simplex interpretatio,
ut uoces ipsæ porrigunt primò. Quo fit ut euidenter
istæ nouæ seræ (sacramentarios dico) facîle expugnètur,
qui uerba illa Domini: Hoc est corpus meum, non sim-
pliciter accipiunt, sed quasi figuratè & metaphoricè di-
cta esse uolunt de communi pane, in quo significari Chri-
stum uolunt. Cum enim simpliciter accepta, nihil absur-
di, nihil falsi, nihil tenuis, habeant, sed (quod uerissimum
est & admirandum) angelis & nobis salutiferum, non
satis cerno an magis impiè quàm stultè ad metaphoram,
& figuratam locutionem se conuertant. Certè id oneris
sibi sumunt probandum, non aliter posse rectè intelligi
propter iam datam regulam, id est, non esse accipiendù
metaphoricè, quod aliàs potest absq; absurdo prima si-
gnificatione quam uerba porrigunt, interpretari. Ter-
tiò considerandum, si sensus metaphoricus qui eruitur,
ipse probabilis alioquin fuerit, & non à scripturis alibi
reprobatus, aut doctorum sanctorù autoritate, aut diu-
turno usu & consuetudine Ecclesiæ sanctæ, quæ meritò
optima est diuinorum uerborum, & legum interpretis.
Deniq; si non sit expressa euidentiq; ipsius Ecclesiæ de-
terminatione reprehensus. Quæ omnia in proposito ad
uersus istos nouos situos, & malignos contingere facîle
uideas, si oculos & tu lector non amisti cum illis.

DE Amphibolia uerò quæ circa orationè cōsistit, quæ
de

Mat. 26.

de Grammatices arte licet accipere, non aduonebò, nisi
quòd illud obseruari uelim, ne importunè distinctio per
puncta falsa admittatur, quod quidam sine causa conati
sunt. uerbi gratia. Quod legimus: plenum gratiæ & ue-
ritatis. quidam mutato puncto referunt ad Ioannem im-
portunè ualdè. Item quod Paulus dixit, Ex quibus est
Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus
benedictus in secula. Erasmus (citabo enim illum hoc in
loco libenter, ex nomine) mutatis punctis corrūpit sen-
sum, ne Christus intelligatur hic dictus Deus. Quod et
multis alijs locis æquè impiè conatus est, ut imperitè et
ineptè. Habet & qualibet lingua tropos suos, quos bo-
num esset prænosse, ut proprietatem sermonū agnosce-
remus. Verùm quia hæc mihi in particulari non sunt
satis nota (ut uerum fatear) quamquam nonnulla mihi
uideor deprehendisse.

SUNT qui in Paulo in absolutas quasdam oratio-
nes coarguant, ut cum dicit: Sicut per unius delictum in
omnes homines in condemnationem, ita & per unius iu-
stitiam in omnes homines in iustificationem uitæ. Hic
enim deesse uerbum manifestum est, & hoc ascribunt
imperitiæ Pauli, in sermone temerè iudicantes. Cur enim
non id potius egerit consultò, atq; ob aliam causam, ut
Origenes rectè sensit? Ego enim (salua sit tamen semper
ueritas) aliam huius rei causam & certam considerau-
i, quam tamen reddere non est huius loci. illud hic admo-
nuisse sit satis, minus esse credibile, non succurrisse Pau-
lo uerbum ad explendam sententiam, quod isti exposito-
res tam facîle suppleant, non enim erat reconditū. Alibi
quoq; ubi legitur, Quòd si Deus uolens ostendere irā, Ibidē.
& notam

Rom. 9.

Roma. 5.

Ibidē.

& notam

et notam facere potentiam suam, et c. defectus est orationis inquit. At hic facile subaudiri poterat quod omisit praestomacho, uerb igratia, Quid ad res aut quid tale durius: sicut in Poeta quodam inuenis stomachose,

Teretius. Ego ne illam? quae illum? quae me? quae non? et c. Cur ergo idem uitio dabitur Paulo, de quo poeta non solum non accusatur, sed commendatur, quod in hac figura impetum cordis magis expresserit? Sunt et qui iniuria illum

Rom. 8. notat, ubi legitur. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, et c. Si enim ita constructionem ordines. Nam Deus filium suum mittens, et c. et accipias interiectum per parenthesis totum hoc (quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem) nihil erit incommodi in sermone. Sed quia saepenumero sumus ad reprehendum promptuli potius quam ad defendendum, id frequentissime accidit, ut uideamus quomodo accusari quid possit, non quo modo excusari, edocti magis formulam actionis exprimere, quam uim exceptionis praesentire. Alibi etiam no-

Rom. 7. tatur, ubi ait: Inuenio igitur legem mihi uolenti facere bonum, et c. Hic aliquid nonnulli desiderant, quo sermo planior fiat. Quod si graecum sermonem inspicias, ubi legis ἀπίστω ἀπέ τοῦ νόμου et certam legem significari accipias, id est, peccati legem, nihil incommodi feret sermo, sicut et alibi uirtus peccati, lex. Nam illa lex quae imperat et non adiuuat, ut erat lex Moseos, peccati uires augebat. Item ubi legitur: De quibus autem scripsistis mihi, Bonum est homini mulierem non tangere, et c. etiam desiderant quidam morosuli expressum, quod rectius omi ssum

1. ad. Co
simth. 7.

omissum est, cum et hic facile subaudiri potest uel a stolido. Non enim est hic infrequens color etiam apud bene latinus, ut uel ipse censor fatetur. Verum morari piget ulterius in huiusmodi pro Pauli defensione, ad quod negotium morosuli quidam me traxere nolentem. Neque mihi quisquam Hieronymum opponat hoc de Paulo pronunciantem: nam aliquando postquam fortius fixit pedem, ab ista calumnia Paulum ipsemet uindicat, ut iam ostendimus: cui etiam sermonis peritiā tribuit non uulgarem.

SUNT et alia plurima figuratè dicta, non solum metaphoricè, uerum et alijs modis, ut ex parte subnotatum est, quae oportet considerare utrum sit hyperbole, aut ironia, aut parabola, aut enigma, quod habet figuratū sermonem. Quod si uniuersaliter quaeras, unde sciam an sermo proprie, an uerò figuratè sit accipiendus? regula in promptu est uera, et omni acceptione digna, quandocumque elegans et illustris sensus accipi potest à uerbis, iuxta proprietatem acceptis, non esse unquam recurrendum ad figuram. Et quod iam dictum est, qui scribit historiam, non loquitur figuratè, nisi ut communiter ab omnibus capiuntur uoces.

VENIT et obscuritas in scripturis extra dictionem nonnullis modis: nonnunquam enim ab ignoratione rei omnino. Id autè est duplici modo, et uno quidem, quum ne scitur gestū quid aut factum, quod ponitur quasi typus eius quod Spiritus sanctus significari uult. Et ideo oportet historias saltè Biblicae habere in promptu: nam psalmos quis poterit intelligere, in quibus gesta penè cuncta quae fecit Deus cum populo illo suo, et quae ille populus cum alijs, quasi nota commemorantur, sine eorum notitiis?

Similiter

Similiter tota historia primi, & secundi librorum Samuelis (quos nos dicimus primum, & secundum Regum) ad intellectum presupponuntur. Et propheta similiter multa talia gesta commemorant, & in typis futurorum assumuntur. Quare omnis historia Iudicum, & Regum, & quaecumque in Pentateucho continentur, in promptu haberi debent. Sub hoc etiam modo completor cum rerum proprietates ignoratur, ex quibus elicitur sensus, ut in comparationibus multis quae in scripturis habentur, sicut illud: Descendet sicut pluuia in uellus. Itē, Sicut aqua effusus sum. Item, Intrauit sicut aqua interiora eius, & sicut oleum in osibus eius. Item, Sicut myrrha electa. Sicut cedrus libani, & alia huiusmodi quae sunt sine numero. Si quis enim nesciat aquae proprietatem, quae est dilabi: & olei, quae est uadē penetrare: & myrrhae, & cedrorum libani, & uelleris pluuiam sciipientis, & totum quodam modo imbibentis, non admodum intelliget dicta. Multum ergo confert ad scripturarum intellectum nosse rerum plurimarum naturas, animalium, plantarum, arborum, lapidum, metallorum, gemmarum, elementorū: & multorum quoque quae sunt artis, de quibus longum esset tractare, etiam si scierem, quorū magnā partem ingenuē fateor me ignorare.

ALIO modo procedit obscuritas ex ignoratione mysterij significati per typum, uel quia non succurrit in promptu quod significatur. Nam ut uerum fatear, intellectus scripturarum saepenumero est quaedam potius agnitio, quae est eius, cuius prius aliqua praecessit quouis modo notitia aut fides, aut eius in quo quidpiam est, cuius tu notitiam habes, unde ibi quodam modo potes recogno

Psal. 71.

Psa. 108.

In Cant.

recognoscere quod non sit moua penitus notitia adeptio. Quod ut facilius capias, dixit Dominus: Soluite tēplum hoc, & triduo excitabo illud. Discipuli tūc quum dixit Dominus haec, non intellexerunt. Quare? Quia nō occurrebat res significata in promptu, quae erat resurrectio Dominica. Nec enim hic articulus erat illis explicitus: quando autem postmodo rem uiderunt, tūc meminere eius dicti Domini, & agnouerūt quod de corpore suo dixerat, conferentes secum dictum ipsum cum factō, quoniam tribus diebus mansit solutum illud corpus benedictum ab anima, & tertia die excitatum fuit. Et tunc facile fuit intelligere, & tanquam recognoscere, quod suum corpus uocauit Dominus templum Dei, sicut uerē erat. Non enim in manufactis tēplis Deus inhabitat. Et hinc accipere licet (quod non norūt Hebraei qui literam tantum sequuntur) ex his quae de templo illo, quod erat Ierosolimis scripta sunt alia multa mysteria, dum aptantur illa omnia uel ad Christum ipsum caput nostrum, uel ad ipsum Christum mysticū, quod est Ecclesia. Sic enim & nos templum Dei sumus, ut ait Paulus. Ad haec similiter & illud quod habetur in psalms, Zelus domus tuae comedit me, discipuli nunquam intellexerunt, nisi quum uiderunt impletum, quando uide licet Dominus in zelo sancto domus suae, eiecit ementes & uendentes de templo. Conferebant enim secum de mansuetudine Christi, & quod nunquam seipsum defenderat, cum tamen uehementer cōtumelijs affectus esset: unde et sciebant iam scriptum esse de illo, Non contentet, non clamabit, non audiet quisquā in plateis uocem eius.

Ioann. 2.

Ibid. 20.

Actu. 17.

1. ad Co. rinth. 3.

Psal. 68.

Ioann. 2.

Isaia. 42.

eius. Quod ergo postea tam indignabundus uideretur, & ira succensus, ut sic terribiliter uerberaret eos, etiā in templo ipso Dei, uisum est eis insolens ac notabile: et idcirco recordati sunt scripturæ illius. Quod & fecit pro uidentia spiritus sancti, ne scandalum de facto patenteretur. Testatur & euangelista de semetipso quod resurrectionem tunc credidit, quando tandem intravit monumentum, & uidit linteamina posita, & sudarium ibi separatim à linteaminibus (quæ non sine mysterio dicuntur) & adiecit quod prius non credebat, quia nesciebant scripturam quod oporteret Christum à mortuis resurgere. Sed quare scripturam nesciebant, nisi quia quod ibi de resurrectione continebatur, magnus erat articulus, & creditu difficilis? Et idcirco eū non recepissent illum, non poterant illud agnoscere in scripturis, quod nec fide receperant. Quando ergo factum uiderunt, & consonare scripturis, tunc dictum scripturarum agnouerunt. Nam sicut accidit quod ex figura benè apprehensa, agnoscimus quod postea nobis obijcitur in ea figuratum, sic ex ipso figurato prænoto facile accidit, ut ipsam noscamus figurā, quæ postmodò nobis obijcitur, quoniam refert illum quem prænouimus, & sic accidit in scripturis. Quæ ut et alijs exemplis reddam clariora, scito bone lector (quod cum pace omnium dictum uelim) eum qui non sit persuasus Christum, etiam Adam non peccante, omnino uenturum, non tamen mortalem & corruptibilem, sed in gloria sua & ad glorificationem nostram, certè multarum sensus scripturarum non posse agnoscere, nec planè capere, quomodo cum in forma dei esset, exinaniuerit semetipsum, formam ser-

ui acci

Ioan. 21.

ad Phi. 2.

ui accipiens: & quomodo de caelo descenderit, & quomodo illuc redierit ubi erat prius: & quomodo ipse orat pro gloria quam habuit apud patrem priusquam mundus esset. Et quomodo in eo condita sunt ad Col. 1. uniuersa, & alia multa, quæ non est hic locus enarrandi. Tractaui in proprio libello questionem hanc. Item qui persuasi sunt iam de beatissima uirgine Maria, quod concepta fuit ab omni labe immunis etiam originalis, hanc certè prerogatiuam in multis sacra scriptura locis certissimè agnoscet, & plenè intelliget plura quæ in Canticis dicuntur de illa, quam eximie pulchram & immaculatam proponunt, uel illud quod sponsus de illa canit, Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Et alia plurima, quæ ego etiam alio proprio tractatu perstrinxi. Item qui persuaderetur peccatum diaboli ab initio, fuisse inuidiam quam in CHRISTVM illi reuelatum à Deo in caelis, & in nostrum genus exercuit, repugnans Deo suo cum magno malo, ut sancti & antiqui doctores nonnulli dixerunt, Cyprianus, Basilus, & nouissimè Bernardus, de qua re ego etiam libellum composui, quam bellè instructi essent ut etiam plurima scripturarum loca inoffenso pede percurrent, & in prophetis, & in Apocalypsi, & alibi. Aperirem adhuc & alia quædam, nisi quod uideo non omnium esse scientiam, & prudentiæ esse non effundere continuè omnia: ac simul metuerè non solum à duris et tardis corde ad credendum, ut sumus omnes, uerum etiam à canibus, ne conuersi dilacerent Margaritas. Scimus enim habere infestos illos, qui semen illius sunt cui dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem. Gene. 3.

Deniq;

Eccle. 3. Deniq; omnia tempus suum habent, nunc satis erit superq; satis, si ea, ad quæ iam peruenimus, defendamus à dentibus perfidorum. Adhæc occurrunt & nonnumquam pleraq; in uarijs scripturæ locis, quæ uidentur nõ consistere, sed sibiinuicem aduersari. Quod cum accidit, primum eo firmiter accepto quòd scriptura diuina nullum potest continere mendacium, & satis explorato, quòd textus non sit corruptus aut perperam translatus, quoniam sic constanter ubiq; legitur (quod ante omnia debes considerare) tunc ad ueræ oppositionis regulam animaduertere debes, ut quidnã ad ueram cõtradictionem exigatur in promptu habeas: exigatur enim ut idem quod in utraq; parte contradictionis dicatur, in altera quidem affirmatiuè, & in altera negatiuè: & quod id quod dicitur, etiam de eodem dicatur, nec id satis, sed secundum idem, & eodem tempore, quorum cū unum deest, non erit contradictio. Quæ ut exemplis illustrem: habes de Melchisedech apud Paulum, quòd erat sine patre & sine matre, in scriptura autẽ habes, quòd erat sacerdos. Nullus autem sacerdos si non est homo, esse potest, ut idem Paulus docet. Nullus autem homo sine patre & matre, præter primos homines, & Christum qui non habuit patrem secundum carnem. Quomodo hæc contradictio igitur soluetur, nisi considerando quòd non idem reuera, dicitur, secundum uerum Pauli sensum? Nõ enim Paulus intellexit simpliciter, quòd ille esset sine patre & matre, sed quòd in scripturis erat sine patre & matre, id est, scripturæ, propter mysterium (ut in illo potius intelligeretur Christus) non fecerunt ullam eius in ulla genealogia, aut patris eius aut matris

matris mentionem. Et sic uides non esse cõtradictionem, quia nõ est idem dictum de Melchisedech in una, quòd sine patre & matre esset, & in altera quòd patris & matris eius non meminerit scriptura. Illud enim falsum, hoc autem uerum, ut ostenderetur in illo alium significari sacerdotem. Et ideo errarunt qui (ut contradictionem euidentem effugerent) negauerunt eum esse hominem, sed dixerunt quidam esse angelum, alij spiritum sanctum. Sed hoc obiter te conturbat puto, quòd ut significaretur Christus, non rectè uidetur sine patre & sine matre debuisse describi. Nam manifestè Christus habuit matrem, ac similiter putatiuum patrem. Quo in loco mira scripturæ & subtilissima consideratio est attendenda: nã Christus in Melchisedech figuratus est, ut sacerdos & pontifex, in sacerdote & pontifice illo. Porro ut sacerdos & pontifex, non ex matre accepit, nec ex patre homine: sed ex patre Deo solum, ut talis esset etiam pro matre, & pro omnibus suis patribus. Vnde non sine consideratione ista dominus induxit phariseos, qui dixerat Christum filium Dauid, quasi rem oppositam, quòd ipse Dauid uocauit eum dominum. Ideo nunquam Christus legitur uirginem uocasse matrem: quòd nec uocat mysterio hoc, sed solum mulierè. Et ut mulierem respexit, et in nuptijs quando mutauit aquam in uinum, præparans materiam sacrificij, & in cruce, quando ut sacerdos ipsum sacrificium summum obtulit, uerum panem, & uerum uinum, id est, carnem suam & sanguinem suum. Hoc autem, non ut negaret eam esse matrem, sed quòd in his operibus ipse ut maior, ut uir, ut sacerdos non agnoscebat eam in matrem, sed ut mulierem. Ideo in nu-

Ioan. 2. ptijs dixit ei: Quid tibi & mihi est mulier? Verum hæc ampliore tractatu & diligentiore declaratione indiget, præsertim apud eos qui non sunt in literis sacris multū uersati. Hic autem obiter mihi exciderunt, ut lectori animo satisficerem qui modo capere potest, quoniā ab alijs nō satis uideo remoueri scrupulum ad quietem. Ad hæc quod apud Matthæum & Lucā dominus discipulis prohibet usum calceamentorum, non est illi contrariū quod apud Marcum habetur, ubi cōcedit eis sandalia: nō enim idem sunt calceamēta, & sandalia, licet id quidā noui magistrī non animaduertierint, & errauerūt. Ad hæc quod Lucas narrat in Pauli conuersione, quod uiri qui comitabantur eum stabant stupefacti, audiētes quidem uocem, neminem autē uidentes, non est illi contrariū quod ipsemet Paulus alibi hoc factum narrans ait, Lumen quidem uiderunt, & exterriti sunt, uocem eius nō audierunt qui loquebatur mecum. Non enim est idem dictum, quia Lucas de uoce Pauli sensit, quam audierunt: Paulus autē de uoce Christi expressit. Sed hoc iuxta aliorū interpretū expositionē. Mihi autem uerius uidetur, quod & de uoce Christi intelligatur quod Lucas dixit, quod audierūt eam: nam de uoce Pauli quid mirū quod audierint, quē & uidebant? Dices enim, uocem quidem audientes, neminem autem uidentes, eius uocem significare uidetur, (nisi proteruire uelimus) qui loquens non uidebatur: nam sic etiam prædixerat, quod ipse Paulus audiuit ipsam uocē dicentem sibi, &c. De qua cosequenter uoce subinde dicit: Viri autem illi stabant stupefacti audientes quidē uocem, neminē autē uidentes. In hoc enim stupor est, quod uocem audirent, loquentē autē non uiderent. Itaq; aliter resoluitur cōtradictio hæc apparens, eō quod licet uocē

quidem audirēt (ut ait Lucas) nō tamē cum intellectu, & quod esset Christi uox: ideō non dixit simpliciter, quod nō audierūt uocē, sed cū hoc adiunxerit (Eius qui loquebatur mecum) fortē enim sonū tantū, nō distincta uerba: aut si etiā uerba, nō sensum tamē acceperunt, quod est propriē audire, scilicet, cū acceptioni uerborū iūgitur intellectus. Itaq; eruditius locutus est Paulus in cōcione, ut oportebat, quā Lucas in simplici narratione historiæ. Ad hæc & quod Marcus narrat Christū hora tertia crucifixū, nō est oppositū alijs, qui dixerunt hora sexta: quia Marcus decretū & sententiā crucifixionis significauit, alij executionē: & sic nō idē est dictū. Neq; oportet hic putare mendā scripturæ, ut quidā nimis incōsultō, quāquā etiā aliter poterat euitari cōtradictio. Et hæc satis ut subtilitatē dispicias, an uerē dictū sit idē in utraq; parte cōtradictionis. Cōperies enim nō idē esse, resolues multa quæ uidentur primā facie opposita, ut de sortibus missis super uestibus dñi, et alijs plurimis quæ nō succurrūt modo. Quod si oīno idē dictū esse uidetur, tūc cōsiderandū an uerē de eodē sit dictū: nō enim quia Zorobabel dicitur filius Salatiel, opponitur ei quod alibi legitur filius Phadaia, nō enim de eodē Zorobabel dicebatur. Quod si dictū idē, & de eodē deprehēderis, considerabis quod nō secūdu idē, aut eodē tēpore sit intelligēdū, uerbi gratia: Prohibet dñs apud Matthæū et Lucā portari uirgā, id autē apud Marcū cōcedit, resoluitur, quia duplex est usus uirgæ: & ad defensionē, & secūdu hoc prohibetur portari, & ad sustentationem & iuuamen corporis, & itimeris, & secūdu hoc conceditur, & ita uides quod non est secūdu idem. Deniq; quod Paulus ait,

n ij quod

Paul. ad
Hebr. 9.
3. Reg. 8.
quod in arca testamenti erat urna habens manna, & uirga
gā Aaron, nō opponitur ei quod legitur in lib. Regum,
quod in arca non erant nisi tabule lapideæ: quia non se
cundum idem tempus hæc dicuntur. Scriptura enim nar
rat quod non erant ibi nisi due tabule eo tempore, quo
Salomon dedicauit templum. Paulus autem intellexit il
lud in tempore peregrinationis, quando illic fuerunt re
condita, & urna cum manna, & uirga Aaron quæ fron
duerat: quæ res etiam non uacat mysterio. Quapropter
non me puto sine causa succensum fuisse ijs, qui huius
apparentis contradictionis causa, in eam audaciam ad
ducti sunt (ne quid grauius loquar ut rei indignitas pos
tularet) ut reprehenderent, autorem illius Epistole ad
Hebræos, id est, sacram scripturam, & uelint nolint ma
ligni, Beatum Paulū Apostolum. Et quasi hoc nihil sit,
quia multi Christum agnoscunt secundum carnem, uix
ponderatur ab ullo, sed dominus ipse ponderat.

QVONIAM uerò & de superfluitate à quorum
dam arrogantia, arguuntur scripturæ, quam rem supe
rius tetigimus, & huic rei per paucis occurremus. Si
enim illud primum constanter retinuerimus quod scri
ptura à spiritu sancto est, illud consequenter habebimus,
quod nihil habet frustra, aut unum apicem aut iota unū.
Quo circa certissime credendum est, etiam illa quæ mul
tis uidentur superflua, recondita tamen continere sacra
menta, ut rectè hoc dixit Origenes de Genealogijs, nam
& ab Augustino & Hieronymo eleganter annotatum
est, ea scripturarum loca, quæ nullam uidentur asserre
doctrinam atq; utilitatem, illa inquam ipsa, seruare ab
scondita arcana mysteria, quæ Deus reuelare dignatur

cui

cui uult, & nonnulli sua industria ac menditatione, spi
ritu tacite adiuuante, asse qui ualent. Sic enim sub despe
rata terra conduntur thesauri, & uiles conchæ pretio
sas margaritas abscondunt. Neq; enim putandum est mul
tum interesse scire peregrinationem filiorum Israël, &
nomina ducum bellatorum, & capitā tribuum, aut re
gum bella, si solum inde historiae notitiā capimus. Quid
enim in ijs dignum spiritu sancto, quæ non aliud quam
nomina uirū & clades, & strages hominum sonare
uidentur? Quid hac parte præstabit hæc historia sacra
prophanis paganorum annalibus? Sed ille demum præ
clarus de sacris literis fructus, cum de illis ibi narratis
bellis & prælijs agnoscimus bella nostra domestica &
intestina, & à dæmonum insidijs & laqueis, quorum
periculis subijci Ecclesiam oportet, & omnem animam.
Non est enim nobis colluctatio tantum aduersus car
nem & sanguinem, uerū etiam aduersus principatus
& potestates, & aduersus mundi rectores & tenebra
rum seculi huius. Ibi enim multa præclara discimus de
domo animæ nostræ, & quo pacto uel seruetur uel ex
pugnetur ab hostibus, ut sciamus & ipsi nosmetipsos
defendere & custodire, typum inde accipientes. Mitto
sensus propheticos, qui ad fidem corroborandam ex eis
dem locis sumuntur, & ad nostram doctrinam, sicut quo
dā in loco docet Isaias Gedeonis bellū in Madian, Chri
sti bellum in Satanam significasse, ubi legimus, Iugum
oneris eius, & uirgam humeri eius, & sceptrum exa
ctoris eius superasti, sicut in die Madian. Neq; uerò ar
bitretur quisquam, cum Paulus prohibet genealogijs
intendi interminatis, de illis sensisse quæ in scripturis
n iij sanctis

Eph. 6.

Isai. 9.

sanctis contextuntur. Alioqui cur ipse illis intendisset, qui cum CHRISTVM pontificem maternum in rege Melchisedech tā graphicē figuratum nobis declarat, argumentum sumit à genealogia. Et certè non nisi magna doctrina capitur uel à duabus genealogijs, quas in nouo legimus testamento de CHRISTO, id est, illa ubi secundum carnem describitur, qua ipse descendit apud Matthæum, & illa qua nos per ipsum qui descendit ascendimus apud Lucam. Sed non est locus aperiendi omnia, satis est dare occasionem sapienti. Sic enim & de genealogijs ueteris testamēti ab ape sedula, multi & lectissimi flores reponi possunt.

Matt. 1.
Luc. 3.

QVOD uerò de Battologia illa ex Daniele accepta, uideatur creari fastidium toties idem repetitum audienti, non scripturæ uitio dandum est, quæ rem narrat ut gesta est, sed uitio gentis illius inflatæ, & inanis cuius tumorem & superfluitatem suis ipsorum uerbis scriptura curauit exprimere. Ob hoc enim narratum est eo modo superfluis & inanibus uerbis illis, inflati stultiq; regis edictum: ut sic mirificè uana & fastidiosa superfluitas, superbaq; ostentatio et regis & gentis in illo præconio describeretur, scilicet, illis tam sæpe repetitis usq; ad nauseam uocibus, Tuba, Fistula, Cithara, Sambuca, Psalterij, Symphonie, & omnis generis musicorum. Non est igitur uanitas & Battologia in scriptura, quæ mores hominum (quos prodit) & lingua nobis indicat, enarrando: sed in illis est, quorum etiam erant ea uerba tam superflua. Aiunt enim eruditi in eorum lingua, sic esse illos in omni sermone superfluos. Sic & Batti uitium battologi dicentis,

Sub

Sub montibus illis, et erant sub montibus illis, nõ est Mercurio ascribendū, qui derisionis gratia imitatus, illū non solū absq; uitio uitii hominis, sed elegāter expressit dicēs: Et me mihi perfide perdis, me mihi perdis, &c. Nec itē poëtæ uitio ascribetur, quòd utriusq; battologiam pericūde ac nimis graphicè descripserit. Sic igitur in re proposita nec ipsi scripturæ est imputandū, quæ merito gētis uitium traduxit, quāquam & illud cogitari in scriptura ista uelim, quòd illa musicorum instrumentorum nomina, non uacant mysterio, ut quæ nos doceāt quo pacto in uanitates idololatriæ per dæmonum inflationes, ueluti uarios & inanes sonitus, concitatur.

NON superfluum arbitror propria quadam in dicare, quæ prenosci postulat Euangelica narratio ad sui profundiore intellectum. Quia enim omnis doctrina traditur nobis in Christo, non solum docendo uerbo, uerum etiam factō & exemplo, ideo oportet primum quā diligentissimè speculari omnia gesta eius, & quæcunq; de illo sunt. Item quicquid tradidit, & primò hoc est putandum quòd ipse typum gessit totius mundi, ut sic se habuerit mundus secundum ætates suas iam transactus, sicut se habuit Christus in suis ætatibus. Primò enim quasi in utero Christus cum illo, deinde nascitur, tū circumciditur octauo die, postremò presentatur in templo, & adhuc sub actoribus est subditus patri & matri, donec duodemis ex parte coepit se ostēdere, atq; à seipso pēdere, nõ omnino tñ atq; apertè donec baptizatur, et mittit manū ad fortia, & moritur, et resurgit. Talis mundus, qualis unus homo in Christo, cōsiderādus est: primò tanquā in utero existēs ualdè paruus usq; ad

Luc. 1. &
2.

ad Gal. 4

Gen. per
totum,

n iij Noë,

Noë, tum prodit infans usq; ad Abraham, & circumcidi-
ditur, & nomen accipit salutare, & sub patre & matre
curatus saluatur ipse tunc, sed in AEGYPTUM mox tru-
ditur ut fugiat Herodis furorem, donec crescere valde
incipiens à Pharaone AEGYPTIORUM rege, hic est dia-
bolus, dirè incipit premi: & tunc reuocatur ipse ab AE-
gypto, ne fiat idololatra, & reuertitur Nazareth: ipse
Nazareus: id est, floridus, qui spargebat interim odo-
rem, adhuc tamen sub patre & matre subiectus, & obe-
diens illis. Talis erat populus olim antiquus à Pharaone
ereptus, & sub lege constitutus: & custoditus, donec
etiam uenit in terram promissam magis crescit, ut pos-
sit recipere propheticos sermones, & in templo &
synagogis differere. Et hic est ille IESVS in ue-
ritate, de quo dicitur, quòd crescebat etate, sapientia,
& gratia, coram Deo & hominibus, donec tan-
dem uenit ad baptismum, & ad legem perfectam, &c.
Hæc hætenus indicasse sufficiat: perspicax lector cæte-
ra poterit ex seipso facile indagare.

Luc. 2.

SECUNDO autem consideretur, quòd ferè
quodcumq; de ipso IESVS dicitur, quod faciebat iux-
taq; literam & carnem, est signum alterius quod facie-
bat iuxta spiritum, aut facturus erat. uerbi gratia: Am-
bulabat secus mare Galilee, id facit assidue spiritua-
liter, dum spatia huius mundi peragrat multis mo-
dis, ut afferat salutem. Donec enim sumus nos uia-
tores, ipse quoq; nobiscum uiator & comes ambu-
lat. Item cum Iudæa in Galileam sepe fugiebat, & ibat,
hoc significabat quòd relicturus erat Iudæos, et uentu-
rus ad gentes. Deniq; totus Christi cursus, et discursus
secundum

secundum literam, habet iuxta spiritum intellectum. Sic
curabat ægrotudines animæ spirituales, & curat & cu-
rabit assidue usq; ad consummationem seculi, ut curabat
illas corporis. Sic eiecit dæmonia ab animabus hominū,
& illa quidem uaria, quoniam uariè torquent & abdu-
cunt homines à salute in uarias concupiscentias, & in-
sanias, ut olim eiciebat à corporibus illa. Sic & mor-
tuos excitat, & cæcos illuminat, et surdis aures aperit,
& multis facilitatem lingue præstat. Sic & in sabbato
etiam nunc ista facit, quia uult benefacere. Non enim sab-
batum hoc, est ad ocium, ne fiat in sabbato bonum cura-
tionis. Veniet aliud sabbatum, quando quiescet omnino.
Oportet igitur & scientiam morborum aliquam habe-
re ad intellectu spiritualem, quia in diuersis morbis, di-
uersa etiã uitia significatur. Sūt enim sicut corporis mor-
bi quidam, ita & animæ, ut hydropisis, & paralysis, &
febris, & seminis fluxus, & manus ariditas, & huiusmo-
di: sicut & muti et surdi & cæci spiritualiter intelli-
guntur, quemadmodum corporaliter. Notitia autem ho-
rum morborum secundum corpus, præbet intelligen-
tiam eorum quæ sunt secundum animam, quoniam ana-
logiam habent, et (ut uerū fatear) longè magis in his ge-
stis ipse spiritualis, quàm historicus sensus à spiritu san-
cto intenditur: ut facile iudicant spirituales oculi.

CIRCA domini uerò dicta, tota Christi doctrina,
quæ in uerbo eius consistit, distingui potest in legem si-
ue præcepta ac mandata, aut in promissiones, aut in hor-
tationem per sermones, ac parabolas et prouerbia, aut
in prophetiam, ut de fide ac moribus, per hæc omnia in-
stitueret hominem. Et quidem circa legislationem confi-
derandum

derandum est, quod in omni euangelio unicum mandatū commendat charitatis, cuius regulam se facit, in quo
 Ioan. 15. charitas Dei perfecta est erga nos. Ideo dixit, Hoc est præceptum meū, ut diligatis, sed addit, sicut dilexi uos: quod pauci considerant, quod tamen exponit Dilectus qui ait. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille
 Ioan. 4. le animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quæcumq; ergo dixit dominus
 Matt. 5. in monte, & alibi ubicūq; ad hoc pertinent unicum mā
 Luc. 6. datum, ut perficiatur. Sic & paupertatem, & luctum, & mititatem præcipit. Oportet autem considerare & circa hoc plura. Et primò quod quædam uniuersaliter statuit ut legislator, perpetuam firmamq; legem tradēs, ut quæcumq; in monte illo tradidit beatitudinum, & mā datorum. Nam discipulos considerauit tunc ut Christia nos, quamquam ex parte ut etiam peculiare discipulos, ut ibi declaro. Quandoq; tamen quædam, non ut uniuersaliter seruāda edicit, sed discipulis suis particulariter. Et illa quidem interdum, ut discipulis sequētibus ipsum per uiam perfectionis, & sic omnibus conueniunt talibus. Interdum uerò ut annunciantibus ac prædicantibus uerbum suum, quod dedit illis ut annunciant. Etenim tunc illis particularia dedit monita, illi officio dispositis conuenientia, quæ leguntur apud Matthæum cap. x. & Luc. cap. ix. & x. et sic ijs qui in hoc munere succedūt, etiam congruunt, non tamen ut exigantur, sed ut commodiora esse intelligantur. Nonnunquam & pro tempore quædam edicebat, quæ alio tempore remittebat, scilicet ob temporum diuersitatem. Nam tempus quietis aliud fert, quàm ferat persequutionis tēpus, ut ipsemet ostendit

ostendit apud Luc. cap. 22. ubi permittit ut portent peram, & saccum, & c. quæ antea prohibuerat. Oportet & scire, quod eorum quæ mandabat, quædam uim præcepti habebant, quædam uerò consilij, ut illi dixit: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Hoc dictum præcepti uim habet. Quod uerò addit, Si uis perfectus esse, uade, uende omnia quæ habes, & c. consilium est, ad quod non cogit, sed proponit quod melius, quodq; perfectius. Sicut alibi ait, Sunt Eunuchi, & c. Et post subdit, Qui potest capere capiat. Est & interdum in modum mandati, quod solum licentiæ est, ut est illud. Edite quæ ap-
 Luc. 10. ponuntur uobis, Et si qua talia. Nec illud latere quæquam bonum est, quod quædam Dominus tanquam intelligentibus locutus est figuratè, non ut quod uerba primo auditu sonabant caperetur, sed aliud quiddam per illud. uerbi gratia, Si quis te percusserit in unam maxillam, præbe ei & alteram. Non sic accipiendum est ad literam, ut id factò fiat, sed sic ut saltem fiat in animi præparatione, id est, ut talem se formet homo, ut quantum ad se pertinet, si sit opus, etiam hoc faciat. & ad eundem modum alia huiusmodi intelligenda sunt, Non enim unquam id fecisse dominum aut eius discipulos legimus: nec est (ni fallor) de quouis sanctorum ulla huiusmodi facti attestatio authentica: uix enim potest contingere ut hanc rem postulet Euangelij causa, uel promotio. Sic & alibi cū prohibet salutationem in uia habenti munus prædicationis, non humanum officium prohibet, sed ut in eius rei prohibitione, intelligamus quod oporteat hominem uerbo Dei annunciando addictum, ab omni quamuis leui cura

et consideratione, esse explicatum, ut totus illi muneri incumbat. Illud quoque non praterendum, quod etiam cum quedam generaliter mandat Dominus. uerbi gratia, de renunciatione omnium quae possidentur, quod uidetur interdum exigere ab omnibus, non uno modo intelligendum, sed uarie et pro statu uario: nam qui statum perfectionis aggressi sunt, id facere tenentur non animo tantum, sed etiam effectu: ceteri affectu tantum, ut sic dispositi sint ut iubente Domino faciant, aut cum forte ueniunt ad eam calamitatem, ferant amore Christi.

CIRCA promissiones uero consideranda sunt non nulla, quod quaecumque promisit, propter ecclesiae bonum promisit et eatenus sunt intelligenda, quatenus necessitas, id exigat, et eo modo qui sit conueniens. uerbi gratia, Promisit spiritum sanctum docturum discipulos suos omnia. Non intelligitur hoc, quod omnia penitus docturus esset, sed quae faciebant ad aedificium ecclesiae, et de his quantum satis erat. Nec intelligitur etiam quod docturus esset singulos omnia, sed collegium illud supremum, unde alij hausturi erant doctrinam. Similiter promisit quod signa, eos qui crederent haec sequerentur: in nomine meo daemonia eijcient, linguis loquentur nouis, et c. Hoc secundum literam uerificatum aliquando fuit, quum necesse erat fieri: secundum spiritum uero assidue uerificatur. Circa exhortationes uero, et sermones Domini quando docet, oportet primo scire circa sententias illum, ut magnum et grauisimum doctorem, locutum esse, id est, formaliter ex natura rerum quod illis conuenit, et non quod ex accidenti atque extrinsecus aduenit, et sic saepenumero protulisse sententias. uerbi gratia

Ioan. 14.

Marci vi
timo.

gratia dixit. Cui minus dimittitur, minus diligit. Hoc Luc. 7.
non est sic accipiendum, ut sic de facto esse existimemus: nam sunt quidam ita grati, ut, etsi minus remissum sit illis, plus tamen diligunt quam alij ingrati, quibus magis dimissum est. Ergo sic intelligendum est dictum. minus diligit, id est, minus diligere tenetur, aut minore habet causam diligendi. Hunc locum (puto) quia non aduerterunt multi, aberrarunt. Dixit et alius: Omnes quot quot uenerunt ante me, fuerunt fures et latrones. Hoc Ioan. 10.
certe uerum ex seipsis: quia omnes iniusti fuimus ante Deum, rapientes quod suum erat, quum rapuerunt patres nostri appetentes supra mensuram suam, quod proprium erat deorum. Et hunc locum sic esse interpretandum quidam me docuit, cui et credidi.

AD HAE C, obscuriora sunt quae in parabolis docuit Dominus. Parabolam autem intelligo, cum quid proponitur ut non tam illud, quam aliud, inde intelligatur ob proportionem, et similitudinem, seu comparisonem. Nam parabola collationem significat: et plerumque parabola habet aliquid confictum nominibus tacitis, ut ei conferatur, quod uult enarras persuadere rationabile esse. Queda tamen Domini parabola ueritatem continere creduntur, ut illa de Lazaro et Epulone, ac similiter illa pharisei, et publicani. Quod enim uera Luc. 16.
illa fuerint ambae narrationes, signum est, quod in altera nomen proprium ponitur alterius personae, quae introducit, scilicet Lazarus: in altera uero testatur Dominus suis uerbis, quod Publicanus discessit iustificatus praeparato. Sed una est et necessaria ad parabolas recte intelligendas obseruanda consideratio (loquor de confictis

confictis parabolis, non ijs quæ habent historię ueritatem) ut intelligamus quòd quædam ibi proponuntur, nõ quòd ita sint reuera in applicatione ad ueritatem, sed quòd ita esse qui tam minus sapientes ex proprio affectu putare possent, quæ idè inducuntur quasi ita sint, ut illa falsa existimatio solidiore ratione amoueat, ut doceatur quid potius secundum ueram rationem censendum sit. Exempli gratia: Inducuntur in parabola de conductis operarijs quidam ex eis qui plus laborauerunt, murmurâtes. In his autem subintelliguntur, qui in ratione faciendâ mercedem accepturi sunt à Deo. At hi reuera minime murmurabunt. Quare inductum est illud iuxta existimationem nostram, qui sumus prauis, & non sani iudicij: qui et iudicamus temerariè sepe iudicia Dei. Videtur enim nobis iuxta humanum calculum, quòd plus laborans, etiam plus sit accepturus. Sed hoc in his operis uerum est, quæ ex sui natura merentur mercedem certam, quia tantum ualent, non in his quæ non sunt condignæ quouis modo ad mercedem propositam, sed solum ex pacto. Ut igitur hoc intelligatur, & remoueat mala opinio, quæ nobis ob innatam malitiam posset surrepere, idcirco parabola illa proposita est. Simile est de fratre altero, qui conqueritur quòd prodigus tam benignè receptus sit à patre. inuidiolam quandam ostendit nobis insitam, qui sumus mali, & considerationem nostrorum operum, quæ ut nostra ponderamus plus æquo non considerantes quòd beneficium Dei etiam hoc fuit, posse mereri, & perseverare in meritis. Adhæc plures parabole sunt de regno cœlorum: ubi si non rectè capias quid

Mat. 20.

Luc. 15.

quid sit regnum cœlorum, non rectè intelliges totam parabolam. Variatur enim significatio uocis huius, sicut uariè introducit Christus in scripturis. Nam regnum cœlorum CHRISTVS est. CHRISTVS autem modo capitur pro illa singulari persona, quæ est caput Ecclesiæ, modo pro toto corpore propter eundem spiritum. Nam totum corpus, etiam CHRISTVM, scripturæ sanctæ uocant. CHRISTVS autem tripliciter consideratur, aut in uia ut uiator nobiscum, aut in uia termino ut uictor & iudex, aut denique in patria sua ut triumphator. Sic ergo & de regno cœlorum ponitur uariæ comparationes obseruationibus, uidelicet, quale sit in ingressu, & progressu, & egressu: ac denique in patria. Adhæc etiam in uia & progressu hoc regnum consideratum, uariè sese habet, uidelicet, ut incipiens & adolescens, & ut quodam modo in augmento & statu. Sic enim comparatur grano Sinae Mat. 13. & mulieri abscondenti in fermento sata tritice, donec fermentatum est totum. Multum autem prodest huiusmodi consideratio, ne erremus contentiosè in multis, atque in eo præcipuè, in quod filij contentionis impingunt, putantes ea semper conuenire in Ecclesia, etiã adulta, quæ olim conueniebant, cum esset in cunabulis: sed non omnino eadem est ratio acquirendi, quæ est conseruandi. Oportuit enim fundamentum Ecclesiæ esse in sanguine, & paupertate multa ab initio, ut sic uirtus appareret diuina cum uideremus in his illum crescere, quæ potius ex se ad internitionem faciebant. At ubi creuit, alia ratio cœpit esse eius conseruandæ. Neque enim semper martyrio dare sanguinem oportuit in pace

pace Ecclesie & fide propagata, nec oportet semper Deum cogere ad miracula, si alia uia id fieri ualeat. Idcirco sicut facultates Ecclesie ego nunquam ualui improbare, ita abusus illarum nunquam probaui nec probabo, sed abominor ac detestor. Fuit enim tempus aliquando ut diceret Petrus, Argentum et aurum non est mihi, Quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine I E S U surge, et ambula. Nunc e conuerso tempus est, ut qui non habeant ut queant dicere surge & ambula, habeant tamen ut ualeant dicere, Argentum & aurum est mihi, Et hoc tibi do. Quod si id non faciant, peccant quidem et non habent in ueritate (id est) cum fructu, quod illis dedit sanguis Christi: quia ob hoc maxime data sunt illis facultates ex sanguine Christi, ac martyrum collectæ, ut dent & distribuât pauperibus, sicut olim fiebat à pastoribus sanctis. Nō autē peccant si claudo rectū gressum nō restituant: quia hoc Dei munus est, quod nō est omniū. Quod si Petri fuit hoc, nō ut Petri fuit (id est) non ut sedētis in cathedra pōtificiali: alioqui omnis pōtifex hoc haberet, sed tūc illidatū est, quia sic opus erat ad fidē cōfirmādā, ut cresceret Ecclesia sicut factū est. Modo qui hæc non considerant, falluntur, et quidem perniciosè, atq; schismaticè. Et gratia Dei non hæc dico, ut qui uelim tueri meam sedem, & meos redditus, qui nihil habeo, et in eo statu sim ubi cū nihil mihi sit, nihil desit tamen: neq; adulationis causa, neq; ut defensor malorum morum et abusuum, qui sunt immanes & horrendissimi, nec unquam negaui, sed amore ueritatis, cuius studio utinam merear id quod solet ueritas parere, ut nemini placeam tandē, quia uerum dico. Displiceo hæreticis, quia tueor maiestatem

statem Dei in proceribus Ecclesie, quam Deus posuit, & dico illis. Super cathedram Petri sedent presules & pontifices. Quæcunq; ergo dicunt uobis, seruate & facite. Displiceat & proceribus, quia detestor mores pessimos, tanquam illorum qui dicunt, et non faciunt. Unde & cogor hortari & dicere, quod est in illos contumeliosissimum, Obediamus eorum dictis, eorum autem facta non imitemur. Sed de hoc hactenus. Est & genus alterum parabola, cum non quid quasi gestum narratur, sed per modum scientie aliquid enunciatur in simili, ut cum dixit Dominus. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Et alias, Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, & c. Item, Quis ex uobis patrem petit panem, & c. Item, Quis ustrum habebit amicum, & c. Item, Quis ex uobis habens centum oues, & c. aut, quæ mulier habens decem drachmas, & c. Item, Quis ex uobis uolens turrim edificare, & c. aut, Quis Rex iturus committere bellū, & c. Hoc genus parabolarum (quo etiam frequenter usus est dominus) non est sine difficultate, primum in cernendo propositum, cui applicanda est parabola, deinde in applicando, ut recte congruat, nec uideatur frigidè, aut ineptè, locutus dominus: nam ego absq; dubio puto immensam contineri sapientiam, atq; prudentiam in huiusmodi, sed nondum satis uidetur deprehensa (ne dicam comprehensa) à pluribus. Prophetice tandem plurima enunciauit dominus, & quedam quidem apertissimè ut de sua morte, & genere mortis, & de reprobatione iudeorū, ac Gentium uocatione. Quedam uerò sub inuolucris, non quidem figurarum ut antiqui propheta, sed potius
o parabolarum

Matt. 23.

ex Luc. 9

Matt. 24
 Marc. 13.
 Luc. 21.

parabolarum & enigmatum: & in loco, ita multa simul commiscet ac tradit, quæ diuersis erant futura temporibus, ut nescias distinguere quid cuiq; temporis & rei aptetur: ut cum desolationem Hierusalem, & in postremis diebus persecutionem Antichristi, simul commemorat. Sed inter cætera, illud primùm animaduertendū est, de industria sic subobscurè hæc esse tradita, ut relinquatur & fidei locus, & perfidia. Deinde pro intelligentia, plura sunt consideranda, quòd more prophetico non seruat ordinem rerum gerendarum, ut quòd primò futurum sit, primò explicet, quo explicato, procedat ad secundum, sed ut placet spiritui quodlibet narrare incipit, & antequam explicet, admiscet aliud. Ad hæc, & quòd post aliquod uenturum prædicat, non ita est accipiendum, ut continuo post secuturum esse credatur. Satis autem fuerit hæc innuisse: nam quia hæc à quibusdam ueterum non sunt considerata, erratum est proculdubio: quòd satis nunc nobis perspectum cõpertumq; est, quantum attinet ad iudicij diem à quo ego puto nos abesse longius quàm plurimi arbitrètur. Non enim adhuc impletum credo quòd præscriptum est, prædicandum Euangelium in uniuerso mundo. Et hinc tandem quòd ad secundam clauim attinet acquiesco.

¶ Ex accepto clauium vsu, ostenditur certa metho do probatio sensuum qui de scripturis accipiuntur à quo sint spiritus, & hinc plurimæ hæreses, certè capitales deteguntur, atq; exhibètur ostèndi.

POST QVAM iam conflauimus & dedimus clauis ad aperienda sensa uera scripturarum, superest ut certa quadam metho monstremus uias, quibus in opo positum itur, uidelicet, ad inuenienda falsa sensa: ut sic & illa deprehendentes, etiam possimus in promptu reprehendere. Nam ex datis clauibus hæc ipsa methodus, quam desideramus, facillè percipitur. Primùm igitur à prima clauis acceptione, quæ habet quòd omnis scriptura à Spiritu sancto profecta est, hoc primùm accipitur, quòd quæcunq; scripturæ interpretatio repugnat intellectui spiritus sancti, falsa est. Et hinc educitur, quòd cū repugnat eorum dictis siue scriptis, in quibus fuisse aut esse spiritum sanctum certò scimus, falsa est. Quoniam uerò primùm scimus in ipsis scripturis spiritum sanctum esse, hinc habetur primùm manifestè, quòd quæcunq; scripturæ alicuius interpretatio repugnat alterius alicuius scripturæ certæ sententiæ, illa interpretatio falsa est. Et ob istam causam oportet in hæreticos habere in promptu scripturarum loca, ex quibus ualeat cõfutari. Ego enim existimo nullam esse falsam positionem circa ea quæ ad fidem attinent, quæ non ualeat per scripturas refelli. Nam omnes hæreses ab ipsis scripturis reprobatae sunt, quâquã interdū difficillè sit à scripturis elicere, per quæ illi redarguantur. Sed si scrutaremur & sciremus inde

o ij argumenta

argumenta elicere, mirificè ad hoc opus ille nobis deseruirent. Nam uide quomodo dominus elicuit argumentum in Sadduceos, negantes resurrectionem ut iam ostēdimus. Et quomodo probauit aliàs necessarium, quòd daretur aliquis filius Dei, qui esset uerè filius, non secundum communem adoptionem, per illud Psal. Ego dixi dii estis & filij excelsi omnes. Item alibi quòd messias esset uerus Deus, per illud. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis. Vide quomodo asserit probari in scripturis ueteribus baptismum, quòd futurum erat ad delenda peccata, dum corripit Nicodemum quòd esset magister in israhel, & hoc ignoraret. Et similiter pro Eucharistia profert argumenta ex scripturis antiquis, & psal. & errorem iudæorum manifestat. Vide quomodo etiam obstruit ora dum acclamationem puerorum improbarent liuore pleni, scripturæ testimonium inducens in eos, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Apostoli de uarijs scripturarum locis, argumentis tamen inde confectis, probarūt Christi resurrectionem. Similiter & aduentum spiritus sancti. Item cessationem legalium, non nisi à scripturis obtinuerunt. Deniq; (ut iam dixi) nihil est prorsus ad fidē attinens, quòd à scripturis non accipiat testimonium. Et hæc est uia in hereticos elegans. Nam ipsi cætera testimonia floccifaciunt: fingunt enim se in solis scripturis inniti, sed tergiuersantes conantur peruertere sensa, & germanas earum interpretationes. Verum apud eos qui animi æquitatem non auiferunt, & iudicium habent, ostendunt facillè, quòd succumbunt, & quomodo à catholicis semper superati sunt, scilicet, his armis scripturarū. Verum quoniam

quoniā apud infirmos & imperitos & carnales, quorū infinitus est numerus, ipsis semper proteruentibus, & nullorū autoritati cedētib; nō esset res unquā fatis clara. Ideo oportet aliunde petere testimoniū spiritus, uide licet, ab Ecclesia, quotiescūq; res (de qua cōtēditur) aliter euinci nō potest. Nā si Ecclesia quidpiā determinauit eius oppositū, quod ab hereticis per scripturas asseritur, aut ex iam determinatis id euidenter colligitur, manifestū est quòd hereticorū interpretatio ab ipso spiritu redarguitur: quoniā spiritus sanctus in huiusmodi iudicijs astitit Ecclesiæ proculdubio, quoniā et hoc à scripturarū testimonio accipitur, quibus illi fidē se habere cōfingūt. Sed hoc loco, altero duorū effugio ipsi elabi conātur. Et unū est, manifesta proteruitia & cōtumacia. Dicunt enim quòd que ipsi asserūt, certa sunt et euidentia à scripturis. Quare et si Angelus de cælo aliud assereret, nō esset audiendus. Nā scripturarū se habere iudiciū semel aiunt, nec se aliud expectare debere. Quæ quoniā adeo stulta sunt, ac suismet ipsis tenebris falsitatis à luce ipsa distāta, cū nihil prorsus coloris uel in superficie gerāt, sed superbiā insignē, & arrogantiā, digna quidē essent prorsus omitti, et hinc philosophi prudētiā imitari, qui de quouis quod temerè proferatur, prudentē sollicitari superuacuum esse existinat. Verum quia et hinc, id est, ex tractatione horū inopinabiliū sæpe ueritas magis elucet, quoniā et de principijs etiā sermo et disputatio habetur, ut utcūq; ostēdetur proteruitia, et appareat quòd deducatur, per se manifesta negātes, idcirco hoc in loco parūper morabor. Aiūt ergo scripturas esse peruias, et faciles omnibus. Cur igitur ipsi soli intelligūt, et reliqua

Ecclesia hallucinatur? imò etiã tot sancti uiri cecutiuerunt, qui cõstãter docet in istos? Non ne hic necesse habet profiteri, se solos nũc demũ habere oculos, reliquos prorsus omnes excãcatos esse, & fuisse? Nũquid nõ hoc primũ certissimũ, quo se produit, testimoniũ ex ore ipsorũ? sicut & beatus Iob obiecit. Vos ergo soli sapietes, et uobiscũ morietur sapietia? Ad hæc, scripturæ faciles sũt & præsertim Pauli Epistolæ? Quid ergo est quod clauiger noster Petrus inquit in eis esse quædã difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauãt, sicut & ceteras scripturas, ad suã ipsorũ perditionẽ? Ergo scripturæ faciles, in quibus tot excellẽtia præclarissimorũ desudauerunt ingenia, & nihil humanarũ disciplinarũ (quod cũ illis hac parte, uidelicet, quod pertinet ad sensorũ profunditatẽ et obscuritatẽ cõferri ualeat inuenisse) se arbitratii sunt? Ecce quot uisus produitur, & seipfos ostẽtui exhibet, dũ tã immania mẽdacia tãta cũ impudẽtia proferũt. Ad hæc cũ ex opposito dicatur illis, quod scripturæ palã aduersantur eorũ dogmatis, quid quæso respondere possunt, nisi, ut sunt puerorũ litigia? scilicet, imò uobis aduersantur: ut in hũc ludũ res redeat, imò sic est, imò sic nõ est, imò sic, imò nõ. Quo in loco quid pars illa mẽdax, & adultera dicet tãdẽ, nisi, scindatur ergo & diuidatur: uos pte habete, nos aliã partẽ. Verũm nõ sic erit. Isto enim pacto nõ uiueret ueritas, quæ unica est. Salomonis ergo sentẽtia præualebit, quæ unũ filiũ reddet matri suæ. Nõ uult scindi Christus, sed potius abscondi eos à se qui cõturbãt. Vos autẽ uosmetipsos proditis quod nõ estis uera mater. Si enim essetis uera mater, cõmoueretur uiscera uestra super Christo et mẽbris eius, scisio nẽ cõsiderãtes & exhorrẽtes, quã tamẽ cupitis, & pro

Pulchra
in hereti
cos cõli
deratio.
3. Reg. 3.
ad Gal. 5.

qua laboratis, et sicut Iudas cõquerimini de pauperibus, ^{102n, 23} quasi ad uos ptimeat causa pauperũ, q̄ fures estis, & ad machatũ et ad pãdũ parati atq; expediti, emisiq; cõmanipulones à signifero furũ. Sed hæc est illa tunica quæ scidẽda nõ est, sed uni est dãda, quẽ elegerit Deus sorte, à qua uosmetipsos exclusistis infelices. Ad hæc dicitis, miseri, id scripturã dicere quod uos dicitis: audite ergo et itelligite si potestis. Rogo uos q̄ uos docuit hæc esse scripturã, id est, à Deo inspiratã, et irrefragabilis autoritatis? Nũqd hoc ab hominibus scitis, an à Deo? Si enim ab hominibus, ergo fides uestra in hominum testimonio principiiũ habet. Sim à Deo, sed p̄ cuius os hoc est productũ, qd' uelut à spiritu sancto platũ putatis? O miseri, nũquid nõ oportet uos dicere, quod hoc ab Ecclesiæ iudicio accepistis? si tũ etiã scripturæ creditis, cui uerẽ non creditis. Sed interĩ simulemus et nos ut potẽ cũ hypocritis rẽ agẽtes, et fateamur uos credere scripturis. Si igitur auditis Ecclesiã dicẽtẽ uobis, hæc est scriptura diuina, et à spiritu sancto pfecta, et ob hoc ipsum credidistis et sapiẽter, sicut sapiẽter Augu. q̄ dixit, Euãgelio nõ credere, nisi me Ecclesiæ catholice moueret autoritas, cur etiã hoc nõ creditis Ecclesiæ, qũ dixit, hæc est interpretatio eius loci scripturæ? An nõ uanũ esset Ecclesiã spiritus reuelatiõẽ pbare scripturas, de quibus dubitaretur, si nõ etiã ualeret pbare sesus scripturarũ ueros, de quibus etiã dubiũ uerteretur? Nõ ne uim setis argumẽti quo caperis heretice, quo alligaris, quo stringeris? Nã quamobrem (quæso) iudiciũ datum est Ecclesiæ ad discernendũ scripturas sanctas, à nõ sanctis, nisi ut habeamus certitudinẽ fidei nostræ, quæ in scripturis continetur? Si ergo de ipsis scripturarum sensis emerferit dubium, non ne uides hic frustrari intẽtum spiritus sancti, si una pars ab ipsis

Nota cõsiderationem Christiano necessariam propter hæreticos.

scripturis eliceret unū tāquā ad fidē pertinēs, alia uerò pars oppositū? Qui ergo succursum esset isti casui Dei prouidētia nobis, nisi sicut Ecclesia datū est discernere scripturas, et à nō sanctis secernere sanctas, ita illi ipsi quoq; datū esset discernere sensa scripturarū, et à reprobis proba secernere, ne alioqui frustra habeamus scripturas, quæ nō explicarēt idoneē fidem nostrā? Aut uos aliud iudiciū nobis proferte, si potestis, ubi sit huiusmodi agnitio. Nos enim sic semper ab ipsius Ecclesie incubulis seruati esse cōperimus. Et uos scitis, & cōfessistis duā id nobiscū. Itū est enim semper in omni dubio, qd̄ circa scripturarū intellectuē emerfit, ad Ecclesiā (id est) ad Ecclesiā p̄eres, quos Petri cathedrā tenere prospeximus: et inde rē iudicatā, oēs catholici receperunt. Sed ut Ecclesiā perturbetis, nūc mutata sentētia, tā constās factū negatis: et ad illud effugiū recurritis (si modo est effugiū ullū, in cuius initio statim cōprehēdimini & uanitatē arguimini plusquā manifesta.) Dicitis enim in uobis esse uerā Ecclesiā, scilicet nūc demū ortā cū spiritu illo qui est in uobis, sed ipsa uox Ecclesie in uos queritur ut in stultos, et insipientes, quæ ait: Deridēt me iuniores tēpore. Ergo tā diu frustrata esset Ecclesia Dei, à promissione spiritus sancti, si nūc in uobis incōpisset, quæ nō de sinu Christi, in mēsa præparatoria crucis, ut ille dilectus, sed in cubiculis de sinu sacrilegarū contrahitis, ubi in medio uestri ludit satā, serpens, diabolus. Et hæc nūc satis ad uos pro spōsa Christi. Nō me latet quæri solere hic à Scholasticis, utrū horū testimoniū præpōderet, scilicet an scripturæ, an Ecclesie: quā quæstionē equidē uel nō intelligo, uel iustissimē demiror. Nā tātū dem

De scri-
pturæ &
Ecclesie
autorita-
te
scio scho-
lastica.

dē est ac si quærat quis: cui magis credēdū est, an spiritui sancto loquēti per os Ecclesie, an eidē spiritui sancto loquenti in scripturis per literas amanuensium suorum? id est, prophetarum, uel apostolorum. An fortē ignoramus, quod quæ loquitur Ecclesia ad fidem modo attentia, à spiritu accipit? Si enim à spiritu non certò acciperet, non ne posset errare? Porro quis teneretur credere & accipere tanquā ex fide, cui posset error subesse? Ergo dicitur parīs autoritatis esse in huiusmodi & scripturam, & Ecclesiam. Nam ad autoritatem dicti, duo oportet considerare, alterum dictum ipsum, ut sit uerum in se: alterum ut etiam appareat esse uerum. Si enim omnes æquē agnoscerent, quod uerum est: omne uerum à quouis prolatum esset eiusdem autoritatis, quia omnis ueritas à spiritu sancto est, ut testatur Augustinus. Et ipsa ueritas sat habet ex seipsa autoritatis, ad persuadendum seipsam noscenti. Queritur ergo tunc autoritas & testimonium de illa, cum uel incognita est, uel non satis nota ac probata. Tunc igitur testes adhibentur, tunc iudicium desideratur pro ueritate, non ut sit ueritas, quæ iam est, sed ut esse appareat. Queritur ergo testis, qui illi astipuletur: sed is testis qui mentiri non possit, cū de ueritate illius dicti agitur, quod recipiendū est tanquā à Deo profectū, ut sunt fidei ueritates. Profertur ergo mihi aliquid in scripturis assertū, Credo. Quare id credo? quia id noscā uerū esse ex ipsa ueritatis luce, quæ seipsam monstrat in dicto ipso. Etiam si scriptum non esset? Non profecto: quod inde facile patet, quia si nunc mihi diceretur aliquid quod in scripturis continetur, & fideliter sicut ibi habetur, & nescirem

nescirem ego ibi haberi, aut non seruasssem memoria.
 Gene. 19. uerbi gratia: Quòd quùm Loth concubuit cum filiabus,
 duabus noctibus, non sensit concubitum, neq; cum illa
 accedebant, neq; quùm concumberent, neq; etiam cum
 recederent, & ex eo tamen illas filios concepisse, fa-
 teor non crederem. Ex quo autem dictum est mihi, Scri-
 ptura dicit hoc, subito & intrepidè (Deo gratia est)
 credo. Quare? Certè non ex ipsius dicti luce, et autori-
 tate, sed scripturæ dicentis. Quòd si pergas querere,
 Quid si hoc alia scriptura diceret. uerbi gratia, Iose-
 phus? Fortè tunc aut crederem omnino falsum, aut du-
 bitarem, aut saltem non immobiliter crederem: sed si-
 spicarer posse esse falsum: sicut & alia nonnulla, quæ in
 Iosephi historia à scripturis falsa esse comperi, & anti-
 notui. Non igitur credo illud quod habet scriptura,
 quia dictum uerum ex se apparet, neq; quia scriptum
 sit, sed quia tali scriptura continetur, quæ habet autori-
 tatem irrefragabilem. Sed hæc autoritatem quæso unde
 de? nunquid ab eo qui scripsit, puta quia erat propheta
 qui scripsit? Sed unde scio illum fuisse prophetam? At
 spiritus sanctus cum eo loquutus est. Et quid scio etiam
 hoc, imò unde scio etiam spiritum sanctum esse, ut qui-
 dam aiebant? At hoc dicit scriptura sancta. Ludis me,
 id est enim quod ignoro, uidelicet utrum hæc sit scri-
 ra sancta, & tu mihi obijcis illam, quasi parato recipe-
 re. Ad hæc & si scierim illum qui scripsit fuisse pro-
 phetam, non ne erat homo? non ne omnis homo mendax?
 Psa. 115. non ne et falsi sunt propheta interdū de proprio loquē
 2. Reg. 7. tes spiritu: ut Nathā. Eliseus quoq; nō ne dixit: hoc deus
 4. Reg. 4. celauit à me? Petrus apostolus post tantā spiritus sancti
 Act. 10. gratiam

gratiā, tantaq; dona, non ne putabat adhuc esse cōmune
 quod nō erat commune, nisi certiore reuelatione fuisset ad Gal. 2.
 admonitus? non ne etiā postmodò reprehensus est à Pau-
 lo, quòd nō ambulabat ad ueritatē Euangelij, quā nihilo-
 minus agnouerat? Deniq; in sua Epistola & ubi con-
 testatur quòd ipse uidit Christum in mōte sancto, nō ne
 ipse dixit? Et habemus firmiorem propheticum sermo-
 nem, loquens de scriptura ueteri, quomodo uerò erat 2. Petri, 1.
 propheticus sermo suo illo sermone firmior? nunquid
 quia non certè in se uerū esset illud quod proferebat de
 illa uisione, sicut quodcunq; quod in scriptura ueteri cō-
 timebatur? Absit. Vnde ergo ille antiquus firmior? An
 quia non esset Petrus propheta uerax sicut & illi prio-
 res? Absit. Nam pro Petro rogatum fuit, ne deficeret si-
 des eius. Quid ergo? Hem hūc tandem uenire oportet, Luc. 22.
 quòd tūc iam constabat de scripturis illis antiquis,
 quod erant ueræ & sanctissimæ ueritatis. Vnde autē id
 constabat? quia scripserūt illas ille, uel ille, puta Dauid,
 aut Moses, aut quiuis alius? Minime. Nā & Dauid scele-
 ra grādia admisit, & Moses à peccatis non omnino fuit
 immunis. Hoc igitur uelimus nolimus, fateri nos oportet
 idcirco illas ueteres tūc fuisse autoritatis & firmitatis
 maioris, quia illa iā erāt probatæ à Synagoga, & Eccle-
 sia antiqua, quæ habebat hæc probādi autoritatē, et iam
 probauerat uel expresso uel tacito iudicio. Hæc uerò,
 quam Petrus scribebat, Epistola nondum erat probata:
 nec ipse eo ipso quòd scribebat illam probabat, nec quia
 constaret ab eo esse scriptā, idcirco probata fuisset, sed
 necesse erat ad pbarionē manifestā, ad hoc adhibere anti-
 maduersionē, et solēnitatē cognitionis. Nō enim sat erat
 enunciaffe in epistola sic esse, sed oportebat interuenire

Nota
 hæc om-
 nino.

Notavni
uerfā hāc
medita-
tionem.

Super iam scripta Epistola cognitionem, & oriri decre-
tum, quo sic esse pronunciaratur, aut saltem recipere-
tur usu diuturno ab uniuersa Ecclesia ut sancta, & ut
catholica scriptura, atq; indubie fidei. Sic enim & mul-
tae scripturae probatae sunt diuturno, tacitoq; omnium
Ecclesiarum consensu. Vide igitur quod non idcirco im-
mobiliter credimus illi, uel illi scripturae (si recte sapi-
mus) quia ille uel ille scripserit, quamuis propheta ma-
gnus, uel apostolus, aut patriarcha fuerit, sed quia quod
ille scripsit, probauit Ecclesia, quae hac in re habet iudi-
cium certū, & indeniabile à ueritate: quoniam spiritus est
in ea, in ijs modò causis quae ad fidem pertinent, & ad
Ecclesiam uniuersalem. Itaq; hīc persuaderi oportet,
quod erat primò Ecclesia quàm scriptura. Quis autem
hac de re dubitare potest? Nam cui scribitur nisi Eccle-
sia, ut in formetur de pactis Dei? Ergo prius esse Eccle-
siam oportet supponere, cuius gratia scriptura est, imò
si scriptura probatur ab Ecclesia, quod sit à Deo (ut di-
ximus) oportuit quum prima scriptura fuit, non solum
esse Ecclesiam quae probaret, sed etiam esse hoc notum
quod in Ecclesia esset huiusmodi autoritas. Quod si
quis modo rursus querat, unde hoc notum erat Eccle-
siae? numquid per ipsam scripturam? non ne ridiculum se
praebere? cum iam sit positum nullam fuisse scripturam
quae tamen & si poneretur fuisse, nullius fuisset autori-
tatis antequam probaretur ad persuadendum, quod in
Ecclesia haec esset autoritas. Ergo ecclesia cum primum
nata est, à Deo immediatè ac Dei uoce, hanc se habere
autoritatem cognouit. Fuit enim Ecclesia ab initio in
Adam, & Heua. Ipse enim fuit caput, & illa quae ex eo
aedificata

aedificata est, corpus Ecclesiae primitiuae. Et ipse quidem
hoc sensit, & docuit à spiritu ipse edoctus, quum dixit.
Hoc nunc os ex osibus meis, et caro de carne mea. & c. <sup>Gen. 2. 3.
& 4.</sup>
In quibus uerbis & magnum sacramentum contineba-
tur, quod ipse ex reuelatione accepit, & commendauit
uxori, & accepit pactum de non comedendo fructum
arboris uetitae, & hoc commendauit uxori, quae & cre-
didit ut patet ex uerbis quae dixit illa serpenti. De fru-
ctu ligni quod est in medio paradisi, praecipit nobis
Deus ne comederemus. Hoc à uiro capite ipsa resciiuit,
qui fuit tunc, dum uixit, nō solum paterfamilias, sed etiā
summus sacerdos & pontifex. Sacrificium enim Deo fe-
cisse non est dubitandum. Intellexit enim quod illi dictū
fuit. In sudore uultus tui uesceris pane tuo quae uerba (ut
alibi declaro) magnam exigunt interpretationem. Nati
sunt autem illi duo filij, Habel & Caim, & placuit sacri-
ficiū Habel Deo, & praecipus est Caim ab Ecclesia, &
habitus pro maledicto Dei. Natus est postea Seth loco
Habel, ex quo Enos, & reformata est atq; inualuit
Ecclesia, quia tunc coepit inuocari nomen Do-
mini, inimirum IESV Christi. Sic enim nomen Domi-
ni plerunq; sumitur in scripturis. Coepit autem multipli-
cari paulò post humanum genus, et creuit malitia multis
seculis usq; ad dies Noë: nec tunc erāt scripturae sanctae.
Venit ira Dei & cataclysmus in omnem terram, & pe-
rijt uniuersum quod habebat uitam in terris, seruato
Noë cum filijs & mulieribus eorum, qui Noë cum ex ar-
ca ueniret in terram benedictus est à Deo: & constitu-
tus est caput mundi, & accepit foedus, et sacrificium ob-
tulit Deo acceptabile summo. Sed Cham peccans in pa-
trem

trem, maledictionem ab eo meruit in progenie sua. Sem autem et Iaphet manserunt in benedictionibus, sed coepit iterum peccare mundus in Deum, et inducta est uarietas linguarum, et sic processum est usque ad Melchisedech pontificem, a quo Abraham est benedictus. Et postmodum ueniente et crescente idololatria, segregatus est Abraham de Vr Chaldaeorum, et factus est pater futuri populi hebraeorum, et illi dedit Deus repromissiones, et semini (quod est Christus) et illius terrae Canaan, de qua tamen nihil unquam possedit, ut meliores sub illa agnosceret promissiones in generatione sua. Ibi eidem dedit foedus circumcisionis, et ob insignem eius obedientiam iurcurando confirmauit illi pactum de Christo, et constituit eum patrem multarum gentium secundum imitationem fidei, et obedientiae. Et in Isaac productum est pactum, et in Iacob, qui et Israel, et extensum est ad patriarchas duodecim Israel. Et haec fuit quodam modo secunda aetas ecclesiae, quando coepit ex infantia excedere, ne scies adhuc literas: et ideo nōdum erat scripturae capax, donec creuit numero ille populus in Aegypto, et datus est illi ductor Moses, et factus est Synagoga, cum nihilo minus etiam esset Ecclesia ille populus. Voco Synagogam, qua parte erat peculiaris populus collectus iuxta carnales promissiones. Voco autem et Ecclesiam, qua parte etiam ad aeterna bona uocatus fuit, sicut et nos, et eductus est de Aegypto in pdigijs, et signis magnis, et transiuit rubrum mare, et factus est peregrinus in deserto, et data est ei *ad Gal. 3,* interim lex per Moysen, disposita ab angelis, tanquam lac et elementa prima, ut erudiretur ad euāgelium: et sic coepit capax esse scripturae, et lectionis, et tunc coepit esse script

scriptura quae erat et pro Synagoga, et pro Ecclesia. Pro Synagoga quidem, secundum ea quae cōtinēbatur in litera, et promissiones carnis, quia erat puer paruulus Synagoga. Pro Ecclesia uero, id est, ecclesiae pccribus, secundum ea quae uidebāt, et hauriebāt ex spiritu, id est, coelestes promissiones etiam sub carnalibus absconditas. O admirabilem sapiētiam Dei: nequeo hic me ab exclamatione cōtinēre. Venit postmodum Dauid et Salomō, qui fecerūt libros propheticos psalmodum, et totius sapiētiae ac prudētiae, et oim mysteriorum: qui sunt uehemēter admirabiles, et tunc scripta sunt gesta Regum, admirabilia cōtinētia sacramenta. Venerūt postmodum et alij magni prophetae, eruditores populi, et prænūciatores Christi, et legis absconditorum interpretes, multorum mysteriorum doctores, modum implicitē atque umbraticē ppter infirmos et derisores, modum etiam satis explicitē habētibus tamen aures, et oculos audiendi, et uidēdi, ut paulatim magis dociles redderētur in aduētum Christi, qui digni inueniebātur: licet sint ualde pauci inuēti. Interim at textae sunt quaedam insignes historiae, ad doctrinam etiam multorum mysteriorum, ut Esdras et Neemia, Thobia, Judith, Hester, Iob, et Machabaeorum. Nam sapiētia et Ecclesiasticus, inter uolumina Salomonis habētur, quae omnia sapiētiae libri dici possunt, et sic merito ab Ecclesia dicuntur, eō quod liber quidem Sapiētiae manifestē Salomonis fuisse uidetur. Ecclesiasticus autem ex his quae a Salomone, collectus. Postmodum igitur uenit Christus, et oportuit scribi historiam eius, et in illa legē eius nouā, et exactā, et omnino perfectā: Et huic tanto negocio quatuor Euāgelistae sunt parati, et admirabili quatuor aialium typo, iam oli prænūciati. Scriptae sūt etiam pticulares epistolae a Paulo ad instructionem, et decisionem

multarum questionum, quæ tunc emergebant. In quibus Epistolis est tanta doctrina, et tam mirabilis totius Euāgelij interpretatio, et diuinæ providentiæ manifestatio, ut nunquam queam satis et pro dignitate admirari uiri sapientiam, qui iure et merito uas electionis à Domino uocatus est. Accesserunt et septem illæ Epistolæ, quæ Canonica et Catholica merito dicuntur, quæ spiritus sancti doctrinam, quam acceperunt, nobis exhibent tanquam ex illis septem sportis, ubi repositæ fuerunt septē panum reliquiæ et fragmēta depromptam. Deniq; Apocalypsi clauditur instrumentum hoc, ubi quæ erant futura, et nunc sunt, et adhuc erunt arte mirifica, et humano ingenio abscondita, recunduntur, et signata sunt: et nisi aperiat qui clauēs habet omnino non intelligibilia sunt, ut ipsamet scriptura prænūciat. Sed citò (ni fallor) aperientur multa. Hæc igitur noua tota scriptura, et ipsius Ecclesiæ ortus, et progressus. Quæ cuncta ut ad rem propositam deducamus, firmandum est, Quod scriptura Ecclesiæ data est ad doctrinam ipsius, sed et ab Ecclesia ipsa, id est, à maioribus, et in quibus constituta erat autoritas, probata sunt nobis. Erat ergo prius noua Christianorum Ecclesia, antequam nouum scribe retur instrumentum, quoniam illi scribebatur, et erat autoritas ibi probandi scripturam, uidelicet, in Petro, cui data erant clauēs cælorum et potestas pascendi. Ideo de eo proditum est, quod probauit Euāgelium Marci Romæ, et illud Ecclesiæ legendum sua autoritate tradidit. Quocirca maioris tunc autoritatis erat Marci Euāgelium, postquam probatum fuit à Petro, quam ipsiusmet Petri Epistola, antequam probaretur uel ab ipsomet

ipsomet Petro, uel à successoribus eius, tanquam certæ et indubiæ fidei. Non enim (ut iam dictum est) quia scripsit Apostolus, ideo probata est, sed quia probata fuit ab Ecclesia, id est, ab ipso Petro, uel à tenente Petri cathedram, ideo auctoritatem habet. Cuius rei signum est, quod et Paulus scripsit alias Epistolas, ut credibile est, multas: certè primam aliam ad Corinth. et ad Laodicenses, quæ etiam nunc dicitur extare, et ad Senecam, ut multi credunt, et tamē non sunt in canonem receptæ. Quamobrem ergo? nisi quia illas non probauit unquam Ecclesia, tanetsi constaret eas esse Pauli. Nam ab initio certò constabat, et tamen nunquam fuerunt in canone, quia quod semel in canonem uenit, ut pars instrumentum Dei, non est dignum ut auferatur, et perdatur. Custodiunt enim homines instrumenta sua in aeternum, ut possunt. Non hoc igitur faciet Deus de suis qui potest, tanetsi negligat ipse homo? Absit insipientis existimatio. Vide igitur quomodo Papa dicente, aut scribente, aut faciente aliquid, non obligamur omnino credere illud rectè dictum, aut scriptum, aut factum esse, quoniã potest ei quod dicit, aut scribit, aut facit Papa, etiam ut Papa, subesse error, sicut et errauit corã Gentibus, substrahens se ab illis propter Iudeos, et quasi probans (ut uideri poterat eo factò) cæremonias legis. Ideo subuenit spiritus statim per Paulum corripientem, ne quod quasi probatum ab eo uidebatur factò ipso, faceret præiudicium ueritati. Et tamen ipse Papa cognoscens, et sedens in cathedra, et decernens atq; determinans quod uis à se, uel ab alio dictum scriptum ue ad fidē attinens, si ut uerum, ut certum, et ut ab omnibus reci-

piendum probauerit, firmissimum proculdubio robur
 & autoritatem dabit dicto, aut scripto: ut sic uideas
 eandem personam modo fide non dignam, quia sola ap-
 paret, modo dignam fide, quia non sola, sed cum Chris-
 to & spiritu eius. In determinationibus enim duntaxat,
 non in quibuscunq; eorum meditationibus aut factis, ad
 Ioan. 11. est spiritus sanctus, ut in Caypha prophetante mirifice
 ipsa scriptura monstrauit. Et isti nobis opponunt malos
 pontifices ut imperitis imponant, quasi Cayphas non
 esset sceleratissimus, qui innocentissimum Christum au-
 sus est reū mortis asserere, et de blasphemia, ueritatem
 summam arguere. Quo in loco & aliud tibi secretum
 Ioan. 8. scripturæ pandam. Legis à Christo dictum, Si ego te-
 stimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non
 est uerum. Et iterum dictū ex opposito per diametrum,
 Nota. Et si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium
 meum est uerum. Quis hæc rectè intelligat nisi in hanc
 cogitationem ueniat, quod Christi testimonium, si illius
 personæ fuisset in quantum homo erat, non fuisset uerū
 testimonium? Verum autem intelligitur testimonium,
 non quod non uerum in se est, sed quod etiam fidem fa-
 cit. Sic uerum uocat utrobique Dominus, quia nullius ho-
 minis, aut personæ testimonium recipitur, si sit solus. Et
 idè illa conditionalis uerissima est, Si ego, uidelicet so-
 lus, perhibeo de meipso testimoniū, testimonium meum
 non est uerum: sed quia non perhibebat solus testimo-
 nium de seipso, sed erat cum eo pater non sine spiritu
 amborum, idè etiam sæpius Christi ipsius hominis te-
 stimonium erat uerum, & apparebat, quia habebat pa-
 trem cum spiritu sibi contestificantes. Similiter uerum
 erat

erat iudicium suum, quod utrobique locorum ipsemet ma-
 nifestè declarat. Ergo uerum est quod Christo ut homi-
 ni sic nudè considerato, non erat credendum, quia solus
 sic fuisset, & testimonium eius non fuisset uerum. At ue-
 rò Christo homini ut summo Pontifici tamè, & cui sem-
 per assistebat pater cum spiritu suo, ut homini Dei per-
 fectò, multis modis contestificantes cum illo, omnino cre-
 dendum erat: quia non erat solus, & nunquam fuit so-
 lus, id est, in nulla re aut cogitatione dimissus à spiritu,
 & idè semper dignus erat fide. Idè dixit, Sicut docuit
 Ioan. 8. me pater hæc loquor, & qui me misit, mecum est, & nō
 reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei facio
 semper. Hoc uerò de nullo hominū penitus dici potest,
 quod ita perfectè cum Deo coniunctam haberet uoluntatem,
 ut assidue id faceret, id cogitaret, id sentiret,
 quod Deo placeret & meritorium esset. Si igitur
 hæc distinctio aliquo modo haberetur in CHRISTO,
 ut si potuisset solus esse in dicto aut facto, non ei
 fuisset habenda fides, quanto magis in hominibus
 ueritatem habeat, in quibus reuera potest cogi-
 tari solitudo? Sed assistentia diuina certa est in
 Nota. Pontifice, quando res fidei agitur, & sobriè ri-
 teq; ab eo circumspectitur, & de cathedra dicens,
 non solum dictum enunciat, sed etiam ipsius iudi-
 cium dicti decisiuum pronunciat, declarans quod
 sic ex fide recipiendum sit. Vnde & discipulus il-
 le, una ex columnis Ecclesiæ, postquam dixit de
 seipso ut de alio quodam homine, non tam gratia
 humilitatis quam mysterij huius (quod dico) ex pla-
 Ioan. ult. nationis, postquam inquam dixit: Hic est discipulus
 p ij ille

ille qui testimonium perhibet de his, uidens quod hominis testimonium suscipiendum non erat, adiecit, quasi alius & pars Ecclesie (tanquam ille qui sic non erat solus, sed contestificantem habebat Deum & spiritum eius.) Et scimus quia uerum est testimonium eius. Et quia hoc totum probauit Ecclesia, ideo fidelis sermo & omni acceptione dignus. Et per hanc explicatam puto, et ex profundis exacta consideratione declaratam questionem hanc, unde & resoluitur omnis fidei nostrae ratio in Ecclesiam, & prouidentiam Dei, tanquam sponsi erga spousam suam, quam derelinquere in necessarijs non potest. Ergo si quis quaerat, Quare credis scripturae? Respondeo, quia probauit illam Ecclesia. Et si rursus. Quare credis Ecclesiae? Respondeo, quia spiritus sanctus est in ea cum de his loquitur, & non dicam, quia scriptura mihi dicit quod Ecclesiae debeo credere (quamquam & hoc habeatur in scriptura) quia esset circulus, & illusoria esset probatio, sicut illa, si est b. est a. si est a. est b. sicut in resolutorijs habetur. Et si quis mihi dicat, quare credis in ecclesia esse spiritum sanctum? Respondeo, quia credo Deum habere prouidentiam sponsae suae. Et si dicat unde scis hanc ecclesiam esse Dei sponsam? Respondeo sensibilibiter ex acceptis à patribus nostris hucusque, & ab ipsamet ecclesia, sic à principio ordinata, etiam si nullae fuissent scripturae. Omnis enim notitia intellectus à sensu origine accipit. Nam (ut probauimus) etiam sine scripturis sciebant primi parentes esse ecclesiam iam à Deo electam, hoc sentientes in semetipsis. Ex his ergo omnibus, quia iam persuasum habemus quod in ecclesia est spiritus infallibilis ueritatis, circa illa quae

Philosophus prius primo priorum Analit.

si dei

fidei sunt. Nam eius est nos docere quid fidei est, & de clarare quod ad fidem pertineat, & quod credere debeamus) idcirco oportet habere in promptu quae iam illa determinauit, ut in multis possumus cauere falsas scripturarum interpretationes, quae tamē fortē commodius inferius colligemus sub aliqua alia methodo.

TERTIO accedit testimonium spiritus qui est in sanctis & amicis suis, ijs praesertim quos elegit in ecclesia doctores, atque magistros, et eos maxime quos ipsamet maxime probauit ecclesia. Constat enim ex uita innocentia, sanctitate, miraculis, quod spiritus fuit in illis, sed non simili modo sicut in Christo, ut quaecumque diceret aut scriberent, tanquam à spiritu sancto profectū accipi oporteat: quos, ut docet diuus Thomas in Quod libet. & ipsa experientia notissimū est, nonnunquam sibiipsis fuisse derelictos, & secundum proprium spiritum dictasse nulli dubium esse debet, cum saepe inter seipsos dissideant sententijs, et ferē passim in interpretationibus scripturarum, circa illa maxime quae non definita sunt. Quin interdum nec secum fuisse constantes, sed modo unum, modo aliud sentientes, qui alicuius lectionis fuerit facile de illorum scriptis accipere possunt. Et tamen nonnulla est eorum autoritas, & tunc ualidior, quando simul in idem concordant, & tunc etiam plenior, quando assertiuē pronunciant. Et tunc plenissima quando id esse ex fide constanter pronunciant, & in hoc pariter concordant: quum enim haec dicunt concorditer, arbitror non esse posse in eis ullum errorem. Alioqui sicut in uita & moribus nonnunquam se offendisse ultrò ipsi professi sunt, quid miri est, si & in uerbo, & in do-

Nota. p. autoritate sanctorum.

Augusti. ni est haec sententia.

p. iij. trina

strina similiter hoc ipsum contigerit: quod nec ipsi negarunt. Etenim non penitus liberati erant à maledicto illo, quod in terram cordis eorum latum est, & ait, Spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde eleganter illa columna Ecclesie dixit. In multis offendimus omnes, & Iaco. 3. Qui non offendit uerbo hic perfectus est. Et ex hoc apparet impudentissima horum nouorum hereticorum frons, & illius terræ nigræ (id est) Melancthonis procacissima, & plena luciferianæ arrogantia & calumnia censura, qua uniuersum sanctorum cœtum, & Synodorum etiam uenerabiliter suscipienda placita, ausu uehementer horribili suggillat, relicto liuore à canino dente, & nonnunquam uerenda eorum, ut filius Cam maledictus, fratribus patefecit. Sed non audient filij Sem in quibus inuocatum est nomen domini, qui patrem reueritus, auertens faciem operuit uerenda eius. Nec item filij Iaphet, qui idem fecit: & propterea dilatatus est, & manet in tabernaculis, scilicet à maiorum uestigijs non recedens, sicut maledictus Canaan, de cuius progenie sunt isti derisores, quos spiritus sanctus seruos eorum constituit, qui benedictionem ob pietatem acceperunt. Amen.

¶ Methodus breuis ad agnoscendam quamlibet hæresim.



ERVM ut omnes sensus & positiones quæ falsitatem continent, & aduersantur ueritati Spiritus sancti, qui est autor scripturarum, ad unam Maximam, & Dignitatem

gnitatem resolui posse, & quasi ad coticulam certò probari ostendam. Audiatur quæso Christianus homo hanc dilecti præclaram uocem, ipsamq; cordi reponat, affigat, & meditetur: quoniam (ut scio) solum ad eius recordationem demones exhorrescunt, & contremiscunt. Ait Dilectus, Nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi Prophetæ eixerunt in mundum. Et adiiciens, coticulam ad quam probetur, dixit. In hoc cognoscitur spiritus Dei. Omnis spiritus qui cõfiteatur Iesum in carne uenisse, ex Deo est; Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est; & hic est spiritus Antichristi. Habes coticulam mi frater, fidelem, ad quam certò probare potes spiritus an ex Deo sunt. Hæc est enim coticula, Qui soluit Iesum Antichristus est. Inspice ergo si quis eum soluat, & probasti: Iesus enim mirifico & uario nexu cū omnibus coniunctus est, ut ipse sit quodam modo omnia.

ET primum quidem nexum habet Iesus cum Deo patre suo sempiternum, secundum substantiam & naturam. Quicumq; ergo aliud à patre, natura & essentia illum prædicat esse, & puram creaturam, aut exordium à Maria sumpsisse, & ideo non uerum Deum esse, ut Cerinthus Arrius Fotinus et alij multi, soluit eum à patre suo in nexu maximo: & ideo Antichristus est. Et quicumque confundit personam eius cum persona patris, dicens unam eandemq; personam esse patrem & filium, ut stultissimè Sabellius, & Noëtius, soluit IESVM: imò destruit, & annihilat non solum filium, sed & patrem. Et quicumq; plurificat in eis quæ sunt nature, ut est intellectus & sapientia, p iij uoluntas,

uoluntas, bonitas, potentia, & quicquid est aliud diuinae illius & simplicissimae essentiae, ut Marcion, et qui Troita uocati sunt, facientes tres Deos, soluit Iesum: quoniam unum est cum patre secundum indiuiduam naturam. Ipse enim (inquit) Ego et pater unum sumus. Ergo quicumque dissimilitudinem ullam ut Eunomius, aut inaequalitatem inter eos praedicat, aut quidpiam diuersum, nisi quod filius à patre procedit, soluit Iesum. Denique qui non quodcumque producit pater aut facit, etiam ab ipso filio produci & fieri confitetur, praeter ipsum solum filium, qui à patre producitur, non à seipso, soluit Iesum à patre suo, & Antichristus est.

SECVNDAM coniunctionem & nexum, similiter sempiternum, habet cum Spiritu sancto, qui est spiritus patris & suus, ut ait Paulus. Si enim spiritus sanctus, spiritus patris est, ergo intimus illi, ergo Deus, ergo idem Deus, cum non sit nisi una Deitas, ergo unum cum patre, ergo & unum cum ipso filio qui est unum cum patre. Quicumque ergo spiritum sanctum creaturam esse dicit, ut Arrius, & Macedonius, & alij plurimi, soluit Iesum à spiritu patris, cum quo hunc nexum habet, ut sit unum cum illo. Et quicumque spiritum sanctum negat ab ipso filio sicut à patre procedere ut Graeci fides, soluit Iesum à patre, et ab ipso spiritu: quia ipse primo unum est cum patre, ut sic spiritus ab utroque, tanquam ab uno procedat principio. Alioqui non esset intelligibile quomodo inter has personas nexus esset. Non enim in patre ambo necluntur quasi ambo filij, cum sit unigenitus filius Iesus. Neque enim nascitur spiritus, sed spiratur. Si ergo cum spiratur, iam intelligitur filius, quo

Nota argu. quod spiritus à patre & filio procedat.

quomodo non & ipse spirat cum cum patre? sic enim solueretur à patre filius. Si autem nondum filius intelligitur cum spiratur spiritus, nunquid ergo simul nascetur filius, & spirabitur spiritus? & non praesupponetur notitia ipsi amori? Et sic etiam nullus ordo in nexu, inter filium & spiritum sanctum? At hoc est soluere IESVM ab ipso spiritu suo. Et hic fuit error Graecorum, iam olim ab Ecclesia explosus in concilijs multis. Quare mirandum est, quod hunc fidei articulum, iam post tot concilia comprobatum, & in Symbolo decantatum ab omnibus fidelibus & catholicis, idque tot seculis, Erasmus tamen non inter fidei articulos recipiat, sed inter quaestiones scholasticas, quas uituperat: aut quando minus impie docet, inter pijs doctorum contemplationes reponit. Etenim & hoc inuolabiliter tenendum est, spiritum sanctum et à patre et à filio procedere, non quasi duobus principijs, sed quasi uno. Non enim pater, ut pater, spirat: neque filius, ut filius, sed ambo ut spirantes una eademque spiratione, quia una est eorum uoluntas. In quo etiam eundem Erasmus miratus sum, quod & hunc articulum, quem probauit Ecclesia, non quasi pertinentem ad fidem recipi docet, sed ut pijs (ut ait) contemplationem. sed forte magis mirandum fuit, quod Ecclesiae proceres sic illum ludere cum tanto ouium periculo permiserunt.

TERTIO nexum habet IESVS cum omni creatura ex tempore, et primum ut Deus & uerbum patris per quod omnia facta sunt. Qui igitur negat Christum conditorem omnium uisibilem et inuisibilem, ut Manichaeus, & alij multi, aut ponit materiam increatam, ut quidam philosophorum, soluit IESVM hac parte. Et quicumque

In Erasmi perfidia, quae extenditur ad articulos fidei,

Spiritus à patre & filio quasi ab uno principio

quicumq; hunc effectum creationis tribuit casui, ut De
mocratius & Epicurus, aut cuilibet creaturae, uel ange
lo, uel archangelo, ut quidam dixerunt, siue Apelles, si
ue Plato siue Menander & Simon Magus, aut quicumq;
alij, soluit IESVM. Et quicumq; negat latrariam Chri
sto, ut Domino & creatori, soluit IESVM similiter.
Et quicumq; latrariam aut sacrificium ulli creaturae, siue
daemone, siue homini, siue bestiae, siue lapidi, aut ligno
deberi existimant (ut multi fecerunt et docuerunt) soluunt
IESVM: sicut & Ophitae, qui dicebant adorandū esse
serpentem, quia cognitionē ueritatis induxit in paradi
so. Et quicumq; diceret ullā creaturam, siue angelos, siue
animas precisas à substantia Dei, aut Deum esse hunc
mundū, uel animam mūdi: aut Christum esse solem, & si
miles fatuitates, soluit IESVM à seipso, & sua digni
tate quam habet cum patre, qui lucem habitat inaccessi
bilem. Et quicumq; dixit mundum fuisse semper, & non
fuisse initium aut ac temporis, ut Auerroista, soluit IES
VM in hoc nexu quē habet cū creaturis ex tēpore, et
per uoluntatē suā liberā in utrūq; id est, ad creādū et ad
nō creādū. Poterat enim non creare, quod nobis uolens
manifestare, creauit ex tempore, ut sciremus quōd que
cumq; sunt, propter uoluntatē suā sunt, & non ex neces
sitate naturae. Et quicumque plures mūdos asseruerunt,
& plura secula, soluunt Iesum, eō quōd cum his mundis
et seculis nihil comēreij & nexus docetur habuisse. Nā
unus mūdus per ipsum factus, nō plures, legitur in scri
pturis. Et qui aliquā creaturā, etiam daemones, dicit na
tura malos, soluit IESVM à sua bonitate, quem face
rēt autorē mali. At uidit Deus cūcta quae fecerat, et crāt
ualdē

1. ad Ti
moth. 6.

Gene. 1.

ualdē bona. Et qui corpus attribuit deo, soluit Iesum,
cui duo corpora attribuit, alterū quod à patre accepit
ut Deus, alterū quod à matre ut homo: quod nō est intel
ligibile. Et quid oportebat corpus accipere nouū à ma
tre, si habebat à patre? At Deus spiritus est nō corpus,
neque quidpiam corporeū. Et qui Deum nō curare hūc
mundū ut Epicurus, aut nō curare per seipsum: sed (ut
quidā aiebāt) per partes sibi subiectas gubernare mūdū
putarūt, et qui fatū posuerūt, et Christū ipsum sub fatō
ut Priscillianista, soluerūt Iesum à patre et à creaturis.

QUARTO nexum habet Iesus cū carne quā acce
pit ex tēpore, sicut scriptū est, Verbū caro factum est.
Quicumque igitur negat Christū uenisse in carne, id est,
carnē nostrā assumpsisse, aut non uerā sed phantasticā,
ut Manicheus, et alij multi, soluit Iesum. Et qui duas per
sonas somniarūt in Christo, & aliū Dei filium, aliū uir
ginis: Itē aliū qui erat Deus, aliū qui erat homo, soluit
Iesum, quia Deus et homo unus est Christus. Et quicumq;
illū hominē Christū Iesum, uerū dei filiū negarūt, id est,
naturālē, sed solum adoptiuū, ut Bonosius & alij multi,
soluerūt Iesum. Et qui dixerūt in Christo unam tantū na
turā, & dicitatē aut aliquid uerbi uersum in carnem, ut
Eutices & Dioscorus, & Apollinaris, soluerūt Iesum.
Et qui dixerūt patrē assumpsisse humanā carnē ut Sabel
lius, et Patripassiani, soluerūt Iesum, confundētes perso
nas. Et quicumq; carnē sine aia, aut sine mēte assumptā, sol
uerūt Iesum ab humanitate sua. Nō enim potuisset dici
homo Iesus, sed bellua: nec enim diuinitas poterat cōsti
tui forma hominis, & sic supplere uicem animae intelle
ctiuae. Ergo & qui animam intellectuam negarunt esse
formam

formam hominis, soluerunt IESVM, qui propterea fuit homo. Deniq; hæ positiones destruerent beneficium incarnationis. Verissimum tamen est, quòd hac parte solutus fuit IESVS, quando mortuus est, & anima separata est à corpore: non tamen unquam diuinitas soluta, nec ab anima, nec à corpore tribus illis diebus. Qui ergo hoc dicit, non ipse soluit Iesum, sed solutū fuisse hac parte (ut declaratum est, & sicut habet ueritas) confiteatur. Soluerunt enim illum maligni, inferentes ei mortem sicut ipse dixit, Soluite templum hoc, & triduo excitabo illud. Quicumq; tamen diceret illam diuinitatem separatam fuisse unquam ab illa anima, aut ab illo corpore, solueret IESVM, negans illud sanctum, quod non uidit corruptionem. Quod enim semel assumpsit, nunquā dimisit. Est autem hoc uerissimum & certissimum in fide, et non ut perfidus Erasmus ait, pia Augustini cōtempatio. Perfidum enim iure meo uoco illum ex nomine, et constanter, quia uidi, legi, et annotaui in eius monumentis insignem perfidiam, etiam (ut uidimus) in articulos ipsos primos fidei penetrantem. Et tamen adhuc ibi filetur, unde hoc uerbum procedere debuit. At nunquid propterea fidelis canis poterit non latrare, cum uideat oues indigne abduci, ac miserabiliter mactari? Sed hanc iram Dei meremur. Redeo ad rem. Quicumq; ergo negarent in Christo conuenire propria Deitatis, et propria humanitatis, et sic duas uoluntates, & proprias cuiusq; operationes, & quæcumq; conuenientia duabus naturis diuinæ scilicet et humanæ, ut Macharius, Monotelitæ, et alij, soluerent IESVM. Et qui negarent resurrectionē carnis in illo, ut Cerinthus: aut in ascensione sua illā reliquisse

Ioann. 2.

Psal. 15.

reliquisse dixerunt, ut Apelles, & non secum illammet, quam assumpserat, detulisse in cælum, & ad patris dexteram collocasse, ut alij quidam, soluerent IESVM, & propriæ naturæ indignè facerent contumeliam: quoniam uilificarent quod excelsus dignificauit.

QVINTO nexum habet IESVS secundū quòd homo, & talis homo, cum Deo patre secundum gratiā excellentissimam, qua simpliciter nec cogitari potest maior, nec esse. Et ideò quicumq; aliquid diceret, quo de rogaretur gratia Christi et donis, ut quòd profecerit in scientia & sapientia, sicut Arriani dicebant, et Erasmus tentauit innouare: aut quòd deciderit unquā à charitate Dei siue in cruce, siue alio quouis tempore, sicut infani quidā ausi sunt, aut quòd excidere potuerit, aut quòd ignoret de die illa, aut quid aliud, ut nonnulli blasphemarunt, solueret proculdubio IESVM à patre, et spiritu sancto, & à seipso secundum hunc perfectissimæ gratiæ nexum. Et quicumq; eius eximiam & absolutam prædeterminationē negaret, de qua ego propriū libellum composui, solueret IESVM. Et quicumq; illum conceptum non de spiritu sancto, sed ex Ioseph, quia faceret eum peccatorem cum cæteris, et non segregaret à peccatoribus blasphemans, similiter iuxta hunc nexum solueret IESVM. Et quicumq; diceret Dominum Iesum secundum quòd homo erat non minorem patre, et non accepisse mandatum instaurationis nostri generis priorum culpa parentum iam collapsi, et ob eam causam uenisse in carne fragili, & forma serui, ut obediret patri in hoc opere, & sic propter hoc opus exaltatum fuisse, IESVM solueret, non tam à nobis quàm à patre et Deo,

Erasmus.

Carpo crates.

Pelagianus.

Deo secundum hunc nexum gratiæ. Et ideo quicumq; negaret hanc eius obedientiam crucis & mortis, propter quã Deus exaltavit illum, et fecit heredem uniuersorũ, *ad Phi. 2.* ut negauit Basilides, & Manichæi, & nunc etiam Methani, solueret IESVM in caput suum, & perditionem æternam. Deniq; quicumque exuisse uerbum carnẽ illã, et posuisse in sole, et nõ collocasse in patris dextera à se inseparabilẽ & gloriosam ut Seleuciani et si quialij fatui assereret, Iesum solueret in hac substantia gratiæ,

SEXTO nexum habet IESVS cum Maria uirgine secundum carnem, quam accipere ab illa dignatus est. Et ideo quicumque nõ accepisse carnem ex ea, sed attulisse secum de cœlo, & quasi per fistulã per uirginem transisse, ut non minus stultus quã impius Valentinus dogmatizauit, solueret IESVM secundum hunc nexum. Et quicumque negaret eam IESVM matrem, & consequenter etiã Dei matrẽ, ut Nestorius, solueret Iesum.

SEPTIMO nexum habet IESVS cum eadem benedicta uirgine secundum gratiam excellentem & singularẽ, ut dixit angelus. Et ideo quicumque negaret illam fuisse perpetuã uirginem: et sanctam mente et corpore, ut Antidicomarite & Heluidius, iniuriam faceret Christo, et quodam modo illum solueret à Matre, & filia, et sponsa sua: quoniam hæc est Heua uera, uera uerẽ uiuentiũ mater, mulier fortis, adiutoriũ simile sibi. Et ideo qui priuilegium præseruationis eius ab omni lae non confitentur, uideant ne IESVM soluant, negantes summosacerdoti perpetuam uirginem, columbã suã, perfectã suam, electã genitrici suæ. Item qui illam simul cum Christo periclitatam, ut ait Gregorius Nisenus *In cãtic.* iuxta

iuxta prophetiam Simeonis negaret, solueret IESVM in hoc nexu, quem habet cum illa. Item, quis mihi dabit ut intelligam? Dabit Deus aliquãdo, interim qui potest capere capiat. Nunquid autem nõ etiam eius carnis incorruptionem, quæ una caro erat cum Christo, ac similiter exaltationis in cœlum (ut iam omnis Ecclesia recipit, & celebrat) recipiemus, portis inferi non obstantibus? Qui suam in illam nunc maximẽ inimicitiam, Dei uerbo confirmatam, exercent. Sed absit ut semen eius uelit soluere IESVM, & non tribuere matri, & filia, et sponsæ suæ, plenitudinem, aut singularitatem gratiæ, quam singulari uocabulo *κεχαριτωμενη* illi fortissimus angelus euangelizauit. Verum de illius prærogatiuis proprio libello edissero. Denique qui negat illi ab omni reliqua creatura deberi honorem, & uenerationem summam post Deum, et super omnẽ aliam creaturã, ut nunc semen serpentis facit, IESVM solueret in ista gratia.

OCTAuo nexum habet dominus cum uniuersa Ecclesia sua, tanquã caput cũ corpore suo. Si igitur angeli Ecclesiæ nomine ueniunt (nõ est enim IESV nexus cũ illis secundum carnem, nec enim sunt animalia, nec habent corpora, licet quidam summi uiri dubitarint aliquãdo, et unus ex nostris conatus sit hoc probare, sed inſolite: scriptura enim uocat illos spiritus, sicut Deum ipsum, quãquam, etiã puritate multũ interſit, imò immẽsum, sed ut intelligeremus eos carere corpore, sicut ille caret. Si ergo (inquam) Ecclesiæ nomine ueniunt angeli, quibus Christus præſectus est propter nexum quem habet cũ illis secundum quod creator est eorum, ut Deus. Item secundum quod communicat quodam modo cum illis ut homo, secundum mentem & intellectum,

& propter gratiam suam excellentem habet illos mimos
 res se, qui natura maiores sunt: ergo ob hunc nexum illi
 quoq; annectuntur secundum gratiam, & gloriam. Qui
 cumq; ergo gloriam bonorum angelorum negaret ex
 gratia illis datam, solueret I E S V M in hoc nexu. Et
 contra qui malis angelis, qui gratiam & locum suum
 non seruarunt & electi sunt, negaret eternam Dei dam-
 nationem, et iram, ut Origenes et alij quidam soluerent,
 I E S V M à semetipso, & sua luce. Quæ enim conuen-
 tio CHRISTI ad Belial, & lucis ad tenebras? Sed et
 aliam rationem nexus fuisse illis & esse cum CHRIS-
 T O, ego quidem nõ dubito: sed quia nondum est hoc
 manifestum, taceo hic, iam superius dixi, atq; edito li-
 bello declaravi. Est autem cum Ecclesia, quæ ex homini-
 bus est, nexus ipsi CHRISTO magnus, sed uarius et
 multiplex. Et primus de quo diximus, quia est una caro
 cum illa, & cum illa contraxit pactum ab initio in
 Adam & uxore, et natum est Sabbatum, quando requie-
 uit Deus ab operibus suis, quæ erant ualdè bona. Qui-
 cunq; igitur negant aliquid de pacto primo inito inter
 ipsum, & genus nostrum in primis hominibus, soluunt
 I E S V M. Qui igitur in eo statu negarent gratiam
 CHRISTI in homines, et futuram beatitudinem, sol-
 uunt illum in pacto illo. Et quicumq; diceret similiter
 homines fuisse mortales, si Adam non peccasset, solue-
 ret I E S V M in illo pacto. Nam & I E S V M morta-
 lem gratis faceret, & non ad reparandam immortalita-
 tem & destruendam mortem. Deniq; quicumq; alia
 dona collata generi humano in pacto illo primæuo ne-
 garet, ut iustitiam originalem, & protectiones Dei cæ-
 teras,

2. ad Co-
rinth. 6.

Gene. 1.

Pelagia-
ni.

teras, solueret similiter Iesum in pacto illo. Verum quia
 pactum illud nos destruximus, & commutata est ratio
 aduentus domini, & alio nexu siue pacto conglutinatus
 est ipse Iesus nobiscum, ueniens in forma serui, & non
 quasi unigenitus à patre in Ecclesia sua, sed mortalis,
 passibilis, inglorius, infirmus, absq; peccato tamè, ut dæ-
 naret peccatum in carne sua, quia peccatum damnauit
 ipsum iniuria, & fecit ei, qui erat uita, dominari mor-
 tem. Vnde & iustum fuit, ut & peccatum, & ipsa mors
 per illum deleteretur, & exterminaretur aliquando in sem-
 pitemnum, ut in corpore suæ carnis, ita & in Ecclesia
 sua, quod suum corpus est mysticum. Quicumq; ergo hoc
 pactum, & radicem eius (id est) peccatum originale, &
 misericordiam Dei, & Christi gratiam in hoc ipsum
 negaret, ut illa uipera Pelagius, solueret Iesum, & An-
 tichristus esset: de quo & aliud libellum edidi. Et qui-
 cunq; fuisse animas ante hunc uisibilem mūdum diceret,
 & in hunc mundum uenisse ad luenda peccata sua, sol-
 ueret Iesum in hoc nexu quem habet nobiscum: quia
 ipse uenit ad luenda peccata mundi, & non animarum
 quæ fuerunt ante mundum, quæ nullæ fuerunt, nec ullum
 fuit peccatum ante mundum, nisi peccatū diaboli, quod
 fuit in cælo. Non enim ante hunc uisibilem nobis mun-
 dum fuit ulla creatura, præter angelos, & cælum Dei,
 & materiam informem, ut antiqui doctores dixerunt,
 & scripturæ bene scrutantibus illas persuadent. Et qui-
 cunq; diceret quæ illi primæuo statui conueniebant,
 quum eramus in innocentia cum patre nostro, etiam
 huic statui conuenire, ut Adamitæ, qui uerecundiam re-
 pulerunt, & uolebant incedere nudi: & alij similiter
 q Cuijci

Qui hæc
intelligit
& medi-
tatur ma-
gna fidei
fundamē-
ta agno-
scit.
Heb. 4.
Rom. 8.

Origenes

Dioge-
nes.

Cnisci, qui similes belluis, & publicos & promiscuos probauerunt concubitus, Iesum solueret in nexu isto. Et quãquam (sicut uerè diximus) hoc pacto Iesus nobiscũ neccitur, quòd per mortem suam dedit nobis uitam, hoc tamen ita est intelligendum, si nos hoc pactum cum suis conditionibus recipimus, id est, fide quam in sacramẽto confiteri nos oportet, ac deinde in obseruantia mandatorum Dei. Ideò quicumq; sine fide, aut sine sacramento, aut sine operibus, uitam aeternam promittit, fallitur, fallit, & soluit Iesum in pacto isto. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Et qui non est natus denuò in aqua & Spiritu sancto, uolo saltẽ uel explicitè uel implicitè, non potest uidere regnum Dei. Et quicumq; non dilexerit Deum, & operatus fuerit mandata Dei, in aduentu eius erit anathema maranatha. Et qui baptismo negant effectum regenerationis ac renouationis, & qui mutant uel materiam Baptismi, id est aquam, ut Solenciani. Item baptismum iterandum esse uolunt, soluunt Iesum qui se mel mortuus, in uita est indissolubilis. Nam hoc declaratur mysterio illo. Quod si iteratur, significatur pluralitas mortis, & resurrectionis, que nunquam fuit nec erit. Idcirco magnus error Origenis, qui iterũ uenturum & passurum Iesum etiam pro Dæmonum salute dogmatizauit. Et qui negant opera facta per gratiam Christi, in Deo esse meritoria salutis aeternæ, ut Lutherani, soluunt Iesum secundum gratiam, que est per illum in nobis, sicut alibi scripsimus & probauimus. Et quicumq; dicit Iesum non uenisse pro omnibus, sed solummodo pro certis, & ab initio segregatis, Iesum soluit: quia, quòd ex se fuit, redemit omnes,

In nouos
& anti
quos hæ
reticos.
Heb. II.
Ioan. 3.

1. ad Co
rin. v. lt.
Io. in ro.
ta Epist.
1. ad Co
rin. vlt.

Anaba
ptista.

omnes, & uult omnes ad agnitionem ueritatis uenire, & saluos fieri, modo ipsi uelint: quoniam & remedia sufficientia præbet. Idcirco & qui dicebant, aut etiam dicunt, salutem solum esse Iudeis, soluunt IESVM, qui est mediator inter Deum & homines, non Iudeos tantum. Nunquid enim Iudeorum Deus tantum? Imò & Gentium, & omnium. Est uerè salus ex Iudeis, & non uenit nisi ad oues que perierant domus Israel. Sed non Iudeis tantum, aut pro illis tantum uenit, sed pro uniuerso mundo qui similiter perierat. Ipse enim filius hominis est, ipsius Adæ: idèò quantum ad hunc nexum fratres omnes sumus in CHRISTO, quicumque sumus in illo. Ipse enim soluit & dissipauit maceriam, que erat per distinctionem ex lege, & fecit utraque unum, &c. Fatendum igitur est quòd ille populus, ante aduentum Domini, erat in prerogativa secundum promissiones carnales, & quia credita erant illis eloquia Dei, & propter carnem quam acceperat IESVS ex illa gente, honoratus fuit, ut esset etiam prior in donis spiritus, sicut fuit in temporalibus, si modo mansisset in fide. Sed quia perfidus fuit, mutata est conditio, & reprobatus est: & qui non erat dilectus factus est dilectus: & illorum bona pars excæcata, & ceteri repulsi donec inserantur per fidem, quando intrauerit Gentium plenitudo. Hæc sunt iam decreta & nexu indissolubili constituta in CHRISTO, que qui soluit, IESVM soluit. Constatum est etiam de præstinatione, quòd Deus aliquos elegit in Christo ante constitutionem mundi maiore

1. ad Tim.
morj.

Rom. 3.

Mat. 15.

ad Gal.
ad Ephe.
2. cap.

Rom. 3.

Rom. 9.
& II.

illi nexu coniunctos, quos usque in finem dilexit, ut nec pereant nec perire possint considerata eius certa assistentia & protectione: de qua etiam re libros ædidi (ni fallor) non penitendos. Ad hæc quicumque negavit penitentiam lapsis, ut Nouatus, soluit Iesum, qui nobiscum
 Matt. 25. est & cum quolibet usque ad consummationem seculi, modo uelimus nos esse cum illo. Ideò quicumque negat sacramentum penitentia seu confessionis, & sacerdotum potestatem absoluedi penitentes, soluit Iesum in nexu, & pacto isto. Item quicumque in hoc nouo pacto cum Iesu negaret necessariam esse homini gratiam Christi, & assidua adminicula ad ambulandum cum Deo suo in mandatis eius & similiter panem quotidianum, quo indigemus, qui est in sacramento magno, quod est symbolū pacti sui, & in quo habemus fortitudinem ad ambulandum usque ad motem Dei Horeb: proculdubid Iesum solueret. Ideò noui Sacramentarij, qui ueritatem & presentiam realem corporis & sanguinis Christi in sacramento negant, aut illud scèdant dicentes adhuc panem & uinum manere cum Christi corpore & sanguine. Et qui illud corpus benedictum & sanguinem negant esse adorandum, ut etiam Erasmus uocauit in dubium, & qui aliter, aut in alijs rebus hoc sacrificium obseruat, quam habet euangelium, & tradit Ecclesia sancti Dei, ut qui aquam in calice solum, aut qui etiam caseum, ut Aquarij, & Artotyritæ, aut qui sanguinè puerorum, ut Præputiati & Cataphrigæ, Iesum soluunt in hoc pacto, & semetipsos ab illo. Ad hæc, quicumque nuptias dānarunt, ut Eucratistæ & Manichæi: soluerunt (quod in illis fuit) Iesum in hoc nexu quem habet cum Ecclesia

Ecclesia sua, quam uult crescere ad certam mensuram quam decreuit ipse, & in sex hydrijs Euangelij significata est. Nec enim ab re honorauit Dominus presentia sua nuptias, & præfinit in hydrijs illis etates. Contra quoque qui ita laxant hanc rem, ut communes faciant mulieres, ut Nicolaitæ, soluunt Iesum, qui nuptias probauit, non promiscuos abusus aut concubinarjos, aut metreticos: & significationem uiolant magni sacramenti, quæ est in copula duorum, non plurium sicut Paulus reuelauit. Ideò et qui pluralitatem uxorū licitam faciūt, similiter soluunt Iesum. Et quicumque ad nuptias omnes astringunt, uituperantes, cœlibatum, aut illi nuptias præferentes, aut æquantes Iesum soluunt in scèdere quod habet cum Eunuchis, qui elegerunt quod ipse elegit, & sic uituperarent Iesum, & Matrem, & Baptistam, & innumeros sanctos, & sanctas Dei: et ideò qui semel constitutos eunuchos propter regnum cœlorum ad carnis operas reuocare contendit, aut illis licitas esse suadet, ut noui hæretici faciunt, religionem arctiorem soluentes, & sacerdotium, atque sacros ordines commaculantes, soluit Iesum. Ad hæc, quia sunt reliquie peccati adhuc in nobis communiter, donec hanc miseram uitam uiuimus, propter quod instituit dominus olei sacramentum, quo qui hinc exeūt ungantur, ut sic purgati recedant ab omni peccati contagio: quicumque & hoc sacramentum negat, soluit Iesum in ista gratia, qua etiam nobiscum nescitur. Quare qui etiam dixere in hac uita contingere ultimam perfectionem, cui nihil possit accedere, & ideò non oportere ulterius operari: & qui talem obtinuerit, non sit sub cuiusquam obedientia, sed sic
 q iij agi

ad Ephe
 ficos. 5.

Iouinia-
 nus Vigi-
 lantius &
 alii.
 Matt. 19.

agi Dei spiritu ut debeat à se licentiare uirtutes, ut insani quidam & acti diabolico spiritu dicebant, & dicunt adhuc, soluunt IESVM. Ad hec qui non confitentur in Ecclesia communionem sanctorum, soluit IESVM: quia negat eius nexum cum corpore suo, quod est Ecclesia, qui nexus est per participationem spiritus qui est ab illo, quo non solum illi necitur, sed etiam ipsa membra sibi inuicem necuntur. Sicut enim caput influit in omnia alia membra, ita aliud membrum in aliud. Et caput ipsum quidem diuersimodè in membra ipsa, quia etiam diuersum est illorum officium. Ergo qui orationes, & ieiunia, & eleemosynas, & sacrificia, & si qua sunt alia iustitiæ opera, pro altero ab altero suscepta, prodesse etiã alteri neget, soluit IESVM. Quare qui cunq; etiam negat indulgentias Papæ, quas primùm sacrauit Christus quum spoliavit purgatorium, applicans animabus illis de suis pœnis & passionibus ut soluerentur à debitis, soluit IESVM: quia charitatem eius, & sanctorum erga nos, qua sumus colligati ut unum corpus, abscindit ab eo. Sunt enim etiam passionis sanctorum in thesauris Ecclesiæ, quarum dispensatio ad eum pertinet, qui loco Christi est in Ecclesia. Deniq; quicunq; ecclesias restringunt in una orbis terrarum parte, et caput certum negant, id est, uicarium IESV Christi ut, Donatistæ & heretici omnes, IESVM soluunt ab Ecclesia sua.

NONO nexum habet nobiscum IESVS per regnum, et gubernationem suam, qua gubernatio et regnum est primùm per legem suam Euangelicam, & æternam. Vnde qui solueret unum de mädatis eius minimis, solueret Iesum in uerbo suo. Ideo qui uel Euangelium finiuisset dixerunt, ut Flagellantes, aut qui legem cum Euangelio commiscerent, ut habebat dänatum

dogma Cerinthi Ebionis et Nazareorum, aut qui negarunt scripturas aut quidpiam scripturarum, ut Alogiani, et Manichæi: aut qui dixerunt prophetas arreptitios qui negarent liberum arbitrium, quonia et hi soluant mädata per Christum, hi omnes manifestè solunt Iesum in lege sua Nam ut quid mädaretur his, qui non essent mädati capaces? Nunc quid imperatur quicquid insensatis, aut etiã belluis? Quicunq; ergo etiã aliquid comedaret contra mädatum quodlibet Christi, solueret Iesum. Sunt uerò quedam, qua commemorare posset in hæresibus hominum, portenta magis et monstra, quam hæreses, ita non solum à lege Christi dissidentia, uerum etiã ab omni humanitate, et potius immanitate et quiddam insani et satanici furoris præ se ferentia, quam ullum æquitatis colorè: ut qui sibi ipsi mortem consciscerent, et precipitia, & omne genus mortis terribile gratis, et absque ulla scriptura, suscepta iustitiæ causa, furis perciti contendebant adire, præsumentes sic sibi merita martyrii comparare: & qui se assidue flagellabant, qui indefinenter orabant, & qui amputabant sibi officium lingue nunquam loquentes, & qui castrabant se carnaliter propter renum cœlorum, et qui sanctificabant periurium, dicentes. Iura, periura, secretum prodere noli. Et qui se ut potè in libertatem uocatos, omnem etiam naturæ legem & potestatem, tam secularem, quam Ecclesiasticam contemnebant. Et qui Sodomiticum et nefandum scelus probabant, qui nunc etiam denuò sunt excitati. Denique quicunque quodlibet manifestè insanum dogma prædicant, quod ipsa hominis natura & ratio, uel ipso primo auditu abhorret, soluunt Iesum: qui licet nouam nobis charitatis legem tradiderit, non tamen propterea quod est naturale

destruxit, sed perfecit. Hos ergo qui contra naturam dogmatizant magis admirari debemus, quam confutare: nec ob aliud eorum insanias, & prodigiosa paradoxa meminisse, nisi ut consideremus quam dementetur interdum à demonibus miseri homines, cum semel declinauerunt à maiorum semitis, ut longè super omnes bestias, quas creauit omnipotens, stoliditate ac feritate agatur, & sic ut stemus in timore, & discamus humiliari sub imperio Dei uiuentis in regno Christi. Valeant ergo Circuncelliones. Secundo est gubernatio et regimen Christi in Ecclesia per uicarios suos, & in primis per summum Hierarcham, quem papam dicimus & pontificem summum, & quasi petram, uicarium Christi loco, caput Ecclesie, ac fundamentum: cui data est potestas et spiritus sanctus in edificationem, non in destructionem. Qui ergo hanc in Ecclesia hierarchiam, imò & Monarchiam non confitetur à domino Deo & Iesu cõstitutam in terris, & consequenter sanctificationes, & ordines Clericorũ, Episcoporũ, Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, & reliquorum minorum ordinum: aut qui ista confundunt, aut sortem Dei, id est, clericatum subiiciant potestati terrena, soluunt Iesum in hoc tam pulchro et necessario nexu regiminis, quoniã caput amputant à Christi corpore. Illusores ergo sunt & maligni, qui ad simplicium deceptionem, zelum simulantes pro Christo, dicunt ipsum se Iesum habere caput, & nolle caput aliud, quia unum habet caput Ecclesia, non plura. Sed ò inepti, & uerè Acephali, si uerè uestrum caput agnosceretis Iesum, etiam quem sibi tã explicitis uerbis uicariũ constituit, cui clauis cœlorũ dedit, ligandi

soluendiq;

soluendiq; potestatem agnosceretis, & cognosceretis: quod Christus, & uicarius eius, non sunt duo capita sed unum, sicut episcopus & uicarius non sunt duo, sed unum tribunal, ut canones docent. Modo cum negatis uicarium Christi, caput Christum negatis in hoc nexu. Nota Ob multas enim causas, recedente Christo, indiguit Ecclesia uno etoq; uicario, capite summo, & tanquam certa lege qua uiuat, & legem scriptam seruari curet, qua lege uiua, id est principe, indiget omne regnum, & inter ceteras maxima causa est conseruatio unitatis. Multa enim sunt, quæ necesse est cognosci, tractari, decerni, de finiri in Ecclesia sancta, quæ nisi haberent cognitorem unum certum, & iudicem unum certum, nihil iam esset certum in Ecclesia, sed confusa omnia, perturbata omnia. Hæc qui negat, & sensum negat & rationem. Quis enim Synodos cogeret uniuersales? Quis probaret aut reprobaret doctrinas, uel doctores? Quis sanctos Dei discerneret? Quis emergentia de fide dubia de finiret? Quis Episcoporum cognosceret causas? Et quis animaduerteteret in eos, cum in detrimētũ ecclesie quidpiam attentarent? Quis principum ac regum tyrannidem comperceret, & inter reges sedaret discordias magis idoneus? Quis crearet pastores Ecclesiarum, aut confirmaret? Quis uitæ genera, & status religiosos à superstitionis distingueret? Quis certas et uniformes in Ecclesia cæremonias, & cultus inueniret, atq; doceret, ut esse mus omnes (ut ait Psaltes) unius moris in domo una? Psal. 67. Hæc & alia huiusmodi plura indigebant uno summo sacerdote, qui loco Christi alijs emineret ad continendum quemlibet in doctrina, & officio, ut id ipsum dicamus omnes.

Nota
hæc hæc
retice.

omnes. Qui si desit, statim scinditur proculdubio IESVS, & soluitur. Et ideo non solum qui talem Pontificem negat, uerum etiam qui ab eo negat certam spiritus directionem in his quæ ad fidem pertinent & doctrinam ueritatis, IESVM soluunt: quod faciunt quicumque eum errare posse, aut errasse unquam in his quæ fidei sunt, & ad uniuersalem Ecclesiam statum pertinent asserunt, quum circa illa ritè decernit. Et quicumque eius Canones & Decreta, contemnenda ac uiolanda esse prædicat, IESVM soluit, quia spiritum eius quo Ecclesiam gubernat, & per quem spiritum ipsi Ecclesie iungitur, ab ea separat, quod est IESVM soluere. Itaque omnes schismatici, quod ex se est, qui ab hoc capite se ipsos segregant, IESVM soluunt. Nec obstat quod mali fortè sunt sacerdotes, uel episcopi, aut etiam summi pontifices: non enim propterea id quod est Dei perit in illis, uidelicet, potestas quæ à moribus separatur, ut enim dicit aptè Apostolus, Quid si quidam illorum non crediderunt? Nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuat? Absit. Esto autem Deus uerax, omnis autem homo mendax. Sic & nos dicimus. Quid si multi ex his abutuntur dignitate, & sunt scelerosissimi: utrum propterea Christi uerbum reddetur inane? Absit. Cælum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt, ait omnipotens Dei uerbum. Ideoque qui Ecclesiam in hoc mundo solum ex bonis constare dicere, ut Donatus, & sacerdotes non esse qui mali sunt, & huiusmodi dogmatizant, IESVM soluerunt in nexu isto.

DECIIMO ergo & ultimo, habet IESVS nexum nobiscum post hanc uitam, secundum quod index & retributor

tributor est. Et ideo qui negat animorum immortalitatem, soluit IESVM in nexu isto. Et qui negat animabus, quæ hinc exeunt poenitentibus immaculatis & sine ullo debito, statim suam felicitatem æternam, soluit IESVM. Nihil enim obstat eorum gloria, secundum quam nequitur in perpetuum cum bonis animabus & mundis Deus post huius uitæ cursum in uita æterna. Iuxta quod dictum est: Beati mundo corde quoniam ipsi Deum uidebunt. Matt. 5.
Et Latro per fidem & contritionem summam, qua purificatus est corde, meruit audire: Hodie mecum eris in Paradiso. Et ideo pueri sacramento purgati hinc exeuntes, subito Deum uident. Et qui negant purgatorium animabus, si quid residuum debiti manserit ad purgandum, etiam IESVM soluunt. Nec enim nisi irrationabiliter ac proteruè asseritur, nihil esse medium inter iniustitiam perfectam, & iniustitiam: & non esse culpas suapte natura uenia dignas, quæ nec mortem merentur æternam, nec tamen sine aliqua emendatione impunitæ. Et similiter eos qui cum poenitentia scelerum hinc exeuntes non plenè tamen satisficientes & emendantes, digna plagis delicta, & perfecta contritione et charitate nondum purgatos, non est negandum & amicos Dei esse, & nihilominus adhuc certis poenis obnoxios, donec in conspectu Domini purgati satis, & pro meritis inueniantur. Quod cum certissimum sit, qui etiam negant, huiusmodi animas iuari posse per suffragia uiuentium, cum quibus charitate iunguntur, & per pontificum indulgentias, soluit IESVM in nexu quem habet cum illis, & quem fecit illas habere nobiscum. Non enim quia illi operari

Luc. 23.

operari non possunt, eo quod desierunt esse in uia,
 idcirco incapaces fiunt ne illis prosint eorum opera
 qui operari possunt et mereri, cum sint ipsi pro eis ope
 rantes in uia. Item qui animarum aeternam damnatio=
 nem non confitentur, quae hinc exierunt immunda &
 criminibus obnoxiae absq; legitima poenitentia, &
 spem illis pollicetur aliquando salutis, soluit I E S V M
 a iustitia sua, & in hoc nexu iudicij sanctissimi ac sempi
 terni. Item qui corporum resurrectionem, & eorum=
 dem corporum per reuersionem animarum singularum
 ad sua corpora negat, aut ita retributionem dignam, ut
 quisq; recipiat in corpore sicut gessit in corpore, id
 est, iustis quidem honorem & gloriam & incorruptio
 nem sempiternam, iniustis uero tribulationem & angu=
 stiam & ignem inenarrabilem, & similiter sempiter=
 num, soluit I E S V M in nexu isto, dignus expe=
 riri in suum caput, ut semen Antichristi,
 quod futurum negat, & sic suo sem
 piterno malo probare, uerum
 esse quod ille testatur,
 cuius testimo=
 nium om=
 nis pro
 ba
 uit Ecclesia. Omnis qui soluit I E S V M est
 Antichristus.

F I N I S.

1000

1000

1000

1000

1000

